BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
41 G
19

~~IX Da 2~~

14-32 c 11

40.B.32.

DE REPVBLICA HELVETIORVM

Libri duo, auctore IOSIA [redacted]

Collegij Soc.tis Jesu Lucernæ ano 1621.

DESCRIBITVR VERO IN HIS *libris non tantùm communis totius Heluetiæ politia, & ſingulorum pagorum reſpub. verumetiam fœderum omnium origo & conditiones exponuntur, & res geſtæ à temporibus Rodolphi Imp. vſque ad Carolum V. Imp. breuiter narrantur, ita vt primus Liber ſit Epitome hiſtoriæ Heluetiæ ab inito fœdere.*

VITTORIO EMANUELE BIBLIOTECA IN ROMA

TIGVRI EXCVDEBAT CHRIſtophorus Froſchouerus. 1577.

CLARIS. AC NOBILIBVS VIRIS, PRVDENTIA ET PIETATE ORNATISſimis. Coſs, ampliſſimoq́; ſenatui inclytæ ciuitatis Sancti Galli, dominis ſuis plurimùm obſeruandis S. D.

NIHIL eſſe principi Deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat acceptius, quàm concilia cœtusque hominum iure ſociati, quæ ciuitates appellantur, non ſolùm ſapienter ſed piè & ſanctè à Cicerone ſcriptum eſt. Nam ſocietatis cupiditas & communionis ſtudium non temerè, ſed à Deo naturæ auctore & gubernatore humano genere inſitum eſt. Et aucto hominum genere Deus ipſe peculiarem populum ſibi delegit, cuius ſocietatem legibus & certo ritu religionis, quæ potiſsimum eſt reipublicæ vinculum, tradito optimè inſtituit. Quin etiam per vniuerſum terrarum orbem magnos & virtute ac ſapientia præſtantes viros excitauit, qui homines ferarum more diſperſos in vnum colligerent, de religione docerent, & cœtum eorum imperio ac legibus regerent. Itaque omnibus ſeculis viri ſapientes in eo elaborarunt, vt opera, & labore ſuo communi hominum ſocietati prodeſſent: atque alij quidem magno animo

præditi, & ad imperandum nati ſuſceptis rerumpublicarum gubernaculis, earum rectores & conſeruatores extitere. Alij verò quietis & ocij amantes ac nihilominus tamen ciuibus ſuis conſulere volentes, accurata animi obſeruatione, in ſuis & alijs populis perſpexerunt rationes reſpublicas bene & prudenter conſtituendi & gubernandi, quas poſtea literarũ monumẽtis prodidere: quo in genere Plato Ariſtoteles, doctiſsimiq; alij philoſophi fuere. Fuere etiam complures qui nullis præceptionibus additis, excellentiũ Rerumpub. formam rationemq; deſcripſere, quo in genere extant Xenophon. præclari commentarij de Athenienſiũ, item de Lacedem. republica. Præterea Heraclidis ſcripta de rebuſpublicis Athenienſium, Amorgiorum, Corinthiorum, Cumanorum, Cyrenenſium, Eretrienſium, Lacedæmoniorum, Lepreatarum, Locrorum, Lyciorum, Moloſſorum, Phaſianorum, Samiorum, Tyrrhenorum. Ariſtoteles quoque cuius ingenij acumine omnes philoſophię partes illuſtratę & excultæ ſunt, reſpublicas vrbium C L V I I I. deſcripſiſſe traditur. Noſtra verò ætate multi Turcarum Politiam, non pauciores magiſtratus & rempublicam Venetam deſcripſere. Quòd ſi optima ratio eſt, vt Platoni viſum fuit, legum tradendarum & ciuitatis bene inſtituendæ, ſi omnibus omnium rerumpublicarum moribus ac legibus collectis, viri prudentes eas inter ſe compararent, & ex his optimum reipublicæ genus conflarent: certè laudandum eſt eorum ſtudium qui in col

ligendis

ſigendis & deſcribendis celebrioribus reſpublicis operam ſuam collocarunt. Ideoque bonis viris me probaturum confido ſtudium meum in Republica Heluetiorum deſcribenda, quæ clara & nobilis eſt, lateque patet, exteris autem hominibus propter quorundam odia & calumnias non bene cognita eſt. Pleriſque enim perſuaſum eſt maiores noſtros occiſa aut eiecta omni nobilitate, nouam rempublicam, quæ non tam reſpublica quàm anarchia ſit, inſtituiſſe: & ſi ſit aliqua reſpublica, nobiles tamen ab ea excludi, neque vllum inter nobilem & plebeium diſcrimen eſſe. Quàm verò vana & improba ſit hæc calumnia, facilè videbunt, quicunque hæc noſtra legerint. Primùm enim quod fœdera attinet, etſi pagi aliquot Auſtriorum imperio paruerunt, certum tamen eſt, maiorem partem liberam & ſui iuris fuiſſe, ideoque optimo & æquiſsimo iure potuiſſe fœdus inter ſe facere. Deinde illi pagi qui Auſtrijs paruerunt, conditionibus certis eorum imperio ſubiecti fuerunt, & multa priuilegia habuere, quę cum illis præfectorum improbitate eriperentur, & atrocibus atque notorijs iniurijs afficerentur, coacti ſunt alibi defenſionem quærere. Veruntamen in primis & antiquiſsimis fœderibus excipiunt Auſtriorũ iura, & oſtendunt ſe paratos eſſe ad omnia illis præſtanda, ad quæ iure ac legibus tenerentur, cum verò illi nollent his contenti eſſe, ſed eos prorſus opprimere conarentur, armis ſeſe in libertatem aſſeruere. Ipſæ autem fœderum conditiones nullam ſeditio-

nem ſpirant,nihil iniuſtum ſanciunt,ſed humanitatis & æquitatis plenæ ſunt, ideoq́ue Romani Imperatores Heluetiorum fœdera approbarunt & confirmarunt, noua quoque priuilegia & immunitates amplas ipſis elargiti ſunt. Nobiles verò tam abeſt vt vniuerſa ex Heluetia eiecti ſint, vt noſtra ætate in pleriſque ciuitatibus peculiares ſocietates & ampla priuilegia obtineant,præterea arcium poſſeſsiones & iuriſdictio integra illis manet, ac nos in vna Turgeæ præfectura ſupra viginti nobilium arces & iuriſdictiones enumerauimus. Sunt quidem arces complures dirutæ, quod negari non poteſt, ſed neque omnes ab Heluetijs vaſtatæ ſunt, verùm non exigua pars nobilitatis ab Auſtrijs principibus, Alberti Filijs, necem paternam vindicantibus cæſa & domo pulſa eſt, arcibus ipſorum euerſis: Eccleſiaſticæ quoque familiæ multas nobilium poſſeſsiones occupant: quas nobiles illis legarunt aut vendiderunt, aut ipſi bello cepere: quas verò Heluetij vaſtarunt, iuſtis & grauibus cauſis, vt id facerent, ducti ſunt, atque aperte bello, non tam nobiles quàm tyrannos abutentes nobilitate, ex his locis profligarunt:cæteroquin nobilibus ſuus honor, ſua iura,immunitates & priuilegia ſalua manent. Reipublicæ verò non vbique eadem eſt forma & ratio, omnia tamen maiorum noſtrorum prudentia & conſilio ita aptè diſpoſita ſunt, vt vel ad hoſtes propulſandos, vel ad ciues in pace conſeruandos, & conſequendam illam αὐτάρκειαν optimo gubernatori reipublicæ

publicæ propoſitam nihil deſiderari queat. Quòd ſi alicubi peccatur noſtra ætate, & ab optima reipublicæ moderandæ ratione receditur, noſtris id vitijs imputandum eſt, qui veterum mores & maiorum inſtituta non retinemus. Atque vtinam non liceret nobis iuſtè vti querela, qua Africanus apud Ciceronem vtitur. Noſtra ætas, inquit, cum "rempublicam ſicut picturam acceepiſſet egregiam, "ſed euaneſcentem vetuſtate, non modò eam colori- "bus ijſdem, quibus fuerat renouare neglexit, ſed ne "id quidem curauit, vt formam ſaltem eius, & extre- "ma tanquam lineamenta ſeruaret. Quid enim ma- "net ex antiquis moribus, quibus ille dixit rem ſtare "Romanam, quos ita obliuione obſoletos videmus, "vt non modò non colantur, ſed etiam ignorentur? "nam de viris quid dicam? mores enim ipſi interie- "runt virorum penuria: cuius tanti mali non modò, "reddenda ratio nobis, ſed etiam tanquam reis capi- "tis quodammodo dicenda cauſa eſt: noſtris enim "vitijs non caſu aliquo rempublicam verbo retine- "mus, reipſa verò iampridem amiſimus. Hæc grauiſsimi & ſapientiſsimi viri verba apponere volui, non quod exiſtimem res noſtras ad extremum perueniſſe, ſed cùm conſtet magnam morum inclinationem factam eſſe, omnino cauendum eſt, & à viris prudentibus in tempore occurrendum, ne rebus in deterius prolapſis, idem nobis accidat, quod Romanis euenturum Cicero verè vaticinatus eſt, qui amiſsis antiquis moribus virisque rempublicam

& libertatem ſimul amiſerunt. Sed vt mores antiquos retinere, & labefactatos reparare poſsimus, pręclara maiorum facta & inſtituta ante oculos ſemper habenda erunt, ac omnibus opera danda, vt hæc ſint quàm notiſsima. Quare magnorum virorum exemplo, vt pro viribus patriam iuuarem operam dedi, & cùm in hiſtoria maiorum noſtrorũ pietatem, virtutem, resque in pace & bello præclarè geſtas poſteris imitandas proponere conatus ſum, tum in hoc opere ſummam quandam horum complecti, & omnibus contemplandam exhibere volui. Quòd ſi alicubi aberraui, vel res memoratu dignas omiſi, equidé non ſtudio ſed errore à me peccatum eſt, itaque facilè me & in ignoratione erudiri, & in errore reprehendi patiar. Videbor etiam fortè nonnullis minutiora perſequi, quicunq; verò ita iudicant, primùm veniam dabunt amori patriæ, qui res etiam paruas maiores apparere facit: deinde cogitabunt hoc non abſque exemplo fieri. Græci enim quorum res & facta omnes celebrant, etiam minima quæq; perſecuti ſunt, quòd abundè teſtatur Pauſanię Periegeſis Gręciæ. Illi tamen dicendi vi & ſermonis elegantia rebus exiguis ſplendorem & ornatum attulerunt, hoc ego cum præſtare non potuerim, in eo elaboraui, vt fidem quæ nonnunquam in Græcis deſideratur, in expoſitione ſingularum rerum integram pręſtarem.

Interea verò dum iuſtos commentarios rerum Helueticarum iamdudum à me inchoatos, ſed ſæpè de manibus depoſitos, & penè neglectos ad finem perduco,

perduco, hunc de Republica commentariolum & maioris operis quaſi epitomē quandam in lucem e- mittere, & noſtris hominibus iudicandam propo- nere volui. Ac quoniam alterum opus pagis Hel- uetiæ iamdudum deſtinaui, præſentem librum vobis viri Ampliſsimi offero, qui inter reſpublicas pagis confœderatas primum locum tenetis. Idq; eo libentius feci vt libros de Republica ad vos mitterē, quòd videam veſtram rempublicam meritò inter il- las numerari poſſe, quę quam optimè inſtitutę ſunt: cuius rei indicium eſt quòd cum ciuitas veſtra in ſo- lo penè ſterili ædificata ſit, nunquam tamen res ad- uictum humanum neceſſariæ vobis deſunt, ac intra extraq́ue vrbem, magnus pauperculæ plebis nume- rus veſtro beneficio alitur. Tanta nanque prudentia linificij mercatura à maioribus veſtris inſtituta eſt, tanta diligentia & ſeueritate cuncta adminiſtrantur, & omnis fraus cauetur, vt nunquam vicinæ vrbes quæſtum hunc vobis eripere, & ad ſe transferre po- [illegible]do tentatum ſit. Præte- reo hic magiſtratuum [illegible] eccleſiæ & ſchola- rum eutaxiam [illegible] & prudentiam veſtram in libertate publica & immunitatibus vrbis tuendis & augendis, quæ multis exemplis non tan- tùm ex annalibus, ſed recenti hominum memoria depromptis oſtendi poſſunt. Quare exiſtimaui li- bros de republica iure vobis inſcribi poſſe, & vobis politicæ diſciplinæ peritis non ingratos fore. Dein- de veſtri ciues apud omnes ferè Europæ nationes

mercaturæ cauſa peregrinantur, per Italiam, Galliam, Hiſpaniam, Poloniam, Pannonias, credo autem ſępè coram illis ab exteris hominibus ſermones fieri de his rebus quæ à nobis explicantur, dum alij quærunt de Heluetiorum ingenio & moribus, & reipublicæ forma ac ratione, deq; rebus eorum fortiter & præclarè geſtis: alij verò fortè nos vt barbaros, & nobilitatis atq; legitimæ gubernationis hoſtes accuſant, & maiorum noſtrorum victorias contemnunt, & ſeditionis damnant. Illi igitur qui non ita verſati ſunt in domeſtica hiſtoria, ex hac Epitome aliquam rerum noſtrarum cognitionem ſibi comparare poterunt, vt ad huiuſmodi obiectiones facilè reſpondere poſsint: quibus verò hæc cognita ſunt, alios de his rebus ſciſcitátes huc remittere poterũt, atq; ita ſeipſos labore leuabunt, & noſtro operi nomen & celebritatem comparabunt. Poſtremò vetus & arctiſsima eſt coniunctio veſtræ reipub. cum Tiguro patria mea, & multis olim fœderibus teſtata, & poſtremò perpetuo fœdere confirmata: [redacted], quę cauſa honeſtiſsima & grauiſsima me commouit, vt vos præ alijs patronos huic operi delegerim, quos ego meritò colerem & obſeruarem, & de quibus mihi polliceri poſſem ſaltem patrię nomine non grauatim patrociniũ operis mei me ſuſcepturos eſſe. Quapropter librum hunc apud vos depono, & veſtræ fidei commendo, atque iudicio quod maximi facio ſubijcio, vt ab

vt ab improborum calumnijs ope veſtra tutus, & veſtri nominis auctoritate illuſtrior exiſtat. Precor autem Deum patrem Chriſtumque optimum maximum, vt Heluetiæ vniuerſæ communi patriæ, & veſtræ quoq; reipublicæ largiatur, vt pietate florens, copijs locuples, gloria ampla, virtute honeſta ſit, quò cuncti beatam & tranquillam vitam degere, & ipſum huius auctorem & conſeruatorem ſanctè celebrare & colere non ceſſemus, Amen.

Veſtræ amplitudinis

obſeruantiſſimus

Liſtes [illegible]

ARGVMENTVM PRIMI LIBRI *de Republica Heluetiorum.*

RESPVBLICA Heluetiorum tres partes complectitur, Pagos primùm numero XIII. deinde ſocios & fœderatos: tertio ciuitates ſtipendiarias, & præfecturas quæ pagorum communi imperio reguntur. Primùm de pagis agitur ordine eo quo in fœdus venerunt, & de ſingulis narratur quo iure & conditione ante fœdus fuerint, quæ cauſæ fuerint faciendi fœderis, quæ bella poſtea ab illis geſta ſint: præcipua etiam capita fœderum quæ primùm octo pagi fecerunt, exponuntur: & poſtea illa capita in quibus aliorum pagorum recentiora fœdera ab antiquis differunt. Complectitur hæc expoſitio Epitomen hiſtoriæ Helueticæ à tempore Rodolphi Imp. vſq; ad Carolum V. Secundo loco de fœderatis & ſociјs agitur, qui ſint illi, quando, & quibus de cauſis, quibus item conditionibus Heluetijs ſeſe coniunxerint. Tertio loco eadem penè de ſtipendiarijs oppidis & præfecturis quæruntur, quos olim dominos habuerint, & qua occaſione, quo iure in Hel-

Heluetiorum poteſtatem peruenerint. Poſtremò agitur de fœderibus quę noſtri cum exteris regibus & principibus fecere; Duce Mediolani, Burgundica & Auſtriaca domo, Duce Allobrogum, Rege Gallorum.

ARGVMENTVM LIBRI *ſecundi.*

CVM ciuitas Heluetica multis populis conſtet, qui certo fœdere in vnam ciuitatem & rempublicam quodammodo coaluerunt, in primis vniuerſæ genti communia pacis & belli ſtudia narrantur. Deinde de publico conſilio agitur, ſeu illis conuentibus vbi de republica in commune conſultatur, qui nam ius ſententiæ dicendæ habeant, quibus de rebus in ſenatu Heluetico præcipuè agatur, à quo conuocetur, quo loco, & quò tempore, & quis ſit ordo, quę ratio agendi. Tertio loco exponuntur iudicia quibus dirimuntur publicæ controuerſiæ, ſi quę fortè inter pagos oriantur: penes quos ſit iudices nominare, vbi conueniãt, quomodo cauſæ in his iudicijs agantur. Altera parte huius libri de rebuſpublicis

pagorum ſpeciatim agitur: Initiò de ciuitatibus quæ in certas tribus nobilium, mercatorum, opificum, diſtributæ ſunt, & ex his æquo numero ſenatum conſtituunt, vt Tigurum, Baſilea, Scaphuſia: Secundo loco de his ciuitatibus quæ nō in Tribus diſtributæ ſunt, ſed libera electione ex omni populo ſenatum eligunt: vt Berna, Lucerna, Friburgum, Salodorum: Poſtremò de pagis qui nulla oppida habent, vbi penes vniuerſum populum totius pagi ſumma poteſtas eſt. In ſingulis his ſpeciebus exponitur quæ ſint pulica conſilia, & iudicia, magiſtratus, publica officia, præfecturę peculiares leges & conſuetudines. Subiungitur etiam ſimilis expoſitio politię fœderatorum populorum, item oppidorum ſtipendiariorum. Poſtremò deſcribitur adminiſtratio præfecturarum quas pagi Heluetiorum VII. aut plures communi imperio regunt.

Quis

Quis ſitus Heluetiæ, rebus quæ forma gerendis

Quæ quiſque & iura & fœdera pagus habet,

Vno te noſtri diſcent, SIMLERE, *magiſtro,*

Cui partem debet Gallia tota ſui.

Fœlix ô Tigurum, ô fœlix hoc ſemine, genti

Quo tanta [redacted]

P P. T.

DE REPVBLICA HELVETIORVM

LIBER PRIMVS.

CVM inter liberas Reſpublicas, quæ non vnius principis imperio reguntur, noſtra ætate multorum iudicio poſt Venetam primas partes teneat Heluetica, ſæpe audiui exteros homines quærentes, quæ nam ſit huius Reipub. forma ac ratio: quòd illis mirum videretur tot populos fœdere facto in vnam quaſi ciuitatem ita breui potuiſſe coaleſcere, & tot annis in eadem conſtanter & concorditer perdurare. Athenienſes enim, quorum in Græcia celeberrima fuit ciuitas, ex compluribus populis & oppidis à Theſeo non tantùm in vnam ciuitatem, ſed in vnam quoque vrbem collecti fuerunt. Achæorum autem Reſp. quæ duodecim conſtabat vrbibus, neque diuturna, neque potens fuit, ſed ſub Arato & Philopœmene florens, breui poſt in ſeruitutem à Romanis, cum ſua libertate abuteretur, redacta eſt. Iſraelitarum Reſp. poſt Ioſuëi mortem, ſua culpa crebris hoſtium direptionibus expoſita, diuinitus quidem excitatis heröicis viris aliquoties liberata fuit, ſed tandem vltro monarcham duodecim

illi populi ſibi elegerunt, ſuæ libertatis pertæſi. Auo=
rum autem memoria cum Friderico Auguſto au-
ctore & principe, Sueuicæ vrbes fœdus feciſſent, ma
gna initio apud omnes eius fœderis fama fuit & opi
nio, verùm bello aduerſus Heluetios temere ſuſce-
pto, & infeliciter geſto, multum exiſtimationi eius
deceſſit, quàm tamen pulſo duce Vuirtembergico, &
arcibus prædatorum tota Sueuia diſiectis, recupe-
raſſe videbantur; niſi paulo poſt finito præſcripto
tempore fœderis, ita ſtatim in diuerſum abijſſent, vt
quos ante hoſtium loco habuerant ijs vt amicis, &
veteribus amicis & fœderatis, hoſtium penè loco vſi
fuiſſent. Ita hominum memoria fœdus illud cœpit,
& in nihilum abijt. Cæterum Heluetiorum plures
quidem ſunt populi, & vrbes non paucæ, vna nihilo
minus eſt ciuitas, vna Reſpublica, de quo tamen à
doctis dubitari video: exiſtimant enim apud nos im
perij nullam ſocietatem & coniunctionē eſſe, ideoq;
vnam rempublicam dici non poſſe: ſingulas enim
ciuitates aliarum decretis non aliter obligari, quàm
ſi ſponte aſſentiantur: vt in pactis ſociorũ priuatis,
atqui in eadem republica, quod pluribus placuit, o-
mnes obligat. Nos cum his diſputare nolumus, ac in
genuè fatemur, ſi exactè ſingula perpendantur, ita
ſe rem habere vt ipſi aſſerunt: ſed quoniam vnum eſt
totius gentis concilium, & communi imperio pro-

uincia

uincias pleraſq; adminiſtrant, de pace & bello omnes ſimul ſtatuunt, & præterea leges & conſuetudines ferè eaſdem habent, atq; pactis perpetuis adeò arctè deuincti ſunt, vt ſi non ſit vna reſpublica, ſaltem quàm proximè ad vnius reipublicæ formam accedant, nos qui rudius de his rebus ſcribimus & loquimur, illam ſocietatem fœderis Heluetici ciuitatem & rempublicam Heluetiorum nominabimus. Hæc igitur fœderibus perpetuis conſtituta ciuitas Heluetica, iam ſupra ducentos annos patriam libertatem ſumma concordia & animorum incredibili conſenſu tutata eſt. Quamuis enim ſemel atque iterũ (quod in omnibus ferè magnis Rebuſpub. fieri ſolet) inter ipſos ciuilia bella exorta ſint, tamen breui pace facta, omnium animi ſyncero amore rurſus coaluerunt, & veteri ſtudio patriam libertatem tueri ſemper parati fuerunt. Sunt tamen nonnulli, qui odio ingenti gentis Helueticæ, nimis impudenter anarchiam nobis obijciunt, ac maiores noſtros, cæſis aut in ordinem redactis nobilibus, ſeſe in hanc libertatem præter ius & æquum vendicaſſe aiunt: alij etſi agnoſcunt grauibus nobilium iniurijs, & contumelijs maiores noſtros ad arma prouocatos eſſe, ipſos tamen iuſtæ defenſionis modum exceſſiſſe arbitrantur, vt ferè fit animis acrius irritatis. Quare vt & amicorum admirationi ex ignoratio-

ne rerum noſtrarum ortæ ſatisfacerem, & inuidorum calumnias confutarem, exiſtimaui me operæ pretium facturum, ſi Heluetica Reip. formam, origine eius paulo altius repetita, deſcriberem.

Heluetiæ partes.

Heluetia igitur vniuerſa tribus hodie partibus conſtat: nam primùm tredecim populi quos Itali cantones, nos noſtra lingua Ort, *pagos nonnulli vertunt, in vnam ciuitatem fœdere perpetuo coierunt, Tigurum, Berna, Lucerna, Vria, Suitia, Vnderualdia, Tugium, Glarona, Baſilea, Friburgum, Salodorum, Scaphuſium, & Abbatiscella: Secundum locum tenent horum ſocij atque confœderati, Abbas primùm & oppidum S. Galli: deinde Rætorum fœderati populi, Epiſcopus Sedunenſis, & tota Valeſianorum regio, Roteuila, Mulhuſium, Bipennæ: Poſtremo loco ſunt præfecturæ, quæ communi Helueticorum pagorum imperio reguntur, Turgea, Aquenſis, Rheguſca, Sarunetum, & quæ nomen habet liberæ prouinciæ: item Lugani, Locarnenſes, Mendriſiani, vallis Madiæ incolæ: quibus Bilitionenſes fortè etiam adiungere poſſumus, qui trium pagorum imperio parent. Inter confœderatos, vrbes & oppida ſunt Tigurum, Berna, Lucerna, Tugium, Baſilea, Friburgum, Salodorum Scaphuſium, S. Galli oppidum, Curia Rætorum, Sedunum Valeſianorum, Roteuila, Mulhuſium, Bipennæ:*

Bipennæ: reliqui populi omnes vicatim ſuas regionec incolunt. Cæterum non omnes intra ipſam Heluetiam & hos limites qui apud Cæſarem leguntur, manent: nam ex tredecim Heluetica ciuitatis pagis, Baſilea Rauracorum eſt, Scaphuſium vltra Rhenum ſolo Germanico iacet: Glaronenſium quoque pars Ratis, & Vriorum Lepontijs quorundam iudicio adnumeranda eſt: ex ſocijs autem præter S. Galli abbatem & oppidum, atque Bipennes, reliqui omnes extra veteris Heluetiæ limites poſiti ſunt, Ræti primùm veterem regionem & nomen ſeruantes: deinde Valeſiani, qui veteribus Viberi, Seduni, & Veragri fuerunt: Roteuila in Germania eſt: Mulhuſium in Sequanis iacet. Porro ex præfecturis Rheguſci & Sarunetes Rætica nationis ſunt: ſed Luganenſes, Locarnenſes, Mendriſij, & Madiæ vallis incolæ atque Bilitionij, in Lepontijs ſunt, Italicæ originis & linguæ: reliquæ præfecturæ in ipſa Heluetia iacent. Cæterum non omnes pagi imperium æquale in has prouincias habent: ſed cum diuerſo tempore fœderi acceſſerint, diuerſa quoque ſunt pagorum iura. Turgeis imperant ſeptem vetuſtiores Heluetiorum pagi, ſunt autem hi Tigurum, Lucerna, Vria, Suitia, Vnderualdia, Tugium & Glarona: tres autem alij pagi Berna, Friburgum, & Salodorum, ſua quoque iura illic ha

bent, in cauſis rerum capitalium. Etenim præfectura imperij (vt vocant) et iudicium rerum capitalium oppigneratum antea ciuibus Conſtantienſibus, bello Sueuico inter pacis coditiones Heluetijs conceſſum eſt, ideoq; ex æquo ad illos pagos qui bellum geſſerunt pertinet. Præterea ijdem ſeptem pagi Badæ, Sarunetibus, Regufcis, & in libera prouincia imperant: porrò in Badenſis præfecturæ ſocietatem Bernenſes, & in Reguſcorum Abbatiscellani ab illis admiſſi ſunt: atque quatuor Italicis præfecturis pagi omnes, Abbatiscellanis exceptis, ex æquo imperant: Bilitionum paret Vrijs, Suitijs & Vnderualdijs. Atque hic quidem ſtatus eſt Heluetica ciuitatis noſtra ætate: deinceps ordine exponam, tempus, cauſam, & conditiones præcipuas fœderis Heluetici, & qua conditione, ac iure ante fœdus ſinguli pagi fuerint, quæ denique bella fœdus initum conſecuta ſint.

TRES PRIMI PAGI Heluetic.

Tres primi pagi.

PRimi omnium fœdus fecerunt Vrij, Suitij, & Vnderualdij, anno à Chriſto nato M. CCC. VIII. *Hi populi nominantur ſylueſtres, aut vallium ciuitates. Vulgo,* die dry Länder/jtem die dry

dry Waldſtett / *quibus aliquando quarto loco Lucerna adnumeratur. Incolunt autem hi alpinas valles inter Rætos, Lepontios & Viberos, ac partim Tigurino, partim Verbigeno pago attributi ſunt. Tradunt (quod alibi expoſitum eſt) Suitios à Cimbris, Vrios à Tauriſcis, Vnderualdios à Romanis exulibus, ortos eſſe: ac virtus eorum belli ca à maiorum virtute non degenerat. Patrij eorum annales aſſerunt Ludouicum Imperatorem Magni F. biſce populis rogatu Romani Pontificis* αὐτονομίαν*, multasq́; alias immunitates conceßiſſe, propter fidelem operam bello Sarracenico vrbi Romæ nauatam. Etenim Sarraceni qui tum Africam tenebant, Sicilia capta Italiam magna vi adorti, Centumcellas cœperunt, & inde citato agmine Romam petentes, Vaticanum nullis adhuc munitionibus ſeptum facilè adepti, templum D. Petri direptum, argenteis, quas habebat, ingentis pretij foribus ſublatis, ferro & igni prophanarunt: ibiq́; plures dies com morati, cum vrbem oppugnare in animo haberent, audito, (vt Hiſtorici tradunt) auxiliarium ex Ciſalpina Gallia copiarum aduentu, recedentes inter Appiam & Latinam vias ſuburbana omnia vaſtarunt: Pauli Baſilicam Oſtienſi via ſpoliarunt, atq; igni iniecto magna ex parte abſumpſere. Inde in Latinã viam flectentes, & populabundi in Caſ-*

ſinenſem vſq; ſaltum excurrentes. Caſsinenſe fanum opulentiſsimum ſacra veſte & donarijs ſpoliarunt, magnaq; ex parte exciderunt. Hinc dextra Liris ripa ad mare inſtar rapidæ procellæ ſeſe effundentes, ibiq; præda nauibus ſuis, quæ illic præſtò fuere, impoſita, in altum abiuere. Huic igitur expeditioni tres pagos & Haſeliæ vallis incolas interfuiſſe patrij annales tradunt, & bis aduerſus Sarracenos in Italiam deſcendiſſe duce Guidone quodam Marchione Italico: cum autem veſtigijs Sarracenorum inſiſterites, conciſo poſtremo agmine, præda magna potiti eſſent, omnem templo D. Petri, quod ab hoſtibus ſpoliatum fuerat, donarunt. Itaq; Pontifex duplicis beneficij memor, ampla priuilegia illis à Gallo rege impetrauit, & præterea donauit eos his ſignis ſeu vexillis, quibus noſtra ætate in bellis vtuntur. Vrij donati cœnobio Thuricenſi *Vrios tamen Ludouicus Germanicus Pij F. Magni nepos, donauit monaſterio ſacrarum virginum Turegi à ſe extructo, cui Hildegarda filia Ludouici præfuit: verba donationis ſunt. Curtim*
„ noſtram Turegum in ducatu Alemannico, in pago
„ Durgaugenſi cum omnibus adiacentijs vel aſpicien
„ tijs eius ſiue in diuerſis functionibus, id eſt: pagel-
„ lum Vraniæ, cũ eccleſijs, domibus, cæteriſq; ædificijs
„ deſuper poſitis, mãcipijs vtriuſq; ſexus et ætatis, ter
„ ris cultis & incultis, ſyluis, pratis, paſcuis, aquis, a-

quarumq;

*quarumq; decurſibus, adiacentijs, peruijs exitibus "
& regreſſibus, quæſitis & inquirendis, cum vniuer "
ſis cenſibus & redibitionibus: Inſuper etiam Foreſ- "
ſtum noſtrum Albis nomine, & quicquid in eiſdem "
bonis noſtri iuris atq; poſſeſſionis iure proprietatis "
eſt, & ad noſtrum opus inſtanti tempore pertinere "
videtur, totum & integrũ ad Monaſteriũ noſtrum "
tradimus, quod ſitum eſt in eodem vico Turego, vbi "
S. Felix & S. Regula in Chriſto corpore quieſcunt. "
Cæterum non exiſtimandum eſt hac donatione prorſus abolitas eſſe immunitates veteres, & libertatem Vranijs ſublatam, nam ſi Vranijs credendum eſt, tantum vnius aut alterius vici non autem totius regionis iuriſdictio ad hoc cœnobium pertinuit. Deinde vt maximè vniuerſæ Vriorũ valli imperauerit, tamen id non derogabat multum eorum libertati: quoniam olim hi qui ſubditi erant monaſticis familijs, certis tantum pactionibus illis obſtringebantur, & ſua libertate (niſi ſerui Eccleſiaſtici eſſent) interim gaudebant. Accipiebant etiam ab imperio præfectos, quos* Vogt & Rychsvogt, *qui dam Voitos, fortaſſe Græco nomine, quaſi* βοηθούς, *appellatos exiſtimant: penes hos ſumma iudiciorum capitalium poteſtas erat. Præfectos huiuſmodi rerum capitaliũ Vrij quoq; ab imperio accepêre quondam, cæterum reliquas cauſas Ammanus & ſenatô* Quæ conditio 3 pagorum fuerit.

res ex populo delecti cognoſcebant, & in commune Reip. ſuæ conſulebant. Eadem Reipublicæ forma fuit apud Suitios & Vnderualdios, nam apud hos quoq; eccleſiaſticæ familiæ artes & iura quædam habuere. Habitarunt etiam in his regionibus non pauci nobiles, veluti apud Vranios Attinghuſani, Schuuynsbergij, atque Vtzingij barones: Sillinij, Vuinterbergij, Moſij, Sedorfij, Spiringij, Meieri, & qui à Burgis & qui ab Oertfeldia nomen accepere: apud Suitios Stouffackeri, Rogkenbergij, Schuuanouij: apud Vnderualdios, Vuolffenſchieſſij, Blumenecij, Rudentzij, Alenachij, Vualterſpergij, Lenburgij, Lieburgij, Huneuillij. Hi primum æquo iure cùm cæteris incolis vtebantur, & pars etiam horum vicinis comitibus ſeſe in clientelam addicebat, verùm paulatim auctis opibus plebem ſpernere, & eam ſuis imperijs obnoxiam reddere cœperunt: præfecti qui populi libertatem tueri debebant, adhæc conniuere, fauere ſui ordinis hominibus nobilibus, ſuam quoq; interim potentiam augere & confirmare. Ac tum potiſsimum periclitata eſt non ſolum Helueticorum pagorum, ſed multarum quoq; ciuitatum per Germaniam libertas, quando Imperatores à Romanis Pontificibus excommunicati, & bello petiti ſunt, ipſaq; Germania in partes diuiſa eſt, dum hi Pontificum, alij Imperatorum

partes

partes ſequuntur. In Heluetijs populus, & nonnulli ex nobilitate Fridericum legitimum Imperatorem ſequebantur, ideoq; vetera libertatis priuilegia, ab eodem renouata & confirmata illis ſunt: extant apud Suitios tabulæ Friderici II. *ſcriptæ Septembri, anno* 1240. *quibus Suitios in tutelam imperij recepit, qui ſolum ad imperium ſpectent, & ab eo abalienari non poßint: eorum priuilegia confirmat, & liberæ conditionis homines nominat. At verò maior pars nobilitatis, præſertim clientes monaſticarum familiarum, quarum tum magna fuit potentia, Pontificum partes ſequuta eſt, hinc odia & animorum abalienationes, & prima fundamenta ciuilium diſſenſionum orta ſunt, atque hæc plurimum aucta ſunt in illo interregno multorum annorum poſt Friderici obitum: Illo tamen tempore manſiſſe quidem adhuc ſuam libertatem his pagis, ſed cui multi inſidiarentur, non obſcurè perſpici poteſt ex formula fœderis quod Vrij & Suitij cum vrbe Tigurina ad triennium fecerunt, quam nos hic ſubiecimus:*

Vniuerſis præſentium inſpectoribus aut auditoribus notum facimus nos Senatus ciuesq; Tigurini & nos Arnoldus Maior à Sillinio Ammanus populusq; Vrienſis, noſque Conradus ab Ibergo Ammanus populusq; Suitiæ, Conſtantienſis Diœceſis, Fœdus Tigurinorũ, Vriorum, & Suitiorum.

„ *quòd inuicem nos omnes iuramento obſtrinximus,*
„ *vt mutuo auxilio & conſilio nos defendamus, à fe-*
„ *ſto natiuitatis Chriſti ab hinc ad triennium, his con-*
„ *ditionibus, quæ hic ſubſcripta ſunt.*

„ *Quæcunq; ante hunc diem facta ſunt, eorum no-*
„ *mine non tenemur inuicem. Si Dominus, quiſquis is*
„ *fuerit, ſeruum inter nos habuerit: is ſeruiat ei ea cõ-*
„ *ſuetudine quæ antea Regis tempore in vſu fuit: &*
„ *vt iure tenetur: ſi autem vltra hac eum cogere ve-*
„ *lit, ipſum tueri tenemur. Quòd ſi alterutra pars*
„ *abſq; alterius conſilio & voluntate arcem ſiue mu-*
„ *nitionem aliquam poßidere voluerit, huius muni-*
„ *tionis nomine nihil obſtricti alteri erimus. Quòd ſi*
„ *in arce damnum datum fuerit, incendijs aut vaſta-*
„ *tionibus, tenemur auxilio, & cõſilio mutuo inuicem*
„ *iuuare aduerſus eos qui contra ius hæc fecerint. Si*
„ *quis in agrum Vriorum aut Suitiorũ irruptionem*
„ *facere voluerit, Tigurini pro viribus id prohiben-*
„ *to: ſi prohibere nequeant, hoſtem incendijs, & rapi-*
„ *nis, & quocunque modo potuerint, lædunto. Si quis*
„ *Tigurinorum vrbem adoriatur, eorum vineta ar-*
„ *boresue vaſtare voluerit, Vrij atque Suitij id pro*
„ *viribus prohibento, & hoſtem rapinis atque incen-*
„ *dijs aggrediuntor. Quòd ſi pars vna alicui alteri*
„ *præterea ſeſe fœdere obſtrinxerit, eo reliqua non te-*
„ *netur. Præterea nos Vrij atq; Suitij è ciuibus Ti-*

gurinis

*gurinis ſex viros delegimus, Rodolphum Mulne- "
rum, Rudtgerũ Manneſſum, Rodolphum Beggen- "
houium equites, Vualtherum à S. Petro, Vuernhe- "
rum Biberlinum, & Conradum Kriegium. Nos "
quoq; Tigurini ex Vrijs delegimus tres, Vuernhe- "
rum Attinghuſanum, Burkhardum Ammanum "
veterem, Conradum Maiorem ab Ortſchueld, & "
ex Suitijs totidem, Conradum Ammanum ab Iber- "
go, Rodolphum Stauffacherum, Conradum Hu- "
nium. Hi duodecim viri pro ſua æquitate vtrique "
parti mutuum miniſterium & auxilium impera- "
bunt pro vt opus fuerit, in his rebus quarum condi- "
tiones ante expreſſæ ſunt. Quòd ſi aliquis ex his duo "
decim intra præſcriptum annorum numerum inte- "
rierit, cæteri iuramento obſtricti ſunto, vt intra 14. "
dies alterum in eius locum ſubſtituant. Vt autem "
hæc omnia firma maneant conſtituto annorum ſpa- "
cio, nos Senatus ciueſq; Tigurini, noſque populus "
Vriæ, item populus Suitiæ ſigilla noſtra appendi- "
mus tribus inſtrumentis, quæ eadem forma de hac "
ipſa re confecta ſunt. Datæ ſunt hæ literæ Tiguri "
die S. Galli, anno à natiuitate Domini, 1251. "*

Formula hac fœderis, centum annis ante facta, quàm Tigurini cum his pagis perpetuum fœdus ſan cierunt, euidens teſtimonium præbet libertatis horum pagorum, & quàm ſtudioſe illam defenderint,

citra tamen cuiuſquam iniuriam. Cæterum circa decennium ab hoc fœdere, cum illa anarchia in imperio adhuc duraret, atq; omnia vbiq; turbis plena eſſent, nobilium quoq; licentia in his regionibus creſceret, tres pagi Rodolphum Habeſpurgium qui poſtea Imperator factus eſt, propter eximiam virtutis opinionem, ad defendendam armis libertatem, ſi opus foret, numerato annuo ſtipendio ducem ſibi aſciuere, & fœdus cum eo fecerunt: idem fecere tum Tigurini, Baſilienſes, Argentinenſes: multæ quoq; per Germaniam liberæ vrbes his temporibus principes vicinos certo ſtipendio ad tuendos ſe ab omni iniuria conducebant. Cæterum nobilitatis inſolentia, Habeſpurgij authoritate compeſci non potuit, ipſo præſertim alijs bellis occupato in pago Tigurino, atq; in Rauracis & Alſatis: itaq; tandem populus cum iniurias potentiorum ferre non poſſet, arma cepit, & nobiles qui iniuſtam vim alijs intulerant regione eiecit, durauit autem bellum hoc annis duodecim circa annum Domini 1260. & deinceps. Hoc bello pagi omnes aditus ſuarum regionum primùm munire ceperunt: & Suitij quidem in monte quem Sellam ſeu Sattel vocant, turrim extruxerunt, & viam publicam vallo foſſaq; muniuerunt: Vnderualdij verò ad Stanzium pagum, lacum vndique acutis vallis ſepſerunt, & turri excitata portum

Primũ bellum nobilitatis contra tres pagos.

muniere

muniere. Poſteaquam verò Rodolphus Habeſpurgius anno 1273. Romanorum rex factus eſt, nobiles harum regionum populum rebellionis apud illum accuſauere, illi viciſſim nobiles iniuriarũ reos agere: cæterum rex Rodolphus vtrinq; parte audita, & inſpectis pagorum priuilegijs, pro illis ſententiam tulit, & pacem inter ipſos & nobilitatem patria pulſam compoſuit, qua facta plerią; nobiliũ domum rediere. Præfectos autẽ illis non Auſtriæ domus, ſed Imperij nomine Rodolphus rex dedit, hi ab initio non habuere ſedes ſuas in hiſce pagis, ſed alibi in ſuis arcibus habitabant, & quotannis ſemel atque iterum euocati illuc proficiſcebantur iuris dicundi cauſa, præſertim in rebus criminalibus & capitalibus: huiuſmodi præfectos noſtra quoque ætate nonnullæ ciuitates ab Imperio accipiunt, qui tantum iudicijs rerum capitalium præſunt, nullum prætere in illis vrbibus imperium aut iuriſdictionem habent. Ac tam abeſt vt libertas noſtrorum per Rodolphum regem imminuta ſit, vt potius illi plerią; pagi non modò confirmationem, ſed etiam amplificationem ſuarum immunitatum debeant. Nam vt de Tigurinis nunc taceam, Suitijs ſua priuilegia anno 18. ſui imperij confirmauit & auxit, quod confirmãt literæ datæ Badæ pago Verbigeno, anno 1291. in quibus Suitij expreſſis verbis homines libe-

Præfecti ab imperio pagis dati.

ra conditionis appellantur. Laborauit quidem plurimùm Rodolphus Rex in augenda potentia Habeſpurgiæ domus, verùm Heluetijs ſuam libertatem intactam reliquit, vel quòd ante imperium forti & fideli eorum opera vſus nollet ingratus videri, & iudicaret etiam vtilius ſuis rebus hos fideles amicos & ſocios habere, quàm ſubditos contumaces, & hoſtili animo erga ſuæ libertatis oppreſſores præditos: vel etiam quòd nuper ampliſſima acceſſione Auſtrij Alemanniciq; Ducatus auctus, non exiſtimaret minima quæq; perſequenda, ne inuidia nimia ſe oneraret, quæ commodum ipſum harum regionum ſuperaret. Adolphus quoq; Naſſouius, qui Rodolpho in imperio ſucceſſit, Heluetijs priuilegia ipſorum confirmauit: ac ipſius nomine in graue odium Alberti Auſtrij, qui Adolphi hoſtis erat, inciderunt. Albertus hic Rodolphi filius, maximè omnium Helueticæ libertati grauis & moleſtus aduerſarius fuit, nam cum plures liberos haberet, vt augeret illos opibus ac potentia, cum alibi ditionem ſuam amplificare, tùm in Heluetijs nouum principatum inſtituere cepit, cumq; ad Imperium perueniſſet, multa quæ Imperij erant, Auſtrijs aſſerere pergebat, & omnibus vicinis moleſtus & intolerabilis erat, quem neq; puderet ſiue improbis poſtulationibus, ſeu etiã aperta vi conſequi quæ deſideraret. Quoniam verò Eccleſiaſtica-

Albertus Imp. hoſtis libertatis Helueticæ.

cleſiaſticarum familiarum magna erat potentia, vbiq; ſatagebat, vt vel ſuas iuriſdictiones ſibi venderent, vel ipſum liberosq; hæreditarios perpetuosq; tutores, & aduocatos, ſiue patronos (aut quo nomine alio appellare libet) agnoſcerent. Poſtulauit hæc à collegijs & monaſterijs Argentinenſi, Baſilienſi, Conſtantienſi, Curienſi, S. Galli, D. Virginis ad Eremitas, S. Blaſij, Diſentiſio, Fabariano, Rinouiano, Vuettingenſi, Murenſi, Interlacenſi, Trubiano, Certiaci vici, Seconienſi, Schenniſio, duobus collegijs vrbis Tigurinæ, & alijs quàm pluribus. Pari ratione Heluetiarum regionum Comites & Barones ſolicitabat & vrgebat, vt ſe in clientelam Auſtriæ familiæ dederent: ex hoc numero erant Vuilliſouiani, Rotenburgij, Regenſpurgij, Eſchenbachij, Arburgij, Vuolhuſani, & qui à grue nomen habent Grencingiani. Cæterum collegia hæc & monaſteria antehac ad imperium ſpectabant, & nobiles Domini præter Imperatorem, neminem ſuperiorem hactenus agnouerant, at hic Auguſtus omnia Auſtriæ domui aſſerere conatus eſt. Quàm autem vehemens erga exteros fuerit, hinc conijci poteſt, quòd ſæpe rogatus nunquam tamen eò adduci potuit, vt nepoti ex fratre patriam hæreditatem, quam tutorio nomine adminiſtrabat, reſtitueret, id quod illi poſtea necis cauſa fuit. Verùm Abbas S.

Galli, collegia duo vrbis Tigurinæ, comes Homburgius, & quidam alij, Auſtrios neq; patronos neque aduocatos agnoſcere, neq; quicquam ſuarum iuriſdictionum, vt Imperatori venderent adduci potuerunt, ac tuebantur ſe veteribus priuilegijs, neq; ſe ab imperio ſeiungi patiebantur, quo nomine Imperatorẽ grauiter offenderunt. Cæterum multi alij, & inter alia monaſteria Seconienſe, Murbacenſe, D. Virginis ad Eremitas, ad Interlacus, Diſentiſium, collegium Lucernenſe, ſua iura Alberto dederunt, quæ ipſi apud Glaronenſes, Lucernenſes, Suitios & Vnderualdios habebãt, quamuis dudum obſignatis tabulis polliciti eſſent his pagis, nunquã ſe paſſuros, vt ab his monaſterijs abalienarentur. Interea Rex magnis pollicitationibus popularium animos ſibi conciliabat, vt huiuſmodi alienationem ratam haberent. Poſtq; verò his artibus vicinas regiones occupaſſet, & arces quaſdam in ipſis pagis ſibi comparaſſet, quæ antea monaſteriorum fuerant, de ipſis pagis in ſuam poteſtatem redigendis agere cepit: etenim cum vndiq; cincti eſſent Auſtrijs, quibus iam parebant Eremus D. Virginis, Glarona, Tugium, Lucerna, Entlibuchum, Vrſeræ, Diſentiſium, aliaq; vicina loca: plerique credebant ſponte in Auſtriæ familiæ clientelam conceſſuros: attamen vt res ex regis ſententia conficeretur, le-

Idem pagos ſibi ſubijcere conatur.

gati ab eo ad pagos mittuntur, Liechtenbergius Baro præfectus Alſatiæ, & Ochſenſteinius Baro, ambo conſiliarij Regij, hi Suitios primum alloquuntur, & illis ſuadent, vt ſe in clientelam Auſtriæ familiæ dedant, habituros eſſe principes longè clementiſsimos, & ſub quorum imperio tranquillius degere poſsint quàm hactenus ſub Imperio ſæpe diſtracto in partes, dum in eligendis Imperatoribus principes diſſentiunt. Addunt Auſtrios poſsidere monaſteriorum non exiguos reditus in his regionibus, quòd ſi illis aduerſati regis animum offenderint, ipſos facilè conijcere poſſe, durius ſecum agendum eſſe, rege alioquin pollicente ſe quàm humaniſsimè & clementiſsimè cum illis acturum. Suitij autem antea de conſilio & poſtulatis regis edocti à Vuernhero comite Homburgio (qui regioni vicinæ quam Marcham vocant, imperabat, & regem quoque offenderat, quod ſe in clientelam Auſtriorum dedere noluiſſet) re cum Vrijs & Vnderualdijs deliberata, reſpondent legatis Regijs, ſe Pagorum reſponſum *ampliſsima Regum & Imperatorum Romanorum priuilegia habere, quibus caueatur ne vnquam ab Imperio alienentur, quare ſtatuiſſe ſeſe exemplo maiorum Imperio Romano conſtanter adhærere. Cæterum monaſteria illa quorum iura & reditus Auſtrij nunc poſsiderent (erant hæc Murbacenſe*

& Beronenſe (quæ iura nonnulla & reditus in Arta pago agri Suitij habebant) obſignatis tabulis pollicita eſſe, nunquam ſe ab his monaſterijs alienandos, id ſi ſeruetur, ſe quoque paratos vt debita officia monaſterijs præſtent, quòd ſi fides ſibi non ſeruetur, & tabulæ hæ irritæ fiant, ſe quoque exiſtimare non amplius obligatos eſſe. Porrò Regi & liberis eius principibus Auſtrijs ſe debitam obſeruantiam & fidem præſtituros, & cum ipſe caput imperij ſit & Auguſtus, ſe ab eo petere ne ab imperio auellantur: præterea cum anteceſſores eius ipſorum priuilegia confirmarint, quod hactenus ab ipſo impetrare non potuerint, ſe nunc denuò ſuppliciter petere illorum confirmationem, ac precari legatos vt hanc reſponſionem Regiæ maieſtati offerant, eamque ſuo nomine obſecrent vt clementer audiat. Legati huiuſmodi reſponſo accepto, ad Vrios & Vnderualdios proficiſcuntur, qui ſicut antea inter ipſos conuenerat, in eandem prorſus ſententiam reſponderunt, ac in ſingulis pagis ipſæ tabulæ ſeu vetera diplomata Friderici & Rodolphi Habeſpurgij, aliorumque imperatorum, & præterea monaſteriorum literæ ac pacta legatis oſtendebantur, ſimulque omnes orabant, nec cogantur hæc omnia abolere. Verùm re ad Imperatorem delata, grauiſſimè offenſus fuit hoc reſponſo,

quo-

quoniam non tantùm Auſtrios Dominos agnoſcere, detrectabant, & ab imperio ſe auelli non patiebantur, verùm ne à cœnobijs quidem ſeiungi poterant, & ita quæ ille vix multo labore comparauerat, irrita reddebantur. Cum autem non ita longo tempore interiecto pagi legatos ſuos denuò ad Imperarem miſiſſent pro confirmatione ſuorum priuilegiorum, ille indignanti animo illis ait, ſe æquè ſatisfacturum illorum precibus, atque illi ſuis poſtulatis ſatisfeciſſent, verùm ſe delegiſſe præfectos, quos ad illos miſſurus ſit, à quibus plenius de ſua voluntate certiores fiant. Præfecti autem ab eo miſsi Præfecti ab Alberto in pagos miſſi. *ſunt, Griſlerus eques, qui Suitijs & Vrijs præeſſet, hic Cuſſenaci (arx vetuſta hoc nomine fuit ſupra pagum agri Suitij eiuſdem nominis) habitabat, & alteram præterea arcem apud Vrios extruebat: alter verò Peregrinus Landenbergius Vnderualdijs præfectus eſt: obtinebat hic arces duas, Sarnam infra ſyluam, & Rotzbergium ſupra ſyluam, quæ mediam regionem Vnderualdiorum diuidit, ambæ arces antea collegij Lucernenſis fuere, & quos Maiores vocant illic habitauere, ſed Imperator Albertus vtranq; Auſtrijs vendicarat, & præſidio impoſito munierat. Erat hæc ratio præfectorum noua atque inſolita Pagis, ante enim vnum duntaxat præfectũ tres pagi habuere,*

qui plerunq́ etiam Tigurinorum aut aliarum vrbium præfectus erat: hic (vt diximus) extra pagos in ſuis ditionibus habitabat, & quotannis ſemel atque iterum iuris dicundi cauſa euocatus in pagos veniebat, ſed reliquis temporibus eius muneref ungebatur vicarius aliquis ex incolarum numero delectus: nunc verò duo perpetui præfecti munitiſſima loca regionis præſidio tenebant, hos cum arces in Auſtriorum poteſtate eſſent, plebs metu Imperatoris ferre cogebatur. Ac initio quidem, magna humanitate & clementia præfecti erga omnes vtebantur, ſi fortè blanditijs & comitate ſua animos popularium conciliare, & ex integro Auſtrijs ſubijcere poſſent: id autem cum non ſuccederet, duro & aſpero imperio populum premebant, idq́ iuſſu regis, quem præter cætera nouo fœdere grauiter offenderant Suitij, quod cum Comite Homburgio in decennium pepigerant. Creſcente igitur tyrannide, legati à tribus pagis communi nomine ad Imperatorem mittuntur, hi cum non poſſent impetrare acceſſum ad ipſum Imperatorem, conſiliarijs eius mandata ſua exponunt: ſe Romani Imperij populos habere à multis Imperatoribus priuilegia ampla & immunitates, quibus nunc tyrannide graui oppreſſi ſpolientur. Etenim ciues harum regionum nullis aut leuibus de cauſis in carceres

Præfecti tyrannice imperant.

ceres

ceres conijci, premi nouis exactionibus, & præterea cogi ſingulos, vt cum alio tempore tùm Calendis Ianuarij præfectis munera afferant, quod hactenus nunquam in vſu fuerit, quare ſeſe ſupplices petere, vt apud Imperatorem intercedant, quò liberentur his oneribus, & reſtituantur ac confirmentur illis vetera priuilegia. At conſiliarij Imperatoris deliberatione facta reſpondent, pagos in culpa eſſe quòd grauius premantur, & Imperatore minus clementi vtantur, qui vicinorum Lucernatum, Tuginorum, Glaronenſium exemplum imitari nolint, & ſeſe Auſtriæ domui dedere, id vnum ſi fecerint, neque vt antehac regem & liberos eius ſpreuerint, habituros clementiſſimum principem. Hoc reſponſo accepto legati re infecta domum rediere: præfectorum verò tyrannis Imperatorem patronum nacta, indies augebatur. Erat apud Vnderualdios incola vallis, quam patria lingua Melchtal nominamus, vir ſenex, opulentus, & libertatis ſtudioſus, qui hactenus ſemper ſuis author fuerat, ne ſe Auſtriæ familiæ ſubijcerent, ſed priſtinam libertatem conſtanter retinerent: nomen illi fuit Henricus à Melchtal: ad hunc mittit Landenbergius præfectus ſeruum qui aliquot boum iuga abducat, cum ille reſponderet ſe nullius criminis ſibi conſcium eſſe, propter quod à Landenbergij tyrannis

præfecto mulctari debeat: atq; vt maximè aliquid commiſerit, non tamen abſque iudicio atque inaudita cauſa ſe mulctandum eſſe: ad ea ſeruus ad domini ingenium factus arroganter reſpondet, ſe nunc iuſſu heri boues hos abducturum, quòd ſi terra colenda ſit, ruſticos ipſos aratrum trahere debere, ſimul iuga bobus demit, illosque abigere parat: at huius filius Arnoldus nomine, iniuriæ indignitate commotus, ſtimulo quem manu gerebat ſeruum præfecti percutit, illique verbere digitum frangit, ac veritus tyrannidem heri, ſtatim per vicinos montes ad Vranios confugit, atque apud quendam cognatum deliteſcit. Landenbergius verò re cognita Henricum Melchtalium ad ſe reuocat, ab eo percunctatur vbi nam filius lateat, illo autem reſpondente, ſe id neſcire (& re vera id neſciebat) indignatus oculos illi erui iubet, iuga illa boum abducit, & præterea maxima bonorum parte eum mulctat. Hoc facto magnam ſibi inuidiam & populare odium omnium conciliarat, ſed metu regis, cuius maxima erat potentia, nemo tum fuit qui ſe commouere auderet. Itaque vt improbitas licentiam nacta facere ſolet, ſic tum præfectorum libido ab vno ſcelere in aliud ruit. Prope Engelbergum Monaſterium, non longè à pago Wolffenſchieß *locus eſt,* vff Azelen *nominatus,*

Vuolffenſchieſsij libido & cædes.

minatus,vbi habitabat ruſticus quidam,Conradus à Bomgarten dictus, vxorē habens eximiæ formæ, hanc fortè in prato aliquid operis facientem vidit Vuolffenſchieſſius nobilis præfecti vicarius, qui illac Engelbergo domum ſuam Rotzebergum reuertebatur, & quoniam maritum abſentem eſſe didicerat,illuc diuertit,ac mulierem ſolium ſibi temperare iubebat, ſe enim labore & æſtu feſſum (erat autem tum finis æſtatis) ſudorem velle abluere: Mulier tyranni imperio quamuis inuita paret, verùm cum illam hortaretur, vt ipſa quoque depoſitis veſtibus balneum ingrederetur, ſe quidem paratam obſequi ait,modò ſerui diſcedant,habebat autem ſecum duos famulos,his dimiſſis,mulier moram nectit ſimulans ſe mox venturam,interim per poſticum effugit: ibi illi ſolicitæ & anxiæ maritus è ſylua domum rediens obuius fit, atque rebus omnibus cognitis domum ingreſſus ſecuri, quam fortè ſecum gerebat, præfecti vicarium in ſolio adhuc ſedentem trucidat, atque meritas ab eo pœnas alienæ pudicitiæ attentatæ ſumit. Cædem hanc præfectus vlciſci conabatur,ſed tantum erat eius odium apud omnes,vt nihil efficere poſſet, & indignitas facinoris efficiebat, vt ſaluo pudore à nullo auxilium implorare auderet:is quoque qui cædem commiſerat,ex Vnderualdijs diſceſſerat, & clam apud Vrios latebat. Qui-

dam tradunt, Landenbergium ipſum attentantem pudicitiam honeſtæ matronæ caſum eſſe, & ita Etterlinerus & hunc ſequutus Stumpfius, in ſuis annalibus Helueticis prodidere: ſed Vnderualdij narrant hunc qui in ſolio cæſus eſt, Vuolffenſchieſſium fuiſſe, Auſtrij principis miniſtrum, qui Rotzbergæ habitarit.

Grisleri præfecti tyrannis.

Cum hæc in Vnderualdijs facta eſſent, Griſlerus vt ſuos in officio retinere poſſet, iuſſu Regis prope Altorffum vicum, in colle Solaturn nominato, arcem proximo anno extruere cepit, at homo arrogans iactabat ſe ita ſub iugum miſſurum pagos, vt eos pro arbitrio quauis flectere poſſet, arcem ipſam nuncupabat Zwing Vry vnder die ſtägen: *ac ſi dicas, Iugum Vriorum, quo in extremam ſeruitutem redigendi ſunt. Cæterum cum animos omnium exaſperatos, & à ſe alienatos eſſe cerneret, metuens occultam aliquam conſpirationem, vt eam inueſtigare poſſet, hoc conſilio vſus eſt. Altorffi in foro quo maxima hominum totius regionis frequentia conuenire ſolet, pileum prælongæ perticæ imponit, ac omnes iubet nudato capite, flexiſq; genubus honorem eum pileo exhibere quo ſe præſentem afficere conſueuiſſent: exiſtimabat autem eos qui præ cæteris ſibi infenſi eſſent, nequaquam adduci poſſe, vt tantum honorem pileo exhibeant, præſertim ſi*

confidant

confidant aliorum auxilijs quibus cum cõuenerint, hac autem occaſione poſſe ſe honeſto titulo in eos animaduertere, & tormentis ad exploranda conſilia aliquos ſubijcere. Interea ipſe in Suitios quibus etiã præfectus erat proficiſcitur. Erat apud Suitios in magna authoritate Vuernherus Stouffacherus, vir nobilis, cuius pater Rodolphus ante annos circiter triginta ſummum magiſtratum in eo pago geſſerat, hic ædes paulò quàm pro regionis more ampliores & elegantiores extruxerat, itaq; equo illac præteruectus Griſlerus rogat eum cuius ſint ædes, ille verò qui noſſet præfectum ſibi inimicum eſſe, quòd populo hactenus auctor fuerat ne ſe Auſtrijs ſubijcerent, Regis, veſtræq; ſunt, ait, & ego veſtro beneficio eas poßideo: cui præfectus: Ego inquit, regionis huius Dominus ſum, nec deinceps patiar vos veſtro arbitratu liberè agere, & ædificare quaſi penes vos imperium ſit, idq; breui experiemini. Doluit hæc præfecti minax & contumelioſa reſponſio plurimum Stouffachero, neque mærorem cælare poterat, itaque vxor eius modeſta & prudens mulier, cum maritum mæſtum & anxium cerneret, cauſa ab ipſo cognita, hortatur eum ad bene ſperandum, Deum enim cui omnis iniuſta vis ac tyrannis diſplicet, non defuturum ipſum inuocantibus, debere autem ipſum alibi viros fortes quærere qui eadem

Stouffacherus.

tyrannide premantur, & cum his conſilia & opes coniungere ad recuperandam patriam libertatem, bona ſpe Deum pijs ceptis adfuturum. Stouffacherus diu ſecum deliberans, tandem Vriam proficiſcitur, ac illic facilè animaduertit Griſlerum non minus quàm apud Suitios ob intolerandum faſtum omnibus exoſum eſſe. Baro quoque Attinghuſanus, qui illum familiariter noſſet (is tum ſummum magiſtratum gerebat) grauiter illi conquerebatur de Griſleri inſolentia, qui vel pileum ſuum principum more coli vellet, ac palam teſtabatur fieri non poſſe vt homines diutius tantam tyrannidem ferant. Verùm Stouffacherus, qui fortè metueret ne hæc tentandi ſui cauſa ab illo dicerentur, ſua conſilia reticet, ac vni tantùm veteri fidoq́ amico, cui nomen erat Vualthero Furſtio (quod principem ſignificat) ſuam mentem patefacit: hi autem duo re diu deliberata, & Arnoldo Vnderualdio à Melchtala in ſocietatem conſilij adhibito, iureiurando ſe inuicem mutuò obſtringunt, ad patriam communi conſilio & auxilio tyrannide liberandam, & reſtituendam veteri libertati. Præterea ita inter ipſos conuenit, vt quilibet in ſuo pago, quotquot poßit, viros bonos & prudentes huic fœderi aſciſcat: qui omnes iuramentum dabant, ſe paratos vitam fortunaſque omnes exponere, ad aſſerendum cuique ſuum ius veteremq́

Tres primi auctores fœderis.

patriæ

patriæ libertatem, ita vt interea præſtentur quæcunque debita officia imperio, monaſterijs, omnibuſque nobilibus & ignobilibus, & ſimul ſpondebant ſe fœdus hoc in arcano habituros, donec communi conſilio id palam facere omnes ſtatuiſſent. Locus etiam ad Vrienſem lacũ delectus eſt, im Grütli *nominatus, quo conuenirent tres fœderis principes, ſinguli tribus quatuorúe ſocijs aſcitis, & communi conſilio de rebus agendis ſtatuerent, atque ita tum principium fœderis Heluetici à Stouffachero, Furſtio, & Arnoldo Melchtalio iactum eſt, ac ſinguli vt nouo fœderi ſocios adiungant, domum rediere. Mox autem non ſolum plebei ſed nobilitatis quoq; maxima pars in his pagis, fœderatorum partes ſequuta eſt: nam præfecti non minus nobilitati quàm populo infeſti erant & moleſti, & vulgo ab his nobiles pagorum ruſticis adnumerabantur, & ruſtici nobiles, & ruſticorum tribules appellabantur: eorũ quoque iura præfecti Auſtrijs paulatim aſſerere cœperunt, quibus iniurijs & contumelijs multorum ex nobilitate animi ab Auſtrijs abalienati ſunt, vt modò de Attinghuſano barone diximus. Aucto paulatim confœderatorum numero, viſum eſt pleriſq; tempus eſſe rem ipſam aggrediundi, vt ſcilicet pulſis præfectis patriam in veterem libertatem aſſerant, ne fortè ſi diutius differant, res alicunde per*

indicium ad præfectum emanet. Itaque poſtridie S. Galli 16. Calendas Nouembris, anno 1307. duodecim præcipui ex omni confœderatorum numero conſtituto loco conueniunt: cæteris autem vrgentibus rem primo quoque tempore inchoandam, ſoli Vnderualdij obſtare, aſſerentes Sarnam & Rotzbergum arces ſuæ regionis munitas & expugnatu difficiles eſſe, in quibus oppugnandis ſi mora trahenda ſit, mox regem inſtructo exercitu ſuis ſubſidio venturum, verùm ſi expectentur Calendæ Ianuarij proximi anni, facilè per inſidias eodem die vtranque arcem occupari poſſe: horum poſtulatis cæteri acquieuere. Itaque decernunt proximis Calendis Ianuarijs omnes arces præfectorum in ſingulis pagis occupare, nullam tamen iniuriam inferre vel præfectis, vel eorum familiæ, aut his qui in præſidio ſint, niſi illis qui armata manu ſe defenderint: ſed ipſos cum ipſorum bonis inuiolatos dimittendos eſſe, arces autem funditùs diruendas, quò re ipſa teſtarentur, ſe non prædæ cupiditate, aut vllius lædendi cauſa, ſed propriæ libertatis tuendæ gratia arma ſumpſiſſe. Hoc decreto facto ſinguli domum rediere conſtitutum tempus expectantes, interea conſilia ſua optima fide ſilentio tegunt. Interea accidit apud Vrios vt Vuilhelmus Tellius confœderatorum vnus, aliquoties

Conſilium de occupan disarcibus.

Tellij hiſtoria.

pileum

pileum illum ſtipiti impoſitum præterirẽt , nullo reuerentiæ & honoris ſigno exhibito , ob hanc cauſam à præfecto accuſatus, ſuam ruſticitatem excuſabat, qui non exiſtimaſſet vllius hoc momenti eſſe, ſed præfectus qui hominem ſuſpectum haberet, è liberis eius filiolum vnicè charum patri deligit, & in vertice huius pomum ſagitta petere illum iubet (erat enim Tellius optimus ſagittarius) ni illud deijciat capite pœnas daturum. Tellius verò hanc rem inauditi exempli dicere, ſeque potius mori paratum, quàm vt ſagitta fortè aberrante chariſſimum filiolum feriat : cui præfectus ni ieceris, tibi vnà cum filiolo pereundum erit: quare cum nullus excuſationi aut vllis precibus locus relictus eſſet, arcu ſumpto Tellius Deo haud dubie iactum gubernante , pomum è vertice filij deijcit. Omnibus autem felici iactui gratulantibus, vnus præfectus ſatiari hac pœna non potuit, verùm cum ſagittam alteram thoraci Tellij inſertam cerneret, quærit in quem vſum hanc quoq; è pharetra deprompſerit, cui ille, id moris eſſe, & in conſuetudine ſagittariorum poſitum, vt geminas ſagittas depromant: ſed res præfecto ſuſpecta erat, itaq; hominẽ acrius vrget, & tandem vitæ impunitate illi propoſita verum elicit: eum ſcilicet hoc conſilio ſumpſiſſe

Brunnam à fontibus nominãt, appellitur. Inde cum præfectus Cuſſenacum peteret, & illi inter Artam & Cuſſenacum via quadam profunda iter faciendum eſſet, Tellius locorum peritus ea commoditate captata, illuc ſe abdidit inter fruteta, & prætereuntem præfectum ſagitta conficit. Extat noſtra ætate ſacellum eo loco quo præfectus cæſus eſt, & alterũ in ſaxo in quod Tellius è naui deſilijt, perpetua rei geſtæ monumenta. Tanto facinore perpetrato Suitiam ſe confert, & rem omnem Stouffachero exponit, inde per altiſſimorum montium iuga iuxta Morſachum Vriam redit, atque Vualtherum Furſtium adit, quidq; egerit illum edocet: aderat autem illis ſatis animi & virium ad eijciendam omnem præfecti familiam, ſed Vnderualdiorum rationem habent, & memores conuentorum Calendas Ianuarij inſtantes expectant: interea Tellius apud amicos abditus latet. Cum autem tandem Calendæ Ianuarij veniſſent, Vnderualdij arcem vtranque capiunt ex inſidijs, vti polliciti fuerant. Arces duæ quomodo ab Vnderualdijs captæ ſint. *Rotzbergi in arce famula adoleſcentem Vnderualdium egregiæ formæ amabat, & cum eo ſtupri conſuetudinem habebat, conſtituta igitur nocte adoleſcens ſecum adducit viginti alios, omnes armis inſtructos, eosq; ſe prope arcẽ abdere iubet, ipſe pro more ſigno dato ab amica ignara conſpirationis fune in arcem ſub-*

ducitur, vbi cum aliquantulũ quieuiſſet, alia cauſa confiĉta è cubiculo ad eam feneſtram qua aſcenderat reuertitur, & vnum è ſocijs fune demiſſo in arcẽ ſub ducit, ac ad amicam redit: huius opera reliqui omnes arcem ingreſſi ſunt, qui præfecti familiã numero & robore ſuperantes, arcẽ in ſuam poteſtatẽ redegerũt, clauſis tamẽ portis expectabant euentum ſociorum, quibus altera arx Sarna occupanda erat. Erant hi numero 50. ex his XXX. *ſeſe inter arbores quarum eo loco denſa ſilua erat abdiderant, cæteri* XX. *baculis nixi arcẽ petebant, munera pro conſuetudine præferentes, agnos, porcos, vitulos, caſeos aliaq́ huiuſ generis: his in itinere obuius fit præfectus qui de more templũ petebat, cumq́ eos inermes cerneret baculos tantum manu geſtare, nihil mali metuens inſtitutũ iter perficit, lætus etiam propter munerum copiam quæ ſolito maior erat. Verùm illi baculos teretes ita ante exacuerant, vt facilè eos, acuto ferro, quod ſinguli ſinu geſtabant, haſtarum inſtar induere poſſent. In arcem ergo intromiſſi portã occupãt, & ſocij qui inter arbores abditi erant ſigno dato his auxilio veniunt, ac omnes qui in arce erant in ſuam poteſtatem redigunt, cumq́ cognouiſſent Rotzbergũ quoq́ captum, omnes cum rebus ſuis, etiam ipſum præfectum quem fugientem interceperunt, ad fines deducunt & dimittunt, iureiurando illis dato, ne vnquam in has*

regiones

regiones rediret. Arces ambæ funditus dirutæ ſunt. Eodem die Vrij nouã arcem, Vriæ iugum, nondum abſolutam, deſtruxere: & apud Suitios Stouffacherus cum ſuis arcem Louertiam in lacu poſitã cepit, & diruit. Poſtridie tres pagi legatis miſſis publicũ fœdus cõditionibus ante cõmemoratis in decennium fecere, & illud iureiurando ſancierũt, atq; hunc finẽ habuit tyrannicũ imperium præfectorũ, quos Albertus Auſtrius his pagis impoſuerat. Cæterum Albertus rex cognitis his rebus grauiter cõmotus, ſtatuit pagos bello perſequi, & vi ſub iugũ redigere, mãdat igitur ſuis omnib. Tuginis, Lucernatibus, & reliquis qui his pagis finitimi erant, ne vllam cõmeatus copiam eis faciant, ſed ipſe nõ multo poſt in tranſitu Ruſæ fluuij, iuxta veteris Vindoniſſæ ruinas, cæſus à fratris filio, & coniuratis, bellũ quod animo deſtinauerat, perſequi non potuit. Liberi autem Alberti occupati in vlciſcenda nece patris, nullam tum Heluetijs vim intulerunt, metuentes, ne ſe nobilib. à quibus Albertus pater eorum cæſus fuerat, coniungerent. Dirutæ ſunt eo tempore ab Auſtrijs multæ munitiſſimæ arces in Heluetijs, veluti in pago Tigurino Vuartta, Multbergum, Schnabelbergum, Maſchuanda arx & oppidum: in Verbigenis, Faruuanga. Deletæ etiam ſunt nobiliſſimæ harum regionum familiæ, Eſchinbachia, Vuartia, Palmia,

Alberti Imper. cædes & eius uindicta.

aliaq́ plures : arce enim Faruanga capta, vno die ſexaginta tres nobiles & nobilium ſerui capite mulctati ſunt : non minus etiam mille hominum, quorum maxima pars nobiles erant, alibi in Heluetijs Auſtriorum iuſſu vel cæſi vel in exilium acti ſunt: falſo autem Heluetij à maleuolis quibuſdam accuſantur de pleriſq́ arcibus euerſis, & familijs nobilium patria pulſis aut extinctis, cum maxima pars ab ipſis Auſtrijs deleta ſit. Alberto regi ſucceßit Heinricus Luzelburgius VII. huius nominis Imperator: hic trium pagorum priuilegia, & veteres immunitates illis conceſſas confirmauit, atque præfectum ſeu aduocatum Imperij nomine conſtituit, qui Tigurinæ vrbi, Turgeis, Verbigenis, & tribus pagis Imperatoris nomine ius diceret. Rodolphum Habenſpurgium Lauffenbergæ dominum: fuit hic Gotthofridi filius, Rodolphi nepos patrui Rodolphi Imperatoris. Cum autem Imperatore abſente in Italia (in qua expeditione centum è Tigurinis, & totidem ex ſingulis pagis illis militarunt) præfectus ſua poteſtate abuteretur, & eo nomine apud Imperatorem accuſatus fuiſſet, idq́ vt quidam aiunt, falſò & per calumniam, opera Leopoldi ducis, qui ipſum oderat, præfectura priuatus eſt, & in eius locum ſubſtitutus Eberhardus à Burgla in Turgea habitans. Rodolphus autem ſequutus aulam

Heinricus VII. Pagorum priuilegia confirmat.

Francicam

Francicam Mompeſſuli mortem obijt, cadauer eius famuli domum reportarunt, & in Cœnobio Vuettingenſi ſepelierunt. Liberi autem Alberti cæſis illis omnibus qui paternæ mortis conſcij fuerant, & illis quoque pulſis qui illis coniuncti erant, aucti opibus & potentia (omnia enim cæſorum bona occupauerunt) pagos quidem oderant, ſed tamen aperto bello eos non petebant, fortè metu Imperatoris in cuius clientela erant, interea tamen incurſionibus infeſtabant eos, facilè enim erat ex Lucerna nauibus Vnderualdios infeſtare, Pagi verò diligentes excubias agere, & ſibi mutuo auxilio eſſe. Itaque cum anno 1310. nauis armis viriſq; optimè instructa è Lucerna Vnderualdios peteret, ab ipſis & ab Vranijs, qui fortè naui præſidio Vnderualdijs veniebant, in portu oppreſſa eſt, atque omnes qui in ea erant, vel cæſi vel capti ſunt: qua clade accepta, qui Lucernæ & in his finibus agebant, inducias cum hoſte fecerunt. Eodem anno Suitij vti omnia domi pacarent, Artam & Cuſſenacum ſui pagi vicos, Habeſpurgiorum tamen imperio parentes, ab Eberbardo comite Habeſpurgio emerunt, & hac quidem parte ſuos fines ad lacum extenderunt. Sed ab altero limite interea illis bellum erat cum monaſterio D. Virginis ad Eremitas, cum quo inimicitias diuturnas quadringentis ferè annis exer-

Sultiorum lites cum Eremitano cœnobio.

tuerunt, quarum cauſam breuiter exponam. Otho magnus Imperator circa annum 950. limites certos conſtituerat Suitijs & fratribus monaſterij Eremitani, in his montes quidã paſcui monaſterio tribuebantur, quos hactenus Suitij poſſederant, ſed illi decretum Cæſaris ratum habere & ſuis poſſeßionibus cedere nolebant, verùm eoſdem fines quos antiquitus poſſederant, vi retinebant: Abbates verò monaſterij cum vi eos pellere non poſſent, nihilominus decreti huius confirmationem à ſequentibus Imperatoribus impetrauerunt. Anno autem 1044. Gero Abbas Suitios apud Henricum III. Imperatorem accuſauit: Suitijs coniunxerant ſeſe Lentzburgij comites Rodolphus & Arnolphus Tugio imperantes, qui & ipſi de finibus imminutis conquerebantur, ſed Imperator Henricus Othonis decretum denuò cõfirmauit, & comitibus Lentzburgijs neſcio quam mulctam impoſuit: Suitij tamen in poſſeßione veteri quamuis inuitis Abbatibus permanebant. Rurſus igitur circa annum 1144. Rodolphus Abbas ipſos coram Conrado II. Imp. acccuſauit, ab hoc quoque Othonis ſententia confirmata fuit: cum autem Suitij nihilominus in poſſeßione vi permanerent, & Abbas ſuos fines à Ceſare conſtitutos occupare vellet, bellum inter eos exortum eſt, quo excurſionibus vtrinque ſe infeſtabant, & quoſcunque

que

que poterant mutuò intercipiebant. Durarunt hæ inimicitiæ multis annis, tandem Rodolphus Raperſuilæ comes, pacem inter eos compoſuit anno 1217. quæ annis circiter quinquaginta ſeruata eſt. Anshelmo autem Abbate nouæ lites exortæ ſunt, quòd literas pacis factæ diuerſo modo interpretarentur: durauit bellum vtrinque 44. annis. Poſtea Tigurini pacem firmam facere conati ſunt temporibus Henrici VII. verùm in ipſa pacis actione nonnulli Suitiorum qui religionis ergò ad Eremitanum monaſterium venerant, publicè à quibuſdam monachis inſigni contumelia affecti fuerant, idque pacis actionem irritam fecit. Præterea Auſtrij principes, qui tum aduocatiam monaſterij ſibi vendicarant, Abbatem & monachos contra Suitios incendebant, illisque ſuum auxilium pollicebantur. Cum igitur bellum duraret, & multa damna Süitij inde acciperent, anno 1313. die 23. Februarij noctu ex inopinato profecti, deceptis excubitoribus, cœnobium ipſum manu cœperunt, ac ex monachis hos à quibus contumelia affecti fuerant, ac loci parochũ nomine Ioannem, & Rodolphũ monaſterij ludimagiſtrum cœperunt & abduxerunt: Erant autẽ monachi nobilibus familijs nati, Rodolphus & Henricus Vunenbergij, Ioãnes Regenſpergius, Burckhard⁹ Flumingerus, itaq; ſtatim eorum cognati atq; affines Ha-

beſpurgij comites & Toggij, & Baro Regenſpergius, & præterea Abbas monaſterij Ioannes de Schuuanden pro ipſis apud Suitios intercesſerunt, quare cum iureiurando cauiſſent ne Suitijs hæc irruptio damno foret, eamq́ſe nunquam vlturos polliciti eſſent, perſolutis 900. libris liberi dimiſſi ſunt. Verùm animi eorũ non tam data libertate placati ſunt, quàm offenſi & exacerbati captiuitate, itaque omnes occaſiones lædendi Suitios captare. Acceſſit noua diſſenſionum occaſio, mortuo Henrico Imp. cum anno 1314. comitia noui Imperatoris creandi gratia haberentur, principes electores ſuffragijs variarunt, & quatuor ex his elegere, Ludouicum Bauarum huius nominis quartum, cæteri tres ſua ſuffragia dedere Friderico Auſtrio Alberti filio, is vt numero ſuffragiorum Ludouico par eſſet, Henricum Carinthiæ ducem regem nominat Bohemiæ, qui gentilitatis iure regnum illud ad ſe ſpectare contendebat, & hunc inter ſuos ſuffragatores numerabat, cum tamen Ioannes Henrici VII. filius, qui filiam demortui regis in vxorẽ duxerat, regno potiretur. Hanc quaſi dilacerationem imperij cum per omnẽ Germaniam, tùm etiã per Heluetiam magni motus cõſequuti ſunt: tres pagi qui Auſtrios oderãt Bauaro adhæſerunt: vicini eorum omnes aut ante in clientela Auſtriorum erant, aut nunc Friderici electionem

Ludouicus III. Imperator.

electionem ratã habebant. Itaq; cum ſoli pagi acerrimè Friderico reſiſterẽt, eius opera, accuſante ipſos Eremitano Abbate, à Conſtant. Epiſc. excõmunicati, et à Curia imperiali Roteuilana proſcripti ſunt. Crimini eis dabatur quòd in Cœnobiũ Eremitanum irruptionẽ feciſſent, & in illo tumultu ſacroſanctum corporis & ſanguinis Domini noſtri Ieſu Chriſti ſacramentum in terram profudiſſent, id autem factum Suitij cõſtanter negabant, & vltrò pollicebantur ſe grauiſsimè pœnas exacturos de tanti facinoris auctoribus, ſi modò demonſtrari queant: nemo tamen quenquam facti huius authorem nominare poterat, nihilominus manebat publicata proſcriptio & excommunicatio, itaq; ſupplices à Ludouico Imperatore petunt, vt cauſam cognoſcat, hic re cognita proſcriptione eos exemit, & vt communioni Chriſtianæ reſtituerentur, effecit. Interea verò Nobiles qui vna cum præfectis è pagis profugerant, ſolicitabant Leopoldum Auſtrium Alberti filium vt bellum pagis inferret, idẽ vrgebat Abbas Eremitanus, & Montefortius comes, titulus quoq; belli videbatur eſſe honeſtiſsimus, vt princeps vindicaret iniuriam fano D. Virginis illatam: non difficulter autem perſuaſum fuit principi iuueni & præpotenti, ac qui paternum odiũ animo aleret, vt bellũ aduerſus pagos ſuſciperet. Habebat ſecum copias illas quibus arces

Pagi tres proſcribuntur & excommunicantur.

Leopoldus Alberti F. bellum infert pagis.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

expugnarat parricidarum patris ſui, alacres ad bellum, & opima præda direptarum arcium opulentas, præter illas ex Helueticis regionibus, & Sueuia Alſatiaq́ inſtructiſſimum exercitum colligit, & vniuerſas copias in duas partes diuidit, maiorem partem ipſe (circiter 20000. numero fuiſſe ferũt) in Suitios ducit, alteram dat comiti Strasbergio, qui Haſeliæ valli imperabat, vt ſuperato Brunigo monte Vnderualdios adoriatur. Pagi apparatu ducis cognito, & ipſi ſuas copias colligunt, & ne quid intentatum relinquant, per Toggium comitem Principem de pace interpellant, & ſe vel ipſo Principe iudice Abbati Eremitano atq́ nobilitati eiectæ reſponſuros pollicentur: ſed Princeps interceſſionem comitis admittere noluit, omnemq́ pacis actionem reiecit. Spe igitur pacis prorſus ſublata, in omnibus pagis ieiunium indicitur, & ſupplicationes ad Deum fiunt: omnes qui arma ferre poſſint, diſtribuuntur in præſidia quacunq́ aditus in eorum regionem patet, incertum enim adhuc illis erat qua potiſſimum via Auſtrij ipſos adorituri eſſent. Sed quia dux ipſe cum omnibus fere copijs Tugij erat, Suitiam conueniunt qui proximus Tuginis pagus eſt, Vriorum 400. Vnderualdiorum 300. & ſexcenti ex ipſo Suitio pago, hi omnes mille trecenti numero hoſtem expectare ſtatuũt, vitamq́ pro patria et libertate, pro

vxoribus

Pugna ad Moregartum.

vxoribus & liberis ponere parati ſunt, nõ minus laudedigni illis Lacedæmonijs qui ad Thermopylas pro Graciæ libertate pugnantes occubuerunt. Ferũt nobilem Hunebergium qui in agro Tugino habitabat, ſed tum in caſtris Auſtrijs erat, miſertum tot innocentum, quos omnes perdendos videbat (decretũ enim erat nobilitati ferro flammaq; Pagos vaſtare) clam epiſtola alligata ſagittæ monuiſſe Pagos vt die Othmari in loco qui Morgarten dicitur, ſibi caueant: itaq; re cognita Pagi eum quem diximus locum muniunt, anguſtias obſident, & caſtra in edito monte ponunt. Conuenerant tum in vnũ exules Suitiorum quinquaginta numero, hi veniam exilij à ſuis petebant, & ſuam operam in defendenda ſalute patriæ offerunt, verùm illis triſte reſponſum datur, eorum multos grauium criminũ reos eſſe, quare nolle ſe vti eorum ſocietate, ne homines ſontes vniuerſo exercitui alicuius mali cauſa ſint: illi tamen hoc reſponſo accepto non deterriti ſunt ab auxilio ferendo patriæ, ſed in ipſis finibus collem editum imminentem viæ qua hoſtibus tranſeundum erat, occupant. Die igitur Othomari qui eſt 16. Nouembris, anno 1315. Leopoldus ſuas copias Tugio ante ortum ſolis educit, & ipſe cum equitatu omniq; nobilitate peditatũ antecedit, ſua enim manu quiſq; nobilium pœnas ſumere de ſeditioſis ruſticis ſtatuerat. Cũ autẽ ap

propinquarent finibus Suitiorum, qua parte lacus quem Egerium ſeu Aquæ regiæ vocant, ab vna parte, & ab altera editiſsimi montes viam militarem cingunt, exules primi omnium ingentia ſaxa, & vaſtas trabes è ſummo monte in exercitum Ducis deuoluere cœperunt, indeq́ paſsim lapides quos in hunc vſum congeſſerant, in equitatum cõtinenter iacere. Rem inopinatam conſequuta eſt magna hominum equorumq́ turbatio, ſic vt ſeſſores equos conſternatos, cum ſonitu ingentium ſaxorum quæ per præceps ruebant, tum ipſis quoq lapidum ictibus, non poſſent regere, id altiori loco cernentes Suitij, inſtructa acie hoſtem à fronte adoriuntur, & primùm lapidibus miſsilibusq́ eminus petunt, inde cominus congreſsi halabardis maxima vi hoſtem ferire incipiunt, tantoq́ impetu eos aggreſsi ſunt, vt breui hoſtem in fugam verterint, cuius authores fuiſſe traduntur Eremitanus abbas & Montefortius comes. Occubuerunt præter peditatũ hoc prælio 1500. equites, multi in lacu ſuffocati, non pauci anguſtia locorum fugam impediente à ſuis oppreſsi & equorum pedibus obtriti perierunt. Cæſi illic ſunt Tigurini ciues 52. qui duci Auſtrio à ſenatu auxilio miſsi fuerant, omnes diuerſi colore veſtitu eiuſdem generis vſi, mortui eodem loco reperti ſunt, virtuti eorum etiam hoſte teſtimonium perhibente. Eodem die

quo

quo ad Moregartum pugnatum eſt, Straſſbergius comes deiecto è monte Brunico præſidio Vnderualdiorum cum tribus millibus in eorum regionem penetrauit, ac prædas vndiq; agere cœpit. Alpenaci (is vicus eſt Vnderualdiorum,) caſtra metatur, vt niſi ſponte deditionem facerent, poſtero die alteram partem Vnderualdiorum, quæ ſylua à ſuperiori parte regionis dirimitur, inuaderet. Interea verò Vnderualdij ſuperiores ſeſe colligunt in vicinis montibus, eos etiam qui ſub ſylua erant, ad quos hoſtis nondum venerat, in auxilium euocant, & ſimul rem omnem ſuis, qui apud Suitios erant ſignificant. Venit is nuncius cum iam depugnatum eſſet, poſtridie Brunnam, alij eodem die veniſſe tradunt, itaq; mox Vnderualdij lacum petunt, & tanto ſtudio domum feſtinant dum omnes nautarum vice funguntur, vt duabus horis lacum alioqui ſpacioſum traiecerint, comitati ſunt eos 100. è Suitijs, hi omnes Buchuſum appellentes qui ipſorum vicus eſt, ac inde Burgenſtadum verſus profecti, ſe cum domeſticis copijs quæ illic erant coniungunt, illic primùm hoſtes qui huc Lucerna nauibus aduecti regionem populabantur, aggrediuntur & turpi fuga naues repetere cogunt: deinde his profligatis, Alpenacum contra Straſbergium proficiſcuntur: etſi autem non multum diei ſupererat, ſtatuunt tamen hoſtē aggredi, quòd is in

Straſbergij geſta in Vnderualdijs.

diripiendis pagis diſperſus eſſet, & quòd noctem ſibi qui loca noſſent nihil nocituram, hoſtibus autem magno impedimento fore ſtatuerent, neq; eos fefellit opinio. Strasbergius enim vix primum eorum impetum ſuſtinuit, territus, & quod ſui milites diſperſi eſſent, & quòd duo vexilla Vnderualdiorum cerneret, vnde vir prudens colligebat exitum prælij ad Moregartum, itaq; effuſa fuga per montes domum ſe recepit, trecenti tamen hoſtium hoc loco cæſi ſunt, omniſq; præda ab hoſtibus recuperata eſt. Suitij & Vrij domi rebus compoſitis, Vnderualdijs auxilio veniebant, & ineunte nocte Buchſum appulerunt, huc ad eos venit victoriæ nuntius, itaq; actis Deo gratijs, & congratulati victoriam ſuis fœderatis, domum reuerſi ſunt. Hæc victoria fundamenta firmauit Heluetici fœderis, itaq; tam primùm tres pagi fœdus quod antea ad decennium fecerant, in perpetuum pepigerunt, & id in literas retulerunt. Ab hoc fœdere Heluetij nomen acceperunt, vt dicantur Eydgnoſſen/quaſi dicas iuriſiurandi participes, aut eodem iuramento deuinctos, exteri Suitzeros vocant à Suitio pago, fortè quòd primum pro libertate in eorum agro pugnatum ſit: aut quia diutiſſimè cum Eremitanis contenderunt, & primi omnium ex pagis tribus Auſtriorum irruptioni expoſiti fuerunt, & inter tres pagos maxima eorum fuit potentia,

Tres pagi perpetuum fœdus ſanciunt.

Suiceri unde dicti.

tia, nomine eorũ vt celebriori reliqui etiã pagi ſunt cõprehenſi, & ab his deinde nomẽ ad omnes confœderatos dimanauit. Formulã fœderis ſubijcere hic placuit, ut omnib. appareat, nihil iniquũ et inſolẽs fœdere hoc cõtineri, quẽadmodũ quidã falſò nos accuſãt.

FORMVLA FOEDERIS trium Pagorum.

IN NOMINE DEI AMEN. *Cum huma- “*
ni ſenſus infirmi & fragiles ſint, fit vt res quas “
diuturnas & perpetuas eſſe oportebat, breui facilè “
obliuioni tradantur: quare vtile ac neceſſarium eſt, “
vt res illæ quæ pacis & tranquillitatis, vtilitatis ho “
minũ ac honoris cauſa inſtituuntur, in literas ſeu ta “
bulas referantur & publicentur. Nos igitur Vrij, “
Suitij et Vnderualdij omnibus, qui has literas lege “
rint aut audierint, notum facimus, quòd præuiden- “
tes et præcauentes dura & difficiliora tẽpora, vt com “
modius pace & quiete frui, & corpora atq; fortunas “
noſtras tueri & conſeruare poſſemus, nobis inuicem “
mutuò bona fide & iureiurando promiſimus & iu- “
rauimus, nos vtrinque conſilio & auxilio alteri fo- “
re noſtris corporibus & fortunis, idq; proprijs ſum- “
ptibus, ſemper contra vniuerſos & ſingulos qui no- “
bis noſtríſue vim aliquam aut iniuriam fecerint, “
aut facere voluerint in corporibus, aut fortunis. “

,, *Quòd ſi interea noſtrum aliquis damnum in corpo-*
,, *re ſuo aut fortunis acceperit, huic auxilio pro viri-*
,, *bus eſſe debemus, vt id illi vel amicè vel iure reſti-*
,, *tuatur & reſarciatur. Præterea eodem iureiurando*
,, *in nos ſtatuimus, ne vlli trium pagorum aut cui-*
,, *quam noſtrum liceat ſibi dominum aliquem aſciſce-*
,, *re abſq; aliorum conſilio & voluntate. Singuli au-*
,, *tem noſtrum tam mares quã fœminæ legitimis ſuis*
,, *Dominis, & legitimæ poteſtati in omnibus æquis*
,, *& iuſtis ſeruitijs obeundis parere debent, exceptis*
,, *his dominis qui alicui pagorum vim intulerint, aut*
,, *iniuſtè dominari nobis voluerint, talibus enim nul-*
,, *la ſeruitia præſtanda ſunt, donec cum pagis tranſe-*
,, *gerint. Conuenit inter nos ne vllus pagorum, aut*
,, *quiſquam confœderatorum, iureiurandum vel obli-*
,, *gationem cuiquam exterorum præſtet abſque cæte-*
,, *rorum pagorum & confœderatorum conſilio. Nul-*
,, *lus confœderatorum colloquium cum quoquam ex-*
,, *terorum inſtituat, abſq; reliquorum confœderato-*
,, *rum conſilio & permiſſione, donec pagi Domino ca-*
,, *rent. Quòd ſi vllus è noſtris pagis aliquid horum*
,, *quæ hic continentur, & literis mandata ſunt, vio-*
,, *larit & tranſgreſſus fuerit, perfidus & periurus*
,, *eſto, eiuſq; corpus & bona pagis cedant. Præterea*
,, *in eo etiam conſenſimus, vt nullum iudicem habea-*
,, *mus aut recipiamus, qui pecunia aliáue re officium*

coemerit,

toimerit, quiq; non fuerit è noſtra regione. Si diſſenſio ſeu bellum oriatur & exiſtat inter confœderatos; optimi ac prudentiſſimi quiq; conueniant, & bellum diſſenſionémue componant, & tollant, vel amicè vel iure: quæcunq; autem pars id reſpuerit, confœderati alteram partem iuuent, vt amicè vel iure controuerſia componatur, eius damno qui inobediens fuerit. Quòd ſi inter duos pagos lis aut bellum oriatur, & alter horum neq; amicè neq; iure agere voluerit, tertius pagus obedientem tueatur, & illi auxilio ſit, vt res amicè vel iure decidatur. Si quis confœderatorum alterum occiderit, is vita luat, niſi probare poſſit & iudices ſtatuant, ſe neceſſariò ſui ipſius defendendi cauſa id feciſſe. Quòd ſi fugerit, quicunque in noſtris regionibus eum domo receperit, hoſpitium præbuerit, defenderit, in exilium eijciatur, neq; in patriam redeat niſi communi ſententia confœderatorum reuocatus fuerit. Si quis confœderatorum furtim aut apertè & audacter alteri incendio noceat; hic nunquam in noſtras regiones recipiatur, quicunq; autem eum domo hoſpitióue exceperit; & fouerit, alteri damnum datum reſarciat. Nemo pignus exigat niſi ab ipſo creditore aut eius vade, idq; non niſi iudicis conſenſu faciat. Vnuſquiſq; ſuo iudici obſequatur, & pareat: iudicem autem ſuum in noſtra regione oſtendat coram quo ſe iudicio ſiſtere

,, *velit. Qui verò iudicio non paruerit, ſi eius inobe-*
,, *dientia confœderatorum alicui damni cauſa fuerit,*
,, *id illi reſarcire cogatur. Vt autem præſcripta con-*
,, *ditiones perpetuæ & firmæ maneant, nos ſupra no-*
,, *minati ciues & confœderati Vrij, Suitij, & Vnder-*
,, *ualdij noſtra ſigilla his literis appendimus, quæ ſcri*
,, *ptæ ſunt Brunnæ anno à nato Chriſto ſeruatore no-*
,, *ſtro 1315. poſtridie S. Nicolai.*

Lud. Imp. confirmat libertatem & fœdus pagorum.

Victis hoſtibus, fœdere confirmato, pagi miſſis legatis de vtroque Ludouicum Imperatorem certiorem faciunt, is initio ſequentis anni comitia principum habet Norinbergæ, in quibus Auſtriæ principes læſæ maieſtatis damnantur, ipſorum bona in pagis Heluetiicis imperio addicuntur, pagorum libertas confirmatur. Extant huius decreti tabulæ datæ in caſtris ad Merridam 23. Martij, Anno ſalutis 1316. anno autem Imperij Ludouici ſecundo. Idem Imperator circa annum 1323. Ioannem Arbergium comitem tribus pagis præfectum conſtituit, huic nomine Ludouici Imperatoris ſacramentum dederunt.

Præfectorum poteſtas circumſcripta.

Præfectus autem pagis per literas ſpopondit, ſe nolle libertatem & fœdera pagorum vllo modo tollere aut imminuere, neque paſſurum vt ab imperio abalienentur, & ſub Auſtriorum vel pulſæ nobilitatis imperium redigantur. Neminem harum regionum

*gionum ciuem alibi extra regionem in ius vocan-
dum, iudicem nullum cõſtituendum niſi ciuem eiuſ-
dem pagi. Et vt libertas pagorum à præfectis non
poſſet infringi, poteſtas eorum à Ludouico circum-
ſcripta eſt, & ſancitum graui pœna ne libertatem
conceſſam pagis vlla ex parte imminuant: diploma
quo hæc ſtatuuntur, Papiæ ſcriptum eſt anno 1329.
die Ioannis Baptiſtæ. Imperatores qui Ludouico ſuc
ceſſerunt, & hæc confirmarunt, & præterea pagis po
teſtatem dederunt, vt ex ſuo numero Imperij præ-
fectos conſtituant, & plenum ius habeant tam ciui-
lium quàm criminalium cauſarum.*

*Auſtrij autem tanta clade accepta, nulla pa-
ce facta, ſponte inducias agebant, non quòd vires
eorum ita attritæ eſſent, ſed quòd graui bello aduer
ſus Ludouicum Imperatorem diſtinerentur, vt his
minus vacare poſſent. Interea tamen ſæpe excurſio
nibus leuibus vtrinq; finibus damnũ dabatur: cumq;
Vueſenij & qui illis in locis agunt, quæ inferioris
præfecturæ Glaronenſis nomen habent Suitijs mo-
leſti eſſent: illi inſtructo exercitu fines eorum ingreſ
ſi ipſos pacem à ſe petere coegerunt. Abbas verò
Eremitanus pagos & præſertim Suitios excommu
nicari fecerat primùm ab Epiſcopo Conſtantienſi,
deinde à Papa, eoſdem Fridericus Auſtrius, qui ſe*

Imperatorem nominabat, proſcripſerat, ſed Ludouicus Imperator eos à proſcriptione exemit, & eius iuſſu à Petro Archiepiſcopo Moguntino Chriſtiana communioni reſtituti ſunt. Abbas quoq; Eremitanus literas dedit Suitenſibus, quibus bullæ Pontificiæ renunciat, eaque ſe non vſurum aduerſus ipſos pollicetur. Interea autem dum vtrinq; induciæ ſunt, Auſtrij primùm in ſocietatem aſciſcunt comites harum regionum Hartmannum ac Eberhardũ Kyburgios comites & Dunij Dominos anno 1317. horum opera prohibebant, ne ab Interlacenſibus commeatus ſubueheretur Vnderualdijs. Anno deinde 1323. Ioannem Habeſpurgium vtriuſq; Raperſuilæ dominum, & hæredem Homburgij comitis in ſuam clentelam adigunt, & fœdus præterea cum eo contra pagos ineunt, propterea quod regio eius finitima Suitijs, & commeatui intercipiendo, & bello gerendo longè opportuniſſima eſſet. Sequenti autem anno Rodolphus & Hartmannus fratres comites Vuerdenbergij, domini Sarunetum, itidem Leopoldo Auſtrio ſe fœdere iunxerunt, ſed horum frater germanus Henricus nomine, Ludouici partes ſequutus eſt. Eodem tempore Bauarus Imp. à Romano Pontifice eſt excommunicatus, priuatusq; imperio, & propterea ſtudia hominum in varias partes ſciſſa ſunt, dum hi ratam habent Pontificis ſenten-

ſententiam, alij verò eandem nihili facientes Ludouicum legitimum Imp. agnoſcunt: pagi verò in hac diſſenſione ſtudioſè eorum amicitiam colebant, qui Bauari partes ſequebantur, id quod pleræq; Heluetica ciuitates faciebant: nam etſi Tigurini & quidam alij initio Auſtrium agnoſcerent, tamen cum is captus imperio renunciaſſet, fratres autem nihilominus bello perſequerentur Bauarum, ipſi Ludouici partibus ſe iunxerunt, vt qui iam verè ſolus Imperator eſſet. Anno igitur 1327. fœdus fecerunt tres pagi cum vrbibus Imperij quæ Ludouici partium erant, Moguntiaco, Vormatia, Spira, Argentina, Baſilea, Friburgo, Conſtantia, Lindouia, Vaberlinga: huic fœderi ſe quoq; iunxerunt Tigurum & Berna. Sed quinto anno ab hoc fœdere, Lucerna perpetuo fœdere tribus pagis iuncta eſt: id qua ratione factum ſit paucis exponam, ſi prius quædam de huius vrbis origine ac ſtatu ante fœdus Heluetiorum paulò altius repetiero.

LVCERNA.

VRbs Lucerna ſita eſt ad fluuium Ruſam, qua is effluit ex lacu amplo, & per quem ad tres pagos nauigatur, ad pedem altiſſimi montis, quem Fractum montem, & Pilati montem — *Lucernæ ſitus & ortus.*

vulgò nominant. Locus vrbi commodus eſt, quòd hac iter fit in Italiam per Alpes Lepontias, quem montem S. Gotthardi hodie nuncupant, hinc merces ad alpes ſubuehuntur, indéque in Italiam clitellarijs iumentis, & viciſsim Italicæ merces per lacum & Rusam fluuium in Rhenum, ac porrò in Oceanum deſcendunt. Origo vrbis incerta eſt: vtrinq; ad flumen extitiſſe caſtella ſingula traditur, (hodie ſunt ciuium ædes) quæ ab Alemannis extructa creduntur. Etterlinus enim Heluеticarum rerum ſcriptor, qui ad Auſtrios hæc refert, & prædonum receptacula fuiſſe exiſtimat, plurimum à vero aberrat, nam Rodolphi Habeſpurgij tempore primùm Auſtrij in his locis imperare ceperunt, quando Auſtrius ducatus Habeſpurgiæ domui ceſſit: neque credendum eſt iter commodiſsimum per alpes vllum principem paſſurum fuiſſe à prædonibus occupari. Vrbs nomen accepiſſe videtur à Lucerna, quæ fortè illic in vſum nauigantium noctu ponebatur, atq; huic rei credibile eſt inſeruijſſe turrim illam vetuſtam, quæ ad ſuperiorem pontem hodie ab aquis nomen habet, qualis & Tiguri cernitur à fluctibus Vuellenberga dicta: Pharos antiqui turres huius generis appellarunt. Antiquiſsimam eſſe huius loci appellationem, teſtatur diploma Vuichardi presbyteri ſcriptum tempore Ludouici

douici regis, in quo ſcribitur locum hunc Lucernam ex antiquitate dictum eſſe. Tradunt autem annales domeſtici Lucernates Carolo Magno aduerſus Sarracenos militaſſe, & ab eo cum priuilegia quædam conſequutos, tùm cornuum vſum, quibus adhuc claßicum tempore belli canunt. Quicquid tamen illud ſit, maxima olim poteſtas, vt in multis alijs Germaniæ vrbibus, penes collegium Canonicorum fuit: collegium verò illud fundauit Vuichardus presbyter frater Ruperti, qui fuit dux militum Ludouici regis. Ludouicus is filius fuit Theodorici regis, qui circa 700. annum à Chriſto nato obijt: ab iſto etiam collegium Canonicorum Tiguri fundatum eſt. Hoc igitur collegium peruenit in poteſtatem Abbatis Murbacenſis, ex donatione Pipini regis: oppido quoq; idem abbas imperauit ad tempora vſq; Alberti Auſtrij Imperatoris: hic cum in Heluetijs nouum principatum condere inſtituiſſet (vti ſupra ſcripſimus) Lucernam quoque à Murbacenſi abbate emit, datis illi quatuor pagis in Alſatia, & certa quadam argenti ſumma, bis mille argenti marcas fuiſſe ferunt. Habuerat antehac vrbs ſub abbatum imperio immunitates multarũ rerum et præclara priuilegia, neq; merum imperium penes abbatem erat: ciues ipſi oppidum ampliarunt, mœnia cõdiderunt, vrbẽ ſuo ar-

Lucerna quomodo in Auſtriorum poteſtatem peruenerit.

bitratu etiam tum temporis munierunt. Auſtrius quoque Princeps eorum priuilegia ſe inuiolata conſeruaturum eſſe promittebat, clementiq; imperio vſurum ſe oſtendebat, vti nunquam in pollicendo liberalitas illi deerat. Sed non ita multo poſt ſub Auſtriorum imperio grauibus oneribus preſſi, bellum quoque cum finitimis pagis maximo ſuo incommodo gerere coacti ſunt: nam & primi pagorum incurſionibus expoſiti erant, & domi maximo ſumptu præſidia alebant: turris Seburga hodie nominata teſtimonium præbet noſtræ narrationi, in qua excubias ad lacum aduerſus claſſium irruptiones agebant: cumque neque bellum apertum eſſet, neque pax fida, ab Auſtrijs non defendebantur iuſtis copijs, & nihilominus commercia peribant, agri vaſtabantur, ciues ſæpe ab hoſte intercipiebantur. Accedebat huc quòd vnà cum Glaronenſibus bello aduerſus Ludouicum Imp. Otthonem ducem Colmariam ſecuti, promiſſis ſtipendijs fraudabantur: & cum in alijs bellis ſumptus feciſſent, & accepta ſyngrapha non parum pecuniæ præfectis Auſtriorum credidiſſent, non modò nihil recipiebant, ſed ita tractabantur, vt omnis ſolutionis ſpes illis periret. Aſſiduis igitur iniurijs commoti cum ſæpe Auſtrios interpellaſſent, & ſuppliciter ab ijs petijſſent, vti pacem cum his pagis facerent, Lucernates pacem faciunt cũ pagis. *fruſtra*

fruſtra re tentata ipſi tandem pacem cum tribus pagis fecerunt, integris tamen iuribus Auſtriæ domus. Offendit hæc pax non modò Auſtrios, ſed multorum quoq; ciuium animos, qui nobilium clientes magna ab illis emolumenta percipiebant, metuere enim vtrique ne vrbs ſeſe pagis fœdere coniungeret, & ita prorſus ab Auſtrijs alienaretur: itaque inter ſeſe conſpirant de opprimendis illis qui populo pacem ſuaſerant, & etiam ad fœdus faciendum eundem hortabantur, atque huius rei fœdus clàm inter ſe faciunt. Ita autem inter ipſos conueniſſe dicitur, vt conſtituta hora noctis, qui in vrbe eſſent portas aperiant, Auſtriaci autem ad id tempus cum inſtructis equitibus illam occupent, & coniunctis in vnum viribus vrbe in poteſtatem redacta, pagorum amicos puniant, fœdus ſeu pacem irritam faciant, præſidium oppido imponant, ne quid deinceps rerum nouarum moliri poßit. Verùm ciues de inſidijs paratis admoniti, conſtituta nocte omnes in armis fuere, portas præſidijs munierunt, ſic factum eſt, vt qui Auſtrijs fauebant, territi nuſquam ſe prodere auderent. Cum verò præfectus Rotenburgi vnà cum multis nobilibus Verbigeni pagi ad vrbem acceßiſſet, ipſum quidem qui ſe amicum diceret, in vrbem cum aliquot nobilibus recepere, cæterum maiores copias portis excluſere: itaque po-

Coniuratio prior:

ſtridie cum videret dolos ſibi parum proceßiſſe, neq; vi quicquam tentare auderet, quòd viribus inferior eſſet, vnà cum ſuis Rotenburgum rediјt: ſecuti ſunt ipſum aliquot è ciuibus, qui Auſtrijs addicti pœnam domi metuebant. Coniuratio hæc accelerauit fœdus Heluețicum, cum enim cernerent odia & inſidias nobilitatis, & animaduerterent in quanto periculo verſarentur, auxilium vicinorum, quod diuinitus quaſi oblatum eſſe videbatur, nequaquam reijciendum eſſe exiſtimauerunt. Fœdus igitur inter eos ictum eſt menſe Nouembri, die Sabbati, qui proximè antecedit D. Martino ſacratum diem, anno 1332. *Mox autem à fœdere inito Auſtrij vicina Lucernatibus oppida, Tugium, Sempachum, Rotenburgum, Meyenbergum, præſidijs muniuerunt: ab his & commeatu Lucernates probibebantur, & ſi qui paulò longius ab oppido fuiſſent progreßi, vel trucidabantur, vel captiui abducebantur: quare armata manu commeatum petere cogebantur. Cum igitur anno ſequenti Martij* XVII. *die Lucernates instructo exercitu Buchenaſſum (arx ea eſt ad lacum Tuginum, quæ hodie Herteuſteina nominatur) peterent, Ramſuagius Auſtriorum præfectus Rotenburgi, in itinere eos ex inſidijs inuaſit, & ciuium circiter* 80. *occidit, cum autem cæteri qui per villas prædandi cauſa diſperſi eſſent, propè Buchenaſſum*

Fœdus cum 3. pagis.

Pugna ad Buchenaſſum.

chenaſſum in vnum coijſſent, acre prælium commiſerunt, ac hoſtem 18. equitibus 100. peditibus cæſis in fugam coniecerunt. At verò Auſtrius præfectus cum aperto Marte nihil proficere poſſet, denuò ſe ad inſidias conuertit. Erant tum Lucernæ complures, quibus bellum Auſtrium graue & moleſtũ erat, qui ante clientes Auſtriorum fuerant, & hoc bello omnia ſua beneficia amiſerant, & fructibus prædiorum ſuorum, quæ maxima parte in Auſtriorum ſolo erant, carebant. Cum his igitur conſilia ſua confert Coniuratio ſecunda. *præfectus ducis, & quoniã maximis familijs nati et non exiguæ auctoritatis erant, hortatur vt ciuibus perſuadeant, vt fœderi trium pagorum renuntient, & denuò totos ſe Auſtrio dedant: oſtendit quanto maiora incõmoda à principe vicino & potente hoſte metuenda ſint, quàm hactenus à pagis acceperint cũ illorũ hoſtes eſſent: & quoniã fortè ingentes imbres cùm vrbi minori tum etiã ſuburbano agro multum damni dederant, ea quoq; res in omen ab eo vertitur, diuinitus ipſos ſic puniri, quòd legitimo ſuo principi rebelles ſint. Verùm cũ illi his rationib. populũ mouere nõ poſſent, aliter rem aggredi ſtatuunt, & inter ſe coniurãt de opprimẽdis & trucidandis illis qui auctores & propugnatores erãt Heluetici fœderis, ac hoc iure iurando & ſcriptis tabulis ſibi mutuò fidẽ dant. Quò autem ſe mutuò noſſent, rubris manicis ſinguli*

coniuratorum vtebantur, atque hæc ipſorum teſſera erat: vnde poſt apud Lucernates in prouerbium abijt, cauendum eſſe à ſocietate rubearum manicarum, atque probri ingentis loco apud eos ducitur, ex ſocietate rubearum manicarum nominari. Coniuratorum numero aucto, dies Petri & Pauli Apoſtolorum, quæ eſt penultima Iunij menſis, cædi deſtinatur, locus in quo conueniant conſtituitur, ſub fornice maiori qui vicinus eſt publicæ domui collegij ſartorum: eo enim loco vigiles nocturni tum temporis nondum obambulare ſolebant: paratus etiam eſt à ducis præfecto exercitus, quem coniurati patefactis portis in vrbem recipiant. Verùm ſanguinaria hæc conſilia, ea nocte qua patranda cædes erat, diuina prouidentia patefecit, cum enim conſtituto loco armati conuenirent, adoleſcens quidam fortè illac iter faciens rem animaduertit, & conſilia eorum audiuit, mox obſcuræ noctis beneficio ſe ſubducens ad lanionum domum venit, vbi cum ex lucernarum ſplendore & hominum ſtrepitu quoſdam ludere & perpotare animaduertiſſet, rem omnem illis indicat: ab his ad ſummum magiſtratum omnia relata, & interea ſummo ſilentio ciues ad arma conuocati ſunt, portæ præſidijs munitæ, & cõiurati antequàm externum conſilium admittere poſſent, oppreſſi & capti ſunt. Ac ne quid ducis præfectus in tanto motu aperta

tu aperta vi conari aduerſus vrbem auderet, eadem nocte per celeres tabellarios præſidium à tribus pagis poſtularunt, ab his poſtera die 300. milites vrbi præſidio venere: quo recepto munita & firmata vrbe, de coniuratorum pœna agi cœptum eſt, literæ coniurationis ipſorum in medium prolatæ, conſcij qui noctis beneficio euaſerant à primo tumultu, capti & in vincula coniecti. Quoniam verò non exiguus numerus erat coniuratorum, & ex his non pauci magnis familijs orti, qui multos in vrbe affines & cognatos haberent, tribus pagis pro illis intercedentibus, vitæ eorum parſum eſt, pecunia mulctati ſunt, & ſe ſanctiſsimo ſacramento obſtrinxerunt, nihil deinceps vnquam contra rempublicam & fœdus Helueticum tentaturos eſſe. Ab eo tempore apud Lucernates lege cautum eſt, ne vlli ciues clandeſtinos cœtus & ſocietates faciant, & ſe mutuo iuramento vllo deuinciant, præter illud quod ſingulis annis bis à magiſtratu exigitur. Erant tum temporis Auſtrij reconciliati imperatori Ludouico, quare illi apud hunc pagos tres & ſimul Lucernates grauiter accuſant, illi viciſsim ſe purgare, & oſtendere quòd graues ob cauſas & iure fœdus fecerint, itaque à Cæſare Tigurinis, Bernatibus, & Baſilienſibus, qui tum Auſtriorum fœderati & pagorum quoque amici erant, (nam triennio ante

Tigurini in eorum gratiam militem trans alpes contra Lepontios miſerant) commiſſum eſt vt pacem inter eos componant: itaq; tandem anno 1334. per horum legatos induciæ triginta menſium factæ ſunt, his legibus, Lucernates tempore pacis duces de credita pecunia & ſtipendijs nondum ſolutis ne appellanto: moneta ducum Zofingæ cuſa in vrbe ſua vtuntor: ducibus debita officia & obedientiam præſtanto: fœdus cum pagis tempore pacis durato: pagi non impediant quo minus duces apud ipſos ſuis prædijs & reditibus fruantur: commiſſarij ab Imperatore conſtituuntor qui controuerſias ducum cum pagis cognoſcant. Prorogatæ poſtea ſunt hæ induciæ, & quamuis infida pax eſſet, & quæ aliquoties violata ſit, non tamen bellum aliquod Auſtrij publicè aduerſus cõfœderatos geſſere, niſi poſtquam Tigurum anno 1351. ſeſe confœderatis iunxit, & proximo anno Glarona atque Tugium, & altero poſt hos anno Berna: de quorum pagorum ſtatu atque fœdere deinceps ſcribam.

TIGVRVM.

Tigurinorum antiquitas.

TIGVRVM *abſque omni controuerſia vna eſt è vetuſtiſſimis vrbibus Helvetiæ, domeſtici annales tradunt ſedecim annis poſt Treuirorum vrbem conditam eſſe. Treuiros autem Trebetam Nini filiũ Abrahami patriarchæ temporibus* con-

condidiſſe, Marianus Scotus in Chronicis memoriæ prodidit. Tigurinorum quoq; mentio celebris eſt in Romanis hiſtorijs, quia & cum Cimbris aduerſus Romanos militarunt, & Caßium conſulem proſliga runt, & poſtea à Iulio Cæſare bello Gallico victi & cæſi ſunt: & ab eo tempore vſq; ad Alemannorũ irruptionem ſub Romano imperio Tigurum fuit, poſt in Francorũ regum poteſtatẽ, & inde ad imperium illud Germanorũ, quod Romani nomẽ & vmbram habet, peruenit. Sunt à regibus Francicis duo collegia, virorum vnum, alterum fœminarum, Tiguri inſtituta, penes hæc olim maxima ex parte imperiũ vrbis fuit. Cæterum in arce quæ ad Limagum edito loco ſita olim fuit, Francicorum regum præfecti habitarunt, qui collegiorum & vrbis aduocati erant: poſt ſub Germanis Imperatoribus itidem præfecti dati ſunt vrbi & collegijs non tamen qui in arce habitarent, nam hoc munus plerunque principes viri habebant. Cæterum illis temporibus vrbs nihilominus ſuum conſilium habebat virorum triginta ſex, è quibus duodecim quadrimeſtri tẽpore imperabãt: fuit hæc forma Reipub. circa annũ 1100. & durauit vſq; ad annũ 1336. quo tẽpore vti mox dicemus, mutata eſt. Cæterũ illis temporib. paulatim vrbis libertas creuit, atq; collegiorũ iugũ excutere cæpit: in his enim Pontificum & imperatorũ diſſenſionibus

Tigurinorum libertatis incrementa.

Tigurini Imperatorum partes ſequuti ſunt, & Friderico Aenobarbo, Friderico II. *Lodouico Bauaro adhæſerunt, itaque ab his priuilegijs & immunitatibus aucti ſunt, præſertim à Friderico* II. *etenim hic mortuo Berchtoldo vltimo Zeringenſi duce, collegiorum & vrbis Tigurinæ aduocato, ciues in Imperij tutelam recepit, circa annum* 1218. *ac poſtea multa priuilegia collegiorum, & præterea ius eligendi ſenatum, quod antea penes collegia fuerat, in ciues tranſtulit, ac ſtatuit ne vnquam liceat vrbem ab Imperio abalienare. Friderici etiam ætate ciues vrbem foſſa valloq; munierunt, communi ciuium opera. Cum autem à ſacerdotibus, qui ciues eſſent, exigerent, vt ipſi quoque expenſas in hoc opus rata ſui parte conferrent, & præterea eos ſuſpectæ pudicitiæ mulieres è domibus ſuis exigere iuberent, ea re illi adeò offenſi ſunt, vt à ciuibus ſeceſſionem fecerint: ſed hæc lis ab Epiſcopo Cõſtantienſi ſopita eſt. Ac aliquot annis poſt hanc controuerſiam ciues Tigurini, quòd Friderico Imperatori conſtanter adhærerent, à Papa Romano excommunicati ſunt. His temporibus permiſſione Friderici vetus arx (quo loco nũc amœniſſimus campus tilijs alijsq; arboribus conſitus cernitur) diruta eſt ciuium opera, ne fortè aliqui occupata illa, ciuium libertati inſidiarentur. Multi item vicinorũ nobilium vrbem,*

vtpote

vtpote ſacris abſtentam & omnium iniuriæ expoſitam, infeſtabant: itaque cum antea frequens mercimonium ſerici panni in vrbe fuiſſet, multi etiam qui ſericum texerent, hoc tempore, quòd cuncta infeſta eſſent, omne illud mercimonium Nouocomum ad Larium lacum tranſlatum eſt. Illis temporibus anno 1351. primum fœdus Tigurini fecerunt cum Vrijs & Suitijs, cuius formula ſupra à nobis deſcripta extat. Cæterum aliquot annis poſt obitum Friderici, Conradinus huius nepos Tigurinos ducum Sueuiæ Imperio ſubijcere tentauit: credo titulo aduocatiæ quam olim Alemaniæ duces diu in ſua poteſtate habuere: cum verò illi libertatem ſuam conſtanter defenderent, eius opera factum eſt, vt vrbs à Conrado Imperatore proſcriberetur: ab hac proſcriptione exemit eam Richardus Anglus Romanorum rex, qui imperialibus literis priuilegia eorum confirmauit, in quibus inter cætera hæc leguntur. Sane fideli relatione peruenit ad ſerenitatis noſtræ auditum, quòd Conradinus olim Conradi regis filius, qui ſe ducem Sueuiæ nominat, ea non contentus iniuria quod in vanum ſibi gloriam alienam vſurpat, inſuper etiam in ciues noſtros Thuricenſes, in noſtro & imperij noſtri gremio ſpeciali collocatos, nec ad ducatum eundem, ſed ad imperium prout ſtabiliuit antiquitas, & mo-

„ *dernitas approbauit, immediatè ſpectantes, tan-*
„ *quam ſubeſſent memorato ducatui proſcriptionis de*
„ *facto, cum nullo penitus iure poſſet, ſententiam pro-*
mulgauit, &c. Data Haganoæ. 20. die Nouemb. anno 1262. regni noſtri 6. Amplum teſtimonium libertati Tigurinorum his literis perhibetur, quod tamẽ illo tempore non magnũ pondus fortè habuit, nam eorũ qui Fridericum II. in imperio ſecuti ſunt vſq; ad Rodol. Habeſp. exigua fuit authoritas, itaq; quidã nullũ horum in Cæſar. numero habent, ſed omne illud tempus interregno tribuunt, in quo nõ tam iure quàm viribus decernebantur pleræq; controuerſiæ, & plerũq; infirmiores à potentioribus iniuſta vi opprimebantur: præſertim potentiores vicini ciuitatum libertati inſidiabantur: itinera quoq; paßim prædonibus infeſta erant, denique anarchia ſummam licentiam improbis & audacibus hominibus quiduis audendi & faciendi dabat. Ciues igitur Tigurini, vt ſuæ libertati & quieti conſulerent, Regenſpergi Dominum oblato honeſto ſtipendio, & ſplendida legatione miſſa, ſibi aduocatum & belli ducem fore poſtulant vſque ad electionem noui Imperatoris, erat hic Regenſpergius vrbi vicinus, atq; viribus opibuſq; tum temporis multum pollebat: is igitur honorem oblatum magno Tigurinorum cõtemptu reſpuit, reſpondens, ſi ciues Tigurini omnibus

Regenſpergius hoſtis Tigurinorum.

omnibus ſuis imperijs parere, & vrbem ſibi obnoxiam facere velint, paratum ſe eſſe vt eos in clientelam recipiat, & illis clemẽter imperet, quòd ſi nolint nunc id facere, breui tamen cogendos, vt etiã inuiti ſibi pareant: vt enim piſces naſſa, ſic vrbem ſuis arcibus circundatã & irretitam eſſe. Neq; prorſus inanis erat Regenſpergij iactatio, habebat enim propè vrbem arces munitiſsimas, Vurpiam ad lacum Tigurinum tribus fortè paſſuũ milibus ab vrbe, & eodem fere ſpatio ſub vrbe ad Limagum, oppidũ Glanzeburgum cum arce: præterea propius vrbẽ in edito monte ad Occaſum Vtlibergam & Balderiã arces, loci natura (vti tum iudicabatur) penè inexpugnabiles: adhæc ſedes illius, Regenſpurgum oppidum & arx, ab vrbe non vltra 8. aut 10. paſſuum millia diſtabant. Deinde erant eius confœderati comites plures, Kyburgius qui Burgdorfij habitabat, Raperſuilan⁹, Toggius, Nidouius, Arbergius, & barones Eſchenbachij, Ringgenbergij, Kilchbergij, Balmij Homburgij, Vuartij, & c. alijq́; quàm plures. Tigurini igitur contumelioſam repulſam paſsi rectà ſe ad Rodol. Habeſp. conferũt, cui tum graues inimicitiæ cum Regenſpurgio intercedebant, cũ hoc fœdus ineunt, & cõiunctis viribus arces Vtznabergiã, Vurtpiam, Vtlibergiam, Balderiã, & Glanzenburgum oppidum intra bienniũ expugnarunt & diruerunt,

& ita bello fatigarunt Regenſpergium, vt tandem pace facto in vrbem Tigurinam commearit, accepto ab illis exiguo annuo ſtipendio. Facta ſunt hæc anno 1266. & proximè ſequentibus.

Rodolphus rex Tigurinorum amicus.

Anno autem 1273. Rodolphus Habeſpurgius à Septemuiris penes quos imperatoris deligendi poteſtas eſt, Romanorum rex concordibus ſuffragijs creatus eſt: hic imperio potitus, Tigurinorum fideli & forti opera in multis bellis vſus eſt, & bello Bohemico ducentos ciues Tigurinos inter anteſignanos primæ aciei collocauit, ac hortatus eſt cæteros, & horum virtutem, ante ſibi optimè perſpectam & cognitam, imitentur: horum maxima pars eo prælio caſa eſt, reliquorum inſignia honoris ergò in Franciſcanorum templo depicta fuere. Donauit Rodolphus rex pro veteribus & recentibus officijs Tigurinos multis priuilegijs, & honoris ergò ſignum eorum diademate purpureo ornauit. Multi è vulgo exiſtimant, quia prælio ad Vitodurum facto ſignum Tigurinorum in hoſtium poteſtatem peruenit, ignominiæ cauſa faſciam ſigno additam, ſed horum opinioni multa refragantur: primùm enim illæ ignominioſæ notæ non purpureæ ſed nigræ ſunt, deinde bello Burgundico quando Renatus Lotharingiæ dux Heluetiorum ſignis omnes notas ademit, Tigurini non paßi ſunt hanc faſciam

à ſuo

à ſuo ſigno auferri: ac anno 1512. cum Iulius.P.P. Heluetios nouis ſignis donaret, noluit Senatus Tigurinus quicquam in ſuo quo ad hanc faſciam mutari, quod vtique nunquam feciſſent, ſi ignominioſa nota fuiſſet. Adhæc Ioannes Vitoduranus, qui illo tempore vixit quo Tigurini ex inſidijs ad Vitodurum profligati ſunt, de Rodolpho rege ſcribit: Thuricenſe vexilium coronauit cum magna gratiarum actione. Idem Vitoduranus refert Iacobum Mulnerum ciuem Tigurinum, bello Regenſpurgico cum Rodolphus Habeſpurgius equo deiectus eſſet, eum corpore ſuo protexiſſe, & proprio equo impoſitum incolumem ſuis reſtituiſſe, ob quod beneficium poſtea Regem, virum hunc & honoribus ornaſſe, & ſingulari amore proſequutum eſſe, imò ſummam inter ciues Thuricenſes & comitem fuiſſe amicitiã: quare Carion & qui eum ſequuti ſunt, iniuriam Tigurinæ ciuitati faciunt, quum eam ſeditionis & perduellionis contra Rodolphum regem accuſant, quæ bello ab eo victa ſit, & ad officium reuocata. Poſt mortem Rodolphi Tigurum Adolphi partes defendit, eaſdem ſequebantur Abbas S. Galli, Epiſcopus Conſtantienſis: vt igitur Tigurini ſe his iungerent, Vitodurum quod Vuerdenbergius Alberti Auſtrij nomine cum magno militum præſidio tuebatur, oppugnarunt duce Toggio

Tigurini ſe quuntur Adolphum.

comite, cæterum primùm victores, poſtero die dolo Vuerdenberij qui Conſtantien. Epiſcopi ſigna præferebat, victi & cæſi ſunt. Suſcepere etiã aliam expeditionẽ Adolphi nomine aduerſus Groningenſes, populus hi ſunt pagi Tigurini, Albertus verò Rodolphi F. dux Auſtriæ his reb⁹ offenſus, perſuaſus à ſuis maximam partem ciuium Tigurinorũ ad Vitodurum perijſſe, vrbem quam putabat vacuam defenſoribus obſedit: cæterũ ciues armatos homines in ædito loco, vbi quondã arx fuerat, luſtrare, in quem proſpectus erat ex caſtris Auſtrijs, & quò videretur maior exercitus, oẽs mulieres firmæ ætatis, & pueros adultiores armis induerunt, quæ res ingentis exercitus ſpeciem præbuit, miſsis deinde legatis ad Albertum, cõmemorabant patrem ipſius Rodolphum ſemper vrbem hanc amaſſe & fouiſſe, ciues quoq; omnibus bellis militaſſe illi, eorumq́; forti & fideli opera ipſum vſum eſſe, rogare igitur ſe patris quoq; veſtigijs inſiſtere, & Tigurinorũ potius in amicitia colenda ſtudiũ & induſtriam experiri velit, quàm hoſtium ſuorum querelis fidem habere, præſertim cum parati ſint ipſi ſatis facere. Rex legatis benignè reſpondit, & eos Vitodurũ ſequi ſe iuſsit, quo loco pax inter ipſum & Tigurinos firmata eſt, hac conditione, vt ciues Tigurini Albertũ Auſtrium legitimũ Imper. agnoſcant & colant. Fuit hæc pax etiã poſt

obitum

obitum regis ſeruata, & bello quod contra nobiles paternæ cædis conſcios Auſtrij geſſerunt, Tigurini conſtanter eorum amicitiã coluere, bello item contra tres pagos illis militarunt, & ad Moregartum (vt ſupra diximus) 50. ex Tigurinis cæſi ſunt: Præterea in illa diſtractione imperij, quando variantibus ſuffragijs delecti ſunt Ludouicus Boiorum princeps & Fridericus è domo Auſtriaca Alberti filius, Friderico Tigurini diu adhæſerũt. Anno deinde 1330. pax facta eſt inter Boium & Auſtrium, in qua Auſtrius Imperio ceſſit, ac viciſſim Boius magnã pecuniæ ſummã illi perſoluit, quam cum bello exhauſtus in præſenti argento nõ haberet, quatuor oppida Auſtrio oppignerauit, Tigurũ, Scaphuſiũ, Rinfeldiã, & Neoburgum ad Rhenum: verũ Tigurini miſſis legatis ad Imper. Ludouicum, oſtenderunt ſe ita imperio inſitos vt alienari non poſſint, eiusq́; rei diplomata proferebãt, quibus inſpectis imperator etſi alienior ab ijs erat quòd Friderici partes ſequuti eſſent, tamen eos liberos reliquit, & eorum loco Briſacum Auſtrijs pignori dedit. Duxerant tum ſecum interceſſores trium pagorũ legatos, quos Ludouicus ob fidem erga ſe plurimũ amabat, hi oſtendebant, vrbem hanc pagis amicã & vicinam, ſæpe etiã illis magno vſui fuiſſe: pollicebãtur quoq; Tigurini, ſe deinceps Boium, qui iã vnus & ſolus legitimus imper. erat,

Tigurini primo Fridericum ſequuntur.

nõ minori fide & conſtantia obſeruaturos eſſe quàm antehac Auſtrium. Offendit hoc factum Auſtrios, etſi enim Fridericus imperio renunciarat, tamen fratres eius Leopoldus, Albertus & Ottho, actiones has noluere ratas habere, & bello Boium perſequuti ſunt: Pontifex quoque eundem anathemate cum omnibus ſuis ferijt. Quare hoc modo Tigurinorum vrbs rurſum ab Auſtriorum amicitia diſceßit, & à Papa excommunicata, decem & octo annis communione Eccleſiaſtica ac vſitatis Romanæ Eccleſiæ ceremonijs caruit: ſacerdotes partim ſponte vrbe exceſſerunt, partim à ciuibus quibus ſacra adminiſtrare nolebant, eiecti & domo pulſi ſunt, ſoli Franciſcani vna porta egreßi altera in vrbem rediere. Vrbi excommunicatæ & præterea alienatæ ab Auſtrijs, nobiles plerique Auſtriorum clientes infeſti erant. Anno igitur 1333, cum Argentinenſibus, Baſilienſibus, & Bernatibus, Schuuanouiũ arcem Geroltzegkiorum ad Rhenum ſitam, prædatorum receptaculum oppugnarunt & diruerunt. Sequenti deinde anno Fryenſteinium arcem ad Toſam fluuium, & huic vicinam Tuffium ſuperius, item Schonenuertum ad Limagum forte ſex ab vrbe paſſuum milibus: præterea Schlattam prope Elgouium, Tigurini euerterunt, quòd eorum locorum nobiles vrbi infeſti eſſent.

Tigurum excommunicatur.

Anno

Anno deinde ſequenti forma Reipub. Tigurinæ mutata eſt, quæ res multorum motuum cauſa, & præcipua occaſio fuit ſe Helueticis pagis fœdere iungendi. Viri vt diximus triginta ſex Remp. adminiſtrabant, ſic tamen vt duodecim tantum quadrimeſtri tempore imperarent, inter hos & plebem diſſenſione orta, plebs ab illis rationem adminiſtratæ Reip. repetere cepit, præcipuè à medij ordinis ſeu ſecundis duodecemuiris, ac aliquos ex his peculatus accuſare, qui vrbis theſauros breui tempore diſsiparint, & præterea vrbem graui ære alieno obſtrinxerint: ex his igitur octo ſibi malè conſcij vrbe exceſſerunt, cæteri ſponte magiſtratu abierunt. Duodecemuirorum poteſtate ſublata, ea magiſtratuum ratio popularis, qua tributim deliguntur, inſtituta fuit. Hanc formam Reipub, Ludouicus Imperator publicis tabulis confirmauit, quas etiam cæteri eius in imperio ſucceſſores approbarunt. Cæterum cum hi qui vrbe exceſſerant ſe populi iudicio ſubieciſſent, pecunia multati, & in triennium qui minimum ab vrbe relegati ſunt, fide prius data ſe nullam contra ciues conſpirationem facturos: ignominia quoq; pœnæ addita, ne ipſi liberiq; eorum in ſenatum legantur. Hac ſeueritate iudicij territi veteres Senatores, cauſæ ſuæ timere ceperunt, & nouem ex eis vrbe exceſſerunt, quibus exilium ratum fuit, bona pu-

Forma Reipub. Tigurinæ mutata.

blicata ſunt: ex reliquis, nouẽ alij pecunia multati, & ad bienniũ relegati ſunt, eaq́ ignominia notati, ne vel ipſi vel liberi eorum in ſenatum legantur: cæteri innocentiam ſuam populo probarunt, & in nouum ſenatum electi ſunt. Exules autem Raperſuilam ſe recepere, id oppidũ 20. ferè millibus paſſuum ſupra Tigurum ad lacum ſitum, parebat tum temporis Ioanni è comitum Habeſpurgenſium familia. Hic ante triennium ciuitatis ius à Tigurinis poſtulauerat, ſed quamuis ciuis eorum eſſet, nihilominus Auſtrijs non tantùm cognatione ſed etiam fœdere iunctus erat, ideoq́ exules promptè hoſpitio excepit, & certis præterea conditionibus fœdere cum illis facto, arcem oppidi eorum poteſtati commiſit. Itaque exules loco idoneo & munito potiti, ciues Tigurinos iniuriarum accuſare, conſulem nouumq́ ſenatum conuicijs proſcindere, vrbi quoq́ inſidias ſtruere ceperunt, & ad eam rem vti amicorum opera quos in vrbe habebant: ſenatus autem re cognita, de nonnullis horum qui domi erant ſupplicium ſumpſit: alij vrbe clam effugêre, & ſe exulibus coniunxere. Quoniam verò exules pacto non ſtabant, omnes perpetuo exilio à ſenatu damnati ſunt, etiam hi qui definito tantum annorum numero relegati fuerant. Cum autem ciuibus nihil tuti extra mœnia eſſet, & comes ſæpe admonitus officij, ne ipſe qui ciuis

eſſet,

eſſet, exules tueri, & hoſpitio atq; auxilio iuuare per geret, ciuium querelas ſperneret, Tigurini aßiduis iniurijs cõmoti copias ſuas ex vrbe educunt, & Rapperſuilam oppidum exulum ſedem oppugnant atque obſident, ſed illis fortiter propugnantibus, cum præterea annona abundarent, obſidionem ſoluere coguntur, idq; eo libentius fecere, quòd Habeſpurgius exulum patronus domo aberat. Quare ſoluta obſidione aduerſus hunc copias ducunt Grinouium, ea arx eſt ad caput Tigurini lacus, Tigurinorum copias ducebat Diethelmus Toggius comes, cui de Grinouio lis erat cum Habeſpurgio: Comes verò Habeſpurgius qui inſtructo exercitu montem Buchbergũ inſederat, Tigurinos nauibus illuc appellẽtes adoritur, & priuſquam aciem inſtruere poſſent, inordinatos adhuc, cum quiſq; prout fors tuliſſet in terrã deſcenderet, fundit & in naues denuò compellit, ſed clades ea non magna fuit, niſi quòd Toggius comes captus fuit. Itaq; poſtea vbi naues armato milite plenæ medio lacu conuenere, incitati ad iram, & ignominiam acceptam abolere cupientes, ducibus exhortantibus naues rurſus terræ appellunt, et de integro prælio decernunt, qua pugna Tigurini victores fuerunt, cæſus eſt comes Habeſpurgius, & cum eo plures ex nobilitate clari viri, ſigna hoſtium ſex, & præda ſatis ampla in naues relata eſt. Rap-

Bellum aduerſus exules.

perſuilæ autem Toggius comes (quem ſtatim à prima pugna terreſtri itinere illuc abduxerant) à ciuibus in vltionem Habeſpurgij fruſtulatim conciſus eſt. Facta ſunt hæc anno 1337. eodemq; anno à Ludouico Imperatore & Alberto Auſtrio II. huius nominis, cognomento Claudo, inter Ioannem Habeſpurgium cæſi filium, exuleſq; Tigurinis, item conſulem & ciues Tigurinos pax his legibus facta eſt: Exules ſoluant ciuibus mulctæ loco ſexcentas argenti marcas, per quinquennium exulent, atq; hoc tempore nunquam quatuor millibus paſſuum propius vrbe abſint, quinquennio finito in ciuitatem recipiantur, & illis ſua bona ſalua permaneant. Viſum eſt Imperatori nouam Reip. formam hoc temporis ſpatio confirmari poſſe, cui periculum erat veteribus magiſtratibus receptis, ne eorum artibus nouis motibus excitatis, vetus forma Reip. quam haud dubiè multi eorum amici & clientes probant, reuocaretur. Pax hæc non fuit diuturna, exules enim cum multi è nobilitate ſe illis coniungerent, pactis non ſtabant, ſed ciuibus moleſti multa quotidie aduerſus illos moliebantur, itaq; Imperatore ita concedente, exulum ædes, & quæcunq; præterea ex bonis eorum in vrbe erant, publicata ſunt. Proxima tamẽ anno opera Agnetis reginæ Vngarorum, (quæ filia fuerat Alberti primi, & poſt patris obitum in Heluetia

Heluetia frequens degebat,) & Friderici Auſtrij, atq; quarundem ciuitatum, pax de integro inter exules & ciues Tigurinos compoſita eſt, quæ tamen priore nihilo firmior aut diuturnior fuit: quamuis enim exules pollicerentur ſe velle ciuium iudicio ſtare, & quam illi mulctam irrogarint luere, nihil tamen horum præſtabant. Fouebant ipſos & contra Tigurinos incitabant multi ex Habeſpurgia familia, filius & cognati comitis Ioannis, quem Tigurini in prælio ad Grinouium occiderant: multi præterea alij ex nobilitate infenſi libertati Tigurinorum, & Remp. democraticã, & nimium, vt ipſis videbatur, popularem, odio habentes. Igitur Tigurini Landenbergiæ nobiliſſimæ familiæ arcem iuxta Toſam fluuium, & alteram Schouuenbergiorum in excelſo monte ſupra Eloguium ſitam, combuſſerunt, propterea quod ex his locis multum damni acciperent. Et vt vires ſuas confirmarent, cum Conſtantia & Sancto Gallo ciuitatibus fœdus fecerunt: præterea cum inter ipſos & Scaphuſianos controuerſiæ nonnullæ ortæ eſſent, quæ ad bellum ſpectare videbantur, eas quibuſdam ciuitatibus per legatos intercedentibus, libenter compoſuere, & paulò poſt eoſdem in idem fœdus cum Conſtantia & S. Gallo adſcripſere. Eodem tempore fœdus ſancitum eſt cum Epiſcopo & ciuitate Baſilienſi, præterea com-

plures ſocietates ſeu domus Ioannitarum ſiue Rhodiorum equitum ciuitate donarunt, idq́, eo libentius, vt homines nobiles & militares, quo genere hominũ Ioannitarum familia ſemper abundauit, ſibi coniungerent. Itaq́, vicinis & potentioribus vrbibus & populis partim fœdere antiquo coniunctis, partim nouis his fœderibus vrbi ſociatis, aliquanto quietiores fuerunt res Tigurinorum, & videbantur exules omnem ſpem vi potiundæ vrbis abieciſſe: cum illi interim quam occultiſſimè conſpiratione facta vrbem proditione occupare conati ſunt. Inierat autem cum illis fœdus Ioannes Habeſpurgius comes, eius filius, quem ad Grinouium à Tigurinis cæſum ſupra oſtendimus: hac conditione, vt ipſe quidem exules in patriam & in integrum reſtituat, & illi deinde comitis poſſeſſiones creditoribus obligatas ſuo ſumptu liberent. Coniunxerunt ſe his Toggenburgius comes, Peregrinus Landenbergius, cui ſuperioribus annis graues inimicitiæ cum Tigurinis interceſſerant, ſed quæ iam pace inter eos facta ſopitæ videbantur, Mazingius baro, & nobiles quàm plurimi, partim exulum amici, partim etiam in comitis Habeſpurgij gratiam, beneficiarij & clientes eius. Habebant etiam exules in vrbe amicos veteres, quorum aliqui conſilij eorum participes erant, cæteri non

Coniuratio exulum de urbe occupanda.

defuturi

deſuturi partibus credebantur, ſi primus conatus ſucceſſiſſet. Spes etiam erat multos acceſſuros ipſorum partibus, ſi veteres magiſtratus cernerent, cum homines obæratos qui ſalua Repub. ipſi incolumes eſſe poſſent, tum eos qui in hac mutatione Reipublicæ non conſequuti erant vel honores vel præmia quæ expectabant, & alios ſibi prælatos eſſe indignè ferebant, & præterea qui faſtidio veterum res nouas appetunt, quales ſemper in omnibus Rebuſpub. inueniuntur. Conſilium eorum erat Rodolphum Brunium conſulem & nouos magiſtratus, & omnes qui ipſis aduerſati fuiſſent, noctu per omnes vias immiſsis armatis hominibus domi ſuæ trucidare, & vrbe occup[illegible]perium ſibi [illegible]caturi, erepta libertate ciuibus. Itaque ſexto Calendas Martij anni quinquageſimi ſupra milleſimum trecenteſimum Tigurum venit Habeſpurgius comes, Peregrinus Landenbergius, & multi nobilium, & vnà cum his exulum nonnulli: erat autem fama in vulgus edita, venire hos vt pro exulibus apud Senatum intercederent. Iiſdem diebus complures armati clam in vrbem venerant, qui apud huius conſpirationis ſocios deliteſcebant, & comites & nobiles ſecum adduxerant, non contemnendam manum famulorum armatam & ad omne

imperiũ dominorum paratam. Erat item militum magnus numerus delectus, quorum alij equites ac pedites noctu ad vrbem accederent, vt ſigno dato reciperentur, alij nauibus qua vrbs lacu alluitur & ſecatur irruptionem facerent, & tumultu exorto cauerent, ne quod ſubſidium eo loco vrbi ferre poſſent ruſticani homines, qui vrbi fidi vtrinq; ad lacum habitant. Cum autem omnia inſtructa parataq; eſſent, ipſa nocte quæ cædi deſtinata erat, diuina prouidentia magis quàm hominum conſilio et induſtria, coniuratio omnis detecta eſt: volebat ſcilicet Deus vrbem incolumem ſeruare, quæ poſteris temporibus Helueticam libertatem princeps tueretur, [redacted] *Deliberabant in ciuis cuiuſdam domo de ſumma rerum coniuratorum principes, & intenti horam noctis expectabant qua ſignum dandum erat, horum conſilia exaudijt ſeruulus quidam, qui illuc totius rei ignarus diuerterat, & illis deliberantibus præ laſſitudine in ſcamno reclinatus, ſomnum ſimulabat. Hic quam primùm ſubducere ſeſe potuit, rectà ad conſulem Bruniũ pergit, quid cognouerit, & quantum ipſi periculum & ſenatui boniſq; omnibus immineat commemorat, ſimul etiam hoſtium teſſeram qua ſe per tenebras agnoſcebant, conſuli indicat. Brunius confeſtim armatus curiam petit, iam paſſim per pla*

teas

tias hoſtes vagabantur, verùm cum illis teſſeram oſtenderet, euaſit, & in curiam peruenit: ſeruus conſulis qui Domini habitum ſumpſerat, cui in tanta feſtinatione & trepidatione conſul teſſerã dare oblitus fuerat, non tam teſſeræ ignoratione, quam quòd conſul eſſe putaretur, ante curiam cæſus eſt. Conſul publico famulo in templum miſſo, tùm ære campano more gentis hoſtium aduentum indicare iubet: hic porta turris ab hoſtibus obſeſſa, per ignotum oſtiolum è ſacra æde in turrim irepſit: & ſignum aduentus hoſtium ciuibus dedit: ipſe etiam Conſul è ſumma curia ciues magno clamore ad arma vocat, & vrbem plenam eſſe hoſtibus teſtatur. Cum autem Tigurum Limagus in duas partes diuidat; quæ duobus ſublicijs pontibus coniunguntur, ad vtrunque fit mox ingens concurſus; ſed alterius ſublicæ, quia nullis clauis fixæ erant, mox deiectæ fuerunt; & omnis vis certaminis in alterum pontem cui adiuncta eſt curia Senatoria incubuit. Area eſt non magna ad ipſum curiæ & pontis aditum; hanc cum platea coniuncta hoſtes occuparunt; aduerſus hos ciues cum è tectis lapidibus & tegulis pugnabant; tùm etiam plurimi conglobati armata manu cominus congrediebantur. Inter primos fuere lanij, illi vt tum forte in macello, quod proximo loco ſecundum flumen ædificatum eſt, boues cædebant,

tumultu & clamore conſulis exciti, ſecuribus ſuis armati in hoſtes impetum fecerunt, in cuius rei memoriam æreo leone virtutis ergò ſunt donati, eum quotannis ludicra quadam pompa circumgeſtare ſolent. Illi deinde qui ad ſiniſtrum fluminis latus minorem vrbem inhabitabant, ſtrenuè cum hoſte ponte occupato depugnarunt. Fuere autem illi ad arma exciti hac occaſione. Diuerterat apud quendam coniurationis conſcium, comes Toggenburgius, is periculo ante oculos poſito cum ſibi metueret, re cum hoſpite deliberata, ſtatuit ſe in locum tutum extra periculum recipere: ſi res ſuis ſuccedant, facilè in nocturno tumultu alijs rurſus immiſceri poſſe, perinde ac ſi rei geſtæ interfuerit: ſi verò ſecus quàm ſperent res euenerit, ſe ſibi conſulturum. Itaque conducto piſcatore Baxo, cum hoſpite & famulo argento bene onuſto nauiculam piſcatoriam conſcendit, vt extra vrbem ſecundo flumine nauiget. Verùm ne fortè fuga ipſorum à Baxo proderetur, ſeruo imperat, vt cum euaſerint ex vrbe piſcatorem confodiat: id Baxus qui longius abeſſe putabatur per tenebras exaudijt, itaque nauicula in latus depreſſa illos in flumen præcipitat, ipſe domum appellit, & vicinos quos poterat feſtinanter excitat, & clam arma capere iubet, magnũ enim vrbi periculum imminere, & hoſtes abditos

alicubi

alicubi latere, vbi tamen ſint, quid conſilij habeant, ſe ignorare. Quare illius viciniæ homines conſule ad arma vocante, iam ante parati pluribus alijs excitatis pontem occupant, & in eo aciem contra hoſtes ſtruunt. Ferunt etiam ſummi templi ſacerdotes nocturno tumultu audito, vt tum fortè in templo nocturnas preces decantabant, armis arreptis è proximis ædibus prælio ſe immiſcuiſſe, & fortiter pro ſalute, & libertate patriæ decertaſſe: & fortè eo anno anathemate pontificio abolito, poſt annum decimum octauum in vrbem redierant. Ciuium igitur numero aucto, cum ex diuerſis vrbis partibus conglobati prodirent, & ſumma vi niterentur, hoſtes qui intra vrbem erant loco pulſi ſunt: ex ijs ceciderunt XV. *capti ſunt plures triginta ſeptem, & inter hos Habeſpurgius comes, cæteri noctis beneficio euaſerunt: Mazingius baro, & Peregrinus Landenbergius nocturno prælio occubuere: comes Toggius ſubmerſus in flumine perijt. Cæſorum corpora per vrbis plateas conculcanda, omnium ludibrio per triduum expoſita fuerunt. Poſtero die conſpirationis principes decem & ſeptem, rotæ fractis membris impoſiti ſunt, vno plures capite mulctati: Habeſpurgius comes, Vlricus Baro Bonſtettius, & quidam alij in cuſtodia publica retenti. Exercitus Habeſpurgij*

comitis, tum qui lacu tum qui terra venerat, audito in vrbe tumultu, cum nemo portas illis patefaceret, magna trepidatione domum refugit; ita vt paſſim per omnes vias qua fugerant, veſtes, telas arma ab illis abiecta & relicta à vulgo poſtero die colligerentur.

Bellum cõtra Raperſuilam. Rebus domi pacatis, ne quis nouus in vrbe tumultus metuendus eſſet, Brunus conſul poſtridie Calendas Martij exercitum educit, & adiunctis Scaphuſianorum auxilijs, Raperſuilam coniuratorum ſedem & arcem obſidet. Ciues eius oppidi, comite capto, coniuratis partim cæſis, partim fuga elapſis, & abdita loca quærentibus, cum auxilij ſpem nullam viderent, die tertio deditionem faciunt, & in nomen Tigurinæ Reipub. ſacramentum dant, vt deinceps quicquid ante comiti perſoluerunt, præſtent Reipub. Tigurinæ, neq; vllius alterius imperium agnoſcant. Occupato hoc oppido, duo ſe exiſtimabant Tigurini conſequutos: primùm ne ex hoc loco deinceps vel ager ſuus deprædaretur, quod antè frequenter factum fuerat, & vrbi inſidiæ ſtrui poſſent: deindè ſperabant propinquos & cognatos capti comitis, de pace acturos metu amittendi omnem vicinam regionem, capite totius regionis, & ſede comitum capta. At Regina Vngariæ inducias aliquot menſium fecit, ſed Habeſpurgij Rodolphus & Gottho-

& Gottbofridus à Tigurinis de pace interpellati, animum ab ea prorſus alienum oſtendebant, & vicini nobiles vrbi infeſti ipſos ad bellum inſtigabant. Quare cum nulla pacis ſpes eſſet, Calendis Septembribus eiuſdem anni Tigurini exercitum in Marchiam regionem (quæ ad lacus principium occaſum verſus ſita eſt, ac comiti Habeſpurgio parebat) educunt: miſêre Tigurinis auxilia ciuitates Conſtantia & S. Galli. Tota illa regione depopulata, & incendijs vaſtata, arcem quam Raperſuilam veterem vocant obſident, & omnibus viribus oppugnant: præſidium rebus deſperatis deditionem facit, ac incolume dimittitur: arcem ipſam funditus deiecere ac diruere: Marchiani in verba Tigurinorum iurarunt. Exercitu deinde Raperſuilam nouam, ita oppidum tum appellabatur, ducto, pontem quo lacus iungitur ſoluêre, arcem & mœnia oppidi magna ex parte diſiecere: atque cum certis nuntijs comperiſſent Albertum Auſtrium ſtatuiſſe magnis copijs Habeſpurgenſibus ſuppetias ferre, & Raperſuilæ ſtatiua habere, vrbem funditus igne deleuere. Eodem tempore Vualdneri Sultzij habitantes in Alſatia, Tigurinis bellum indixere, & mercatores eorum captos & ſpoliatos omnibus contumelijs affecerunt: hos hoſpitio alijsq́; rebus iuuabant Baſilienſes & Argentinenſes, eo nomine indignati Tigu-

rini, circiter centum & ſeptuaginta harum vrbium ciues, qui religionis cauſa D. Virginis Eremitanæ fanum petebant, capiunt: ſi fortè ciuium ſuorum periculo & calamitate moti, Vualdnerum vt malorum cauſam finibus ſuis arcerent. Sed hæc ſpes ipſos fefellit, etenim dictæ vrbes & earum Epiſcopi, irati noſtris, Friderico Auſtrio fœdere ſe iunxerunt, venere etiam in hoc fœdus aliæ vrbes Friburgum Briſgauorum, Seleſtadium, Briſiacus mons, & Argentuaria quam Colmariam hodie nuncupat: hi omnes iunctis copijs bellum Tigurinis inferre, & captiuos armis repetere ſtatuerant: quare cum ſe his impares viderent noſtri, & ſuperioribus bellis, atq; tumultibus alijſq; cladibus opibus exhauſti eſſent, captiuos illis reſtituerunt, & tum quidem bellum hac ratione auertere. Cæterum quia atroces iniurias paſſi erant, nec dum finis aliquis ſperari poterat, legatos mittunt ad Romanorum Imperatorem, is tum temporis erat Carolus IV. *huic omnem cauſam exponunt, ac docent, ſe qui iuſto bello Habeſpurgium hoſtem in vrbe ſua ceperint, nunc huius cauſa ab harum regionũ nobilibus bello vexari, & quod ſibi plus doleat, Fridericum Auſtrium, & præterea aliquot præpotentes imperij vrbes hos auxilio iuuare, itaq; ſe liberam Imperij vrbem, ipſius qui ſit caput imperij, conſilium & opem ſuppliciter implorare: vt pro ſua*

Tigurini ab Imp. opem petunt

ſua ſacra poteſtate & authoritate efficiat, ne deinceps Auſtrij principes, & imperij vrbes, cæteriq; nobiles, contra ius & æquum ſibi bellum inferant, ſed patiantur vrbem pacificè & quietè ſua libertate frui: quippe quæ parata ſit ſeſe iuri ſiſtere coram ipſo Imperatore, ſi quid contra ſe habeant. Imperator audita querimonia Tigurinorum legatis humaniter reſpondet, ſe cupere conſeruatam libertatem ipſorũ, & daturum operam ſi pacem ipſis cum Auſtrio, & cæteris eius ſocijs poßit conficere: auxilium autem ipſis ferre, aut vi aliquid tentare ſe non poſſe contra Auſtrios, nobilitatem Germanicam, & vrbes Imperij, quòd horum magna ſit potentia, cui hoc tempore non ſit par: debere itaq; Tigurinos ſtudere vt aliqua moderata tranſactione res ſuas cum hoſtibus componant, in eo ſe illis non defuturum eſſe. Legati hoc reſponſo accepto triſtes domum redierunt, & quoniam eo tempore Albertus Auſtrius Alberti filius, in Heluetijs erat, ad eum Tigurini legatos cum muneribus mittunt, hi humaniter à principe excepti, reſponſum ab eo retulerunt, vt cum plena poteſtate ad ſe redirent, cupere ſe amicum Tigurinis eſſe, habere autem quædam quæ cum illis agat. Poſtquam verò legati ad principem Brugas Helueticas redierunt, Actio Tig. cũ Alberto

ille interea nobilium accuſationibus & criminationibus alienatus, vehementi oratione in eos inuehitur; ſe graui iniuria ab illis affectum, inquit, quòd Raperſuilam veterem & nouam euertiſſent, Marchiam vaſtaſſent & occupaſſent, hæc enim ſui iuris eſſe: poſtulare igitur vt quæ occuparint ſibi reſtituant, quæ deſtruxerint ædificent, quæ vaſtarint pecunia luant, ita ſe huius iniuriæ veniam illis daturum. Quod autem Auſtrius princeps ea quæ Ioannis Habeſpurgij fuerant ſui iuris eſſe dicebat, id ſic habet: Vuernherus Hombergius comes poſſederat Raperſuilam veterem, & non longè à Baſilea tres arces, in eodem monte ſitas, Vuartenbergum vocant: hic cum abſq; liberis diſceſſiſſet, omnia eius bona hæreditate obuenere Ioanni Habeſpurgio illi qui ad Grinouium occubuit: ſed Auſtriaci principes Otthо & Albertus neſcio quo iure, cum viribus longè ſuperiores eſſent, omnia hæc, & præterea nouam Raperſuilam totamq; Marchiam ſibi vendicarunt, eadem tamen reſtituêre Ioanni in feudum, vt vocant, & eum ſuum beneficiarium & clientem fecerunt. Hoc igitur nomine Auſtrius ſibi iniuriam factam dicebat, & ſatisfieri poſtulabat. Ad hæc eius poſtulata Tigurinorum legati reſpondebant: Ex his locis inſidias vrbi ſuæ factas eſſe, ciues ſpoliatos & cæſos, perduelles ſuos in his arcibus à ſe captos

ptos

pto ſ eſſe: quare cum iure belli Raperſuilam non amplius nobilium ſedem, ſed graſſatorum & latronum perduellium ſuorum receptaculum deſtruxerint, non exiſtimare ſe cogendos vt eandem reſtituant in integrum, rogare ſe ſuppliciter vt princeps cauſam diligenter expendat, ſeſe paratos eſſe coram principibus & vrbibus imperij, & quocunq; deniq; loco voluerit, cauſam ſuam iudicio defendere. Princeps autem iratus ait, rem hanc non eſſe controuerſam quæ iudicio egeat, ſuas arces dirutas, loca ſui imperij vaſtata eſſe, hæc niſi reſtituantur in integrum & ſibi ſatis fiat, ſe omnibus viribus Tigurinos vt id faciant adacturum eſſe, & ius ſuum armis perſequi velle.

Hæc cũ domi à legatis ad Senatũ relata eſſent, & ſimul etiam certis indicijs comperiſſent vrbem breui obſidendam fore, quòd iam omnis nobilitas in armis eſſet, in Cæſare autẽ & Imperio nullam ſpem auxilij eſſe ante didiciſſent, fœdus ſtatuerunt cum pagis Helueticis inire pro communi libertate tuenda. Coluerant hactenus inter ſe amicitiam, & quamuis Tigurini ad Moregartum Auſtrio ſuppetias tuliſſent, tamen id non tam pagos offenderat, quàm illos delectarat cognita illic Tigurinorum virtus & audacia: cum autem cõmunem hoſtem Auſtrium haberent, vtrique facilè iudicare poterant, coniun- Tigurini cum pagis fœdus faciunt.

ctas omnium vires plus roboris habituras. Adhæc non ignorabant pagi magnum commodum ſocietatem Tigurinorum ſibi allaturam, ad cõmeatus ſubuehendos, quòd & forum annonæ illic locuples ſit, & lacus ſubuectioni idoneus, itaq; cum Tigurini legatos miſiſſent ad pagos qui eos de fœdere appellarent, & ſimul ingenuè pericula ſua exponerent, grata eorum hæc voluntas pagis accidit, ac paulo poſt legatos plena poteſtate Tigurũ mittunt, à quibus fœdus factũ eſt menſe Aprili anno 1351, & eodẽ anno die Vualpurgæ ineunte Maio literis conſignatum. Etſi autẽ Tigurum quinto demum loco Heluetico fœderi acceſſerit, tamẽ nihilominus propter vrbis celebritatem & potentiã, princeps locus omnium conſenſu illis datus eſt, quẽ hodie quoq; aucto fœdere retinent in comitijs, legationibus, alijsq; publicis actionibus.

Fœdus Tigurinorũ accelerauit illis bellum Auſtrium: erat princeps Auſtrius vehementer quidem iratus pagis illis alpinis, qui primi fœdus fecerunt, non tamen dubitabat ſe poſſe hos aliquando rurſus ſub iugum mittere, nam cum regionem inhabitent ſterilem, neq; apparatu bellico illo tempore inſtructi eſſent, quamuis ſint prælio optimi, ſi non pugna bello tamen non ita difficulter ſuperari poſſe videbantur. Poſtquam verò his acceſſit Lucerna, quæ ſub Auſtriorum imperio fuerat, & mox Tigurum vrbs libera,

bera, & cuius ſumma in his regionibus eſſet auctoritas, longè vehementius princeps cõmotus fuit. Non enim illum latebat quantũ virium, & auctoritatis nouo fœderi per Tigurinos acceßiſſet, itaq; occaſione hac belli accepta, Tigurinos bello perſequi, & vrbẽ ipſam obſidere ſtatuit, ſi fortè fœdus hac ratione ſoluere poßit, priuſquam plures horum exemplum ſequuti nouo fœdere illigentur. Hanc aũt veram fuiſſe belli cauſam, non Raperſuilæ vaſtationẽ, vel hac manifeſta coniectura aſſerimus, quòd poſtea cũ ſæpe de pace ageretur, non iam amplius Raperſuilæ reſtitutionem Auſtrij vrgebant, ſed vt nouo fœderi Tigurini renuntiarent. Menſe igitur Septembri eiuſdem anni Albertus Auſtrius Tigurũ obſedit, erãt cum eo in caſtris Ludouicus comes Brãdeburgicus, Fridericus dux Tecciorum, item Vrſilingorũ dux, & Norinbergenſis Burggrauius. Epiſcopi auxilia illi miſere Vuirceburgius, Bambergicus, Friſingenſis, Curienſis, Baſilienſis. Comites ſecũ habebat 26. Eberhardum Vuirtenbergiũ exercitus huius ducẽ, Ludouicũ Ottingẽſem, Fridericũ Ortenbergenſem, Schmalaneccios duos, Tetnangios duos, Furſtẽbergios duos, Tierſteinios tres, Habeſp. Kyburgium, Rodolphum & Hermannum Vuerdenbergios, Albertum & Henricum Nellẽburgios, Vuilhelmum Kilchbergium, Immerũ Straßbergiũ, Neocomen-

Tigurum obſidetur.

ſem Nidouium, Petrum Arbergium, Hermãnum Friburgium, Zolerinum, Metburgium. Vrbes quoque Argẽtina, Baſilea, Friburgum Briſigauorum, Salodorum, & nonnullæ aliæ duci ſua auxilia miſerunt. Copiarum numerus fuiſſe dicitur duo millia equitum, viginti millia peditum. At ex diuerſa parte quatuor pagi Tigurinis firmum præſidium miſere: hi coniunctis operis, cum ciuibus vrbem munierunt, & omnia ad obſidionem & oppugnationem tolerandam, diligentiſſimè compararunt, ac vtrinque aliquoties velitatiunculis leuibus certatum eſt. Cęterùm non multis diebus à cœpta obſidione pax facta eſt, opera Friderici Toggij Comitis, & Hertegij Rechbergeri equitum Rhodiorum magiſtri Vadiſuillæ, Baſilienſium item & Bernatum, hac conditione, vt Heluetij ſiſtant ſe iudicio Agnetis Reginæ Vngariæ, cui ab vtraq; parte duo aſſeſſores adiungantur, & quod hi maiorue pars ſtatuerit, id ambæ partes ratum habeant: eius rei gratia Tigurini ſedecim obſides dent è præcipuorum ciuium numero, quibus literis caueat dux Albertus tutos à vi & iniuria fore. Abhorrebant ab hac pace quatuor pagi, dicentes non eſſe fidem habendã Reginæ Vngariæ, quæ Alberti ſoror ſecundùm illum pronunciatura eſſet, ſed tamen perſuaſi à Tigurinis, qui multum huius pietati tribuebant, ipſi quoq; his con-

ditionibus

ditionibus ſubſcripſere vnà cum illis, communiter exceptione addita fœderum ſuorum, quæ ſalua ſibi eſſe velint. Iudices ab Auſtrio delecti ſunt, Immerus Straßbergij Comes, Petrus à Stoffelen Commendator, vt vocant, Tannenfelſij: hi pronunciarunt pro Auſtrio: Tigurinos iubent Raperſuilam vtranq;, cæteraq́; quæ deſtruxerint in integrum reſtituere, & Auſtrio ſatisfacere: Lucernam Auſtriorum imperio ſubijciebant: in Vnderualdijs multa prædia & iura Auſtrijs vendicabant. Suitijs ius piſcationis in lacu, ſyluarum multarum veterem poſſeßionem & vſum adimebant: ſingulos denique pagos grauiter multabant, nulla ratione habita iniuriarum quas Raperſuilij Tigurinis intulerant, neq; aliarum cauſarum & defenſionum, quas fœderati & ab illis delecti iudices, Philippus Kyen eques, & Petrus à Balma conſul Bernatum proponebant. Horum ſententiam Agnes Regina approbauit, mulier verſuta, quæ magnam præ ſe ferebat ſanctimoniam, quanquam ſæpe antehac cum fratres imparatos videret, inducias aut pacē inter ipſos & Heluetios fecerat, vt interea illi militem comparare, & ſe commodè aduerſus Heluetios inſtruere poſſent, cum tamen interea præ ſe ferret, hæc à ſe fieri pacis ſtudio, & quadam Heluetiorum commiſeratione. Etſi autem hæc ſententia eſſet iniquißima, ta

men,

men Heluetij ſpondent ſe ratam habituros: cæterum dux non contentus his iubet Tigurinos Ioannem Habeſpurgium bello captum abſque omni mulcta liberum dimittere, de quo tamen nihil à iudicibus ſtatutum fuerat, id cum ſe Tigurini facturos negarent, obſides eorum contra datam fidem in carceres conijcit, fines ſuos præſidijs munit, & bellum de nouo inſtruit.

GLARONA.

HELVETII *cum omnis ſpes pacis euanuiſſet, & ſibi denuo belligerandum eſſe animaduerterent, conſilio inter ſe inito Glaronenſem regionem occupare ſtatuunt, ne hoſtes ex eo loco confœderatorum agros, & præcipuè Suitiorum infeſtare poſſent: quare eodem anno menſe Nouembri iunctis viribus Tigurini, Vrij, Suitij, Vnderualdij copias ſuas Glaronam ducunt, & totam regionem nemine repugnante occupant, ciues ſacramento obſtringunt, & propter ipſorum fidem & fortitudinem ante ſæpe expertam, fœdere ſibi iungunt. Glarona vallis eſt iuxta Limagum fluuium non admodum ampla, longitudine trium miliariorum Germanicorum, nomē habens à præcipuo totius regionis vico, cincta tribus partibus altiſſimis alpibus, à meridie & oriente*

Ratos,

Retos, ab occaſu Vrios & Suitios attingit, à Septentrione caſtra Retica dictam regionem, qua Limagus vallem egreditur. Regio hæc à multis annis monaſterio Seconienſi fuit obnoxia, donata S. Fridolino ab Vrſo & Landolpho fratribus, huic ſoluebantur decimæ & conſtituti reditus, & cenſus certorum fundorum: ab exactionibus & vectigalibus erant liberi, viuebant ſuis legibus, & ſenatum habebant ex ciuibus, cuius tamen electio penes Abbatiſſam erat: aduocatia verò Cœnobij & Glaronenſium fuit penes Rom. Imper. quæ deinde à Friderico Ænobardo data eſt Othoni Palatino Burgundiæ, à Burgundis ad Habeſpurgios peruenit. Huius aduocatiæ titulo imperium in Glaronenſes ſibi vendicauit Albertus Auſtrius Rodolphi Imp. F. reluctantibus Glaronenſibus, quibus ante Seconienſe monaſterium promiſerat nunquã alienandos à ſe eſſe, itaq; nonnullæ nobiliores familiæ patriam deſeruere, & aliæ Vriã, quædam Tigurum commigrarunt. Auſtrij vires nacti, Suandium baronem in illis locis gratum & potentem domo eiecere, & eius bona ſibi vendicarunt, iura quoque maioratus Glaronenſis ad ſe tranſtulere: & quod hactenus nunquã factum fuerat, præfectos in illam regionẽ miſêrere qui populum regerent, & illi ius dicerent: horum imperia cum aſpera & inſolentiæ plena eſſent, plebs odia

Glareani

Auſtriorum Heluetijs bellũ inferentibus ſeſe vltrò dedidit, & perpetuo fœdere iunxit. Vualtherus à Stadio Auſtriorum præfectus, poſtquam Glaronenſes Heluetijs ſacramentum dixere, regione exceſſit, & Vueſenam ſe contulit: populus autem Glaronenſis è ſuo numero Ammanum, & ſenatores pro veteri conſuetudine delegit: & quia bellum ab Auſtrijs ſibi imminere non dubitabant, vallem, cætera vndique montibus altiſſimis cinctam, propè vicum Næfelium, qua liber in illam aditus patet, muro foſſaq́ clauſere.

Pugna ad Tetiuillam

Dum hæc Glaronæ geruntur, Decembri menſe Tigurini exercitum verſus Badam ducunt, quo loco firmum præſidium Auſtriorum poſitum erat, quod Tigurinorum agrum ſæpe incurſionibus vaſtabat, itaque Tigurini ipſorum quoq́ agris vaſtatis, & ſuburbano incenſo, copias per iuga montis domum reducebant, quo loco ad Tetiuillam Ellerbachius Auſtrij militis dux cum 4000. vias inſedit. Tigurinorum non erant ſupra mille trecentos (ſunt qui multo minorem numerum ponant) hi cum hoſte congreſſi inſigni victoria potiti ſunt, hoſtium 700. cæſis, inter quos inſigniores 65. è nobilitate perijſſe traduntur. Sequenti anno Vualtherus à Stadio,

Vualtherus à Stadio cęditur.

qui nuper præfectus Glaronenſis fuerat, collecto exercitu Glaronenſes rurſus Auſtrijs ſubijcere parat, occaſione

occaſione captata quòd 200. Glaronenſium Tiguri in præſidio vrbis eſſent, ſed ab incolis victus prælio, cum multis alijs è nobilitate occubuit, 2. Februarij. Eodem die Auſtrij qui Tugij erant nauibus Artã profecti, Suitiorum agrum inuadunt, quorũ eadem in Suitijs, quæ & Stadij apud Glaronenſes fortuna fuit. Omnes quoq; confœderati miſſo exercitu Beronam, & pagi Verbigeni vicina loca, è quibus Auſtrij frequenter Lucernenſes inuadebant, depopulati ſunt: viciſsim Auſtrij Cuſſenacum Suitiorum, & quædam alia loca igne ferroq; vaſtarũt, nõ tamen abſq; ſuorum iactura. Circa ferias autẽ Pentecoſtes, Lucernates trium pagorum auxilio adiuti, Habeſpurgum arcem ad lacum Lucernatem ſitam, oppugnatione cœperunt et funditus euerterũt, trucidatis omnibus qui in præſidio illic erant.

TVGIVM.

TVgium quoqùe illis diebus Heluetico fœderi acceſsit. Eſt autem Tugium oppidum inter Tigurinos & Suitios, in pede paſcui, & vitibus conſiti montis ſitum, ad lacum piſcoſum ipſis & Suitijs communem, caput vt putatur Tuginorum populorum, qui cum Tigurinis Cimbrico bello aduerſus Romanos militarunt. Paruit vrbs aliquando

nobilibus, poſtea in Auſtriorum poteſtatem perue-nit, hi bello Heluetico perpetuò præſidia illic alere. quæ Suitios & Tigurinos infeſtabant: itaque anno 1352. menſe Iunio, Tigurini cũ quatuor alijs pagis expeditionem aduerſus Tugium ſuſcepêre, præſidia rij qui diffiderent munitionibus oppidi, ante aduentum Heluetiorũ eo deſerto, Bremogartũ & vicina loca Verbigeni pagi ſe cõtulerunt, ciues tamẽ qui fidem Auſtrio ſeruare vellẽt, obſidionẽ per dies 15. ſuſtinuêre, ſed cũ aliquoties ſumma cõtentione Heluetij oppidum oppugnaſſent, tandem deditionẽ fecêre, et Heluetijs ſacramentũ dixerunt, hac conditione, ſi intra præfinitum tempus dux Auſtrius eos exercitu adducto obſidione liberaret, ab Heluetico ſacramento liberi in eius obedientiam redire poſſent: eaq́; de re legatcs ad ducem auxiliũ petentes miſerunt. Erat tum dux Albertus in monaſterio pagi Verbigeni quod campum Regium vocant, id paſſuum millibus XXX P. M. Tugio abeſt, cum autẽ apud ipſum Tu ginorũ legati mandata ſua exponerent, accidit fortè vt princeps in periſtylio obambulans, ab aucupe quæreret, an accipitres cibũ cepiſſent, ibi Hermañus legationis princeps, Ach inquit, clementiſſime Princeps, an non tuorum clientũ potior tibi, quàm auium ratio eſt, præſertim cum ita ab hoſte vrgeamur, vt ni auxilium feras, deditionem facere cogamur? Cui

princeps:

princeps: Agite deditionem facite, breui omnia, quæ nobis ablata ſunt, recuperabimus. Quare Tugini cum viderent ſibi nullam in Auſtrio ſpem eſſe, Heluetico fœderi ſe iunxerunt.

Vix dum fœdus in tabulas relatum, & ab omnibus pagis iureiurando confirmatum erat, quando Albertus Auſtrius ſecundò vrbem Tigurinam obſidione cinxit, medio menſe Iulio: cæterùm vix dum menſe elapſo, interuentu Brandeburgici Marchionis pax facta eſt his conditionibus. Tigurini Ioannem Habeſpurgium, qui iam tertium annum captiuus erat, liberum abſque omni mulcta aut precio dimittant: pari conditione Auſtrius dux Tigurinorum obſides, quos in vincula coniecerat, indemnes atque liberos dimittat. Tugini & Glaronenſes ſoluti iureiurando Auſtrijs vti antea pareant, ceteróqui nihil impedire quo minus Helueticũ fœdus ratũ maneat. His conditionibus Ioannes Habeſp. libertatem adeptus eſt abſq; precio, ſed non eadem fide Tigurinorum obſides expacto dimiſſi ſunt, hos enim priuſquã libertatẽ adipiſcerentur 1600. aureos perſoluere oportuit: quamuis ne ſic quidem pace vti potuerint. Nam Habeſp. libertati reſtitutus, mox Raper. vicinaq; loca Auſtrio dedit, qui Raperſuilã ſtatim munijt, & loco præſidiũ impoſuit, vnde noui belli materia orta eſt, cum præſidiarij Tigurinorũ

Tigurũ II. obſidetur.

ſines inuaſiſſent, & Meilæ (qui vicus collegij Tigurini erat) quinquaginta viros trucidaſſent ac facilè apparuit Auſtrios noui belli occaſiones quærere. Sequenti anno cum Suitioru͂ legati nomine ſuorum confœderatorum à Tuginis ex conditione pacis factæ iuſiurandum exigerent quo fœderi obſtringerentur ab Auſtrijs contumelijs affecti ſunt, itaq; collectis copijs Tugium denuò occuparunt, & Heluetijs ſacramentum dicere iuſſerunt. Eodem anno Berna ſexta die Martij Menſis anno à nato Chriſto 1352. Heluetico fœderi acceſſit, de qua vrbe longè potentiſſima in Heluetijs, hoc loco quædam dicenda ſunt.

BERNA.

Bernæ conditor.

BERNAM *vrbem condidit Berchtoldus Zeringiæ dux, quintus huius nominis & vltimus, offenſus nobilitati cuius fraudibus filij ipſius veneno in pueritia necati ſunt, ideoq; vrbem à ſe conditam Imperio Romano attribuit, libertateque donauit, quam eius voluntatem Fridericus* II. *Imperator ratam habuit, & ab obitu Zeringij, qui anno* 1218. *mortuus eſt, nomine imperij vrbi præfectum dedit Otthonem Rauenſpurgium, ſed aliquot annis poſt propter fortem & fidelem operam, quam ciues eius vrbis Imperatori nauarant, maioribus priuilegijs,*

priuilegijs & immunitatibus ab ipſo donati ſunt, & à iure præfecti exempti. Cæterum in illis turbis, & anarchia Imperij, Kyburgius comes Burgdorffij dominus, libertatem vrbis opprimere conatus eſt, coniuncta ſibi vicina nobilitate & Friburgo oppido, quod Berchtoldus IIII. condiderat, & huius filius ambas vrbes perpetuã amicitiam ſeruare iuſſerat. Belli occaſio fuit, quod Bernates agro trans Arulam empto pontem ædificare cœperant, id comes qui trans Arulam imperabat, prohibere conabatur, quare Bernates vt aduerſarijs pares eſſent, ſeſe in clientelam Sabaudiæ comitis dederunt, hic conatus Kyburgij repreſſit, & pace parta mœnia vrbis ampliauit. Bello deinde inter Sabaudum & Burgundum orto, Bernatibus Sabaudus pollicetur, ſi ſtrenuè auxiliũ ferant, ſe re bene geſta præmium quodcunq; petierint daturum, illi igitur fortiter pugnantes, victo hoſte præmij loco veterem ſuam libertatem à Sabaudo repetiere, idq; illis bona fide ab eo præſtitum eſt, fœdus tamen & amicitiam ab eo tempore perpetuò cum Sabaudo coluere.

Vrbs libertati reſtituta, antequã in fœdus Helueticum veniret, varia & difficilia bella geſſit, cùm pro libertate tuenda, tum pro finibus ampliandis. Pugnarunt cũ Gothofrido Habeſpurgio ãno 1241. quamuis infeliciter, numero ab hoſtibus ſuperati. Bernenſis bella ante fœdus.

Præterea cum Turrianis & Gruerianis Rodolph. Habeſpurgius Bernam bis obſedit, cauſa belli prætexebatur, quòd fidem publicam Imperij violaſſent quibuſdã Iudæis captis & multatis. Alber. Auſtrius Imp. Rodolphi filius ante vrbẽ ipſam cum Bernatibus pugnauit, quo prælio ciuiũ multi periere. Anno Dñi 1291. fœdus aduerſus Bernam fecere Comites Sabaudus, Neoburgius, Gruerianus, Epiſ. Lauſanenſis, Turrianus Dñs, nonnullæ item vrbes & ex nobilitate multi, hos Bernates auxilio comitũ Kyburgiorum, et Arbergij, ciuitatisq; Salodorenſis ingenti prælio vicerunt in eo colle qui à tonitru nomẽ habet: Dux Bernatũ hoc bello fuit Vlricus Erlachius. Proximis añis multæ arces vicinæ vrbi captæ & dirutæ ſunt, bellũ in Simmia valle, Minnidunì, multisq; alijs in locis aduerſus infeſtã nobilitatẽ feliciter geſtũ, & fines ab illis ampliati ſunt. Haſeliæ quoq; vallis incolæ, liberi homines, ſeſe his annis Bernatibus iunxere: quæ vrbis felicitas nobilitatis odium & inuidiam auxit, ex quo Loupenſe prælium longe maximum eſt ſequutum. Prælium Loupenſe. *Loupam oppidulum Bernatũ obſederũt multi comites & nobiles collecto inſtructiſſimo exercitu, in quo qui minimum 16000. peditum, ter mille quingentos equites fuiſſe tradũt. Bernatum fuerũt circiter quinq; millia, his auxilio venere ex Vria, Suitia, & Vnderualdia, & præterea Haſelia valle, ſingulis regionibus 300. His cõ-*

pijs Bernates Rodolpho Erlachio duce hoſtem ante Loupam inſigni prælio ſuperarunt, in quo occubuere Sabaudus comes qui à patre eò miſſus venerat pacis componendæ cauſa, ſed ab alijs coactus erat prælio intereſſe, comites itē Nidouius, Arbergius, Valendiſius, equites 1500. cæſi, inter quos 80. ex inſigni nobilitate, peditum circiter 3000. Pugnatum fuit año 1339. Iunij 21. Ab ea pugna bellum aduerſus Friburgios qui Auſtrio ſe in clientelam dederant, & vicinā nobilitatem, nō minori ſucceſſu Bernates geſſerunt, nam ad Schonenbergium Friburgi prælio ingenti victi ſunt, ager vaſtatus, ipſa ſuburbia oppidi incenſa. Signouium, Langenouiū, Burgdorfium, Longauallis, Pyreneſtica, Arbergum, Erlacū, Nidouium Thunū, aliaq; oppida & celebriores vici, vel vaſtata, vel deditione capta ſunt. Tandem regina Vngarica Agnes pace facta bello finem impoſuit.

Bellum cū Vnderualdijs.

Cum autem omnibus bellis nobilitatem infeſtam experti eſſent, quæ ſcilicet in Auſtriorum clientela erat: Heluetiorum autem amicitia non infeliciter vſi eſſent, nouum bellum accidit, in quo præter Bernatum expectationem Vnderualdij ſeſe ipſorum hoſtibus iunxere. Ciues Bernatum erant Ringgenbergij dominus, præterea præpoſitus Monaſterij inter duos lacus ſiti, hi imperabant regioni quæ eſt ad Brunicum montē & lacum Brientium, ſed cum du-

riora eſſe horum imperia homines illius regionis con querrerentur, ſeditionem aduerſus eos mouere, & in auxilium vocatis vicinis Vnderualdijs, Ringgenbergam arcem, domino abſente captã, igni deleuere, præpoſito quoq́ ſeruitia & cenſus debitos perſoluere detrectabant. Bernates igitur legatis miſſis hortabantur Vnderualdios ne contra ius & æquũ ſeditioſis hominibus opẽ ferrent, verùm illi nihil moti hac re, cum illis Brientij caſtra poſuere. Bernates accitis auxilijs ſociorum Salodorenſium, Thuniorum, Bipennium, & Moretenſium, instructis copijs Brientium profecti, pugnam cum ſeditioſis & Vnderualdijs cõmiſere, victoria penes Bernates fuit, victi fuga ſe in vicinos montes receperunt. Vnderualdij quibus ignominia doleret, confœderatos ſuos Tigurum, Lucernam, Vriam, Suitiam, Tugiũ & Glaronam auxilio vocarunt: verùm Bernates miſſis ad hos pagos legatis offerebant ſe iuri, & vel ipſis Heluetijs iudicibus paratos eſſe cauſam ſuam agere. Quare Lucernæ conuentu habito, legati Heluetiorum vtriuſque partis rationibus auditis, iuſſere Vnderualdios renuntiare fœderi quod cum Brientijs fecerant: Brientios autem debere veteribus dominis parere, & pro damnis datis illis ſatisfacere.

Fœdus Bernatum.

Iiſdẽ comitijs Bernates perpetuo fœdere cum tribus pagis Vria, Suitia, & Vnderualdia, ſe coniunxerũt.

Etſi

Etſi autem fœdus tantum cum tribus pagis tum fecere, nihilominus Tigurum & Lucerna eo tenentur, nam tres pagi Tigurinis & Lucernatibus literis datis ſe obſtringunt, quòd de auxilio appellati & iuſsi Bernates quoq; euocare, id iure fœderis illius facturi ſint, viciſsim Tigurini & Lucernates ſeſe literis obſtringunt, quòd euocati à tribus pagis Bernatibus auxilio, id pro viribus laturi ſint.

Fœdus Bernatum ſecuta eſt tertia obſidio vrbis Tigurinæ. Albertus enim Auſtrius confœderatos coram Carolo IIII. *Imperatore accuſauit, is audita reſponſione Confœderatorum, inducias fecit vſq; ad reditum ſuum: cogebatur enim propter quædam imperij negocia ex his regionibus diſcedere: cæterum à reditu cum Tigurum veniſſet, vtriuſq; partis rationibus auditis, primùm cum Heluetijs & præcipuè Tigurinis agere cepit, vt fœderi renuntiarent, & addebat eos qui ſint vrbs Imperij non poſſe iniuſſu Imperatoris fœdus vllum facere: cæterum Confœderati cauſas ſui facti reddebant, ſua priuilegia proferebant, oſtendebantq; ſe ſaluo iure imperij fœdus mutuo pepigiſſe. Cum autem Heluetij à fœdere inito depelli non poſſent, cum Auſtrio deinde egit, & ab eo petit, vt Lucernam, Glaronam, Tugium, de his enim pagis potiſsimum cõtrouerſia erat, imperio vendat, verùm dux elato animo re-* Tigurum III. obſidetur.

ſpondit, malle ſe vrbes aliquas à Cæſare emere quàm ſuas illi vendere. Tum denuò vrgere Cæſar Heluetios, vt rem ſuo arbitrio permittant, & polliceantur ſeipſius iudicio ſtare velle, idipſum ducem quoq; facturum eſſe: ſed Heluetij id non aliter quàm cum exceptione ſuorum fœderum facere volebant: cum autem Cæſar exceptionem nullam admittere vellet, omnis actio irrita fuit, induciæ tamen factæ ſunt. Porrò tandem aſsiduis interpellationibus fatigatus Cæſar, ſolutis inducijs bellum Heluetijs indicit, & vnà cum Auſtrio Tigurum obſidet, cæterum cum Tigurini ſubinde miſsis legatis ab Imperatore ſupplices peterent, ne ſe vrbem Imperij in Auſtrij gratiam bello perſequatur, qui nihil aliud quàm ſua priuilegia conſeruata velint, & nullam æquam compoſitionis rationem reſpuant, cepit Auſtrium de pace interpellare, cuius cum ille omnem actionem reijceret, ſoluta obſidione Imperator diſceſsit. Mouebat etiam illum quòd in ſuo exercitu tantùm ferè vrbium Imperij copias haberet: vrbes autem Heluetijs quàm Auſtrio amiciores putabat, quamuis ſuã auctoritatem in vrbe obſidenda ſecutæ eſſent. A Cæſaris diſceſſu Auſtrius quoq; obſidionem ſoluit, territus aduentu noui præſidij quod cæteri pagi Tigurinis miſerant: copias tamen ſuas per vicina oppida & arces diſtribuit, illis in mandatis dedit, vt perpetuò confœderatorum fines infeſtent. Quinto demum

anno huius belli, authoritate & ſtudio Caroli IIII. *Imperatoris,pax facta eſt inter Auſtrium principẽ & Tigurinos, cuius formulam huc adſcribere longum eſſet,ſumma capitum hæc eſt.Primùm hoc bello capto vtrinq; reſtituantur.Secundò Tigurini eos ciuium albo nõ inſcribant,qui ſub Auſtrio habitant, ſed ſi qui in vrbem commigrare voluerint,liceat eos recipere,quorum recipiendorum ius ante habuerint. Tertiò qui feuda habent,ab eorum Domino ius petant:qui aliorũ poſſeſsiones occuparunt, reſtituant, aut iuri ſe ſiſtant:exulum tamen bona hic excipiuntur. Quartò Tigurini in poſterum non ſe iungant fœdere Auſtriorum clientibus, imo iuuent Auſtriũ vt ius ſuum conſequatur. Quintò ſi controuerſia oriatur inter Auſtrium & Heluetios confœderatos, quo iudicio illis litigandũ ſit cõſtituitur. Sextò Heluetijs ſua fœdera ſalua maneant. Sunt quædam alia quoq; hoc fœdere ſancita,ſed hæc vt maioris mom ẽti huc annotare libuit. Diuerſa interpretatio huius fœderis nouã litẽ peperit,quæ tamẽ abſq; bello compoſita eſt,ambæ enim partes opibus & viribus exhauſtæ bellum horrebant. Albertus Bucheimerus Auſtrij præfectus Tuginos in verba principis adigebat,illi iuſiurandum nolle dare niſi cum exceptione fœderis Heluetici,niſi eo à quinq; pagis quibus ſe obſtrinxerant ſoluantur:res relata eſt ad Carolum* IIII. *is demum pronunciauit, Tuginos fœderi exemptos,quo*

Pax facta cũ Auſtrio.

De Tugio lis oritur.

ctiam in cõditionibus pacis caueatur vrbes ducis ab Heluetijs non occupandas, aut eius imperium impediendum in illis eſſe. Etſi autem dolebat Heluetijs reſponſum, cum diſertè in pace excepta fuiſſent fœdera iam facta, duntaxat cautum ne deinceps cum Auſtrijs clientibus noua iungantur, tamen adeò eos belli tædium cœperat, vt Tugiũ dimiſſuri Auſtrijs viderentur, ni Suitij obſtitiſſent, hi nondum pacem obſignarant atq; tum ſubitò collectis copijs Tugium profecti ciues ſacramento rogarunt, qui viciſſim etiam legatos Suitiam miſerunt, qui ab illis ſacramentum exigerent. Agitata fuit hæc res multis contentionibus, tandem Torbergij opera induciæ annorum vndecim factæ ſunt, idq́; poſt obitum Alberti: manebant autem induciarum tempore Tugium & Glarona in fœdere Heluetico, ſed tamen Auſtrijs parebant, & præſtabant debita officia. Tuginis Ammanum è Suitenſium pago quotannis Auſtrius dabat. Glaronenſibus præfectum dedit Gothofridum Mulnerum Tigurinum. Induciæ hæ po-

Bellũ Anglicum primum.

ſtea in plureſ annos prorogatæ ſunt. Cæterum Leopoldus Alberti filius cum Heluetios odiſſet, neq; tamen bellum illis inferre liberet, quòd pater bello parum profeciſſet, Anglos cum Heluetijs commiſit, hi vaſtatis regionibus quæ Rheno vicinæ ſunt, in Helaetiam progreſſi Auſtriacis non minus quam

con-

Confœderatis damni dedere, ſed aliquot prælijs victi, Heluetijs, Sequanis, Alſatis & alijs regionibus vaſtatis domum ſe recepere: geſta ſunt hæc anno 1376. Poſt ſexennium bellum aduerſus Kyburgium comitem ſubſequutum eſt, hic Salodorum vrbem fœdere Bernatibus iunctam proditione occupare conatus eſt, eodemq́ tempore Auſtrij Dunium et Arbergum Bernatum oppida per inſidias intercipere voluerant: bellum deinde apertum Kyburgius Salodorenſibus intulit, in quo Bernates & reliqui pagi Salodorẽſes iuuere: dux verò qui nuper cũ Heluetijs fœdus fecerat, clam Kyburgiũ iuuabat, et eius auxilia contra fœdus commeatu cæteriſq́ rebus iuuabat: cæterum comes tandem bello exhauſtus pacem cum Salodorenſibus & Bernatibus fecit, & his Burgdorffum oppidũ 40000. aureorum vendidit. Erat tum Auſtrio neſcio quæ controuerſia cum vrbibus Imperij, hæ fœdus fecerunt, in quod etiam receptæ ſunt Heluetica vrbes, Tigurum, Berna, Salodorum, Tugium: cæterum dux artibus hoc fœdus ſoluit, & controuerſiam quam cum Sueuicis et Franconicis vrbibus habebat amicè cum illis compoſuit: cum Rhenanis autem vrbibus in Alſatia congreſſus eas prælio ſuperauit, qua victoria elatior factus animum ad vrbes Heluetiæ ſub imperium reducendas adiecit, occaſio belli hæc erat. Auſtrij præfecti

Bellum aduerſus Kyburgium.

Bellum cũ Leopoldo Auſtrio.

Petrus Torbergius Vuolhuſæ & in valle Entlibuchia, Hermannus Grunenbergius Rottenburgi, quibus hæc loca à duce oppignerata erant, tyrannico imperio populum premebant, et vicinos quoq; Lucernates contumelijs afficiebant, itaq; illi miſsis legatis à Lucernatibus ius ciuitatis petiere, cæterùm re ad præfectos relata, legati & alij qui in hac re operam ſuam patriæ impenderant, eorum iuſſu laqueo ſuſpenſi, fidei & induſtriæ ſuæ pœnas dederunt. Rottenburgi quoq; noua vectigalia imponebantur pagis qui illa via vterentur: his iniurijs accenſi Lucernates auxilio trium pagorum Rottenburgũ 29. Decemb. anno 1385. occupant, arcẽ diripiunt, quam Grunenbergius fugâ deſeruerat, mœnia oppidi deijciunt, & foſſas æquant, ne Auſtrij denuò præſidio illic poſito Lucernates oppugnare queant. Non multo poſt Sempachios quoq; Lucernates ciuitate donarunt, et oppido Richenſee præſidium imponunt 200. hominũ: verùm præfecti Auſtriaci exercitu collecto oppidum oppugnatione capiunt, præſidium trucidant, cuius omnes nulla neq; ſexus aut ætatis ratione habita aut cæſi aut vnà cũ oppido concremati ſunt. Meyenbergum in ijſdem locis oppidum, confœderati omnes Berna excepta captum præſidio firmarunt, ſed Auſtrij ſimulata fuga præſidiũ eliciunt, & 81. cæſis cæteros fuga in vrbẽ compellunt, ea re cognita pagi ſuos

milites domum reuocant, arcem & oppidum incendio delent. Videbantur hæc belli auſpicia & primordia Heluetijs aduerſa fuiſſe, itaq; magno ſtudio et ingenti apparatu bellum vbiq; ab Auſtrijs parabatur, & multi quotidie ineunte proximo año literis & fœcialibus miſsis confœderatis bellũ indicebant: neq; ſegnius Heluetij ſeſe parare & proximo cuiq; hoſti bellum inferre parabant. Bernenſes qui hactenus quieuerant, crebris confœderatorum nuncijs exciti Torbergum & Koppingam Petri Torbergij arces diruere. Lucernates cum tribus pagis Vuolhuſam arcem & oppidum vaſtarunt, item Lielam, Rinacum, Baldegum. Tigurini & cum pagis iunxere copias quibus Verbigenum agrum vaſtarunt, & domum reuerſi Rumlangum arcem ad Glattam oppugnatione captam igne deleuere. Quoniam verò Auſtrij exercitus Brugis ac Badæ maxima ex parte propè Tigurum colligebantur, credebatur ducem denuò vrbem obſeſſurum eſſe, quare pagi quatuor Tigurinis mille ſexcentos è ſuis ſubſidio miſêre. Cæterum dux Leopoldus cum didiciſſet vrbi præſidium miſſum, rectà in pagos qui magna copiarum parte nudati videbantur, exercitum ducere cepit: ea re per exploratores Tiguri cognita, pagi Tigurinos vrbi ſuæ præſidio eſſe iubent, ipſi ſub ſignis diu noctuq; magna celeritate Pugna ad Sempachū

Sempachum proficiſcuntur, & eodem die quo dux cum copijs illuc perueniunt, qui erat 9. Iulij: pugnatum eſt illo ipſo die, dux Leopoldus Alberti ſapientis F. Alberti Imp. N. cæſus, atq; cum eo è nobilitate 676. è quibus inſigniores coronatis & criſtatis galeis inſignes 350. Confœderati tam ſplendida victoria potiti bellum vndique per Helvetiam circumferre cœperunt, & pœnas ſumere de his qui fines ipſorum vaſtarant, ciues ſpoliarant, bellum non laceſſiti indixerant, arces multæ dirutæ, oppida nonnulla capta. Anno autem 1387. menſe Februario purificationis D. Virginis die, induciæ vnius anni opera quarundam ciuitatum factæ ſunt.

Pugna ad Naualia Glaronenſium.

Finitis inducijs præſidium Helueticum Veſenijs ad lacum Riuarium, proditum à ciuibus oppidi ab Auſtrijs cæſum eſt: ac ingentibus copijs Glaronenſium fines hoſtis inuaſit nona Aprilis, qui minimum 8000. hominum fuiſſe tradunt, alij duplo ferè plures, duces exercitus erant Donatus Toggius comes, Petrus Torbergius, Ioannes Klingenbergius, Ioannes Vuerdenbergius comes Sarunetum dominus. Hic delectis duobus millibus per Beglingam ducens à tergo hoſtem adoriri ſtatuit, reliqui à fronte murum aggreſſi, quo ſuperioribus annis Glaronenſes vallem munierant, eum cepere, quo ſuperato quaſi integra victoria potiti eſſent, proxima

loca

loca vrere prædasq; agere cœperunt. Interea in vicino monte conuenere Glaronenſium 356. quibus Suitenſium 30. è proxima valle auxilio venere, hi magno impetu, maiore animo hoſtem loco anguſto aggrediuntur, & primum lapidibus quorum locus copiam ſuppeditabat impetunt, inde cum ſe in patentem locum reciperent, ita vrgent & inſiſtunt, vt tandem eos in fugam conijcerent: vndecies eos in hoſtem, qui aciem inſtaurare conabatur, impreſſionem feciſſe patrij annales tradunt. Vuerdenbergius viſa ſuorum clade è monte quem ceperat, ipſe quoq; fuga ſibi conſulit: hoſtium bis mille eo prælio cæſi, & non pauciores quingentis in aquis periere, rupto præ nimia fugientium multitudine ponte fluminis qui Veſenam ducit. Ab hoc prælio ſæpe deinde Confœderati leuibus prælijs cum Auſtrijs congreſſi ſunt, arces & oppida expugnatione aut deditione cepere, nunquam autem deinde hoc bello iuſta acie pugnatum eſt, ſed primùm opera ac ſtudio ciuitatum Conſtantiæ, Vberlingæ, Rauenſpurgi, Roteuilæ, induciæ annorum ſeptem factæ, quæ deinde prorogatæ ſunt in annos viginti, & poſtremò quinquaginta annorum pax facta eſt.

Illis annis pace facta quies & ocium fuit Confœderatis, cæterum anno 1401. cœpit bellum quod Abbatiscellanum vocatur, & ſeptennio integro dura- Bellū Abbatiscellanum

uit. Eſt autem Abbatiscella regio Heluetiæ in Alpibus ſupra caput Acromi lacus ſita, quæ hodie vna eſt ex pagis confœderatis, tum verò nondum fœdere tenebatur, ſed parebat Abbati S. Galli. Erat tum temporis Abbas Cuno à Stouffen, inter hunc et Abbatiscellanos controuerſiæ ortæ ſunt, de quibus cum ſæpe iudicio contendiſſent, tandem armis quoq; contendere ceperunt. Abbati coniunctæ erant vrbes ad lacum Acromum, Abbatiscellani quoq; in hoc fœdere fuerant, ſed Abbatis opera exempti ſunt. Ex his oppidis collecto exercitu Abbas cõgreſſus cum Abbatiscellanis, ingenti prælio vincitur. Ciues oppidi S. Galli poſt hanc pugnam ſocietatem cum Abbatiscellanis fecere, & præterea Suitij, Abbatis partes tuendas dux Auſtrius ſuſcepit. Abbatiscellani verò aliquot prælijs ſuperiores, vicinis regionibus longè lateq; in poteſtatem redactis, euerſis multis arcibus nobilium, captis nonnullis ciuitatibus, coegerunt tandem Abbatem pacem petere, ſalua ipſis libertate relicta.

Bellum aduerſus Fridericũ Auſtrium.

Septimo ãno à fine huius belli nouum bellũ inter Auſtriũ & confœderatos ortum eſt, cum enim Fridericus Auſtrius abducto Ioanne XXII. P. P. *è concilio Conſtantienſi, ab Imperatore proſcriptus, à Concilio excommunicatus fuiſſet, Confœderati Imperatoris & Concilij decreto pace quinquaginta annorũ abro-*

abrogata, & iureiurando ſoluti, ab his iuſsi contra Fridericum arma ſumpſerunt. Hoc bello pagum Verbigenum, Badam aliaq; Auſtriorum loca Heluetij ceperunt.

Anno deinde 1422. Heluetij exercitum per ſummas alpes in Lepontios Bilitionum duxere, oppidū hoc à comite Monſaxio venditū tribus pagis Heluetiorum, dux Mediolani qui ad ſe id ſpectare contendebat, per inſidias interceperat: ideoq; illius recuperandi cauſa aliquoties Heluetij exercitum trans alpes duxerunt, primū hoc anno quem diximus, deinde anno 1425. & ſequēti quoq;, ac oppidum quidē capere non potuerunt, vicinas tamen valles quæ ad ducem Mediolani ſpectant longè lateq; vaſtarunt. Bellū contra Bilitionenſes.

Cæterum anno 36. poſt milleſimum & quadringenteſimū, grauiſsimum bellū ciuile Auſtriorum potiſsimùm artibus & opera in Heluetijs conflatum eſt, primùm quidem inter Tigurinum pagum & Suitium, cui poſtea ſeſe omnes fœderati iunxerunt: ac Auſtrius princeps qui primò ſeſe Suitijs iunxerat, poſtea cum Tigurinis fœdus fecit, & illis ſuppetias tulit. Pugnatū eſt aliquoties, vrbs quoq; Tigurina ab Heluetijs obſeſſa eſt: ſed nullū magis memorabile præliū eſt quā quod propè Baſileæ mœnia decertatū eſt anno 1444. die 26. Aug. Adduxerat in Sequanos & Rauracos numeroſiſsimū exercitum Ludouicus Bellum Tigurinum.

primogenitus filius regis Gallorum, qui poſtea rex fuit huius nominis XI. *partim à Papa Eugenio ad diſsipandum concilium Baſilienſe, partim à Friderico Imperatore contra Heluetios vocatus: cum hoc ingenti exercitu mille ſexcenti Heluetij congreſsi maximam ſtragem ediderunt, & ipſi quidem occubuerunt, ſuperati multitudine hoſtium, ſed ita attriuerunt hoſtium exercitum, vt mox relicta Germania in Galliam redierint: ſic vt hæc pugna memorabilis Lacedæmoniorum prælio ad Thermopylas comparanda videatur, ob inſignem ferocitatem paucorum militum, qui pro totius patriæ, imò germaniæ ſalute, contra innumerabiles penè hoſtium copias pugnarunt. Sæpe hoc bello induciæ factæ ſunt, ideoq́; annos eius alij aliter numerant, & vulgo ſeptẽnale dicitur: ſed initia belli iacta ſunt anno* 1436. *& firma pax facta & confirmata eſt anno Domini* 1450. *Proximo anno poſt pacem factam Abbas S.*

Fœdera. *Galli fœdus fecit cum* 4. *pagis Heluetiorum. Sequenti anno Abbatiſcellani, cum ſeptem pagis, & rurſus proximo anno ciuitas S. Galli cum ſex pagis. Anno deinde hunc ſequente qui fuit* 1454. *Scaphuſiani itidẽ cum ſex pagis fœdus fecerunt, de quibus fœderibus ſingulis ſuo loco ſcribam. Breui poſt*

Bellum cũ Sigiſmundo Auſtrio. *noua bella Auſtria ſubſequuta ſunt aduerſus Sigiſmundum ducem, hunc Pius papa neſcio quàm iuſta*

de cauſa

de cauſa excommunicarat, & Heluetios ad bellum hortabatur: deinde Gradleri fratres è Gratio Styriæ oppido bonis ſpoliati à duce, Tigurinorum quorum ciues facti fuerant opem implorabant. Duxerunt tum Heluetij copias contra Vitodurum: et Raperſuilam ac Dieſſenhouium, Frouuenfeldũ et Turgeam occuparunt: pax demum facta eſt anno 1460. opera Ludouici Boiorum principis. Anno deinde 1466. capita certa pacis & amicitiæ mutuæ inter Mediolani ducẽ & Heluetios conſcripta ſunt. Biennio poſt renouatum eſt bellum Auſtrium, & Heluetij copias in Sequanos Mulhuſium duxere, quod oppidum hoc anno primùm fœdere ſe Heluetijs iunxerat; Vualtzhutum quoq; eodem ãno obſeſſum fuit ab Heluetijs. Anno deinde 1476. ingens & difficile bellum noſtri cum Carolo Burgundo geſſerunt. ſed huius quoq; potiſſima cauſa fuere Auſtrij principes. Nam Sigiſmundus Auſtriæ dux bello diu infœliciter aduerſus Heluetios geſto, cum pacem non ex animi ſententia cum illis feciſſet, vt aliquo modo ipſis malè faceret, regiones quas habebat in Sequanis & Rauracis vicinas Heluetijs Carolo duci Burgundiæ principi illa ætate potentiſſimo, & magni animi ac faſtus, oppignerauit, exiſtimans fore, vt plerunque inter vicinos fieri ſolet, vt aliquæ controuerſiæ inter ipſos orirentur. Miſêre tum Heluetij

Bellũ Burgundicum cœpit anno 1474. finitum eſt initio anni 1477. morte ducis, ſed duabus pugnis 1476. dux uictus eſt.

legatos ad Burgundum petentes vt veterem amicitiam Burgundicæ domus cum Heluetijs renouaret, & pacis capita cum Sigiſmundo nuper inita quatenus ad regiones ipſi oppigneratas ſpectarẽt, confirmaret, verùm hi aditum ad principem nunquã impetrare potuerunt, obſiſtente illis Hagenbacho, quẽ princeps nuper partæ regioni præfecerat, & plurimum amabat. Fuit hic Hagenbachus præcipua fax belli, nam & Heluetios multis verborum contumelijs affecit, & eorum hoſtibus ſemper apud illum receptus erat, Heudorffio & Eptingero, & quibuſdã alijs nobilibus qui noſtris bellum indixerant, & in eorum mercatores graſſabantur. Idem tyrannide graui premebat Sequanos ſibi ſubiectos, quam cum illi ferendo non eſſent, ſupplices Sigiſmundum Auſtrium veterem dominum deprecabantur, vt redem pto ſuo pignore, rurſus ſuæ poteſtati ſe vendicaret, idq; à principe clementiſſimo, & qui propter facilitatem morum ſimplex cognominatus eſt, facilè impetrauere. Verùm Burgundus ſolutionem pignoris recipere nolebat, & Hagenbachus quotidie acerbiori imperio premebat ſubditos, vicinis quoq; moleſtus erat. Acceſſere etiam aliæ offenſiones inter Burgundum & Heluetios, quòd Remontius comes eius cliens, aliquot currus pellibus onuſtos illis interceperat. Interea Ludouicus XI. *Gallorum rex qui Burgundum*

gundum maximè oderat, & quantum eſſet robur in peditatu Heluetico, prælio ad Baſileã cum illis geſto, expertus fuerat, fœdus cum illis fecit, et quamuis bello ſe non immiſcuerit, tamẽ Heluetios ad id clam incitabat, et pecunias illis ſubminiſtrabat, ne inopia coacti pacem facerent. Eiuſdem opera Sigiſmundus Auſtrius reconciliatus Heluetijs, ſe quoq; peculiari fœdere illis iunxit, acceſſere mox ad idem fœdus Renatus Lotharingiæ dux, & ampliſſimæ vrbes Argentoratum & Baſilea cum ipſorum Epiſcopis: Colmaria item, & Seleſtadium, et mons Bellicardi, & quædam aliæ vrbes. Interea Hagenbachus Briſiaci captus fuit, ac Auſtrius pretio pignoris Baſileæ depoſito recepit omnem ſuam ditionem, ac publico iudicio Hagenbachum damnatũ capite mulctauit. Interim Carolus aduerſus Epiſcopũ Colonienſem bellum gerebat, quòd ſibi illius Epiſcopatus aduocatiam vendicaret, ac Noueſium oppidum ſupra Coloniam obſidebat: aduerſus hunc Fridericus Imperator totius Imperij auxilijs inſtructus caſtra poſuit, idẽ Heluetijs eorumq; confœderatis pro imperij iure et maieſtate edixit, vt Burgundo domi bellũ inferrent quò eius vires diſtraherẽtur. Sed mox ſe Auſtriũ eſſe hoſtemq; Heluetiorũ oſtendit, nã cum illi in Burgundiã penetraſſent, et Burgũdos ad Ellicartũ viciſſet, captis etiã aliquot oppidis, ipſe pacẽ cũ Bur

gundo fecit, qua principes imperij & ciuitates quæ Imperatorem bello iuuerant continebantur, ſolis exceptis confœderatis Sigiſmundo, Renato, Heluetijs & vrbibus ſupra nominatis. Carolus bello aduerſus Imperatorem & Germanos liberatus, omnes ſuas vires contra fœderatos conuertit, facta ſunt vtrinq; læuia aliquot prælia: ſed tribus pugnis, quibus dux ipſe interfuit, de ſumma rerum certatum eſt. Primò ad Granſonium oppidum, ad lacum Ebrodunenſem qui hodie etiam Neocomenſis dicitur, id ante ab Heluetijs captum, dux per deditionē receperat, præſidiarijs militibus contra datam fidem partim laqueo necatis, partim lacu ſubmerſis: ſed breui poſtea prælio ab Heluetijs victus crudelitatis & perfidiæ pœnas luit: ac tum quidem non magnum numerum militum amiſit, equitatu pedites in fuga defendente, cum Heluetij carerent equitatu, neq; enim fœderatorum equites in tanta feſtinatione aduenire potuerant: ſed opum vim magnam amiſſis caſtris perdidit. Pugnatum deinde eſt ad Moratum in Aventicis, & ingenti prælio confœderati hoſtes vicerunt, dicuntur enim Burgundorū cæſa XXVI. millia, et noſtra ætate ingentes oſſiū cumuli cladis eius teſtes ſuperſunt. Tertia pugna ad Nanceiū Lotharingiæ cōmiſſa eſt: oppugnabat id oppidū Burgundus, ſed Heluetij Renato Lotharingo VIII. millia, reliqui fœde-

rati

rati III. millia auxilio miſere, habebat ipſe lectiſsimas alas equitum, ad ſexcentos maxima parte Gallos, his viribus aggreſſus ducẽ, cuius longè maiores copiæ erant, ipſum vicit, dux ipſe in fuga ab Heluetijs cæſus morte ſua bello finem impoſuit.

Proximo anno poſt bellum Burgundicum, pugnatum eſt ab Heluetijs contra ducem Mediolanenſem in Lepontijs ad pagum Iornico nomine. Cauſa belli fuit, quòd Lepontinæ vallis incolæ qui Vranijs parent, conquererentur de quibuſdam iniurijs vicinorum, quòd veteri poſſeßione & fructu quarundam ſyluarum ab illis pellerentur, cum autem Legati Heluetiorum hanc controuerſiam non potuiſſent componere, Vrij euocatis in auxilium confœderatis ſuis exercitum Bilitionum duxerunt: ſed cum ingruente hyeme id obſidere non potuiſſent, præſidium ſexcentorum hominum Lepontinis in pago Iornico reliquerunt, hos adorti ſunt Mediolanenſes inſtructiſsimo exercitu, verùm ipſi occupatis anguſtijs locorum 1400. occiderunt, reliquos è Lepontina valle profligarunt. Pugnatum eſt circa Idus Nouembris anno 1478. ac proximo Decembri opera regis Gallorum pax inter Mediolanenſes & Heluetios facta eſt. Eodem anno Sixtus Pontifex fœdus cum Heluetijs fecit, & cum alia quædam priuilegia, tum largas indulgentias illis

Bellum Lepontium.

dono dedit. Biennio poſt Heluetij Ludouico Gallorum regi 7000. ex fœdere nuper inito auxilio miſere: cum hi Cabillonum vſque veniſſent, Rex cui ex animi ſententia res ſucceſſerant, ipſos opimis ſtipendijs donatos domum remiſit, qua liberalitate pleriſque illecti auidè Gallorum ſtipendijs ſe addixere. Proximo deinde anno ciuitates Heluetiæ, Tigurũ, Berna, Lucerna, Friburgum, & Solodorum priuatum fœdus fecerunt, quòd exiſtimarent à ſocijs inhumaniter ſecum actum eſſe præterito bello Burgundico, nam cum maximos ſumptus feciſſent in commeatibus, & tormentis bellicis ſubuehendis, plures quoque cæteris pagis milites in aciem eduxiſſent, tamen in diuidenda præda, qua longè omnium opulentiſſima tum Heluetij potiti ſunt, cæteri pagi qui neque hos ſumptus fecerant, neq; parem militum numerũ adduxerant, parem cum ipſis prædæ partem ſibi vendicabant: ob hanc igitur iniuriã, vti exiſtimant, & alias nonnullas læues offenſiunculas, vt priuatim ſibi vrbes conſulerent, peculiare fœdus inter ſe fecere. Cæterum reliqui pagi hoc fœdere grauiter offenſi id reſcindere conabantur, & præcipuè Vrij, Suitij, Vnderualdij contendebant non licere Lucernatibus abſq; ſuo conſenſu fœdus vllum facere, diſceptata eſt res aliquot conuentibus Stantij in Vnderualdijs, ac tandem opera Nicolai

Vnderual-

Vnderualdij, Eremitæ, cuius tum ſumma propter ſingularem ſanctitatis opinionem apud omnes Helvetios erat auctoritas, ambæ partes his conditionibus inter ſe conuenerunt, vrbes fœderi renuntient, de capitibus controuerſis communi conſilio decretum faciant, Friburgium & Salodorum in numerum pagorum Heluetiæ recipiantur. Atque hac ratione decem pagi Heluetiæ facti ſunt. Quoniam verò pagi octo, qui quia priores alijs fœdus fecerunt veteres nominantur, ſoli corpus ciuitatis Heluetiæ per annos circiter 125. conſtituerunt, antequam de Friburgo & Salodoro ſcribam, ſumma capita fœderum quibus octo hi pagi veteres inter ſe coniuncti ſunt exponam, & præterea ea quæ Stantij à pagis communi decreto ſancita ſunt.

SVMMA FOEDERVM INTER octo veteres pagos Heluetiæ.

PRecipuum caput omnium fœderum eſt περὶ συμμαχίας, de mutuo auxilio contra omnem vim iniuſtam, in quo omnia diligentiſſimè conſtituta, ad iuſtitiam & æquitatem accommodata ſunt. Ne enim temere & leuibus de cauſis ſuſcipiantur bella, ante omnia cautum eſt,

vt in eo pago cui iniuria facta eſt, primùm publico conſilio cauſa cognoſcatur, & ſi conſtet de vi & iniuria, vt tum demum auxilium poſtulent. In quibuſdam alijs fœderibus & nominatim in Glaronenſium, cognitio hæc reliquis pagis qui in fœdere ſunt defertur. Vbi iam conſtiterit de æquitate cauſæ & iniuria accepta, auxilium pagus iniuria affectus à confœderatis petere poteſt: neque tamen quiuis pagus à quouis altero ius poſtulandi auxilium habet, ſed ab eo cui peculiari fœdere iunctus eſt, nam vt hactenus oſtendi, non ſinguli pagi cum alijs omnibus fœdus habẽt. Tigurini primùm qui antiquo fœdere ſex alijs pagis iuncti ſunt, auxilium ab illis poſtulare poſſunt, poſtea etiam cum Bernenſibus peculiare fœdus fecere, cuius ratione vtrique mutuò alteros in auxilium vocare poſſunt. Bernenſes tres pagos, Vriam, Suitiam, Vnderualdiã in auxilium vocare poſſunt, antiqui fœderis ratione, & hi in auxilium ſui & aliorum Bernates euocant: at recentioris fœderis ratione Tigurini & Bernates mutuò pöſtulationis ius habent. Lucernenſes ex octo pagis quinque de auxilio ferendo appellare poſſunt, Tigurinos, Vrios, Suitios, Vnderualdios, & Tuginos. Vrij verò Suitij & Vnderualdij omnes alios pagos appellare poſſunt. Tugini ab ijſdem quinque pagis à quibus & Lucernates, auxiliũ poſtulare poſſunt.

Glaronen-

Glaronenſes, Tigurinos, Vrios, Suitios, & Vnderualdios aduocare in auxilium poſſunt. Etſi autem non omnes par poſtulandi ius habent, nihilominus tamen ſi pagus vnum aut alterum fœdere iunctum in auxilium euocarit, vniuerſi conueniunt, eò quòd hi qui primò euocati ſunt, reliquos etiam conuocent. Ante omnia verò legatis miſsis ad Eremitanæ virginis templum, aut in locum qui à tæda & ſylua nomen habet, das Kienholtz, *ſi Bernatum res agitur, communi conſilio decernunt qua ratione controuerſiæ amicè aut iure tolli poſsint, aut ſi id fieri nequeat, quomodo auxiliũ quam optimè ferendum ſit, & nominatim cauetur fœderibus noſtris, vt auxilio euocati nulla ficta excuſatione, nulla fraude & dolo vtantur, ſed pro viribus iuuent. Quia autem fieri poterat vt ſubito bello pagus aliquis peteretur, ita vt ijs omnibus ab hoſte obſeſsis, neque per legatos, neque per literas confœderatos vocare poſsit, huic quoque rei proſpectum eſt, & nominatim cautum, vt in huiuſmodi caſu vbi ſubito auxilio opus eſt, ſinguli pagi confœderati æquè pro viribus opem ferant, atque ſi nominatim vocati eſſent. Et in Bernatum fœdere ſancitum eſt, vt ſi hoſtes ſuperiorem regionis partem inuadant, confœderati ab altera parte hoſtium finibus damnum dent, quò eorum vires diſtrahantur, & idem alio loco viciſsim faciant.*

confœderati, ſi hoſtes inferiori parte regioni bellum inferant. Porrò qui in auxilium euocantur, hi abſq; vllo ſtipendio proprijs ſumptibus auxilium ferunt: Tantum in Bernatum fœdere cum tribus pagis ſtipendij fit mentio, id eſt ſolidus Turonenſis, diurnum ſtipendiũ in ſingulos pedites, quod tamen ſi bellum ſit in Ergouia, non numeratur, ſed limes conſtitutus eſt oppidulum propè primum Arolæ lacum Underſea dictum, vltra quod quæcunq; pars alteri militem miſerit, ſtipendiũ hoc accipit. Sed ſi bellum longius trahatur, & vrbs aliqua oppidum aut arx obſidenda & oppugnanda ſint, ac id communi ſententia decretum fuerit, tum is pagus cuius gratia & in cuius finibus hoſtile oppidum aut arx oppugnatur, ſumptum oppugnationis cauſa factum in bellicis machinis, & artificum ſtipendijs, & alijs rebus ad oppugnationem neceſſarijs, ſolus perſoluet. Si tamen bellum non vnius pagi, ſed totius ciuitatis Helueticæ communi nomine geratur, tum ſinguli rata parte perſoluant. Sæpe etiam fit vt aliqui qui longè extra Helueticam habitant, publicè aut priuatim alicui damnum dent, quos tamen non licet bello perſequi, quòd longe abſint, neq; fortè aliquam certam ſedem habent in qua bello peti poſſunt, de his ſtatuitur, vt ſi qua fortè occaſione in alicuius pagi poteſtatem perueniant, vel ipſi, vel eorum bona, vel ſocij

ſocij eorum, vt manus illis inijciatur, & his quos læſere ſatisfacere cogantur. Poſtremò ne quis milite noſtro abuti, & quouis pro ſua libidine abducere poßit, termini in plerisq; fœderibus præſcripti ſunt, intra quos ex fœdere auxilium ſibi mutuò ferre teneantur: ſunt autem termini partim pagorum limites, qui tum temporis erant, aut paulò ampliores, ſed qui veterem Heluetiæ limitem non excedant. Alterum caput eſt de controuerſijs publicis, quæ inter duos pluresúe pagos oriantur, cum enim vix caueri poßit, quin aliquando etiam inter ſocios & confœderatos lites oriantur, id quod proximum eſt, ſtudioſè maiores noſtri cauere conati ſunt, ne res ad bellum deueniat, & ita ſoluatur & pereat fœdus. Itaq; primùm ſanciuerunt, vt cæteri legatis mißis operam dent quò cõtrouerſia omnis amicè aut æquo iure dirimatur. Deinde iudicij forma & ratio hæc ab illis inſtituta eſt. Singulæ partes duos iudices deligunt è ſuo pago, quibus iuſiurandũ datur, vt ſepoſito affectu & amore patriæ, de controuerſia ſententiam ferant, quatuor his iudicibus, quintus omnium arbiter additur, hunc quandoq; iudices, alias actores deligũt. Quòd ſi pagus aliquis noluerit ſe iudicio ſiſtere, neq; cauſa cognitionẽ admittere, reliqui pagi fœdere tenentur huic opem ferre qui petit iudicio cauſam definiri. Caput tertium eſt de fœderibus:

ac quatuor primi pagi ſanciũt, ne cui abſq; aliorum voluntate & conſenſu liceat ſe cuiquam iureiurando obſtringere, aut pactum aliquod & fœdus facere. Similiter in Glaronenſi fœdere cauetur, ne illi fœdus vllum abſq; fœderatorum ſuorum conſenſu faciant: aliâs pagi reliqui ſibi liberam facultatem reſeruant noua fœdera faciendi, ſaluis tamen ante & exceptis antiquis fœderibus. Eandem libertatem retinent augendi & minuendi ſua fœdera publico & communi conſenſu. Sanciunt etiam vt ſingulis decennijs, aut quinquennijs, renouentur voce vel ſcripto, & iureiurando firmentur ſi vſus poſtulat: ſi id commodè fieri nequeat, nihilominus firmiter ſeruentur. Quarto loco ſunt exceptiones, aliqui enim pagi qui antiquitus ad Romanum imperium ſpectarunt, vt Tigurum, Berna, Vrij, Suitij, Vnderualdij, excipiunt Romanum imperium, eiusq; iura, quibus nihil hoc fœdere derogatum volunt: Lucerna & Tugium iura ducis Auſtrij excipiunt. Glaronenſi fœdere excipiuntur iura & ſeruitia omnia debita legitimo domino & magiſtratui. Similiter in omnibus fœderibus excipiuntur antiquiora fœdera, iura, priuilegia, conſuetudines non tantùm pagorum, ſed arcium, vicorum & villarum, vt ſingulis ſalua & integra maneant. Reliqua capita etſi non ſunt ita γνήσια, tamen ad pacem & tranquillitatem conſeruandam

uandam faciunt: horum vnum eſt de homicidarum pœnis, qui aliquem è fœderatis occiderit capite luat, niſi oſtenderit ſe vitæ ſuæ tuendæ & conſeruandæ cauſa feciſſe. Qui damnatus fuerit, & ſuo pago proſcriptus, hunc etiã alij pagi proſcribãt, & finibus ſuis arceant, & qui talem exceperit hoſpitio, ope ſua iuuerit, ipſe quoq; reus eſto, et vel exilio, vel alia mulcta punitor. Aliud caput pertinet ad exigenda nomina: Nemo laicus ope Eccleſiaſt. iudicis nomina exigat, ſed tamẽ cauſæ matrimoniales, & manifeſtæ vſuræ ad Eccleſiaſticum iudiciũ deferantur. Nemo pignora exigat à quoquã, niſi à ſuo debitore, aut illo qui pro eo ſibi ſpoponderit: neq; etiam priuata libidine, ſed ex iudicis conſenſu pignora capiantur. Nemo pro altero pignus eſto. Item de iudicijs. Quiuis ſuum iudicem habeto & oſtendito: qui contumax in iudicio nõ comparuerit, & ſua abſentia alteri damnum dederit, id luat. Cauſæ agantur in illius pagi iudicio vbi res acta eſt, & ius dicatur abſq; fraude & dolo: & quiuis alterius pagi iudicijs, legibus, conſuetudinibus contentus eſto. Hæc & conſimilia etſi leuia fortè ſunt, tamen cum ſæpe hinc graues controuerſiæ & bella etiam oriantur, copioſè & accuratè fœderibus noſtris definita ſunt, mihi ſatis fuit capita quædam perſtrinxiſſe.

I

FORMVLA DECRETI SEV pacti Stantiani.

Primùm ſtatuimus, vt nullus octo pagorũ, vel per ſe, vel aliorũ opera, alteri pago, aut vlli qui huic fœderi aliqua ratione ſit coniunctus bellũ inferat, aut corporibus eorum, fortunis, iuribus, vrbibus regionibus, hominibus, damnum det, iniuriámue inferat, aut rebus ſuis ſpoliet. Quòd ſi quis octo pagorum (quod Deus auertat) aliter fecerit, atque alteri iniuriam intulerit, quò id caueatur & fœdus noſtrũ firmum permaneat, ac omnes fraternè ac pacificè vitam ſimul degere queamus, cæteri pagi omnes eum qui iniuria affectus fuerit, defendant, & iura eius bona fide atque abſque omni fraude conſeruent. Quòd ſi priuatus aliquis, aut plures ſimul vim & iniuriam alicui fecerint: quocunq; loco id factum fuerit, hi pro merito, & criminis ratione à magiſtratu ſuo confeſtim abſq; vlla contradictione puniantur. Veruntamẽ ſi quis in alterius iuriſdictione quicquã tale fecerit, aut tumultuum auctor fuerit, is eo loco iudicio ſiſti, & pro iure ac conſuetudine illius regionis pœna affici poterit. Secundò ſtatuimus ne deinceps in Heluetiæ vrbibus, aut regionibus quiſquam cœtus conuocet, conuentus habeat, quicquam proponat

ponat

ponat, clam palámue, è quo damni quicquam aut periculi exoriri poſſit, abſque voluntate & conſenſu magiſtratuum eius pagi: qui verò contra fecerit, & cœtus huiuſmodi conuocare conatus fuerit, conſilio auxilióue iuuerit, is pro culpæ ratione mox à ſuo magiſtratu abſque omni impedimento puniatur. Similiter communi conſenſu hoc peculiariter ſtatuimus, vt ſaluo honore & iureiurando non liceat cuiquam alterius ſubditos contra ſui magiſtratus obedientiam concitare, aut ab ea reuocare, aut conari eos commouere ad defectionem & inobedientiam: quòd ſi alicui pagorum imperio eius ſubditi contumaces & inobedientes fuerint, cæteri bona fide dominis auxilium ferant, & ad obedientiam eos reuocent, iuxta conuenta noſtrorum fœderum. Tertiò cum poſt prælium ad Sempachum leges quædam bellicæ à maioribus noſtris conſcriptæ ſint, viſum eſt nobis in hoc perpetuo pacto, noſtrorum ac etiam poſterorum cauſa præcipuum caput eius decreti explicare, & his verbis proponere: Si vnus pluréſue pagi exercitum ſub ſignis aduerſus hoſtem produxerint, omnes qui ſub ſignis militant, in acie ſimul maneant, vti viros bonos decet, & maiores noſtri fecerunt, quæcunque tandem neceſſitas eos vrgeat, ſiue iuſto prælio, ſeu

alio congreſſu certandum ſit, ſicuti copioſe & diſertè in decretis legum bellicarum poſt Sempachianum prælium ſancitis cauetur. Quartò decreuimus tabulas quondam à maioribus noſtris ſacerdotum & aliarum rerum cauſa ſcriptas, & ſancitas, anno domini 1370. omnibus ſuis capitibus & punctis debere firmas & inuiolatas ſeruari: atque perpetuæ memoriæ cauſa, quotieſcunq; fœdera noſtra iureiurando ſanciuntur, ambæ tabulæ & legum bellicarum, & hæc poſterior ſacerdotum cauſa ſcripta, præterea amica hæc transactio, ſimul cum fœderibus publicè recitari debent. Sed vt omnes iuuenes atq; adulti noſtra fœdera firmius memoria teneant, & ſeruent fidelius, ſtatuimus vt in poſterum ſingulis quinquennijs per omnes pagos fœdera iuramento dato renouentur. Poſtremò etiam inter nos ita conuenit, vt bello exorto vniuerſa præda bello capta aut quicquid hoſtes pro ſui liberatione perſoluerint, pro militum numero, quem ſinguli pagi aut vrbes in caſtris habuerint, æqua portione diſtribuatur. Sed oppida, arces, regiones, vectigalia, annui reditus, iuris dictiones, & quæcunque huius generis bello parta fuerint, pro veteri conſuetudine inter pagos æqualiter diſtribuantur. Quòd ſi quæ huius generis, vel redimi patiemur, vel vendiderimus, pecunia illa inter pagos æquis partibus diſtribuatur.

tur. Hanc autem amicam tranſactionem ita explicamus & concludimus, vt eadem teneantur omnes qui ex Heluetijs nobiſcum militarint, ſubditi, ciues, incolæ, fœderati & coniuncti nobis, vt nempe hi æquam prædæ partem accipiant, ſed vrbes, arces, regiones, homines, annui reditus, vectigalia, iurisdictiones, pagis tantum Helueticis cedant. Excipimus autem in hac tranſactione perpetua noſtra fœdera, ne quid his decedat, ſed vt ad confirmationem, & ad defenſionem noſtrorum fœderum hæc tranſactio omnibus ſui partibus inuiolata fideliter, & abſq; dolo malo conſeruetur.

Hoc decreto omnium ſententia confirmato, anno 1481. ciuitatum fœdus priuatum ſolutum eſt, & communi conſenſu Friburgij ac Salodorij in numerum pagorum recepti ſunt, ac eo tempore decem pagis conſtitit ciuitas Heluetica per anos viginti, donec Baſilea & Scaphuſium & poſt has Abbatiscella acceſſit. Verùm antequam de fœderibus agamus prius de Friburgo ac Salodoro quædam addenda ſunt, & res poſt eorum fœdus geſtæ breuiter commemorandæ.

FRIBVRGVM.

Friburgi origo.

FRIBVRGVM *oppidum ad Sanam fluuium à Berchtoldo* IIII. *Zeringenſium duce paucis annis ante Bernam conditum eſt, ambæq; ciuitates mutuam amicitiam diu coluere: cæterũ à morte Zeringij Berna imperio fuit obnoxia, Friburgum verò peruenit in poteſtatem comitum Kyburgiorum qui Burgdorffi habitabant, quæ res cauſa fuit vt ſequentibus annis Bernatum amicitiam deſeruerint.*

Bella & rurſus fœdera cum Bernenſibus.

Etenim primùm cum Gottefrido Kyburgio contra Bernates militarunt: mox autem fœdus renouatũ eſt vtrinq; exceptione tamen addita, ſi Domini vrbis diſſideant à Berna, vt tum dominorum ſuorum partes ſaluo fœdere ſequantur. Poſtea à Kyburgio Friburgum venditum fuit Rodolpho Romanorum regi, ac deinceps ſub Auſtriæ domus imperio annis fere 200. *manſit, quo tempore Auſtriorum ductu & auſpicijs ad Loupam, in monte Schonenbergio & alibi cum Bernatibus pugnarunt: rurſus etiam vetus amicitia & fœdus vtrunque aliquoties renouatum eſt. Anno autem* 1403. *multis contumelijs nobilitatis vexati perpetuum fœdus cum Bernatibus fecere, manſere nihilominus ſub Auſtriorum imperio. Durauit amicitia hac annos quinque &*

que & quadraginta, inde exorto bello inter Sabaudum principem & Friburgum, Bernates Sabaudi partes, cum quo illis vetus amicitia & fœdus intercedebat, ſecuti ſunt: vtrinque expeditiones aliquot ſuſceptæ, ſemel ad Galteram pugnatum aduerſa Friburgiorum fortuna: altero demum anno legati Regis Gallorum, Burgundiæ ducis, & Heluetiorum pacem fecere. Proximo anno à pace factæ Albertus Auſtrius Friburgum venit, cum hoc quidam ciuium conſilia inibant de bello aduerſus Bernates ſuſcipiendo, cæterum maior & ſanior pars ciuitatis pacem bello anteferebat, & amicitiam initam conſtanter tuebatur, iamq; res ad ſeditionem ſpectabat, ac fortè inter ipſos ciues pugnatum fuiſſet, niſi Bernates miſſis legatis ſingulari prudentia & induſtria motum hunc populi ſedaſſent. Cum igitur Auſtrius videret Friburgum Heluetijs fauere, & ad eorũ partes inclinare, ciues quoq; qui maiorum ſuorum priuilegijs fruebantur, non per omnia imperijs ſuis parere, ſæpe etiam Bernates ex fœdere ſequi & cum Heluetijs confœderatis militare, de vrbe diutius retinenda deſperare cœpit. Venit igitur Friburgum Auſtrij principis aulæ magiſter, à principe vt fertur miſſus, hic fama per ciuitatem diſſeminata principem breui illuc venturum, omnis generis inaurata & argentea

vaſa, aliaq́; varij generis ornamenta corrogare cœpit ad exornandam curiam vrbis, quo loco princeps dicebatur excipiendus eſſe, cæterùm hæc omnia inſcijs ciuibus clam auehenda curabat. Conſtituto autem die quo princeps venturus dicebatur, cum ſuis principi in equis obuiam egreditur, ac ipſum nobiliſsimi quiq́; ciuium ſequebantur: longius vrbe progreſsis, princeps quidem nuſquam apparet, ſed equites ab illo miſsi aulæ magiſtrum eiusq́; comites excipiunt, is iam in tuto conſtitutus Friburgios qui honoris cauſa cum illo principi obuiam progreſsi fuerant alloquitur, ipſos confiſos fœdere Bernatum, & reliquorum confœderatorum amicitia, principis imperata detrectare, æquum autẽ eſſe vt princeps quoq; aliquẽ ex ipſis fructũ percipiat, & ob hanc cauſam ſe ea quæ corrogarit argentea vaſa et ornamẽta illis abſtuliſſe: atq; his dictis cum ſpolijs ciuium ad principem ſe contulit. Tanta iniuria affecti Friburgij arctiori fœdere Bernatibus coniuncti ſunt, & cum cæteris confœderatis amicitiam certis conditionibus iunxere: itaq; bello Burgundico Heluetij mille hominum præſidiũ illis tuendæ vrbi miſere, ipſi quoq; cum confœderatis aduerſus Burgundum militarũt, & fortem fidelemq́; operam eo bello Heluetijs præſtarunt, quo finito cum Salodorenſibus in numerum pagorum, (vti mox dicemus) adſcripti ſunt.

SALODORVM.

Salodorum vna eſt ex antiquiſſimis totius Helvetiæ vrbibus, & Treuirorum ſoror dicitur, quorum vrbem Nini ſeculo conditam eſſe vetuſti annales tradunt. Antiquitatem vrbis indicant veteres inſcriptiones Romanæ, quarum aliquæ adhuc Salodori extant. Alemannicis autem & Hunnicis, Franciciſq; bellis & incurſionibus, in Galliam inclinante imperio, hæc quoq; vrbs cum pluribus alijs vaſtata eſt, cæterùm Francis rerum potitis, denuò inſtaurata fuit, & epiſcopatui Geneuenſi ſubdita, tradunt enim in fano D. Victoris propè Geneuam ſcriptum eſſe: Acta ſunt hæc regnante Domitiano Epiſcopo Geneuenſi, quo tempore etiam caſtrum Salodorenſe, epiſcopatui Geneuenſi ſubditum erat, &c. Cæterùm ſub Germanis Imperatoribus Salodorum ſemper fuit in numero vrbium imperij: ſic tamen vti præcipuis priuilegijs & immunitatibus frueretur collegium Canonicorũ, cuius eadem pariaq; cum Tigurino priuilegia eſſe traduntur. Aduocatia huius vrbis ſicut & aliarum vrbium imperij in Heluetijs, fuit penes duces Alemanniæ. Cum Bernatibus antiquitus fœdus fecerunt, id quo anno primum factum ſit, mihi incertum eſt, ſed ab eo tempore ambæ vrbes amicitiam mutuam conſtanter coluerunt,

& omnibus ferè bellis Bernates Salodorenſium au xilijs feliciter vſi ſunt. Contendentibus autem inter ſe de imperio Ludouico Boio & Friderico Auſtrio, Boij partes ſequuti ſunt, eiusq́; gratia à Papa excommunicati, ab Auſtrio obſeßi fuere, quo bello Bernates 400. militum præſidium illis miſere. Bellum etiam geſſere aduerſus Kiburgium comitem, in quo proditione ciuis cuiuſdam non exiguam cladem accepere. Anno deinde 1351. cum Bernatibus fœdus perpetuum fecerunt, cæterorum etiam confœderatorum amicitiam magna fide coluerunt, itaque bello Auſtriaco quo Leopoldus cæſus eſt, finito, paribus conditionibus ac cæteri confœderati, pacem & fœdus cum Auſtrijs fecerunt, & in tabulis fœderis confœderatis coniunguntur, & cum iiſdem communi conſilio leges militares ſtatuerũt, et iureiurando ſanciuerunt. Demum verò finito Burgundico bello, in quo fortiter & ſtrenuè omnium iudicio ſe geſſere, vnà cum Friburgijs in pagorum numerum adſcripti, & à confœderatis ciuitatẽ quaſi donati ſunt.

Bella:

Friburgijs et Salodorijs in numerum pagorum iam adſcitis, bella hæc ab Heluetijs geſta ſunt. Anno 1487. Iuſtus Sillinius Sedunorum Epiſcopus, exercitum ex Valeſijs & Heluetijs collectum trans alpes duxit contra Mediolani ducem, verùm huius expeditionis infœlix fuit exitus, nam cæſi & victi à duce,

Cõtra Mediolanẽſes

à duce, multis militum amiſsis domum redierunt. Proximo anno Sigiſmundo duci Auſtriæ Heluetij ex fœdere auxilium miſere contra Venetos. Poſtea Carolo Galliarum regi qui patris fœdus renouarat militarunt, primùm in Britannia, quando ad S. Obinum ingenti prælio Britonum ducem vicit: deinde in Italia, cum regnum Neapolitanum occupauit, & ad Tarrum cum Italiæ principibus coniuratis pugnauit: quibus in bellis forti & fideli opera Heluetiorum feliciter vſus eſt. Anno autem 1490. aliud ciuile bellum in Heluetia exortum eſt. Abbas S. Galli nouum cœnobium Roſaci ædificare ceperat, & illud iam penè abſoluerat: hoc ægrè ferentes ciues S. Galli, Abbatiſcellani, & ſubditi imperio abbatis, tum quòd nollent religione ducti, oſſa & reliquias S. Galli loco moueri, tum quòd metuerent ne vberrima negotiatio linificij ab ipſis Roſacum transferretur, & conſpiratione facta, ſubitò armati confluunt, & nouum ædificium diruunt. Abbas verò hac iniuria commotus, quatuor pagos quibus fœdere iunctus erat, in auxilium euocat: ſex alij pagi ſequeſtri pacis, S. Galli ciues cum fœderatis ipſorum hortantur, vt iure cum abbate contendant, verùm cum illi oſtenderent ſibi atrocem iniuriam contra vetera priuilegia, noui cœnobij ædificatione

In Italia.

Bellū Sangallenſe.

illatam, ideò ſe iuſtam cauſam habuiſſe eorum quæ fecerint, neque tamen ſe iure ſiſtere vellent, quatuor pagi quibuſdam alijs in ſocietatem aſcitis copias in Turgeam duxerunt: ſed bellum hoc abſq; ſanguine confectum eſt: primi omnium Abbatiscellani pacem cum Heluetijs fecerunt, & Rheguſcorum vallis illis eſt adempta: poſtea obſeſſa vrbe S. Galli, pax inter ipſos & Heluetios facta eſt opera Georgij comitis Saruneti, & Gaudentij comitis Matſchij, atque Conſtantienſis Senatus: ſubditi quoque abbatis pecunia multati in gratiam recepti ſunt. Sequitur vltimum bellum Auſtrium quod noſtri Sueuicum vocant, huius ſemina iacta ſunt à Friderico Imperatore, ſed id poſt obitum ipſius à Maximiliano Imp. filio eius geſtum eſt. Effecerat Fridericus Imperator vt principes nonnulli, & ciuitates, & plurimi è prima nobilitate fœdus facerent, quod magnum fœdus Sueuicum nuncuparunt, idq; præcipuè ad opprimendam libertatem Heluetiorum factum credebatur, & ipſe quoq; huic fœderi præfuit: hoc autē boni conſulit Germaniæ, quòd paſsim itinera tuta reddidit, graſſatoribus captis & ſupplicio affectis, deiectisq; illorum arcibus. Erant iamdiu inimicitiæ inter Auſtriorum clientes vicinos Heluetiæ & noſtram nationem, & quotidie animi vtrinque magis exacerbabantur, ac intolerandis contumelijs Heluetij

Bellū Sueuicum.

uetij ab illis afficiebantur: Retos etiam Auſtrij nouis oneribus grauabant, & veteri poſſeſſione quorundam locorum exuerant, ideò vt vtinque aduerſus vim hoſtium tutiores eſſent, fœdus perpetuum inuicem fecere. Ludouicus præterea XII. Gallorum rex auidus Mediolanenſis imperij, quod iure ad ſe ſpectare contendebat, Heluetiorum amicitiam & fœdus ambiebat, idq́ tam periculoſo tempore neutiquam negligendum noſtris viſum eſt. Tandem igitur anno 1499. poſt multas actiones pacis fruſtra tentatas, ad arma ventum eſt. Pugnatum eſt hoc bello ſæpius, ſed Heluetij ſemel tantum victi propè Conſtantiam, eodem die iterato prælio hoſtes fuderunt, & præterea ipſi atq́ Ræti octo alijs partim iuſtis pugnis, partim leuioribus prælijs victores fuerunt: ad Lucij cliuũ, Treiſa, Harda, Fraſtenzij, & in Malſæ campis, & propè Baſileam ad ſyluam quæ Fratrum ſylua nuncupatur, in Leimia valle, & poſtremò ad Dorneggum Salodoriorum arcem. Tot prælijs cum fracti eſſent animi Auſtriorum, tandem opera & interceſſione Ludouici Sfortiæ Mediolani ducis, miſſo ad id Galeatio Vicecomite, pax facta eſt, qua Heluetijs ſua libertas intacta manſit, & in poſſeſſione omnium locorum quæ ante hac Auſtrijs ademerant, confirmati ſunt, præfectura quoque rerum criminalium in Turgea,

quæ hactenus penes Conſtantienſes fuerat, his addita eſt. Atq; hoc (excepto Rætorum bello cum Ioanne Iacobo Mediceo Muſſij domino,) vltimum bellum eſt, quod ad hunc vſq; diem Heluetij contra exterorum principum vim & potentiam pro patria libertate geſſerunt: multis quidem bellis poſtea interfuerunt, & magnam in militia laudem conſecuti ſunt, ſed hæc partim in Italia, partim in Gallia, modò Regum Gallorum, modò Romanorum pontificum, modò ducum Mediolani auſpicijs geſta ſunt. Etenim mox à pace facta Galeacius Vicecomes militem Heluericum clam conſcribere cepit, contra Gallorum rex apertè ex fœdere militem petebat, iſque illi datus eſt. Nihilominus Galeatius 5000. Heluetiorum contra magiſtratuum voluntatem & edicta conſcripſit, horum opera & ope Germanici militis quem collegerat, dux Ludouicus Mediolanum recuperauit, verùm paulò poſt à maximis Gallorum copijs obſeſſus Nouariæ, cum Heluetij qui in vrbe non munita hoſtibus non poterant obſiſtere, pace facta domum redirent, ſum pto habitu Heluetico gregarij militis, ſe illis immiſcuit, ſed agnitus, & (vt aiunt) à Turmanno quodam qui poſt in quatuor partes diſſectus fuit, proditus, & captus, & in Locœnſem carcerem in

Italica bella.

Galliam

Galliam abductus eſt. Grauem verò iniuriam faciunt nobis qui vnius hominis crimen vniuerſæ nationi imputant. Quòd ſi eos omnes qui cum duce fuerunt, criminis huius reos faciunt, propterea quòd nolente duce pacem cum hoſte fecerint, tamen non ideò cæteri omnes accuſandi ſunt, cum hi qui id commiſere, non publico nomine illi auxilio venerint, ſed eum contra magiſtratuum edicta ſecuti ſint, & non iniuſtas neque leues pacis ſanciendæ cauſas habuiſſe videantur. Eodem anno quo hæc geſta ſunt in Inſubria, Vlricus Vuirtembergicus dux cum Heluetiorum ciuitate fœdus in annos duodecim fecit: Maximilianus quoque Imperator fœdus hæreditarium ante à Sigiſmundo duce factum, cum quatuor pagis Heluetiorum, Tigurinis, Bernatibus, Vranijs, & Vnderualdijs renouauit. Anno ſequenti qui eſt à partu Virginis 1501. nobiliſſimæ vrbes ad Rhenum Baſilea & Schaphuſia in numerum pagorum Heluetiæ cooptatæ ſunt.

BASILEA.

Baſilea omnium confœderatarum vrbium ampliſſima, caput Rauracorũ, quo tẽpore primùm Baſileæ origo.

condita ſit, ignoratur, meminit eius Ammianus Marcellinus, qui Baſiliam nominat & Gratianum propè hanc propugnaculũ contra Germanos conſtruxiſſe perhibet, ac ſunt qui à Baſilina Iuliani Imp. matre denominatam exiſtiment. Meminit etiam Phlegon libertus Adriani Cæſaris Baſiliæ; an autem de noſtra hac in Rauracis loquatur, dubium eſt. Probabilis eſt eorum opinio, qui hanc exiſtimant ex Auguſtæ Rauratorum Romanæ coloniæ reliquijs creuiſſe. Eſt autem Baſilea è numero liberarum ciuitatum Romani Imperij, ampliſſimis immunitatibus & priuilegijs iam olim à Romanis Imperatoribus donata. Celebris præterea Epiſcopatu & bonarum literarum gymnaſio. Cæterum vrbs hæc vt Heluetijs vicina eſt, ita etiam eorum amicitiam multis annis antequam ſe eorum fœderi iungeret, ſtudioſe coluit: etenim Ludouico Bauaro Imp. excommunicato à Romano Pontifice, cum magnæ turbæ per vniuerſam Germaniam inde exortæ eſſent, Baſilienſes fœdus mutui auxilij gratia fecerunt cum tribus primis Heluetiæ pagis, ac Tiguro & Berna multisq́; alijs Germaniæ vrbibus anno 1327. Anno deinde 1345. cum Tigurinis peculiare fœdus in biennium fecerunt, & illud triennio poſt renouarunt. Rurſus anno Domini 1365. cum Leopoldi Auſtrij auſpicijs Anglorũ exercitus Alſatiam

Baſilienſes diu amici Heluetiorũ fuerunt.

ſatiam vaſtaret, Argentinam vrbem obſediſſet, & Baſileæ quoq; obſidionem minaretur, quòd minoris vrbis ciues duci Auſtrio oppignerati ab Epiſcopo, non per omnia eius imperio ſe ſubijcerent: Baſilea aũt cum paucis annis ante terremotu proſtratis mœnijs & multis ædibus, non paucioribus incendio abſumptis, hoſti impar eſſet, Helueticæ vrbes Tigurum, Berna, Lucerna, Solodorum firmum præſidium vrbi miſerunt, ita vt Angli vrbem tentare nõ auſi, præſertim Imperatore Carolo IIII. *exercitum aduerſus eos ducente, retroceſſerint. Bello item Auſtrio quod Baſilienſes geſſere cum Katharina Burgunda Leopoldi vxore, anno* 1409. *Bernenſes & Salodorij auxilia illis miſere, cæteri Heluetij aſſidua & diligenti opera pacem inter ipſos & Auſtrios conciliarunt. Præterea Concilij Baſilienſis tempore, cum ad diſsipandum concilium Ludouicus Galliarum regis filius ingentes copias in Germaniam duxiſſet, & ab Auſtrio euocatus Heluetijs bellum intuliſſet, Heluetij vrbem & concilium aduerſus peregrinum hoſtem tueri volentes, memorabili exemplo non plures* 1600. *cum maximis copijs Gallorum congreſsi, & omnes paucis exceptis cæſi, ita attriuerunt eorum copias, vt de reditu mox cogitare ceperit: atque his profligatis, Baſilienſes poſtea iunctis copijs cum Heluetijs, commune bellum*

aduerſus Auſtrium geſſerunt. Similiter cum omnibus metuenda eſſet Caroli Burgundi potentia, Baſilienſes cum Argentinenſibus & alijs ad Rhenum vrbibus, & Sigiſmundo Auſtrio & Renato Lotharingico ducibus, atque Heluetijs fœdere ad decennium ſeſe coniunxerunt, & eo bello ſæpe fortem & fidelem operam confœderatis nauarunt. Poſtremò cum bellum graue inter Maximilianum Romanorum Imperatorem, & Heluetios ac Retos Alpinos ortum eſſet, Baſilienſes medios ſeſe geſſere, & neutram partem auxilijs iuuere, nullius præſidia in vrbem ſuam recepere, commeatu ex æquo vtroſque iuuerunt: pugnatum eſt eo bello ſub ipſis quaſi mœnijs vrbis, & rurſus ad Dorneggum, vbi ingenti prælio Heluetij hoſtes ſuperarunt, & ad ipſa mœnia vſque vrbis perſequuti ſunt, ſed omnibus his temporibus ciues vrbis ſe æquos vtrique parti exhibuerunt. Demum opera Ludouici Mariæ ducis Inſubrum, vtriuſque partis legati Baſileam conuenerunt, & pax inter Imperatorem & Heluetios facta eſt. Gratum fuit hoc bello Baſilienſium conſilium Heluetijs: quin & Maximilianus Imperator præ ſe ferebat ſibi quoque non improbari. Cæterùm nobilitas quæ ingenti Heluetiorum odio flagrabat, Baſilienſes penè hoſtium loco habere, quòd non apertè ſe Heluetiorum hoſtes profiterentur:

rerentur: neque hi tantùm qui Auſtrijs parebant, ſed complures qui hactenus ciues fuere, ex vrbe in vicinos Sequanos, Alſatios, atque Briſigauos Auſtrijs parentes commigrauere, vnde vrbis incolas contumelijs & iniurijs afficere non ceſſabant, donec hi tandem indignitate rei commoti, anno proximo, qui finem belli illius conſequutus eſt, & fuit 1501. à Chriſto nato, perpetuo fœdere ſeſe decem pagis Heluetiæ coniunxerunt, & ita pacem & quietem metu auxiliorum Helueticorum facilè apud vicinos obtinuerunt.

SCAPHVSIA.

SCaphuſia, quæ eodem anno in pagorum numerum recepta fuit, vrbs non ita antiqua eſt, ſita ad Rhenum in Germanico ſolo, qons tamen ex vrbe ad Heluetios pertinet. Temporibus Henrici tertij Imperatoris à Nellenburgijs comitibus cœnobium eo loco conditum eſt, quod nunc quoque extat, id primam originem vrbi dediſſe creditur, ſicut & Sancti Galli oppidum, & Lucerna, & multa alia oppida Germaniæ cœnobijs ſuam originem acceptam referunt. Alteram occaſionem & cauſam incrementi huic vrbi præbuit,

Rhenus, qui aliquot millia paſſuum infra vrbem per ingentia ſaxa maximo impetu fertur, & tandem ex altiſſimis rupibus horrẽdo ſonitu, et ſpumis nebulæ inſtar in altum ſparſis, præcipitatur, ita vt nullius generis naues illic tranſire poſſint, quare omnes naues quæ ex Acromo & Veneto lacu ſecundo Rheno deſcendunt, neceſſe eſt Schaphuſiæ exonerari, & ob hanc cauſam creditur vrbi nomen impoſitum, vt vel à Scapha Scaphuſia, vel etiam à nauis Germanico nomine Schiffuſia nominaretur, vulgus tamen falſò nomen ab oue deriuans nomini inſignia accommoda finxit. Colligitur eo loco ingens portorium, præſertim ex ſalis vectura, id diu ante conditam vrbem fuit in poteſtate duarum nobilium familiarum, quæ nunc quoq; Schaphuſiæ habitant, Dominorum im Turn & am Stad. Initio vrbis maxima poteſtas penes Abbatem cœnobij fuit, qui & magiſtratuum mediam partem elegit, cæterùm paulatim ciues ab eius imperio ſeſe exemerunt, & Romanorum Imperatorum beneficio multis immunitatibus & priuilegijs donati ſunt. Verùm cum Ludouicus Bauarus longo bello exhauſtus, Auſtrio duci quam ex compoſitione facta pecuniam debebat perſoluere non poſſet, Schaphuſia ab illo vnà cum alijs quibuſdam vrbibus ab imperio abalienata & Auſtrio vendita eſt. Manſit ab eo tempore ſub

Schaphuſia alienatur ab imperio

Auſtrio-

Auſtriorum poteſtate annos 85. ad tempora vſque Concilij Conſtantienſis: tum enim Fridericus Auſtrius, quòd Ioannem XXII. P.P. *è concilio abduxiſſet, ab Imp. Sigiſmundo proſcriptus eſt, bellum illi illatum iuſſu Imperatoris, & eius bona partim direpta, partim imperio vendicata: hoc bello Scaphuſia rurſus imperio vnita eſt, ac ciues non exigua pecuniæ vi Imperatori numerata, ampliſsimis priuilegijs donati ſunt, & illis cautum ne vnquam poſtea vrbem eorum ab Imperio alienare liceat. Verùm cum Fridericus* III. *ex Auſtria familia Imperio potitus fuiſſet, conatus eſt rurſus Auſtriæ domui Schaphuſiam aſſerere, itaque Sigiſmundo duci poteſtatem fecit, vt Scaphuſianos ciues in ſua verba iureiurando adigeret: factum eſt hoc anno ſalutis* 1454. *Miſsi ergo ſunt à Sigiſmundo legati Scaphuſiam, qui ſacramentum ab illis exigerent, ſed ciues non niſi cum exceptione ſuorum priuilegiorum principi ſe obſtringere, neque alia conditione legatos in vrbem admittere volebant: contra legati vrgebant, vt abſque omni exceptione principi ſe ſacramento obſtringerent, ac proponebant quædam capita in quæ illi iuſiurandum darent, grauiſſimaq́; pericula illis denuntiabant ni parerent, cum autem in hac ſententia perſiſterent, ciues ab altera parte vrbis Heluetiorum legatos in oppidum rece-* Fœdus faciunt cum Heluetijs.

perunt,& cum Tigurinis,Bernatibus, Lucernenſibus,Suitijs, Tuginis, Glaronenſibus fœdus in aliquot annos fecerunt, atque ita Auſtrij legati irrito conatu domum rediere. Coluerant ante hæc tempora Scaphuſij Heluetiorum amicitiam,et anno 1345. cum Tigurinis in paucos annos fœdus fecerant,ſed cum ipſi Auſtrijs parerent, quibus cum aſſidua penè bella Heluetij illis temporibus geſſerunt, nulla potuit illis conſtans amicitia cum Heluetijs intercedere, aduerſus quos ſæpè vel inuiti Auſtriorum ductu militarunt: ſed ab hoc tempore Heluetiorum amicitiam conſtanti fide conſeruarunt, & multis bellis ſocia arma cum illis iunxerunt. Nam mox ab Bella cum Auſtrijs. *inito fœdere bellum Auſtrij cum Heluetijs, & nominatim cum Scaphuſijs geſſerunt. Cum enim Heluetij iuſſui & imperio Pij papæ obtēperantes,Sigiſmundo Auſtrio arma intuliſſent,pace deinde facta, rurſus propter Mulhuſios qui Heluetijs ſeſe iunxerant, & Scaphuſianos, bellum ab Auſtrijs redintegratum eſt & Heluetij magnis copijs in Sequanos deſcendêre. Eodem tempore Peregrinus Heuudorf fius Scaphuſios Roteuilæ accuſauit, & vt proſcriberentur effecit: reos hic peragebat Fulachios ciues Scaphuſianos: eſt autem hæc vetuſta & nobilis familia,quæ olim poſſedit arcem ad Cataractas Rheni,ſed inde pulſa ab Alberto Auſtrio poſtea rurſus per inſidias eandem occupauit, hoc igitur no-*

mine accuſati ſunt à Heuudorffio Fulachij fratres Ioannes & Conradus,& tam ipſi quam Scaphuſiani, qui ciues ſuos in cauſa iuſta & æqua defendebant, proſcripti ſunt. Miſere hoc bello Heluetij Scaphuſianis firmum præſidium, cum quo illi multas excurſiones in vicinum Auſtriorum agrum in Hercyniæ iuga, Hegoiam, Latobrigos, aliaq; loca fecerunt: demum verò Vualdshuto (quod oppidum contra Rheni & Arolæ confluentes,in aditu Hercyniæ ſyluæ Auſtrijs paret) obſeſſo, pax facta eſt,in qua Sigiſmundi Auſtrij ſumptu & opera Scaphuſij proſcriptione ſunt exempti.Cum igitur his bellis & Heluetij Scaphuſianorũ fidem experti eſſent,& animaduerterent quantum cõmodi ipſis afferret vrbs hæc opportuno loco in finibꝰ Heluetiæ ſita,viciſsim etiam Schaphuſiani forti et fideli opera Heluetiorũ hoſtes repuliſſent,& quietem aſſequuti eſſent,viſum eſt vtriſq; è re ſua eſſe ſi fœdus ad annos plures prorogarent. Itaq; ãno 1479. fœdus in annos 25. ſequentes fecerunt,quo fœdere etiã comprehenduntur Vrij & Vnderualdij cum quibus hactenus nullum peculiare fœdus Scaphuſiani habuerant. Formula fœderis fermè ijſdem capitibus conſtat, quibus veterum pagorum fœdera: nam primùm περὶ συμμαχίας ſe mutuò obſtringunt: deinde ſtatuitur forma iudicij quo decidendæ ſunt lites, ſi quæ inter pagos

Heluetiæ et Schaphuſianos oriantur. Præterea quo modo æs alienum exigendum ſit, quo iure in huiuſmodi poſtulationibus vtendum ſit cauetur; item de homicidarum pœna. Poſtremum caput eſt de nouis & antiquis fœderibus: noua non ineantur abſq; aliorum voluntate, vetera ſemper potiora ſint & præcedant. Conſequutum eſt hoc tempus bellum Burgundicum, & poſt aliquot annos illud quod noſtri Sueuicum appellant; quod Maximilianus Imperator Heluetijs intulit: vtroq; bello Scaphuſiani Heluetijs fidelẽ operam nauarũt, ac milite et pecunia rem Helueticam iuuarunt, eoq; nomine apud Heluetios magnam gratiam inerunt, & ſibi non exiguam laudem compararunt, itaque proximo anno finito bello qui fuit 1501. *à nato Chriſto, perpetuum fœdus, cum* XI. *pagis Heluetiorum fecerunt, & in numerum pagorum adſcripti ſunt.*

Bella Italica.

Baſilea & Scaphuſia vrbibus ciuitate Heluetica donatis, cum iam duodecim pagi eſſent, durante adhuc fœdere quod cum Ludouico Gallorũ rege fecerant, Heluetij anno 1503. *caſtra eius bello Neapolitano ſecuti ſunt, nullo tamẽ publico conſilio, imò contra magiſtratuum auctoritatem. Fuit bellũ hoc, ſicut & prius Neapolitanum bellum Carolo* VIII. *regi, Gallis pariter et Heluetijs infœlix: nam priori qui in præſidio regni manſerant, plæriq; morbis, pauci præ-*

ei prælio periere: quique bello ſuperfuerunt, infelix ἀριςεῖον, luem illam quam alij Hiſpanicũ quidam Neopolitanũ morbum vulgus Gallicũ nominat, domum reportarũt: poſteriori bello duob⁹ prælijs victi magnã militum partem amiſere. Anno deinde 1507. Heluetij publicè auxiliares copias Gallo regi miſere horũ opera cum Ligurum caſtra in monte ſupra Genuam ſita expugnaſſet, breui poſt vrbe per deditionem potitus eſt. Eodem tempore Maximilianus Imperator militem ab Heluetijs petebat, qui illi 6000. polliciti ſunt, hac conditione ne contra Gallorũ regem illos ducat, cum quo fœdus habeant: ſed cum conditionem hanc recipere nollet, irrita fuit hæc expeditio. Breui poſtea, anno 1509. finitum fuit fœdus Galli Regis cum Heluetijs, & Imperator ac Iulius Papa, & Galliæ atque Hiſpaniarum reges, fœdere facto, Venetis bellũ intulere, quo bello Heluetij etiam apud Gallos ſtipendia fecere. Proximo anno Iulius II. P. P. *cum Heluetijs fœdus fecit opera Matthæi Cardinalis Sedunenſis, qui mox ab inito fœdere 6000. Heluetiorum in Italiam duxit, hoc titulo vt terras eccleſiæ contra ducem Ferrarienſem defenderent, ſed reuera opera eorum Gallos per inſidias Mediolano depellere conabatur: id cum animaduertiſſent Heluetij, Cardinalem contra Gallos ſequi noluerunt, & magiſtratus idem*

imperabant, quare à Pontifice nõ perſolutis ſtipendijs dimiſſi, indignantes domum rediere. Sequenti anno, qui fuit vndecimus ſupra milleſimum quingenteſimum, fœdus perpetuum inter Heluetios & Auſtriam Burgundicamq́ domum renouatum eſt. Petebat etiam Gallus, per legatos vt fœdus ſecum renouarent, ſed plerique illi indignabantur, quòd finito fœdere priori confeſtim illis annuas penſiones & ſtipendia cuncta denegaſſet, & quamuis multi offenſi pontifici ob non ſoluta ſtipendia Gallo fauerent, metu tamen fulminis Pontificij non audebant cum Gallo qui hoſtis Papæ tum erat, fœdus facere. Acceſſit noua Gallorũ offenſio, qui tabellarium Suitenſium cum literis Lugani interceptum ſubmerſerant, & inſignia pagi, qualia tabellarij geſtant, in eorum contumeliã in publica auctione vendiderant. Duxere tum Heluetij media hyeme exercitũ trans alpes ad Galeritæ vicum, ſed pagis tantum aliquot incenſis re infecta domum rediere. Verùm ſequenti anno à Iulio Papa, quem Galli ingenti prælio ad Rauennam vicerant, euocati, exercitũ XX. *millium in Italiam miſere, hi coniuncti Venetis qui Papæ reconciliati erant, Cremona & Ticino vrbibus primo impetu captis, Gallos è toto Mediolani ducatu eiecere, ſic vt præter arcem Mediolani nihil illis reliquum manſerit. Quapropter Iulius Heluetios*

titulo

titulo Defenſorum eccleſiæ ornauit, atq; illorum ve xilla imaginibus quibuſdam decorauit, ac publicè etiam vniuerſæ genti duo maiora vexilla qua Pan ner *vocamus, ac Pileum libertatis ſignum & gladium dono dedit. Maximilianus Sfortia Heluetiorum beneficio in imperium paternum reſtitutus, fœdus & amicitiam cum illis iunxit, & ciuitati Helueticæ Luganum, Locarnum, Mendriſium, & Madiam vallem: Rætis autem confœderatis vallem Telinam ſeu Voluternam dono dedit: Carolus quoq; Sabaudiæ dux, cuius maiores multis ante annis priuatum fœdus cum aliquot pagis habuerunt, nouum fœdus in annos 25. proximos cum omnibus duodecim pagis fecit. Eodem tempore Rex Gallorum de fœdere cum Heluetijs agebat, verùm cum arce Mediolani decedere nollet, & animaduerſum fuiſſet, legatos ipſius conari largitionibus aliquos corrumpere, & ſuffragia coemere, iuſſi ſunt Heluetiæ finibus quàm primùm excedere, atque ita bellum denuò inſtauratum eſt. Nam Gallus ingenti exercitu in Italiam miſſo Tramulio & Triuultio ducibus, Maximilianum Sfortiam Nouariæ obſedit, is ſecum habebat quatuor millia Heluetiorum, quibus poſtea octo millia auxilio miſſi fuere, horum prima acies cum Nouariam veniſſet, aſſumptis qui illic erant, ingenti*

prælio Gallos nõ modo vicit, ſed ex Italia profligauit. Guicciardinus non ignobilis rerum Italicarum ſcriptor, tradit hoc vno prælio Heluetios tantum ſibi nomen comparaſſe, vt multi illud omnibus ferè præclaris Græcorum & Romanorum quæ leguntur rebus geſtis, anteferre auderent. Veruntamen victoria hæc quamuis ampliſſima, non abſque ſanguine multo illis contigit, nam ex Heluetiorum numero ſupra 1400. deſiderati ſunt, ex his maxima pars tormentis Gallorum penè antequam ad manus peruenirẽt periere. Itaq; plebs multis in locis tumultuata eſt, inuidiaq; omnis in eos qui Gallicæ factioni addicti erant deriuata fuit, quorum multi ad tempus patria cedere coacti ſunt, duo tantum in omni illo tumultu capite multati, cæteroquin res abſq; ſanguine tranſacta eſt. Poſt hanc victoriam Heluetiorum Maximilianus Imp. à Galli amicitia & fœdere diſcedens, auctor fuit Heluetijs vt exercitum ingentem XVI. M. *contra Gallum in Burgundiam ducerent, quibus totidem fere voluntarij acceſſere, his equitum aliquot alas Cæſar adiunxit, Virtenbergico principe eos ducente. Obſeſſa tum fuit Diuio caput Burgundiæ, verùm Tramulius vetus dux cum diffideret vrbem tueri ſe poſſe, cum Heluetijs conuenit ea lege, vt Rex Mediolanenſis imperij iuribus cederet, & certis temporibus*

ſexcenta

ſexcenta aureorum nummum millia illis perſolueret: atque eius rei fidem quatuor obſides claros magnosq́ viros dedit, quibus acceptis noſtri illico domum redierunt. Cæterum Rex Ludouicus, etſi omnibus conſtabat hanc pactionem Galliæ regno ſalutem attuliſſe, quòd Diuione capta in Heluetiorum poteſtate erat ad Lutetiam ipſam excurrere, aut ſe cum Anglis coniungere, neque vllæ iuſtæ copiæ Regi erant quas ipſis opponeret, nihilominus comprobare eandem noluit: neque enim vllo modo iuribus ſuis ſe priuari in Mediolanenſi imperio ferre poterat. Itaque Heluetij ſe deluſos videntes, vehementiſſimè indignati, niſi confirmatio intra certum tempus afferretur, ſe obſides interfecturos minabantur: & menſe Nouembri nihil obſtante hyeme denuò in Galliam erumpere decreuerant: ſed Rex legatis miſsis de pace perpetua cum Heluetijs ineunda ſedulò agebat, etſi autem à conditionibus quas Rex proponebat, Heluetij alieniſſimi erant, tamen dum de pace agitur, & deliberationibus ac conuentibus varijs ea res agitatur, inſtituta expeditio irrita facta eſt. Porrò in his conuentibus Abbatiscellani eodem anno menſe Decembri in numerum pagorum cooptati ſunt, & decimumtertium locum tenuere.

ABBATIS-

ABBATISCELLA.

ABbatiſcella eſt regionis & vici nomen: regio hæc ſupra S. Galli oppidum ſita eſt intra altiſſimos montes iuxta Rætorum fines: vicatim habitatur, & octo inſignes habet vicos, quorum ſinguli ſuas Eccleſias, ſeu templa, vt vocant parochialia habent, omnium caput eſt quam Abbatiſcellam vocant, à qua regio nomen habet. Paruit hæc regio olim Abbatibus S. Galli, & quia hi frequentius in vico præcipuo verſabantur, in quo etiam munitiſſimam arcem Clanxiam nomine extruxere, vicus inde nomen accepit vt Abbatiſcella diceretur, quod deinde vniuerſæ regioni communicatum eſt. Aſſeruere autem Abbatiſcellani ſeſe in libertatem primùm armata manu, poſt etiam pace facta, magna pecuniæ ſumma Abbati perſoluta, libertatem ſibi poſteriſque ſuis redemerunt. Bellum Abbatiſcellanum. *Bellum geſſere cum Abbate Cunone ex Stouffia familia annis ſeptem. Abbati ſuppetias tulerunt vrbes ad lacum Acromum, dux Auſtrius Fridericus, Epiſcopus Conſtantienſis, Vuirtenbergicus comes, præterea multi comites ac nobiles. Cæterum Abbatiſcellani his nequaquam ceſſere, ſed adiuti auxilio ciuium S. Galli, qui primò Abbatem ſecuti, poſtea Abbatiſ*

cellanis

cellanis ſeſe adiunxerunt, aliquot prælijs victores fuerunt: oppida non pauciora quinque, arces ſupra ſexaginta vel cepere vel diruêre. Hoc bello primùm Abbatiſcellani fœdere iuncti ſunt Heluetijs qui & ipſi Auſtriorum hoſtes erant, ac quidam tradunt cum Suitijs & Glaronenſibus duntaxat, alij cum Lucernatibus, Vrijs, Suitijs, & Vnderualdijs eos amicitiam & fœdus iniiſſe aiunt. Bello huic finis impoſitus eſt anno 1408. à Ruperto Imperatore, qui pacem inter Abbatiſcellanos eorumque hoſtes Conſtantiæ compoſuit. Pace facta Abbatiſcellani hanc Reipublicæ formam inſtituêre qua hodie quoque vtuntur, nam cum ante ſinguli vici ſua inſignia & proprios conuentus haberent, vnum tantum ſignum totius regionis, vnicum conuentum & iudicium, in quod ex omnibus vicis præſtantiſſimi deliguntur, eſſe voluerunt. Anno deinde tertio à pace facta, cum Fœdus cum Helvetijs. *Abbas S. Galli denuò Abbatiſcellenſibus nouam litem intendiſſet, ſocietatem iunxere cum pagis Heluetícis, Tiguro, Lucerna, Suitia, Vnderualdia Tugio & Glarona, fœdus hoc adeò doluit Abbatib. S. Galli, vt Henricus Mansdorffius circa annum* Abbatiſcellani excommunicati. *milleſimũ quadringenteſimũ vigeſimum quintum, effecerit, vt Abbatiſcellenſes à Romano Imperatore proſcriberentur, & à Pontifice arcerentur ſacris:*

cæterùm illis à proſcriptione nullum periculum graue imminebat, quod ſuis montibus cincti, neque vlla ferè commercia cum exteris exercentes, non poterant cuiquam prædæ eſſe: de Pontificis autem excommunicatione cõmuni decreto ſtatuerunt, ſe nolle eam ratã habere (ſy wellind nit im ding ſyn.) *Itaque Sacerdotes qui Pontificis edictum obſeruabant, neque Sacra illis adminiſtrare volebant, è regione ſua eiecerunt, quibuſdam etiam cæſis. Cum igitur hac ratione abbas S. Galli ſe nihil effeciſſe cerneret, atque interim Abbatiſcellani aduerſus eos graſſarentur, qui ipſos excõmunicatos appellabant, & multorum nobilium arces vaſtarent, tandem eos ſuffragante Epiſcopo Conſtantienſi & Sueuica nobilitate, apud Septemuiros imperij accuſauit, eorumque auxilium implorauit, illi per literas ciuitatibus ſuperioris Germaniæ & Heluetijs mandarunt, vt eos ad officium reuocarent. Sed Heluetij vicinis & ciuibus ſuis bellum inferre noluere, cæterum in pace componenda laborarunt, quæ tandem anno excommunicationis quarto facta eſt, Abbatiſcellanis prius bis prælio victis à comite Toggenburgio. Neque tamẽ pax hæc conſtans & diuturna fuit, nam vicini nobiles ad lacum Acromum & in Reguſcis, equitatu magno collecto Abbatiſcellanos inuadere conati ſunt, quibus illi obuiam profecti*

Rineggum

Rineggum & Reguſcorum vallem occuparunt, anno 1445. ac Hagenuilij nobiles, quibus Reguſci oppignerati erant, cum Roteuilæ proſcribi curaſſent Abbatiſcellanos, nihil autem proficerent, ſua iura ſex millibus aureorum illis vendidere, & eos proſcriptione exemerunt. Anno deinde 1452. ſeſe cum ſeptem pagis Helueticis perpetuo fœdere iunxerunt, & ab eo tempore Auſtrijs, Burgundicis, Sueuicis bellis cum Heluetijs militarunt, illiſq; fidelem ac vtilem operam his bellis nauarunt. Anno autem 1513. in numerum pagorum adſcripti ſunt.

FOEDVS QVINQVE POſtremorum pagorum.

Quinque poſtremi pagi omnes excepta Baſilea, diu ante quàm in numerum pagorum cooptarentur, vetuſtioribus Heluetiorum pagis fœdere iuncti fuerunt, poſtea tamen diuerſis temporibus, vt indicauimus, in numerum pagorum aſciti ſunt. Id autem iuris pagi habent præ alijs confœderatis, quòd hi de omnibus rebus ad communem rempublicam Heluetiorum pertinentibus in publicis conuentibus deliberant ac ſuffragia ferunt, omniumq; totius ciuitatis commodorum & incommodorum participes ſunt, præfecturas quas ſimul ac-

quiſierint pari iure adminiſtrant, & reliqua prædæ publicè ex æquo participes ſunt. Fœderis verò quo tam vetuſtiores VIII. *pagi inter ſe, quàm poſteriores* V. *cum vetuſtioribus, coniunguntur, eadem ferè ſunt capita.*

Primum & præcipuum eſt περὶ συμμαχίας *ſiue de mutuo auxilio, idque varium & multiplex. Pagi qui euocati fuerint, ſibi mutuò auxilium ferant abſque mora & dolo malo: ſi pagus aliquis ſubitò ab hoſte obruatur, vt reliquos per literas aut legatos auxilio euocare non poßit, tum illi nihilominus atque ſi euocati fuiſſent auxilium ferunt. Pagi poſteriores ſi iniuria ſe affectos exiſtiment, nemini tamen bellum moueant abſque voluntate & conſenſu vetuſtiorum pagorum. Si hoſtes eorum iure agere volent, & Heluetios vel alios æquos iudices ipſis offerant, ipſi quoque iure non bello certent. Quilibet pagorum alteri proprijs ſumptibus auxilium ferto: mittito autem certum auxiliorum numerum, quem volet & ſe decere exiſtimauerit, eo alter contentus eſto. Limites etiam præſcribuntur intra quos vetuſtiores pagi teneantur auxilio poſteriores alios iuuare, ſunt autem ijdem fere qui & termini tum erant imperij illorum pagorum. Agitur etiam de ſumptibus, quiſnam eos ferat in hoſtili arce aut oppido obſidendo & oppugnando.*

Item

Item leges de præda diuidenda eædem cum Stantiana conuentione ſanciuntur. Alterum caput eſt, quo iure vtendum ſit ſi controuerſiæ aliquæ inter duos pluresúe pagos oriātur: de qua iudiciorum forma alibi à nobis agetur. Similiter de priuatis iniuriarum actionibus ſtatuitur, ad quos iudices pertineant. Item de nominibus exigendis. De libero commeatu vtrinque concedendo, & vt forum vtrinque ementibus liberum ſit. Ne quis aliorum ciues, aut ſeruos ciuitate recipiat, niſi prius liberi ſint ab eorum imperio quibus ante obnoxij fuerunt. Poſteriores pagi nullum fœdus cum quoquam faciant abſque conſenſu vetuſtiorum pagorum. Si bellum inter vetuſtiores pagos oriatur, neutri parti ſe iungant, ſed operam dent paci componendæ. Vnicuique pago vetera priuilegia, iura, conſuetudines ſaluæ maneant. Atque hæ quidem ſunt conditiones præcipuè fœderum poſtremorum, in quibus eò diligentius cauetur, ne bellum abſque conſilio aliorum moueant, ne æquum ius aut honeſtas pacis conditiones reijciant, & alia plura quæ ad bella pertinent ſanciuntur, quòd plerique pagi in extremis finibus & quidam quaſi extra Heluetiam poſiti fuerunt, itaque quia difficilius fuit in his locis bellum gerere, cauerunt ne quod bellum niſi grauiſſimis de cauſis ſuſciperetur.

Anno Domini M.D.XV. *ipſis Calendis Ianuarij, mortuus eſt Ludouicus* XII. *Francorum Rex, hic per legatos amicitiam & fœdus Heluetiorum denuo ambierat, domi interea ingentes apparatus faciebat vt Mediolanenſem ducatum rurſus bello recuperaret: ſucceßit illi in regno Franciſcus Valeſius gener, qui ſoceri conſilia ſecutus, totus in idem bellum incumbebat. Heluetij verò fœdere Maximiliano Imperatori, & Ferdinando regi Hiſpaniarum, atque Sfortiæ Mediolani duci iuncti, cui acceßit Leo decimus Pontifex, curam tuendi Mediolanenſis ducis contra Gallos ſuſcepere. Itaque cognito apparatu regis Francorum primum* VI. *millia Sfortiæ duci præſidio miſere: ac deinde ſexto Calendas Iulij nouo delectu habito denuò* XIII. *millia miſerunt, quæ ſe prioribus iungerent: poſtquam verò Franciſcus inuſitato alpium itinere euitatis Heluetiorum præſidijs in Italiam peruenit, maximis non tantùm Gallorum ſed Germanorum quoque copijs inſtructus, tertiò miles ab Heluetijs in Italiam miſſus eſt, hominum millia* XII. *atque ita vniuerſus exercitus Heluetiorum* XXXI. *millibus peditum conſtabat. Franciſcus verò rex quamuis inſtructißimas haberet copias, tamen nolens temere periclitari & cum tanto Heluetiorum exercitu congredi, qualis vix vnquam*

hactenus

hactenus vni prælio interfuiſſet, per internuncios de pace cum ducibus Heluetiorum agere cœpit: erant etiam Heluetiorum animi non alieni à pace, quòd iudicarent confœderatos principes non bona fide ſecum agere, primùm enim promiſſa ſtipendia ipſis non numerabantur: deinde Imperator equites quos ex fœdere debebat non miſerat, & præterea Germanis peditibus pro ſua auctoritate quam in Imperio habebat nunquam interdixerat ne Franco regi militarent, ſed paſſus fuerat, eos turmatim ex Germania in Franciam tranſire. Poſtremò Pontificis & Hiſpani copiæ, etſi in propinquo erant, nunquam tamen adduci potuerunt vt Padum tranſirent & ſe Heluetijs coniungerent, crebri quoque nuntij inter ipſos & Gallos commeabant. Quare cum & pecunia & ſociorum auxilio deſtituerentur Heluetij, in vico Galerate pacem cum Franco rege honeſtis conditionibus fecere, quam cùm quidam pagi confirmaſſent, mox XII. *millia ipſorum non expectatis alijs Comenſi via domum diſceſſere: reliqui etiam in diem craſtinum ſe ad iter accingebant. Verùm Sfortia dux Mediolani conditiones pacis factæ reſpuebat, & Cardinalis Sedunenſis Gallorum ſemper acerrimus hoſtis, occultè in eo laborabat vt pacem factam turbaret: horum igitur opera* XIII. *Septembris ex Heluetijs*

Prætoriani milites ducis Mediolanenſis, & quidam alij Gallo infenſi, ſub veſperam Gallos aggreßi ſunt, & reliquos mißis nuncijs docent in quo periculo verſentur eosq́ auxilio aduocant, qui turpe exiſtimantes ſocios in tanto periculo deſerere, præſertim cùm initium prælij à Gallo factum crederent, totis copijs ſuis auxilio venerunt, pugnatum eſt vtrinque acriter donec nox prælium diremit: in hoc nocturno conflictu ex Gallis nobilißimi duces cecidere, Franciſcus Borbonij ducis frater, Imbricurtius, Sanſerrius, Talamontius princeps Tramulij filius, Bußius, Saſertij comes, Buſichius, Moia, & alij plures: ideoq́ue Heluetij eo congreſſu ſuperiores fuiſſe viſi ſunt, ac fama victoriæ eorum per totam Italiam diſperſa fuit. Sed ea nocte rex Francorum tormentis diſpoſitis, Germanorum & Vaſconum ordinibus inſtauratis, equitibus in ſuas turmas reſtitutis, aduocato etiam Liuiano cum Venetorum exercitu, die decima quarta, ſummo mane denuò cum Heluetijs congreſſus, eos vix tandem multis ſuorum cæſis vicit. Noſtri deſperata victoria Mediolanum ſe receperunt, ſic vt receptus nihil fugæ ſimile haberet, nam & tormenta quæ ſecum aduexerant, Mediolanum reduxere, & conſeruatis ordinibus, depoſitis in medio ſaucijs militibus, lento

gradu

gradu rediere, ita vt ex toto Galli exercitu nullus equitum peditumue eos perſequi fuit auſus. Poſtera die duci præſidio mille quingentorum in arce relicto, Comenſi via domum rediere: Mediolanenſis verò ducatus victis Heluetijs in Gallorum poteſtatem peruenit. Conatus eſt quidem Maximilianus Imperator eundem recuperare, & proximo anno ingentes copias Germanorum & Heluetiorum in Italiam duxit, ſed mox re infecta domum redijt. Franciſcus autem Gallorum rex qui optime noſſet quanti ſibi hæc victoria conſtitiſſet, non ante conquieuit quàm pace primùm facta, poſtea etiam fœdere Heluetios ſibi coniungeret. Pax verò perpetua inter Gallos & Heluetios facta eſt, anno milleſimo quingenteſimo decimo ſexto, Pridie Calendas Decembris, Fœdus verò anno demum vigeſimo primo ſupra milleſimum quingenteſimum confirmatum fuit. Vtriuſque capita ſuo loco enumerantur. Fecerunt fœdus cum Francorum rege eo tempore omnes Heluetiorum pagi Tigurinis exceptis, hi enim quamuis cæteris obnixè hoc poſtulantibus, nunquam tamen adduci potuerunt vt in id fœdus conſentirent. Primùm enim proximis annis Matthæus cardinalis Sedunenſis, qui frequenter Tiguri agebat, eos ora-

Cur Tigurini fœdus Gallicum recuſarint.

tionibus ſuis prorſus à Gallis abalienarat. Deinde [redacted] *præerat, quotidie grauiſſimis concionibus populum à militia mercenaria dehortabatur,* [redacted] *orum & plerunque innocentum hominum, à quibus nulla vnquam iniuria ipſe affectus ſit. Maiorum qui manu libertatem Helueticam aſſeruerint mores imitandos dicebat, qui ab huiuſmodi vitæ genere alieniſſimi, domi ſuæ ſibi labore victum parantes, nulli principi ſe addixerint, neque ſuam libertatem venalem habuerint. Huiuſmodi verò fœderibus libertatem Helueticam imminui, & alienis regibus atque principibus proſtitui, multis ille rationibus & argumentis, vti erat ſumma facundia præditus, oſtendere conabatur: atque huiuſmodi concionibus commoti popularium animi, alioqui pacis amantes & à ſtudio rerum bellicarum alieniores, à fœdere nouo abhorrebant. Militares quoque homines, & qui aliquando ſub Carolo* VIII. *& Ludouico* XI. *Francorum regibus ordines duxerant, fœdus nouum, eò quòd priorum regum fœderibus admodùm diſſimile eſſet, diſſuadebant. Antea enim Heluetij cognita & probata cauſa belli duces & milites ipſi deligebant, quos Regi ex fœdere au-*

dere auxilio mitterent, at nouo fœdere neque ducum neq; militum delectus Heluetijs relinquitur: nulla etiam aut exigua ratio habetur, quænam & quam iuſtæ ſint bellorum cauſæ, ſed Rex vbi milite opus habuerit, duces ex Heluetijs ſuo arbitratu deligit qui exercitum conſcribant, atq; hunc quo ſibi viſum fuerit abducit, ita Heluetijs nulla fere poteſtas in ſuos milites relinquitur, niſi vt domeſtico bello preſſi ipſos reuocare poßint. Præterea videbatur nonnullis nouum fœdus antiquis & perpetuis Heluetiorum fœderibus aduerſari, primo enim capite obligantur Heluetij ad defendendas omnes prouincias Gallici Regis, contra quoſcunq; hoſtes: additur tamen exceptio fœderum priorum: ſed mox ſubijcitur, ſi tales primi bellum Gallorum finibus intulerint, Heluetios contra hos quoq; militem Gallo debere. Vnde conſequi videtur, ſi quis ex Heluetiis pagis aut confœderatis populis ius ſuum à Gallo impetrare non potuerit, & id bello perſequatur, contra hunc ex nouo fœdere Heluetijs militandum eſſe neglectis antiquißimis fœderibus. Adhac nuper Maximiliano Imp. militem coronationis cauſa petenti, Heluetij hoc nomine denegarant, quòd hoc tempore grauibus de cauſis milites ſuos domi retinere vellet, quare non videbatur decere vt Gallo nunc ſe fœdere iungerent, qui ſtatim à facto fœdere militem

conſcripturus ferebatur. Exiſtimabant etiam à veteri grauitate & conſtantia alienum eſſe, ſi Gallo ſe tam arctè coniungerent, de quo ante ſeſquiannum ad Electores ſcripſiſſent, non conſultum eſſe vt res Germanicæ ab illo gubernentur, itaque ſi hunc Imperatorem eligant, Heluetios nolle ei obedientiam præſtare. Quod verò commoda fœderis attinet quæ vulgo iactabantur, plerique ita ſentiebant, multa & ampla emolumenta ad paucos priuatos homines reditura eſſe, qui penſionibus Gallicis ditandi ſint: toti autem reipublicæ parum conſuli: primùm enim cataphractorum quos Rex auxilio promittat, & omnis externi militis nullum eſſe vſum in noſtris regionibus, quæ ægrè domeſticas copias poßint alere. Deinde ſpe auxiliorum & pecuniæ Gallicæ eneruari veram fortitudinem militum noſtrorum, cum maiorum exemplo ſpes & fiducia in Deum reponenda ſit, & is colendus vera pietate & iuſtitiæ ſtudio. Non tantum verò ſpes in Deum labefactari videbatur, ſed metuebatur vitæ morumque veterum ingens mutatio & diſſolutio, neglectus agriculturæ & honeſtarum artium, & ocij fructus, luxus, ebrietas, ſcortationes, adulteria, blaſphemiæ: hi enim ſunt militiæ fructus, & artes quæ plærunq; in exterorum principum caſtris addiſcuntur. Poſtremò priorum fœderum euentus, pleroſ-

que

que noſtrorum à nouo ineundo deterrebant, etſi e-nim nonnulla ſalutaria fuerunt Heluetijs, vt il-lud quod contra Burgundum factum fuit, plæraque tamen in grauia diſcrimina ipſos coniecere: nam vel multos ſuorum externis bellis amiſere, vel domi fa-ctionibus & ſeditionibus grauiter exagitati fue-runt. Atque ob has & alias complures cauſas Tigurini eo tempore adduci non potuere, vt ſe Gallico fœderi iungerent. At verò reliqui con-fœderatorum qui diuerſum ſentiebant, ſuum fa-ctum multis quoque rationibus defendebant. Pri-mùm nanque docebant non omnem militiam dam-nari in ſacris literis, ſed ſanctos quoque homines bella geßiſſe & in his aliorum auxilio vſos eſſe, & vicißim ſocijs ſuis auxilium tuliſſe. Heluetiorum e-tiam militiam non eſſe mercenariam & venalem, propterea quod vni tantum Regi cui fœdere ho-neſto coniuncti ſint, ex magiſtratuum ſuorum vo-luntate & conſenſu militent. Quòd ſi Rex bel-lum aliquod moueat quod iniuſtum eſſe omni-bus conſtet, tum in magiſtratus Heluetici po-teſtate poſitum eſſe vt illi militem deneget: ſi au-tem incerta dubiaque cauſa exiſtat, non eſſe mili-tis officium ea de re curioſius inquirere, de qua Re-gi & his qui illi ſunt à conſilio ratio reddenda ſit. Argumẽta pro fœdere Gallico.

Deinde regionem Heluetiorum populoſam eſſe, ſed ſterilem magna ex parte atque anguſtam, quæ non ſufficiat alendo tam numeroſo populo: quare commodum hoc vltro à Rege oblatum non eſſe aſpernandum. Præterea conſiderandum eſſe Heluetijs quos nam vicinos habeant, quorum ſcilicet multi eorum libertati inuideant aut etiam inſidientur, itaque ſi contra hos externis præſidijs ſe muniant, piè & prudenter facturos eſſe: fidem enim & ſpem in Deum externorum præſidiorum vſum non tollere. Poſſe etiam hac ratione noſtros homines addiſcere artem militarem, quæ rebuſpublicis ſit neceſſaria, & propterea ſemper honorata ſummoq́ in pretio fuerit. Poſtremò etſi nonnulla fœdera damnoſa fuerint, tamen pleraq́ fortunata fuiſſe Heluetijs, & præſertim quæ cum Gallorum regibus Ludouico XI. *Carolo* VIII. *& Ludouico* XII. *fecerint, ideoq́ huius quoque fœderis quod cum Rege & fortuna & opibus florente ſanciatur, felicem exitum expectandum eſſe. Atq́ hæc quidem, vt à maioribus meis audiui, tum temporis vtrinq́ de fœdere Gallico diſceptata fuere: eademq́ quæſtio mea memoria ſæpe & accuratè ab hominibus politicis diſputata eſt, quibus nunc quoq́ illam excutiendam relinquimus.*

DE SOCIIS HELVETICI FOEderis & primum de Abbate S.Galli.

QVI pagi ſint Heluetiæ quibus Reſp. confœderata conſtat, & quis fuerit ſingulorum ante fœdus initum ſtatus, quibus de cauſis, & quo tempore, quibusq́ conditionibus in vnam rempub. coierint, hactenus expoſuimus, nunc eodem modo, ordine de ſocijs Reipub. Heluetice agemus, qui ſint, & cur, ac quando, qua conditione Reip. Heluetice ſeſe coniunxerint: & quoniam primum locum tenet Abbas atque oppidum S. Galli, ab his initium faciemus. Gallus à quo locus nomen habet, ex Scotia claris parentibus natus, Columbani Abbatis diſcipulus, cum eo in Galliam profectus eſt, & inde in Germaniam, ad Lindiniacum flumen, in loco qui Tuconia dicitur (is Tuggen *nominatur iuxta Lintham ſeu Limagum fluuium ad caput Tigurini lacus) contra diuerſi generis Idololatrias Chriſti fidem frequenter populo annuntiauit. Brigantij item ad caput lacus Acromi, & Arbore Felice atq; alijs in locis Heluetiæ circiter annos ſedecim Chriſtum prædicauit. A Gonzone autem duce Alemannoniorum ad Epiſcopatum Conſtantienſem vocatus, id munus ſuſcipere renuit, ſed duci author fuit, vt munus hoc committeret Ioanni vni è numero ſuo-*

rum diſcipulorum, quem ad hoc maximè iudicabat idoneum: ipſe verò circa annum Domini 630. in montana loca ſupra Acromum lacum ſeſe contulit, ſolitudinem amans, & eo loco vbi hodie Cœnobium & oppidum S. Galli viſitur, cellam extruxit, atque cum aliquot diſcipulis in ſtudio & meditatione rerum ſacrarum ætatem ſuam illic tranſegit. Poſt obitum S. Galli, diſcipuli eius eodem loco perſeuerantes, ſtudia eius imitati ſunt, nullam tamen ab initio certam regulam profitebantur: verùm cum Francorum reges & duces Alemanniæ pietate eorum delectati, eos muneribus multis afficerent, creuit fratrum numerus, & cella S. Galli paulatim in cœnobium mutata eſt: itaq; anno 80. poſt D. Galli mortem, à Vualtramo comite & regum Francicorum præfecto petierunt ſibi abbatem dari, is Otthomarum presbyterum educatum in Collegio Curienſi apud Rætos, mittit ad Pipinum Caroli Martelli filium Francorum principem, qui ex patris ſententia hunc primum abbatem fecit S. Galli: & tum primùm D. Benedicti regulam fratres profiteri cœperunt. Ab eo tempore Cœnobiũ opibus & potentia plurimum creuit, ita vt huius loci Abbas inter Principes numeretur, ac antiquitus ſub tutela Romanorũ Imperatorum fuit, qui Cœnobio aduocatos ex nobilibus harum regionum quæ Alemanniæ nomine cenſebantur dedere. Verùm cum in varijs diſsidijs Pon-

tificũ et Imperatorũ ab his negligeretur cura Cœnobij, et bello deinde exorto inter Abbatem et Abbatis cellanos, experti eſſent cœnobiũ opus habere fortibus aliquibus aduocatis, cũ ciues oppidi qui in ipſis quaſi viſceribus cœnobij hærebant, Abbatiscellanis coniuncti eſſent, & ex clientibus Abbatis pleriq; his fa uerent: ideoq; Caſpar Landenbergius Abbas ordine 52. de conſilio ſuorum fratrũ petijt à quatuor pagis Heluetiæ Tiguro, Lucerna, Suitia, & Glarona ſe iure ciuitatis cum ſuis donari, eosq; cœnobij aduocatos & defenſores ſuæ libertatis & omniũ ſuorũ bonorum, poſſeſsionum, iurisdictionum, conſuetudinũ, priuilegiorum conſtituit: eſt autem ius hoc ciuitatis perpetuum quod à ſingulis Abbatibus cum primùm electi fuerint renouatur, ac ſpondet Abbas omnia lo ca ſuæ ditionis quatuor pagis ſemper aperta fore, vt vbiq; liberũ receptũ habeant: item ſi qua controuerſia illi cum quoquã oriatur, ſe velle iudicio horũ pagorũ ſtare. Poſtea Abbas Vlricus cognomento Rufus qui Landenbergio ſucceſsit, hoc addidit priori fœderi, vt ſinguli IIII. pagi ordine mittant virũ ſenatorij ordinis qui biennio cum Abbate maneat, & ſit totius regionis Capitaneus, hic iudicijs intereſt, et omnium mulctarũ ſemiſsis cedit Heluetijs: ſancitur præterea eodem pacto vt omnibus bellis ſubditi Abbatis quatuor pagis militent. Quòd autem Abbas Vlricus renouauit fœdus, & ſe arctius coniunxit

quatuor pagis, cauſa fuit, quòd proximis annis cùm ciues S. Galli & Abbatiscellani conſpiraſſent cum ſubditis Abbatis, & deſtruxiſſent Roſaci cœnobiū, quod Abbas nouum illic extruebat, quatuor pagi cæteris Heluetijs in auxilium euocatis Abbatis iura fortiter aſſeruerunt, & eius aduerſarios grauiter multarūt. Durat hæc ſocietas noſtra quoque ætate, & quamuis non omnes pagi quoad religionem cum Abbate conſentiant, mittunt tamen illi ex fœdere Capitaneum, qui ciuilium rerum adminiſtrationi intereſt, & in his rebus priuilegia & iura monaſterij tuetur.

OPPIDVM S. GALLI.

Oppidum S. Galli originem ſuam & incrementa cœnobio debet, libertatem Romanis Imperatoribus, qui imperio hoc oppidum vniuerūt, & priuilegijs atq; immunitatibus multis donarunt. Mœnibus primùm cinctum eſt temporibus Arnolphi Imperatoris metu irruptionū Hungaricarum, et vnà cum monaſterio ſub imperij tutela fuit, multis quidem in rebus Abbatibus obnoxium, interim ſua quoque iura ciues habuere, quæ Imperatorum beneficio et ſua induſtria ſubinde auxere: cæterùm aucto ciuium numero, & creſcentibus etiam interea

cœnobij

cœnobij opibus, frequentes inter eos lites extiterunt, quæ ſæpe vicinarũ vrbium arbitrio, aliquando Romanorum Imperatorum ſententia compoſitæ ſunt, multoties quoq; pecunia Abbatibus numerata eorũ poſtulatis ſatis fecere, & ſuam libertatem redemptis illius iuribus auxerunt. Verùm cum Abbatiscellani bellũ abbati Cunoni mouiſſent, ciues qui pro Abbate initio pugnarant nõ abſq; ſua clade, poſtea Abbatiscellanis fœdere ſeſe coniunxerunt: cæterum finito hoc bello, cum aliquot ãnis poſteà Abbas Landenbergius ius ciuitatis apud quatuor Heluetiorum pagos impetraſſet, ciues oppidi, vt ſe quoq; iiſdem præſidijs munirent, cum ſex pagis Heluetiorum Tiguro, Berna, Lucerna, Suitia, Tugio et Glarona perpetuum fœdus fecerunt. Confirmatum eſt fœdus hoc iuramento pridie Ioannis Baptiſtæ anno 1454, & à ciuibus Heluetiorum legati publico conuiuio excepti ſunt, cui circiter 1500. homines interfuerũt. Ante hoc fœdus ciues S. Galli cum quibuſdam pagis Heluetiæ ad certos annos fœdus fecerũt, cũ Tigurinis, Conſtantienſibus, Scaphuſianis anno 1312. & 1347. & ſæpe alias cum Tigurinis & Conſtantienſibus: cum Tigurinis item Bernatibus, Vrijs, Suitijs, Vnderualdijs anno 1329. Sed hæc paucorum annorum fœdera omittenda putaui, adnotato vltimo quod noſtra ætate durat.

M

RAETORVM FOEDERA.

Rætorum antiquitas.

RÆtorum gens eſt omnium conſenſu antiquiſſima, nam aliquot ſeculis ante Chriſtum natum Thuſci domo pulſi à Gallis, duce Ræto Alpes occuparunt, & ab eius nomine nomẽ ſibi impoſuere. Latè autem patuit quondam Rætia, adeò vt Romani Imperatores duas Ræticas prouincias fecerint, primam & ſecundam, & non tantùm Alpinæ regiones, ſed ea quæ hodie Sueuia appellatur maxima ſui parte, & Bauariæ quoq; portio Rætia fuit. Cæterùm veterẽ illam & primam Rætiam cõſtat circa Rheni fontes Alpium tractum non exiguum complecti, et vicinas ab vtroq; latere valles: Gentes illæ fermè omnes hodie ab Italis Griſoni nominantur, & olim quoq; Cani appellati ſunt, eandemq; appellationem Germani retinuere, qui eos Grauwpündter Canos confœderatos nominãt. Nam quia Ræti hi non tantum Heluetijs fœdere iuncti ſunt, ſed ipſi quoque vetuſtis fœderibus inter ſe obſtricti, die Grauwpündter & Cani fœderati, & ſimpliciter etiam Pündter à noſtris hominibus appellantur. Tria

Rætorum I. L. Fœdera.

ſunt autem Rætorum fœdera. Primum Rætorum fœdus à ſitu nomen accipit, & ſuperius fœdus aut canum fœdus, der ober oder grauw pundt nominatur: conſtat hoc decem & nouem communitatibus:

bus: inter omnes autem præcipuo loco fuere Abbas Diſentiſius, Baro Rætiæ, & Miſaucorum comes: ſed poſteriorum familiæ perire, vulgo tamen, qui arcem Baronum veterum poßident, domini à Rætzuns appellantur, quem titulũ nuper domini à Marmorea & poſtea Plantæ habuerunt. Præcipui populi huius fœderis ſunt Æstuatij, Lepontij, Miſauci. Alterum nominatur fœdus domus Dei, credo propter Epiſcopatum Curienſem, qui hoc fœdere continetur: conſtat hoc fœdus nouem & decem communitatibus, è quibus duæ Germanica lingua, reliquæ ſua peculiari Rætica vtuntur, quæ ad Italicam accedit: præcipui populi huius fœderis ſunt Curia ciuitas Epiſcopi ſedes, Pregalienſes, & Engadini, apud quos Oenus & Athesis flumina oriuntur. Tertium fœdus decem communitatibus conſtat & nomẽ decem iudiciorum habet: ſunt autem in hoc fœdere Rucantij & Coruantij. Duo priora fœdera à multis annis amicitiã cum vicinis Heluetijs temporarijs fœderibus confirmarũt, anno enim 1410. Epiſcopus & Capitulum ciuitasq́ Curienſis cum Tigurinis fœdus in annos 51. iunxerunt: ijdem etiã antiquitus cũ Glaronenſibus fœdere iuncti fuerũt: at illi qui ſuperiori fœdere continentur, vicinis Vranijs iam olim confœderati fuere: poſtea verò ambo fœdera cũ 7. Heluetiorũ pagis perpetuum fœdus fecerunt, ac tertium fœdus

Ræti fœdus faciunt cum Heluetijs.

& ſi non eodem Heluetiorum fœdere continetur, tamen eorum amicitiam & ſocietatem cum ſuis fœderatis non minori fide & conſtantia coluit quàm ſi ad id iureiurando obſtricti eſſent. Primum igitur anno 1407. fœdus ſuperius, quod Canũ ſeu Griſonum fœdus peculiariter nominatur, Heluetijs ſeptem veterum pagorum fœdere æterno ſe coniunxit: anno verò ſequenti ijſdem pagis coniunxit ſe fœdus domus Dei. Cauſa fœderis ineundi hæc fuit: ab annis aliquot controuerſiæ graues interceſſerant Rætis de fœdere domus Dei cum Tyrolenſibus, tandem ex voluntate Maximiliani Imperatoris ſtatutum eſt, vt vtrinq; æquo numero iudices deligantur qui cauſam cognoſcant, horum omnium arbiter ſit Thomas Conſtantienſis epiſcopus: ſed cum regij conſiliarij cognitionem cauſæ de induſtria differrent, antequàm ea cognoſceretur, arbiter obijt, in eius verò locum à Maximiliano ſubrogatus eſt Fridericus Auguſtanus epiſcopus. Verùm conſiliarij Regis ipſo (vt creditur) inſcio, non minus quàm ante cauſæ cognitionem varijs impedimentis excogitatis ſubinde prorogabant, interea verò Rætis moleſti noua onera illis imponere conabantur, cuius rei cum nullum finem facerent, Ræti ex ſingulis fœderibus binos legatos mittunt Oenipontem, ac vrgent, vt tandem cauſa ex decreto Maximiliani Imperatoris

Cauſa fœderis Heluetici.

ris

ris cognoſcatur: verùm conſiliarij ſe Maximiliani ſententiam ignorare ſimulabant, quamuis nonnulli ipſorum, & inter hos Seruatinus Cancellarius actioni illi præſentes interfuiſſent, ne tamen nihil actum videretur, in ſequentis anni quadrageſimam conuentus Velcuriam indictus fuit. Interea autem temporis Auſtrij milite & tormentis fines ſuos firmabant, & omnia ad bellum neceſſaria occultè parabant: conuentus enim Velcurianus fraudulenter indictus fuerat in hunc finem, vt ipſi interea Rætos imparatos & inopinatos opprimere poſſent, atque in hac re epiſcopus Curienſis Auſtriacis operam nauabat. Sed Ræti de Domo Dei exploratis hoſtium conſilijs ad Heluetios, qui tum Tiguri conuentum agebant, legatos mittunt. & his ſua pericula exponunt, et quia præter inueterata odia, nouæ quoq; controuerſiæ inter Auſtrios & Heluetios exortæ erant, ſic vt illic quoq; omnia ad bellum ſpectarent, oſtendunt vtriſq; vtile ac tutum fore ſi fœdus mutuum ineant, nam Rætos à tergo ſecuros fœderatis ſibi Heluetijs, facilè hoſtē ſuis limitibus reliquis arcere poſſe etiamſi nullo vel leui præſidio iuuentur: rurſus cum Heluetijs omnia ab hac parte tuta fuerint, poſſe eos maiori robore hoſtibus obſiſtere. Heluetij quibus antea Ræti amicitia iuncti eſſent, & qui noſſent harum Alpinarum gentium robur, & animaduerterent

quantum commodi fœdus hoc vtrique parti afferre poſſet, anno 1498. menſe Decembri perpetuum fœdus cum illis fecerunt. Capita vtriuſq; fœderis ſunt. Primum amicitiæ & mutui auxilij, ac ne quis alterius hoſtes hoſpitio, commeatu aut vlla alia re iuuet. Alterum de controuerſijs componendis ſi quæ inter confœderatos oriantur. Tertium quo iure vtrinque nomina exigantur, ne quis alterum quàm debitorem aut eius ſponſorem arreſto ſubijciat. Quartum de annona, & foro libero vtriq; parti abſque vllis nouis oneribus concedendo. Poſtremum, vt neutra pars fœdus vllum nouum faciat, in quo hoc non excipiatur ſaluumq; maneat: item ne bello orto, altera excluſa pacem faciat. Hæc quidem capita ſunt fœderis: cæterum proximo anno ſequutum eſt bellum quod noſtrates Sueuicum vocant, in quo Ræti aduerſus Auſtrios fines ſuos egregiè tutati ſunt, & tum ſuis viribus, cum etiam aliquando Heluetiorum auxilijs adiuti, pluribus prælijs hoſtem fuderunt. Heluetij quoq; aliquot prælijs victores, tandem Baſileæ cum Maximiliano Imperatore pacem fecerunt, qua & Ræti comprehenſi ſunt. Atq; hoc quidem fœderis initium vtriq; parti felix & ſalutare fuit: poſtea etiam multis bellis quæ in Italia Heluetij aliorum auſpicijs geſſere, ſemper Ræti ſocia arma cum illis iunxerunt: & cum anno 1531. Ioan. Iacobus Medices, qui

Capita fœderis ultimi.

poſtea

poſtea Marignani marchio factus eſt, occupata Muſsij arce ad Lariū lacū, Clauenā Retis ademiſſet, et eorum fines vaſtaret, pleriq; Heluetiorū pagi ex fœdere Retis auxilia miſere, à quibus tandem hoſtis victus, & finibus pulſus eſt. Noſtra ætate Reti cum Heluetiorum pagis Gallis fœdere coniuncti ſunt, & vnà cum illis Gallo regi militant, ſic tamen vt plerunque ſeparatam ab Heluetijs legionem ſub proprio imperatore in bellum mittant.

VALESIANORVM FOEDVS.

VAleſianorum nomen complectitur tres populos, qui altiſsimis montibus cincti, eandē vallem ab ortu Rhodani ad lacum vſq; Lemannum incolunt, hi ſunt Viberi, ſiue vt quidam malunt Iuberi, Seduni & Veragri: ex his duo priores liberi Valeſiani ſuperiores vno nomine dicuntur, & in ſeptem conuentus, quos Decumas vel Deſenas vocāt, diuiſi ſunt: Veragri, qui & Valeſiani inferiores, illorū imperio parent: omnium tamen princeps eſt Epiſcopus Sedunenſis, qui ſummam tam in eccleſiaſticis quàm in ciuilibus rebus auctoritatē obtinet, & comes atq; præfectus Valeſiæ nominatur. Vallem hanc & res præcipuas Valeſianorum, nos alibi peculiari libello deſcripſimus. Primū fœdus cum tribus Heluetiorū pagis Lucerna, Vria, & Vnderualdia fecere quinq;

conuentus Valeſianorum anno 1417. gerebant tum Valeſiani bellum cum Guilielmo Raronio epiſcopo, & eius patre Guiſcardo, quos per ſeditionem domo eiecerant. Raronijs auxilium ferebant Bernates, horum enim ciues illi erãt, itaq; Valeſiani, vt ſibi quoq; peregrina auxilia aſciſcerent: cum his quos diximus Heluetiorum pagis fœdus iunxerunt: ne igitur Bernates, & tres pagi qui cum Valeſijs fœdus fecerant, hac occaſione inter ſe committerentur, reliqui pagi qui neutris fœderati erant, multo labore vix tandem pacẽ compoſuere, qua Raronij patriæ reſtituti ſunt. Ante hoc fœdus, cum Bernatibus quoq; fœdus fuit Valeſijs, temporarium tamen decennij ſpacio, quod initum eſt anno 1250. Rurſus finito bello Raronio, aliud temporariũ fœdus cum Bernatibus ferierunt: ſed anno 1475. perpetuum fœdus συμμαχίας cum Bernatibus fecerunt, atq; hoc anno quo hæc ſcribimus, centũ annis à primùm inito fœdere, idem ſplendidis legationibus vtrinq; miſſis renouarunt & confirmarunt. Biennio autem ante fœdus Bernatum, certa pactione ſeſe coniunxerunt tribus pagis Vraniæ, Suitiæ & Vnderualdiæ. Poſtremò noſtra ætate cum graues controuerſiæ de dogmatibus religionis, ceremonijs, vita, & moribus cleri reformandis exortæ eſſent, & Heluetia quoque in diuerſas partes abijſſet, Adrian⁹ epiſcopus Sedunenſis, & ſeptem

ſeptē Decumæ Valeſianorū fœdus fecere anno 1533. Friburgi cum ſeptem pagis Heluetiæ, qui ex integro Romanam religionem profitentur, ij ſunt Lucerna, Vria, Suitia, Vnderualdia, Tugium, Friburgum, Salodorum, quo fœdere cum ea ſanciuntur quæ in alijs fœderibus vſitata ſunt, tum præcipuè συμμαχία in defendenda recepta & vſitata Romanæ eccleſiæ religione, ſi quis hoc fœdere iunctos ab ea vi depellere volet.

ROTEVILA.

ROteuila oppidum, quod Glareanus Germanico nomine in Græcum mutato Erythropolin nominat, putatur eſſe Taxgatium apud Ptolomeum ex quorundam ſententia, ſed falſo, Taxgatium enim ab illo in Rætia commemoratur, ſed Roteuila vltra Danubium in Germania ad ſiniſtram Nicri fluuij ſita eſt, non longè ab vtriuſq; fluuij fontibus. Oppidum hoc inter Romani Imperij vrbes non incelebre eſt, eo enim loco iudicium imperij exercetur, quod Curiæ iudicium hofgricht vulgo nuncupatur, ad quod vicinæ regiones in grauibus cauſis prouocant, ac qui huic contumaces fuerint, iudicum ſententia Imperiali Banno ſubijciuntur, ac quaſi proſcribuntur. Ferunt autem à Conrado

III. *Imperatore ante quadringentos & viginti quatuor annos inſtitutum eſſe. Fœdus primò iunxere Roteuilani cum Heluetijs in annos quindecim Friderico* III. *imperante anno* 1463. *idem fœdus aliquoties ab illis renouatũ eſt, ac anno demum* 1519. *cum omnibus Helueticis pagis perpetuũ fœdus ſanciuerunt. Bello Sueuico Roteuilani in medio hoſtium poſiti, Heluetijs fidem conſtanter ſeruarunt, omnesq́; ſuas opes & copias amicè & liberaliter illis obtulerunt. Heluetij verò his vſi non ſunt, ſed id tantum ab eis petierunt, vt ipſi vrbem ſuam aduerſus hoſtes defendant. Cæterum quia Roteuila longè extra limites Heluetiæ poſita eſt, quo non niſi cum periculo exercitus per alienos fines duci poteſt, diligenter eorum fœdere cautum eſt, ne temere bellum ſibi ſocijsq́; excitent. Nam primùm ſancitur ne cuiquam bellum inferant inſcijs & non conſentientibus Heluetijs: deinde ne ſine horum voluntate cuiquam extra Heluetiam auxilium ferant: præterea ſi vis illis inferatur quam vi repellere voluerint, ſi quid vi & armis faciendum fuerit, ex Heluetiorum conſilio agant. Si hoſtes eorum ſe iuri ſiſtere voluerint, eo iudicio quod Heluetij honeſtum & æquum ſtatuerint, illo vtantur. Nullum fœdus faciant abſque voluntate Heluetiorum. Si inter Heluetios bellum oriatur, quod maior pars cenſuerit, id*

ſequantur.

ſequantur. *Heluetij Curiæ iudicium Roteuilanis pro viribus conſeruanto, ſed eo contra neminem Heluetium vtantur: ſi exterorum aliquis Heluetium citauerit, oſtendant quomodo iure illo vti, ſeque tueri debeat, neque vlli noſtrorum hoc iudicia moleſti ſint.*

MVLHVSIVM.

MVlhuſium oppidum in Sequanis, aut vt alij volunt in Rauracis, putatur antiquitus Ariabinum nominatum, nam in Antonini Auguſtalis itinerario id inter Auguſtam Rauricam & Vruncim, quod volunt Enſisheymium eſſe, ponitur, deinde mons Bryſiacus, & Heluetum, & Argentoratum numerantur. Fuit iam olim è numero vrbiũ imperij Mulhuſium, cæterum eius aduocatiam habuit Epiſcopus Argentoratenſis, ſicuti & Argentuariæ quam Colmariam hodie nominamus: cæterum bello exorto inter Rodolphum Habeſpurgium & Epiſcopum Argentinenſem, Mulhuſium Epiſcopo ademptum, & arx eius quæ in oppido erat diruta eſt, atq; ab eo tempore rurſus fuit in numero vrbium imperij Romani. Primam ſocietatem cum Heluetijs inijt circa annum 1464. cum enim nobilitas vicina vrbi liberæ infeſta eſſet, & occaſiones

Mulhuſium urbs imperij

belli aduerſus illam ſtudioſe quæreret, ciues cum Bernatibus, Friburgijs, & Salodorijs fœdus in annos quindecim fecerunt, ac Bernatum interceſſione reliqui ſeptem pagi Heluetiorum vrbem in ſuam tutelam recepere, quo facto animi nobilitatis adeò incenſi ſunt, vt breui odia hæc in apertum bellum eruperint, in quo Heluetij præſidium primò vrbi miſere, & deinde omnes pagi ſub ſignis magno exercitu auxilio venere: ac demum obſeſſo Vualdshuto Auſtrianorum oppido, nobilitatem ad æquas pacis conditiones recipiendas adegerunt. Anno deinde 1506. Mulhuſani à Baſilienſibus in ciuium numerum recepti ſunt, atque ita arctius Heluetijs vniti: nono autem anno poſtea cum omnibus tredecim Heluetiorum pagis fecerunt fœdus 19. Ianuarij menſis. Hoc fœdere de bello inferendo, ſocietatibus ineundis, conditiones planè ſimiles Roteuilano fœderi ſanciuntur.

BIENNA.

Bienna aut Bipennium oppidum ad exitum lacus amœniſſimi & piſcoſi, & cuius littora vitibus conſita ſunt, iacet: ſub poteſtate eſt Baſilienſis Epiſcopi, interim αὐτονομίαν habet, & proprijs immunitatibus atque priuilegijs fruitur. Primùm autem

autem huius oppidi ciues Biennenſes facti ſunt Bernatum confœderati anno 1303. ad opprimendos graſſatores quorum multitudine regio abundabat, vt nulla itinera amplius tuta & ſecura eſſent: hoc autem fœdere præterea continebantur Argentoratenſes, Baſilienſes, Friburgenſes, Salodorij. Triennio poſt, cum illis controuerſiæ cum vicinis graues intercederent, peculiare fœdus cum Bernenſibus fecerunt. Tertium fœdus ictum eſt anno 1352. atque anno 15. poſt cum Iohannes de Viana Baſilienſis Epiſcopus, homo inquieti ingenij, continua cum vicinis bella gereret, vt ſuæ quieti & tranquillitati conſulerent, arctius ſe Bernatibus coniunxerunt, ciuitatis iure vtrinque communicato: ea ſocietate offenſus Epiſcopus, collectis aliquot equitibus, improuiſò ciues Bipennium oppreſſit, & præcipuos Bernenſium ſocietatis auctores in vincula coniecit, ſed Bernenſes re cognita ſuis auxilium tulere, & arcem Epiſcopi quam in oppido habebat expugnarunt, ciues cuſtodia exemerunt, & Epiſcopo ac ſocijs Salodorijs bellum intulerunt, in quo multa loca poteſtati Epiſcopi ſubiecta euaſtarunt, & ceperunt.

GENEVA.

GEneua extremum oppidum eſt Allobrogum, cuius inter veteres Iulius Cæſar meminit, proximum Heluetiorum finibus, ad lacum Lemanum qua is flumen Rodanum emittit. Vrbis antiquitatem non tantum Iulij Cæſaris verba ſed vetuſta quoq; monumenta, quæ plurima illic reperiuntur, indicant. Ac plura inuenirentur, ſi non vrbs ſæpe ab hoſtibus vaſtata fuiſſet, poſtea etiam grauibus incendijs penè perijſſet. Nam veteribus chronicis traditur tempore Heliogabali tantum incendium Geneuæ exortum, vt nulla ferè domus illius expers fuerit. Aurelianum item imperatorem vrbem vaſtatam inſtauraſſe, iura & priuilegia magna conceßiſſe, & propter ſitus opportunitatem ius nundinarum atque imperij tribuiſſe, Aurelianam quoque ſuo nomine appellaſſe, verùm illo mortuo ciuitatem vetus nomen vrbis retinuiſſe. Poſtea barbaris nationibus, in Galliam irrumpentibus eaſdem calamitates cùm alijs vrbibus paſſa eſt: ac ducentis & quinquaginta fere ab hinc annis duo incendia intra annos ſeptem paſſa eſt, quibus vrbis maxima pars perijt. Epiſcopatus huius vrbis ampliſſima priuilegia & immunitates habuit,

ciuitas nihilominus proprias libertates, & pacta perpetua cum epiſcopis, à maioribus accepta, ſtudioſe conſeruauit. Fuere autem libertati eorum graues comites Gebenneſij, qui tamen epiſcopatus clientes ſuum comitatum ab eo in feudum habebant, & Sabaudi principes, contra quos fortiter ſua iura & priuilegia aſſeruere. Atque anno M.CCCC.XX. cum Amedeus Sabaudiæ dux, ius ſuperioritatis, vt vocant in ciuitatem Geneuenſem à Papa Martino permutationi quadam impetrare conaretur, Ioannes à Petra ſciſſa epiſcopus cum ciuibus pactus eſt, pro ſe & ſuis ſucceſſoribus, ſe nunquam vlli permutatione aut alienationi libertatis Geneuenſis conſenſurum, ſi ſecus aut ipſe aut aliquis ex ſucceſſoribus faciat, tum ciuibus ius fore illos in proditorum & perduellium numero habendi. Poſtea verò cum Maximilianus imperator Philibertum Sabaudiæ ducem generum ſuum, vicarium imperij in illis regionibus declaraſſet, demùm ipſe ac frater eius Carolus Geneuam noui huius iuris titulo ſibi ſubijcere conati ſunt, prætendentes priuilegia vicariatus à Carolo IIII. olim principibus Sabaudis data, qui tamen omnẽ actionem, poteſtatem, iuriſdictionem, præeminentiam in ciuitate Geneuenſi & eius territorio Amedeo comiti ademerat

Inter has igitur inſidias & odia vicinorum principum Geneuenſes Heluetiorum amicitiam ſtudioſe coluerunt, & fœdera nonnunquam in certos annos cum Bernatibus & Friburgenſibus fecere. Poſtremò perpetuum fœdus, ſeu ius ciuitatis burgrăcht *cum Bernatibus pepigerunt, idq́ arctius firmarunt anno* M. D. XXXVI. *quo tempore propter mutatam religionem Sabaudus princeps & epiſcopus Geneuenſis vrbem bello perſequebantur, Bernatibus illis auxilium ferentibus: Idem fœdus poſtea quoque denuo renouatum eſt, & aliquoties actum vt Geneua publico fœdere pagis Heluetiorum iungatur, quod tamen neſcio quibus de cauſis hactenus confici non potuit.*

NEOCOMVM.

Oppidum Neocomum in Aventicis iacet, ad lacum qui hodie ab oppido hoc nomen habet, ad cuius caput Ebrodunum poſitũ eſt: comitatus oppido adiunctus eſt, qui à Neocomenſibus comitibus hæreditate peruenit ad Hochbergios comites Rotelini dominos, ab his ad Longouillanos duces in Gallia. Bello autem exorto inter Lodouicum XII. *Galliarum regem & Heluetios, Bernates communi Heluetiorum nomine vrbem Neocomũ totumq́ comita-*

comitatum occupauere, & præfectum huic impoſuere, idem fecere cæteri ordine, exceptis Tigurinis, qui cum primum præteriti fuiſſent, debebant vbi vices ad ipſos rediiſſent duplici annorum ſpatio imperare. Sed vbi tempus id veniſſet, Ioanna Hochbergia Longouillani ducis vidua, per internuntios tantum effecit, vt ſibi comitatus ab Heluetijs certis pactionibus reſtitueretur, anno ſalutis 1529. Cæterum ante hoc tempus comitatus certis conditionibus & pactis coniunctus fuit Bernatibus, Lucernatibus, Friburgenſibus & Salodorijs, quæ in hac reſtitutione confirmata ſunt: & domini huius comitatus noſtra ætate Bernatibus peculiari fœdere obſtricti ſunt.

DE POPVLIS QVI COMMVNI Heluetiorum Imperio reguntur.

R*Eipub. Heluetiæ tertiam partem fecimus populos, qui communi Heluetiorum imperio reguntur, de his igitur paucis ſcribendum, quibus temporibus, quo iure in Heluetiorum poteſtatem peruenerint. Ex his autem qui Heluetiorum imperio parent, quædam vrbes ſunt quas ſtipendiarias nominare poſſumus, quòd ſuis ſtipendijs militent Helue-*

tijs:interim αὐτονομίαν *habent,ſuosq́ magiſtratus ſibi creant,quamuis ſummum imperium penes Heluetios maneat, quorum legibus & edictis publicis hi quoque tenentur. Vrbes hæ Auſtriorum principum quondam fuere,& bellis Auſtrijs cum vicinas regiones Heluetij occuparent, certis conditionibus in eorum poteſtatē venere, vt ſaluis veteribus priuilegijs pareant Heluetijs eo modo quo antea Auſtrijs paruere, ſunt autem numero quinque, Bada, Bremogartum, Frouuenfeldum, Mellinga, Raperſchuila.*

BADA.

Bada oppidum ad Limagum fluuium nomē habet à calidis aquis,quarum illic plures ſunt fontes,ad quos plurimi mortales vtriusq́ ſexus confluere ſolent ex varijs locis,vnde quidam Thermopolim, alij Caſtellum Thermarum nominant, nos ad Aquas Helueticas veterum cōſuetudine appellare poſſumus, quibus moris fuit huiuſmodi loca in quibus calidi fontes ſunt, Aquarum nomine appellare, vt in Italia ſunt quæ Statiellæ, Appollinares: in Gallia Sextiæ, Conuenarum, Tarbellicæ: in Germania Granij: Bada quoq́ oppidum Marchionum Badenſium in quadam inſcriptione ad Aquas nominatur,

natur, & in Vuettingenſi inſcriptione noſtræ Badæ ciues Aquenſes nuncupantur. Eſt hoc oppidũ vnum ex antiquiſsimis Heluetiæ, quippe cuius meminit Cornelius Tacitus, qui appellat locũ in modum municipij extructum, amœno aquarum ſalubrium vſu frequentem: eodem auctore Romani caſtellum eius loci præſidio munierunt, etenim montes eo loco coeuntes penè in vnũ, regionem claudunt. Tranſitur autem hac ex Germania & Heluetijs pago Tigurino in Verbigenũ pagum, & per reliquã Heluetiam in Galliam & Italiam. Habuit Aquarum oppidũ antiquitus duas arces, alteram in edita rupe ſitam, quæ inde nomẽ apud Germanos accepit, der Stein zů Baden/ *hac ab Heluetijs (vti mox dicemus) diruta hodie in ruinis iacet: altera ad pontem ſita eſt, quam noſtra ætate præfecti ab Heluetijs miſſi incolunt. Comites etiam ſui nominis Bada olim habuit, horũ familia extincta ſucceſſere illis Habeſpurgij, qui cùm hunc comitatum, tum præterea multa alia Auſtriæ domui coniunxere. Ab Auſtrijs autem ad Heluetios Bada peruenit Conſtant. Concilij tempore, hac ratione. Fridericus Auſtrius abduxit è concilio Ioan.* XXII. *eumq; defendit inuito Imperatore atq; Concilio. Itaq; Concilij decreto cõmunione eccleſiæ priuatus eſt, præterea ab Imp. proſcriptus, et bona eius publicata: intulere illi bellum, Imperator ipſe*

Antiquitas huius oppidi.

Bada quomodo ad Heluetios peruenerit.

Sigiſmundus exercitu è ciuitatibus Vindelicis & Germanicis conſcripto, princeps item Bauarus, ac alij nonnulli, iuſſi ſunt etiam Heluetij ab Imperatore ſimul & Concilio bellum totis viribus Auſtrio inferre, id illi renuêre, hac de cauſa, quòd ſaluo honore ſui nominis hoc non poſſint facere, propter pacem quam in annos quinquaginta nuper cum Auſtria familia fecerint, & tabulis ſignatis atque iure iurando confirmarint. Ad hanc Heluetiorum excuſationem patres Concilij reſponderunt, Fridericum eſſe hoſtem Eccleſiæ, publico decreto excommunicatum atq; proſcriptum, ac bellum hoc ad Eccleſiam ſpectare, quam ille in ſuis membris iniuria affecerit, quare ſi Imperatoris iuſſu Heluetij arma capiant, eos piè rectéq; facturos eſſe, ac tam abeſſe, vt id honorem eorum lædat, vt potius ſi in his excuſationibus perſeuerent, ipſi quoq; condemnationi pari cum Auſtrio ſubijciendi ſint. Præterea Imperator ex ſententia legatorũ regum Angliæ, Daniæ, Suediæ, Noruegiæ, Bohemiæ, Poloniæ, principum item & nobilium, ac iuriſperitorum, ſtatuit Heluetios iure arma poſſe Auſtrio inferre, nihil obſtante pace facta: propterea quòd ab his qui Imperio parent, in omnibus actionibus Pontificis atq; Imperatoris ius & maieſtas vel expreſſè excipiatur vel excepta ſubintelligatur. Huius decreti tabulas

Imperator

Imperator Heluetijs tranſmittit, ac denuo eos bellum Auſtrio inferre iubet, ſimul etiam quæcunque olim illis ab Auſtrijs oppignerata fuerint, eorum ius imperio vendicat, promittit etiam ſe nullam pacem cum Auſtrio facturum, antequam Heluetij quoque priſtinæ paci reſtituantur. Rationibus his perſuaſi maiores noſtri, arma ſumpſere, ſed quia Imperatoris & Romani imperij nomine bellum gerendum erat, petunt ab Imperatore ſtipendium, neq; enim æquum eſſe vt ipſi ſumptus faciant, & præmia victoriæ ad alios redeant, opes quoque ſuas non eſſe tantas vt magnos ſumptus ferendo ſint. Erat hæc poſtulatio non iniqua ipſius Imperatoris iudicio, attamen quia pecunijs exhauſtus erat, conceſſit Heluetijs, vt quæcunque bona Auſtriorum vel ante poſſederint, vel hoc bello occuparint, imperij nomine poſſideant, donec pro ſumptibus & ſtipendijs belli illis ſatisfactum fuerit. Tigurinos quoque Imperator peculiaribus literis ad bellum exhortatus eſt, & illis agrum trans Albium montem, qui liberæ prouinciæ nomen habet, ante ab Auſtrijs poſſeſſum in perpetuum feudum conceſſit. Itaque Tigurini anno 1415. medio Aprili inſtructo exercitu Mellingam oppidum ad Ruſam fluuium obſident, & die tertia deditione capiunt: inde copias ducunt Bremogartum, quo loco ſuas copias cum illis iun-

xere Suitij & Tugini: ſecuti Bremogardij exemplum Mellingenſium Heluetijs ſe in fidem Romani Imperij nomine dedunt. Eodem tempore Lucernates Surſeium oppidum cepere. Bernates autem aſcitis in auxilium Salodorijs, Bipennenſibus, Nuuenburgio comite, & nonnullis alijs Zofingam, Arburgum, Arouium, Lentzburgum, & Brugas oppida, omnemque illum tractum pagi Verbigeni in ſuam poteſtatem redegere. Verùm Tigurini captis oppidis quæ diximus, Badam obſederunt, his cæteri pagi omnes vnis Bernatibus exceptis ſeſe coniunxerunt, etenim non aliud caſtellum munitius in tota heluetia Auſtrij habebãt, & ſæpe ante ex hoc loco Heluetiorum & præſertim Tigurinorum fines infeſtarant: itaque omnino oppidum cum arce ſibi expugnandum eſſe ſtatuere. Ac oppidum quidem, cum abſque intermiſſione mœnia & domus tormentis ferirentur, poſt tertiam ſeptimanam deditionem fecit: Cæterum qui arci præſidio erant, munitioni loci confiſi, quamuis capto oppido eandem fortiter defendebant, Heluetij autẽ acceptis etiam Bernatum auxilijs, oppugnationibus aſsiduis eos ad deditionem vrgebant: tandem igitur cum eos paulatim lapides ac tela deficerent aliaq; defenſioni opportuna, induciæ in aliquot dies factæ ſunt, intra quos niſi Fridericus Auſtrius eos eximeret obſidione

dione, ipſi præſidio excederent, arce in Heluetiorum poteſtate relicta. Interea temporis interceſſione Bavari & Norinbergenſis Burggrauij, Fridericus dux Sigiſmundo Imperatori reconciliatus eſt, itaque confeſtim legati ab Imperatore miſſi ſunt in caſtra Heluetiorum, qui eos iuberent bello abſiſtere, verùm illi memores iniuriarum quas ex hoc loco ſæpe ab hoſtibus acceperant, finito induciarum tempore oppugnationem vrgebant, ac perendie Pentecoſtes eam deditione ceperunt, & incendio ſtatim deleuere: quare cum poſtridie Pentecoſtes legatus Imperatoris Fridericus comes Toggius in caſtra Heluetiorum veniſſet, qui denuò eos ab armis diſcedere iuberet, arcem captam & deſtructam inuenit: dolebat id quidem nobilitati, ſed cum Heluetij indicto & legitimo bello id feciſſent, non habeant accuſandi occaſionem. Cæterum cum in Hiſpaniam profecturus eſſet Imperator ad Petrum de Luna, qui & Benedictus XI. *appellatur, Pontificē euocandum, & ærario aſſiduis ſumptibus cùm Cōcilij tū bellicis exhauſto, pecunijs egeret, Tigurinis oppignerauit, Badam, Bremogartum, Mellingam, Surſeium, oppida cum ſuo agro: ſimiliter Bernatibus capta ab ipſis & ſupra dicta Verbigeni pagi loca, certo auri pondere oppignerauit,*

quæ illi noſtra quoque ætate ſoli poßident. Tiguri-ni verò proximo anno in huius oppignerationis par-ticipationē quinq; Heluetiorum pagos, Lucernam, Suitiam, Vnderualdiam, Tugium & Glaronam admiſere. Vrij verò quia exiſtimabant horum op-pidorum poſſeßionem paci cum Auſtrio facta ad-uerſari, initio noluere pignoris huius participes eſſe: ſed cum audiſſent aliorum rationes, qui ſe quoq; pacis ſeruandæ ſtudioſos aſſerebant, ſed bellum ſuſ-cepiſſe iuſſu & imperio Concilij atque Imperatoris, & ex horum voluntate hæc nunc militiæ ſtipendia & belli præmia poßidere, & eadem ab Imperatore, penes quem ſumma poteſtas ſit, fiduciario iure acce-piſſe non exigua auri vi perſoluta: his inquam alijs-que rationibus auditis ipſi quoque in participatio-nem huius oppignerationis venerunt. Poſtremi om-nium admißi ſunt Bernates.

BREMOGARTVM ET Mellinga.

BRemogartum oppidū eſt ad Ruſam fluuium, à quo media ſui parte ferè pēninſula modo cin gitur, infra Lucernam duobus magnis miliaribus Germanicis ſitum. Vetera oppidi priuilegia teſtan-tur id quondam fuiſſe è numero ciuitatum Romani imperij,*

imperij, poſtea tamen Habeſpurgijs, & qui ex his orti ſunt Auſtrijs principibus paruit: quando autem & quo iure in horum poteſtatem peruenerit, incertum eſt. Mellinga exiguum oppidulum ad eundem fluuium miliari Germanico infra Bremogartum, ſemper Habeſpurgijs paruit. Ambo hæc oppida eodem bello quo & Bada ab Heluetijs capta nomine imperij, & poſtea à Sigiſmundo Imperatore ijſdem oppignerata ſunt, hac conditione vt illis omnia vetera iura, priuilegia, conſuetudines, ſalua maneant, & Heluetijs præſtent eadem ſeruitia, quæ antea Habeſpurgijs & Auſtrijs dominis ſuis præſtiterunt: itaque nunc octo veterum pagorum imperium agnoſcunt.

RAPERSVILA.

Raperſuila verò oppidum ad lacum Tigurinum, quondam ſedes comitum à Raperſuila, quorum ſucceſſores Habeſpurgij deinde in his locis dominati ſunt, in Heluetiorum poteſtatem peruenit anno 1458. Duæ factiones Raperſuilæ erant, Auſtriorum vna, Heluetioru͂ altera, ex hac Sigiſmundus dux quoſdam captiuos Oenipontem abduxerat, alij eo facto territi ad Heluetios confugerunt, cæterum omnes patriæ reſtituti ſunt Heluetiorum interceſſione, qui palàm præ ſe ferebant bellum illaturos

oppido, ni vincti liberentur, exules reſtituantur. Accidit autem proximo anno vt Heluetij à Conſtancienſibus contumelijs affecti bellum illis inferrent, ex eo bello cum pace facta Vrij, Suitij, Vnderualdij, Glaronenſes domum redirent, ab Raperſuilenſibus tranſitum per eorum vrbem ac commeatum ſuis militibus petiere, idq; opera eorũ qui Heluetica factionis erant facilè impetrauere: cæterùm in oppidum admiſſi, cum numero ac viribus ciues ſuperarent, et maior quoq; ciuium pars tota Heluetiorũ eſſet, ciues ſibi ſacramentũ dicere coegerunt, itaq; ab hoc tempore Raperſuila in horum quatuor pagorũ poteſtate permanſit, ſeruata tamen ciuibus ea quam ſub Auſtrijs habuerant libertate.

FRAVVENFELDVM.

FRauuenfeldũ caput Turgeæ regionis, biennio poſt Raperſuilam ſeptem pagi Heluetiorũ cepere bello quod aduerſus Sigiſmundum Auſtrium geſſere: belli autem huius variæ cauſæ fuere. Coniecerat dux in vincula Cardinalem Cuſanum Brixinenſem Epiſcopũ, hunc quia non ſtatim iubente Papa Pio (is fuit Æeneas Syluius) dimiſerat, à Pontifice excommunicatus eſt: cum autem hoc fulmine

parum

parum moueretur, et ad futurum concilium preuocaret, Papa Heluetios illi arma inferre, et eccleſiã tueri iuſsit, ac quidam pagi Pontificis edicto paruere, non tamen apud omnes id parem authoritatem habuit, ſed aliæ quoq; belli cauſæ acceſſerunt. Vitodurum oppidum ſitum in comitatu Kyburgio qui Tigurinorum erat, Auſtrio tum parebat, in hoc nundinæ quotannis XVI. *Octobris, S. Galli die magna vicinæ ruſticæ plebis frequentia celebrantur, ad has cum veniſſet Kyburgia plebs, oppido excluſa eſt, quòd ſuſpicionem vanam concepiſſent oppidani Tigurinos nundinarum tempore vrbi inſidias ſtruere, et de ea occupanda conſilia iniuiſſe: cumq; Præfectus Tigurinorum peteret, vt portas ſibi aperirent, & mercatum liberum ſuis veteri more concederent, & ſponderet nihil damni & periculi oppido imminere, nullam tamen fidem apud eos inuenit. Itaque Tigurini ſuis omnibus interdixere ne commeatum aut vllas alias res venales Vitodurum importarent. Auſtrius quoque oppido metuens illud præſidio munijt, & hoc quidem factum anteceſsit Papæ ſententiam. At altera belli cauſa hanc conſequuta eſt. Erant nobiliſsima familia apud Stirios orti duo fratres Gradleri Vigilius atque Bernhardus, hi ab Auſtrio domo pulſi*

& bonis omnibus exuti ſunt, dote quoque vxoris Bernhardi quæ ex Starckenbergia familia erat, intercepta, hi cum diu fruſtra ſua bona à duce repetijſſent, & vt ſe cognitioni iuris ſiſteret impetrare nunquam potuiſſent, tandem in Heluetiam conceſſere, & à Tigurinis ciuitate donati ſunt: empto etiam ab illis Egliſouio oppido, bellum Auſtrio intulere, Tigurinorum auxilio adiuti. Cum autem Auſtrius nouo præſidio Vitodurum munijſſet, poſtquam Tigurinorum copiæ domum redijſſent, inter illud & vicinos Kyburgios noua quoq; diſſidia exorta ſunt, ita vt denuò Tigurini vocatis in auxilium cæteris confœderatis copias ſuas eduxerint & Vitodurum obſederint. Hoc igitur tempore anno 1460. *Dieſſenhouium oppidum ad Rhenum in Turgea, & Frauuenfeldum, totamq; Turgeam Heluetij in ſuam poteſtatem redegerunt.*

PRAEFECTVRAE IX.

PRæfecturæ communes partim ſeptem, partim plurium pagorum imperio reguntur, ſunt autem omnes numero nouem, Badenſis comitatus, Liberæ prouinciæ im Wagenthal/ *Turgea, Saruneces, Rheguſci, Luganenſes, Locarnenſes, Mendriſij, Madia vallis. Ex his quatuor poſtremæ trans Alpes*

Alpes in Italia & Lepontiorum finibus ſitæ, Italica lingua vtuntur, cæteræ omnes Germanicam linguam in vſu habent: & Sarunetos atque Rheguſci in finibus veteris Rætiæ, tres aliæ inter antiquæ Heluetiæ limites ſitæ ſunt.

BADA ET TVRGEA.

BAdenſis igitur comitatus in Heluetiorum poteſtatem peruenit vnà cum oppido Aquarum, & Turgea cum Frouuenfeldo: id quomodo & quando factum ſit, iam à nobis expoſitum eſt. Badæ imperant Tigurum, Lucerna, Vria, Suitia, Vnderualdia, Tugium, Glarona, Berna: hi quoque pagi omnes Berna excepta imperium in Turgea habent. Iudicium tamen rerum criminalium ſeu capitaliũ ademptum Friderico Auſtrio tempore Concilij Conſtantienſis, & Conſtantienſi vrbi tum oppigneratum à Sigiſmundo Imperatore, manſit penes eam ad annum vſque Chriſti 1499. quo in actione pacis inter Maximilianum Imperatorem & Heluetios, iudicium hoc Heluetijs ceſſit. Itaque ſeptem pagi Turgeæ imperant, cæterum iudicia rerum capitalium, prouocationes & mulctæ harum cauſarum, ad decem veteres Heluetiæ pagos pertinẽt, qui bellum aduerſus Maximilianum fœduſq; Sueuicũ geſſere.

LIBERAE PROVINCIAE.

CÆterùm Liberæ prouinciæ ad Ruſam fluuium (eſt hæc alia regio à Libera prouincia trans Albium montem, quam ſupra Tigurinis à Sigiſmundo Imperatore datam ſcripſimus) eodem tempore quo Bada ab Heluetijs bello captæ ſunt. Appellantur autem Liberæ prouinciæ caſtella & vici qui ſunt ad ſiniſtram Ruſæ fluuij, ſupra & infra Bremogartum oppidum: ac videtur inde nomen impoſitum, quòd tres vici quorum ſinguli ſuam iurisdictionem habuere, ac proprios magiſtratus ſeu officiales, nempe Meyenbergum, Richenſea, Villa Verbigena, quaſi prouinciolæ quædã peculiares in vnam prouinciam coniunctæ ſunt. Olim hæc regio appellata fuit comitatus Rore, & hoc nomine nuncupatur ab Henrico V. Imperatore in priuilegio quodam cœnobij Murenſis: arx autem Rore comitum ſedes in oppido Arouiano ſita fuit. Quo autem tempore Heluetij iuſſu Imperatoris & concilij Fridericum Auſtrium bello perſequuti ſunt, Lucernates loca ad Ruſam fluuium, & hunc quoq; comitatum Rore in poteſtatem redegerunt: cæterum cum finito bello ſoli hunc ſibi aſſerere conarentur, oppoſuere ſe illis Tigurini, Suitij, Vnderualdij, Tugini & Glaronenſes, in conuentibus habitis Begkenriedæ, Vnderualdiæ, Suitiæ, & in caſtris ante Bremogartum, qui oſtendebant

debant ita initio belli inter ſe conſenſiſſe pagos, vt quacunq́ loca in Verbigenis hoc bello capiantur, ea communi imperio regantur. Etſi autem Lucernates ſe nihil de hoc pacto legatis ſuis in mandatis dediſſe dicerent, tamen auditis vtrinq́ teſtimonijs, Bernates arbitri huius controuerſiæ delecti, pronunciarũt, hos pagos in participationem huius præfecturæ admittendos eſſe: decennio poſt Vrij quoq́ ſex pagorum voluntate in huius præfecturæ ſocietatem venere, itaq́ ſeptem pagi Heluetiæ hodie huic præfecturæ imperant Tigurum, Lucerna, Vria, Suitia, Vnderualdia, Tugium, & Glarona. Regio hæc non admodum ampla eſt, ideoq́ præfectus quiſquis is fuerit, non in ipſa regione habitat, ſed cum vſus poſtulauerit, iuris dicundi cauſa aliquoties in año illuc proficiſcitur, ac plerunq́ cum illuc venerit, in cœnobio Benedictini ordinis Mure, quod ſatis amplum opulentum & elegans eſt, habitare ſolet.

SARVNETES.

SArunetum nomen vetus eſt inter Rætiæ populos, hodie oppidum & regio Sargans vulgo nuncupatur, quaſi dicas Saræ anſerem, nam Ganſam noſtrates anſerem nuncupant: quidam à Sanacaſa nomen ſed perperam deducunt, cum nulla vel antiqua vel mediæ ætatis ſcripta ad hoc nomẽ alludant,

contra in multis ſuperioris ætatis diplomatibus oppidum Sarunegans nominatur, quæ appellatio à Sarunetum nomine, quorum Plinius meminit, haud dubie deducta eſt. Quoniam verò Sarunetum ſedes eſt ad ortum Oeni fluminis, qui populi hodie Engadini appellantur, hi noſtri Sarunetes aut Sarunegansij ſuperiorum fortè coloni ſunt, aut ſuum nomen non ab illis ſed à Sara fluuiolo oppidũ præterfluente acceperunt. Paruit olim Sarunetum regio comitibus Vuerdenbergijs, qui propterea Sarunetum comites dicti ſunt: ac aliquando regio hæc Auſtrijs principibus, & poſtea comitibus Toggijs oppignerata eſt, poſtea rurſus à comitibus Sarunetijs redempta & poſſeſſa, donec año 1483. Georgius Vuerdenbergenſium comes eam ſeptem pagis Heluetiorum venderet. Ab his præfecti ordine mittuntur, qui in arce olim comitum domo habitantes, Sarunetibus imperant: ſunt autem hi pagi ſeptem veteres, qui & Turgeæ & Liberæ prouinciæ imperant. Oppidum ipſum Sarunetum quamuis Heluetijs pareat, ſuis tamen priuilegijs fruitur, proprios magiſtratus ſibi creat, qui ciuibus ius dicunt, & cauſas ciuiles cognoſcunt.

RHEGVSCI.

RHEGVSCI.

RHeguſci & ipſi Rætica gentis ſunt, qui ſuprà lacum Acromum ſeu Potamicum vtrinq; ad Rhenum habitant: cæterùm qui dextram Rheni ripam tenent, quò loco eſt Brigantium vetus oppidũ, & Velcuria, noſtra ætate Auſtrijs parent: ſed ab altera parte Rhineggum & Alteſtettum oppidula, & vallis quæ verſus Vuerdenbergios porrigitur, Heluetiorum imperio ſubiecta eſt. Fuit autem huius regionis imperium quondam penes Auſtrios, & ab illis, nobilibus Iunijs oppigneratum eſt, tempore verò Conſtantienſis Cõcilij, cum Fridericus Auſtrius à Sigiſmundo Imperatore proſcriptus eſſet, Fridericus Toggius comes Rheguſcos aliaq; Auſtriorũ loca ex voluntate Imperatoris occupauit, ſatis faciẽs illis quibus hæc oppignerata fuerant. A Toggio certo auri pondere Rheguſcorum regio oppignerata eſt nobilib⁹ Vlrico & Conrado, Beiereris fratribus: anõ deinde 1460. cùm Iacobo Beierero horum hæredi quædam controuerſiæ cum Abbatiſcellanis intercederent, ac ideò vereretur ne aduerſus eorum vim hæc loca tueri poſſet, vltrò ſua iura eis vendidit, & illis hoc pignus reſignauit. Manſerunt deinde Rheguſci in Abbatiſcellanorum poteſtate triginta proximis annis, cæterùm cum Abbati Sangallenſi, vnà

eum eius imperio ſubditis & ciuibus S. Galli bellum intuliſſent, atq; cœnobium nuper Roſaci extructum diruiſſent, Heluetici pagi confœderati Abbati, collectis copijs, & euocatis etiam reliquis confœderatis Abbati ſuppetias tulerunt, & Abbatiscellanos pacem petentes, tum pecunia, tum Rheguſcorum imperio mulctarunt: poſſeſsio autẽ Rheguſcorum in ſumptus & ſtipendia belli ceſsit Heluetiorum pagis Tiguro, Lucernæ, Suitiæ, Glaronæ: hi poſtea Vrios, Vnderualdios, Tuginos, qui ipſis auxilio venerant, & præterea veteres loci dominos Abbatiscellanos in communionẽ huius imperij admiſere, itaq; noſtra ætate octo hi pagi Rheguſcis ex ordine præfectos dãt, quorũ ſedes eſt Rhyneggo vetuſto oppidulo ſito in finibus Rheguſcorum, ſupra eum locum qua Rhenus lacum Acromum ingreditur.

PRAEFECTVRAE ITALICAE.

SVperſunt adhuc quatuor præfecturæ, quas noſtri Transalpinas vocant, quòd vltra Alpes in Italia ſitæ ſint: harum prima eſt Luganum vel Lucanum oppidum ad lacum quem quidam ab oppido Luganenſem alij Gauni lacum vocant, is ad Leuã habet Larium, Verbanum à dextris in quem ſeſe exonerat. Proxima huic præfectura eſt Locarnenſis, eſt autem Locárnum amœnum & elegans oppidum ad caput lacus Verbani, munitiſsima arce quondam

ornatum,

ornatum, cui poſt Mediolanenſem primæ partes apud Inſubres olim tribuebantur. Medriſiana præfectura tertium locum tenet, quæ ad ſiniſtram lacus Gauni iacet. Poſtremo eſt Madia vallis appendix quondam Locarnenſium, ſicut Mendriſium Luganenſiũ. Peruenerunt hæ quatuor præfecturæ in Heluetiorum poteſtatem an. 1513. ex dono Maximiliani Sfortiæ Mediolanenſium ducis. Is enim pulſis Italia Gallis cõſilio & auctoritate Iulij papæ, opera autem & auxilio Venetorum atq; Heluetiorum, honorarium hoc Heluetijs dedit, quatuor præfecturas ſitas in proximis finibus Heluetiorum: Rætis item confœderatis vallem Tellinam. Verũ triennio poſt Franciſcus Gallorum rex cum Heluetios ad Marignanũ viciſſet, & pulſo Maximiliano rurſus Inſubrum dominiũ Gallis vendicaſſet, pace facta Friburgi, donationem hanc Heluetijs ſua auctoritate confirmauit: idem fecere alij qui Gallis in imperio Mediolanenſi ſucceſſere. Mittunt autem in hæc loca præfectos omnes Heluetiorum pagi unis exceptis Abbatis cellanis, hi enim cum Heluetijs primũ hæ regiones datæ ſunt, nondum in numero pagorũ fuere, ſed proximo demum anno in eum aſciti ſunt.

BILITIONVM.

ITalicis præfecturis connumerari fortè poteſt Bilitionum oppidũ, quod paret tribus pagis, Vrijs,

Suitijs, Vnderualdijs. Fuit hoc oppidum comitum Miſaucorum, qui eo ſpoliati à duce Mediolani, cum denuò per inſidias oppidum cepiſſent, vendiderunt illud Vrijs & Vnderualdijs: cæterum ijſdem artibus quibus Miſaucius oppidum duci ademerat, illud Heluetijs quoq; ademptum & à duce recuperatũ fuit. Ab eo tempore (facta aũt ſunt hæc circa añum Dñi. 1422.) multa bella Heluetij huius oppidi recuperandi gratia geſſere, & demum anno 1500. eius poſſeſsionem adepti ſunt: cum enim inter Sfortias & Gallos aſsidua bella vigerẽt, ciues vt ſuæ quieti & paci conſulerẽt, ſeſe Vrijs dedidere: cæterũ Galli Inſubribus potiti, ſæpè id ſed fruſtra ab Vrijs & eorum ſocijs repetiere. Ac demũ eo tempore quo Heluetijs tradita ſunt quatuor præfecturæ à Mediolanẽſibus ducibus, Bilitionis imperiũ tribus pagis confirmatũ eſt. Diuiditur aũt Bilitionẽſis ditio in tres præfecturas, Bilitionũ, vallẽ Palẽſam, vel Pleniã, & Riuieram, quæ ita adminiſtratur à tribus pagis per vices, vt ſemper ſinguli pagi vnam è tribus præfecturis obtineant: itaq; ſi Vrij præfectum Bilitiano impoſuerint, Suitij Palenſæ valli, & Vnderualdij Riuieræ imperabunt, ac poſtea Vrij Riuieram, Vnderualdij Palenſam & Suitij Bilitionum præfectũ mittent: & quia Riuieræ præfectura exiguos prouentus habet, plærũq; is qui Bilitiono præfuit, poſtea Riuieræ quoq; præponitur.

DE

DE FOEDERIBVS HELVETIORVM cum vicinis Regibus & Principibus.

DEmoſthenes oratorũ Græciæ non tantùm eloquentiſsimus, ſed ſumma quoq; ſapientia præditus, & patriæ libertatis in primis amans, ſcribit non eſſe tutam liberis ciuitatibus nimiam tyrannorum familiaritatem, atq; illis, præſertim finitimis, nihil fidei habendum eſſe, propterea quòd omnis rex & tyrannus libertatis inimicus & legibus infeſtus ſit. Rectè autem ipſum Athenienſibus & vniuerſæ Græciæ conſuluiſſe euentus declarauit. Philippus enim Amyntæ F. cui tũ Demoſthenes aduerſabatur, & qui hunc ſecuti ſunt in Macedoniæ regno, Græcorum libertatem ſimulata amicitia, & fœderibus pro ſuo commodo factis, oppreſſerunt. Quæ cum ita ſint credo nonnullos admiraturos maiorũ noſtrorum conſilium, qui cũ externis regibus & principibus finitimis tot fœdera fecerunt. Sed hic tenendum eſt non omnia ex æquo fœdera reipublicæ pernicioſa cenſeri, ſed συμμαχίαν & nimiam familiaritatem: alioqui pacis conſeruandæ cauſa neceſſe eſt nonnunquã inter vicinos fœdera ſanciri, vt certo iure inter ſe vti, & res mutuo contrahere poſsint. Huiuſmodi autem pacis & amicitiæ fœdera plæruq; maiores noſtri fecerunt: quòd ſi nonnunquã Regi aut principi alicui

ſe arctius coniunxerunt, id non abſq; maturo & graui conſilio ab illis factum eſt, atq; ita, vt ex ipſis fœderibus patebit, conditiones conceptæ & initæ ſunt, ne facilè libertati periculum creari poſſet. Fecerunt autem fœdera nonnunquam in paucos aliquot annos cum Romanis pontificibus, Sixto, Iulio II. Leone X. Clemente VII. cum principibus vicinis, Auſtrijs, Sabaudis, Mediolanenſibus, Vuirtenbergenſibus: cum epiſcopis Conſtantienſi, Baſilienſi: cum vrbibus Vindelicis ad lacum Acromũ, cum Sueuicis item, & his quæ ad Rhenum ſunt: ſed nos pleriſq; horum prætermiſſis ea duntaxat commemorabimus quæ vel hæreditaria ſunt, ac noſtra ætate durant, vel ſaltem alijs diuturniora & celebriora fuerunt, nempe Mediolanenſia, Auſtriaca, Burgundica, Sabaudica, & omnium celeberrima atque recentiſſima Gallica.

MEDIOLANENSIA FOEDERA.

QVæ fuerit antiquiſſima conuentio & pactũ inter Mediolani duces & Heluetios affirmare equidem non poſſum, cæterùm an. 1466. Galeatius dux & Blanca Maria eius coniunx, fœdus ſeu potius conuẽtionem & pactum quoddam fecere cum octo Heluetiorum pagis, certis conditionibus, quæ

vulgo

vulgo Capitula Mediolanenſia nominantur, in quibus veterum etiam Capitulorum mentio fit, vnde cõſtat iam olim Heluetios, et præcipuè Vranios qui ſummas Alpes accolunt, certis conuentionibus ſocia tos fuiſſe Inſubribus: Sed cum illa antiquiora, penè obliuione ſepulta ſint, ſummam huius conuentionis, quam vt dixi Galeatius Maria Sfortia fecit, exponam. Primum caput huius fœderis ad Vrios pertinet, litẽ illis de Lepontia valle mouerat Ordinari⁹ ſummi templi D. Virginis Mediolani, hoc igitur capite dux concedit liberam eius vallis poſſeßionem Vrijs, quoad ciuilem eius iurisdictionem, & tum ſuo iuri renunciat, tum idem ab ordinario ſe impetraturum ſpondet. Viciſsim Vrij vectigal annum duci pendant, ac Iunio aut Iulio menſibus ante medium Auguſtũ illi Mediolanũ mittãt quatuor accipitres, & arcubaliſtã ſeu ſcorpionẽ. Controuerſias de Eccleſiæ reditibus inter Ordinariũ & Lepontinos iudicẽt duo ab vtraq; parte delecti iudices, quib. tertius quaſi arbiter à duce adiũgatur, quẽ deliget ex aliquo ſeptẽ pagorũ Heluetiæ ſenatorij ordinis virũ. Iidẽ decernũto quid Princeps, quid Lepõtij, Ordinario perſol uere debeãt, & ſi præterea cõtrouerſiæ exiſtant de nõ ſolutis cenſib. eas iudicanto. Alterũ caput eſt vt Heluetij 8. pagorũ & quicunq; eorũ limites inhabitant, & imperio parent, aut eorũ inquilini per quadrien-

nium fuerint, veteri libertate fruantur, nempe vt per omnia loca Mediolanenſis ducatus ad foſſam vſq; vrbis à portorijs & vectigalibus exempti ſint. Tertium eſt de nominibus exigendis. Quartum de controuerſijs, ſi quæ fuerint inter ducem & pagos Heluetiorum, aut ſi fortè priuati homines ex Heluetijs controuerſiam cum duce habeant. Quintum de controuerſijs priuatorum. Sextum de libero mercatu, vt liceat Heluetijs res ſuas, equos, boues, vendere, neq; dux vel ipſis venditionem, vel ſuis emptionem inhibeat. Septimum vtrinq; amicitia colatur, neq; vna pars alterius hoſtibus tranſitũ hoſpitiúmue præbeat.

Quoniam verò poſt hanc tranſactionem Mediolanum ſæpe Dominos mutauit, capitula aliquoties cõfirmata atq; renouata ſunt, ac poſtremò anno 1552. Ferdinandus Gonzaga Gubernator Mediolanenſis nomine Caroli V. Imperatoris cum Heluetijs hãc conuentionẽ renouauit, ſimilibus ferè conditionibus. Prima eſt de beneficio exemptionis à vectigalibus alijsq; oneribus, item de emptione frumenti, vt ea libera ſit, at ingraueſcente annona ſi modius 13. libris vẽdatur, ne quid euehatur vetare licet: verũ interea Heluetijs 2000. modij amicitiæ cauſa vendantur. Eandem rationem ſeruant Heluetij erga Mediolanenſes. Altera eſt de emptione & vectura ſalis.

Tertia

Tertia confirmantur Heluetijs vetera priuilegia, vt liberè iter facere, mercimonia exercere tota regione poßint, neque literis aut ſaluo conductu opus habeant, peſtis tempore excepto: præterea tantum Mediolani ſub porta ſoluant portorium. Quarta eſt, qui nam poßint frui his priuilegijs, & nominatim excluduntur Mediolanenſes qui ad Heluetios migrarint. Quinta, ne fraus fiat, ſancitur, vt qui his priuilegijs gaudent, nullam ſocietatem mercaturæ ineant cum his qui illis carent. Sexta conditio eſt de controuerſijs componendis & dijudicandis. Septima ſi alterius partis rei ad alteram confugiant, cauſa cognita ſi ſontes iudicentur, ſuo magiſtratui dedantur, vt ille pœnas ſumat. Octaua in redditibus, decumis bonis mobilibus & immobilibus, quæ vel nunc poßident Heluetij in ducatu, vel hæreditate illis poſt obuenerint, eodem iure vtantur quo Mediolanenſes apud ipſos. Nona, vtraq; pars liberum tutumq; iter per alterius regionem habeat, & vtrinque vt hactenus mutua amicitia ſeruetur. Decima, excipiunt Heluetij fœdera ſua, & omnes vetuſtiores tabulas obſignatas, ne quid illis capitibus derogetur. Poſtrema, tempus huius conuentionis definitur, vt duret quadriennio poſt obitum Caroli Imperatoris. Etſi verò hactenus varias ob cauſas conuentio hæc inter Sereniß. Hiſpaniarum regem Me

diolani Dominum, & Heluetios nondum eſt reno-uata, tamen ſtudioſe vtrinq; veterem amicitiam conſeruant, & iiſdem ferè vt olim priuilegijs Heluetij hactenus Mediolani fruuntur.

FOEDERA AVSTRIACA ET Burgundica.

Qvemadmodum cum nullis alijs principibus quàm Auſtrijs ſæpius pro libertate ſua bella geſſerunt Heluetij, ita cum nullis alijs plures conuentiones, pacta & fœdera fecerunt: ſed illas vt paucorum annorum, & vnius aut duorum pagorum conuentiones omittimus, & Sigiſmundi Auſtrij cum Heluetijs vnionem perpetuam & hæreditariam exponemus, quæ deinde à Maximiliano & Carolo V. Ferdinandoq; Imperatoribus renouata eſt. Sigiſmundus hic Auſtrius cognomento ſimplex, filius fuit Friderici, qui Ioannem Papam à concilio Conſtantienſi abduxit, & eo nomine fuit proſcriptus, hic graues inimicitias cum Heluetijs exercuit, & multa bella quamuis infeliciter cũ illis geſſit, ad Vitodurum, Mulhuſium, Vualdshuttum, in Turgea, alijsq; locis: quibus bellis Turgea ſatis ampla & fertilis populoſaq; prouincia ab Heluetijs illi adem-

li adempta eſt. Idem cùm bello Heluetios ſuperare nequiret, in Galliam profectus, à rege Ludouico auxilium aduerſus Heluetios petijt, cum autem Gallorum rex ſe bello Heluetico implicare nollet (erat enim antequam regnum adipiſceretur, Heluetiorum robur & virtutem expertus, pugna cum illis iuxta mœnia penè vrbis Baſilienſis commiſſa) ad Burgundum ſe contulit, & huic non quidem Heluetiam vendidit, vti Lazius ſcribit, ſed comitatũ Ferratenſem, aliaq́ Heluetijs vicina loca octoginta aureorum millibus oppignerauit, vt eum hac occaſione cum Heluetijs committeret. Sed hæc oppigneratio præter opinionem longè aliter cecidit, etenim Hagenbachius Burgundi præfectus graui tyrannide omnes illos populos premere cepit, eorum vxoribus ac liberis vim inferre, multos inſontes & indemnatos carceribus concludere, & capite quoque multare. Itaque Sigiſmundus ſuorum miſertus, ac aſſiduis eorum querelis impulſus, denuo redemit eandem prouinciam perſoluto oppignerationis arrhabone: ſed non idcirco Burgundus poſſeſſione illarum ceſſit, imò vi ſemel receptam regionem retinere conabatur. Erant tum Heluetijs quoque inimicitiæ cum Burgundo, cum autem Auſtrius non minus quàm ipſi, Burgundo impar eſſet, ceptum eſt agi à viris prudentibus de amicitia & fœdere

iungendo, vt aduerſus communem hoſtem iunctis viribus bellum gererent, & in ea re maximam operam nauauit Gallorum rex Ludouicus, qui vndiq; Burgundo clàm hoſtes comparare, & concitare ſolebat, vtebatur autem ad hanc rem conficiendam opera hominis Heluetij, Iuſti Sillinij, qui Epiſcopo pus Seudunenſis, & Gratianopolitanus poſtmodum factus eſt, hic notus quoque Sigiſmundo Auſtrio, & illi non minus quàm domi apud ſuos gratus & acceptus, tandem effecit, vt auctoritate regis Heluetij hæreditario fœdere cum Auſtrio iungerentur, cuius hæc ſumma eſt. Primum vtrinque pacem & amicitiam colant, ſic vt liberè ac tutò & Auſtriaci in Heluetijs, & Heluetij apud Auſtriacos mercimonia aliaq; ſua negotia agere poſſint: ſin autem aliquæ lites oriantur, eas non bello ſed iure perſequuntor. Sint autem arbitri Epiſcopus vel ciuitas Conſtantienſis: item Baſilienſis Epiſcopus, vel eius vrbis ſenatus. Ante cognitionem cauſæ vtraq; pars iudici caueat literis obſignatis, ſe ſententiæ gratia, quamcunque tandem tulerit, iudicem non odio habituros, aut vlla iniuria affecturos eſſe. Cauſæ leuiores de hæreditatibus adeũdis, de nominibus exigendis, ſuo loco ab ordinarijs iudicibus decidantur. Si Sigiſmundus Auſtrius auxilio Heluetiorum egeat, mittant illi militem (ſi modò ſaluo honore

ſuo,

ſuo, & antiquis fœderibus id facere queant) eo ſtipendio quantum ab ipſis Heluetijs militi numeratur: par ratio Auſtrij erga Heluetios. Heluetij tabulas ſignatas, diplomata, rationum libros, & quæ ſunt huius generis ſcripta Auſtriorum quæ poſsident, reſtituant: & ſi quæ alicui alteri antehac dederint, id indicent: excipiuntur tamē literæ, & libri ſpectantes ad oppida & arces, quæ nunc in poteſtate Heluetiorum ſunt. Vtrique parti maneant regiones, oppida, caſtella, arces, vici, pagi, quæcunque occuparunt ac nunc in poteſtate habēt, neq; de his quiſquam poſtea alteri litem moueat. Neutra pars alteram è ſuis regionibus, oppidis, arcibus, iniuria vlla affici patiatur. Neutra pars in alterius damnū ſubditos eius fœdere ſibi iungat, ciuitate donet, in tutelam recipiat, niſi fortè aliquis cum omnibus bonis alio migret, addita exceptione eius iuriſdictionis cui antea obnoxius fuit: ſi verò talis alteram partem vi perſequatur, hunc confeſtim hi apud quos erit iuri ſiſtant, neutra enim pars alterius hoſtes ſciens ac volens domo, hoſpitio, commeatu, alijſque rebus iuuare debet. Dux Auſtrius tranſactionē Vualdeshuttanæ ſatisfaciat, & in eo vbi poterint Heluetij auxilio illi ſunto. Neutra pars alteram nouis portorijs, oneribúſue alijs premat. Sigiſmundo Auſtrio maneāt ſuæ clientelæ quas iure fiducia-

rio concedit, exceptis clientelis regionum captarum & pignoribus non redemptis. Decennio renouetur hoc fœdus. Si fortè violatum fuerit, pars læſa ſatiſfactionem poſtulet. non bellum ſuſcipiat. Omnia bella & inimicitiæ quæ antehac inter Sigiſmundum & Heluetios, & maiores eorum vtrinque fuerunt, hac tranſactione pacatæ & abolitæ ſunt, idque ab vtraque parte firmiter ſeruetur. Prima hæc tranſactia facta eſt ante bellum Burgundicum anno 1474. Eodem anno Sigiſmundus Auſtrius, Renatus Lotharingius. Epiſcopi Argentinenſis & Baſilienſis, vrbes Argentina, Baſilea, Colmaria, Seleſtadium, Mons Bellicardi, & quædam aliæ cum Heluetijs in annos aliquot fœdus contra vim & tyrannidem Burgundi fecerunt. Cæſo autem triennio poſt Burgundo, Sigiſmundus Auſtrius hæreditarium fœdus & primam illam cum Heluetijs tranſactionem à Galloram rege factam renouauit, cum his pagis Tiguro, Berna, Lucerna, Vria & Salodoro, libera poteſtate facta reliquis pagis, vt ſi voluerint, eodem fœdere comprehendātur. Nihil autem nouarum conditionum hic additum eſt, tantum mutui auxilij forma & ratio clarius ex poſita. Aliquot annis poſtea Sigiſmundus princeps, cum liberis legitimis careret, omnē ſuam ditionem Maximiliano Imp. reſignauit, annua tantum penſione, ſibi

ſione ſibi reſeruata: hic quoq; ab Heluetijs petebat, vt ſecum par fœdus inirent: ſed quia animi vtrinq; abalienati erant, & omnia ad bellum ſpectabant, & Sigiſmundus quoq; in Heluetiorum detrimentum ditione ſua ceßiſſe credebatur, noluere Heluetij nouo fœderi illigari, præſertim cum omnis illa actio inſidiarum plena eſſet, vt euentus docuit: nam mox Auſtrij, & qui Sueuico fœdere tenebantur, bello Ratos & Heluetios petiere. Cæterum pace inter Maximilianum Imp. & Heluetios facta, anno ab ea duodecimo, qui fuit vndecimus ſupra milleſimum quingenteſimum, Maximilianus fœdus hoc hereditarium domus Auſtriæ cum Heluetijs renouauit, & eodem fœdere Burgundicam domũ & Carolum nepotem cuius tutor erat, Heluetijs coniunxit: ex Heluetijs quoq; nõ modò qui priori fœdere tenebantur, ſed oẽs XII. *pagi, & præterea Abbatiſcellani, ac Abbas & oppidũ S. Galli, hæreditariã hanc pactionẽ cum Auſtriaca & Burgundica domo ſanxere. In hac autẽ renouatione expreßè ac nominatim ſancitur fœdus ſeu transactio authore Lodouico Gallorum rege facta: & quamuis tantũ illo fœdere comprehendantur Burgun. comitatus, & ſuperiores prouinciæ Auſtriacæ, Tirolen. comitatus, & quæ ſunt vltra montẽ, item Rhenanæ vrbes, Vualdeshuttum, Lauffenbergum, Seconium, Rinfelda, & quæ alia ſunt citra eundem montem, tamen ſimul additur*

quoque cauendum ne vel cæteræ regiones in fœdere compræhenſæ quicquam hoſtile aduerſus Heluetios faciant, aut contra Heluetij aduerſus illas. Prohibentur item contumeliæ & conuicia verborum, ne animi, quod antea aliquando accidit, hac ratione alienentur. Spondet præterea nomine nepotis Caroli ſe ſingulis pagis Heluetiæ ducentos aureos honorarij muneris loco in vrbe Tigurina quotannis perſoluturum, abbati verò S. Galli, itemq; oppido, & præterea Abbatiscellanis ſingulis centenos, quouſq; Carolus tutela exemptus regionum ſuarum imperium ſuſcipiat: tum etiam ab ipſo fœdus hoc confirmandum eſſe: id quod factum eſt. Anno enim 1543. literis ad Heluetios datis fœdus confirmauit, quantum ad domum Burgundicam ſeu comitatum Burgundiæ ſpectat. Auſtriæ enim tum Ferdinandus frater imperabat. Sunt autem Burgundici fœderis conditiones & capita non alia quàm Auſtriaci, nempè vt vtrinque liberè commeare & quæuis commercia exercere poſsint. Item ne vna pars alteri bellum inferat, aut è ſuis finibus inferri patiatur. Si verò quis alius alterutri parti vim inferre volet, tum hac petente, altera diligentem alterius curam habeat (ein treüw vffſehen haben) ne contra ius & æquum prematur, &c.

SABAVDICVM FOEDVS.

SAbaudorum, qui veteribus Allobroges fuerũt, Duces antiquitus fœdus & amicitiam cum Bernatibus Friburgijs & Salodorijs coluerunt multis annis, cæterum cum omnibus pagis Helueticis Carolus demum Philiberti, qui nunc rerum apud Allobroges potitur pater, in annos 25. fœdus fecit, año duodecimo ſupra milleſimum quingenteſimum. Primum caput eſt de mutua amicitia conſeruanda, neutra pars alteram iniuria afficiat, neque vlla re alterius hoſtes iuuet. Secundum de controuerſijs cognoſcendis, in his iudices vtrinque pari numero deligantur, qui in Bipennium vrbem conuocent partes ambas, & cauſam cognoſcant: quod ſi ſentẽtiæ duæ ferantur paribus ſuffragijs, arbitrum deligant ex his pagis ad quos cauſa non ſpectat. Priuatæ cauſæ decidantur iudicijs vſitatis cuiusque loci. Tertium, tuto liceat vtrique parti ſua negotia agere in alterius regione, neque nouis portorijs oneribusq́ quiſquam prematur. Quartum, ſi quiſquam controuerſiam aduerſus ducem habuerit, & ſe Heluetiorum iudicio ſiſtere volet, idque dux renuat, Heluetij fœdere non tenentur vt aduerſus hunc duci ſuppetias ferant. Quintum, Si Heluetij bello

premantur, dux ſexcentos aut plures equites illis ſuo ſumptu auxilio mittat, ſi modò domeſtico bello non impediatur: viciſſim ſi dux bello domi petatur, ipſo poſtulante Heluetij peditatum illi auxilio mittant, non tamen plures ſex millibus, ſingulis peditibus menſtruum ſtipendium dux perſoluat, ſex Francos. Si ſponte aliqui vltra numerum militum quem ipſe petierit, militatum abierint, his nulla ſtipendia debentur, niſi ſponte & liberali manu ea perſoluere dux voluerit. Milite Heluetico dux ad nauale bellum non vtatur, neque vltra mare ducat, ſed tantū ad tuendos fines, quos hodie habet, eorum opera illi debetur. Porrò vt pax conſeruari poſſit, neutra pars extraneorum cauſas tuendas aut agendas contra alteram ſuſcipiat, quæ ad alterius detrimentum ſpectent: neque alterius ſubditos in numerum ciuium recipiat, niſi qui corpora fortunaſque ſuas ad ipſos tranſtulerint. Durante hoc fœdere, dux ſingulis pagis quottannis Bernæ numerat 200. aureos.

Sub finem huius fœderis, quod annos 25. durauit, Carolus dux à Franciſco rege Galliarum maxima parte ſui principatus exutus eſt, quo bello Bernates, qui Geneuenſium ciuium ſuorum cauſam tuendam ſuſceperant, ſocijs Friburgijs & Sedunis, om-

nia

nia loca Ducatus in Antuatibus & Equeſtribus occuparunt. Ab eo tempore cum aliquot annos in Pedementio Carolus V. *Imperator, in cuius clientelam Sabaudus ſe dederat aſsiduum bellum aduerſus Gallos geſſerit, omnis actio fœderis renouandi intermiſſa fuit. Superioribus verò annis Philibertus Caroli filiꝰ pace facta, & paterno imperio illi reſtituto à Gallis, nouum perpetuumq́ue fœdus cum ſex Heluetiorum pagis fecit, Lucerna, Suitia, Vria, Vnderualdia, Tugio & Salodoro anno* 1560. *quod à fœdere ſuperiori parum diſcrepat, niſi quòd hic nulla expreſſa mutui auxilij &* συμμαχίας *(quod quidem ego meminerim) mentio fit. Poſt etiam reliqui Heluetij fœdus antiquum & amicitiam ſimilibus conditionibus cum eodem iunxerunt.*

GALLICA FOEDERA.

GAllorum regum primus cum Heluetijs fœdus fecit, & annua ſtipendia publicè ſingulis pagis perſoluit Lodouicus huius nominis XI. *Hic Ludouicus cum adhuc Delphinus (vti vocant) eſſet, inſtructiſsimas copias Gallorum in Germaniam adduxit, quas Armeniacas vulgo nominant à Comite Armeniacenſe earum ductore:*

venit autem in Germaniam in gratiam Eugenij Papæ & Imperatoris Friderici, vt & illius cauſa Baſilienſem Synodum diſſiparet, & alterius hoſtis Heluetios bello perſequeretur, atque ab obſidione vrbis Tigurinæ auocaret. Heluetij enim iuſtis copijs Tigurum (quod Auſtrijs ſe fœdere iunxerat) obſidebant, alter autem exercitus eorum Franſpergum arcem in Rauracis oppugnabat: ex hoc mille ſexcenti milites vrbi Baſileæ & patribus Synodi auxilio venientes ad Byrſam fluuium, tria aut quatuor millia paſſuum ſupra Baſileam, cum copijs Delphini congreſſi tam fortiter pugnarunt, vt quamuis numero ſuperati & cincti hoſtibus, ad vnum ferè cæſi ſint, tamen ita Delphini exercitum attriuerunt cæſis circiter ſex milibus, vt & clade ſuorum & hoſtium ferocia conſternatus, mox Galliam repetierit, infectis his rebus quarum cauſa venerat. Ferunt tum Delphinum ſuperatis hoſtibus dixiſſe, ſe ante minoribus copijs trium horarum ſpatio tredecim millia hoſtium profligaſſe, longeque minori periculo quàm nunc integri diei pugna vnicum quodammodo manipulum hoſtium ceciderit: nunquam etiam ſe cum hoſte pertinaciore & robuſtiore congreſſum, quare daturum ſe operam, ne ſibi deinceps cum illis pugnandum ſit: id autem

id autem nõ multò poſt regnum adeptus fecit. Etenim cum Carolum Burgundum odio haberet, neq; tamen aperto bello eum petere auderet, quòd id antea ſibi infeliciter ſucceßiſſet ſtuduit eum cum Heluetijs committere: vt autem & hoc facilius efficeret, & ad omnes caſus Heluetica auxilia parata haberet, fœdus cum illis decem annorum fecit, & pagis annuas penſiones largitus eſt, ſeptem millia Francorum ſingulis: bello quoque Burgundico pecuniæ magnam vim Heluetijs ſuppeditauit, ne eius inopia bella abſiſtere cogerentur, & de pace agere: & victo Carolo ad Moratum, ampliſsima munera & publice Heluetijs, & priuatim etiam ducibus belli largitus eſt: poſtremò caſo Carolo ne Heluetij Burgundiam iure belli inuaderent, multorum animis in Burgundia pronis ad deditionem, pecunia redemit, & eo bello quod poſt mortem Caroli geßit, in occupandis illius prouincijs Heluetico peditatu vſus, vberiora quàm quiſquam ante hac ſtipendia illis numerauit. Porrò filius Lodouici Carolus VIII. *anno 1483. paternum fœdus cum Heluetijs renouauit, & eorum milite vſus eſt bello quo Franciſcum citerioris Britanniæ ducem vicit, potißimùm verò bello Neopolitano fortem & fidelem operam militis Heluetij multis in locis ex-*

expertus eſt. Qui verò huic in imperio ſucceſſit, Lodouicus XII. *cum Mediolanum recuperare vellet, vt Heluetios ab amicitia Lodouici Sforciæ auerteret, fœdus ipſe quoque in decennium cum illis coniunxit, quo finito gratias egit Heluetijs & ſtipendia renunciauit, & annuas penſiones, quas publicè & priuatim illis perſoluerat: quo facto multorum militarium hominum animi grauiter offenſi ſunt, quibus auctoribus inſtigante vbique principes pagorum Cardinale Sedunenſi, fœdus inierunt Heluetij cum Iulio Papa* II. *anno decimo ſupra quingenteſimum. Ambijt quidem aliquoties poſtea Lodouicus nouum fœdus, verùm Heluetij Pontifici coniuncti id renuerunt, ac anno* 1512. *Gallis Mediolano eiectis Maximilianum Sfortiam in paternum imperium reſtituerunt: & ſequenti anno Gallos ingenti prælio ad Nouariam profligarunt, & in ipſam Burgundiam copias aduerſus Gallos duxerũt. Succeſſit Lodouico gener Franciſcus Valeſius, hic Heluetios in Inſubribus ad Marignanum memorabili prælio ſuperauit, & abducto in Galliam Maximiliano Sfortia, imperio Mediolanenſi potitus eſt: cæterum tam ſplendidam victoriam adeptus, conſcius ſibi quanti ea Gallis conſtaret & quàm non incruenta fuiſſet, nihil prius potiusq́ habuit,*

quàm

quàm cum Heluetijs pacem & amicitiam facere, & eos regno Galliæ firmo ſtabiliq́; fœdere coniungere. Ac pacis quidem, & mutuæ amicitiæ hæ fuere conditiones & leges capitibus XIII. compræhenſæ. Primum, hac conuentione omnes inimicitiæ, diſsidia, bella, ſublata ſunto, & omnes controuerſiæ & querelæ ex hoc bello ortæ: priuatæ autem controuerſiæ, quo cum belli cauſis non ſunt coniunctæ, diiudicentur iuxta capita conuentionis inter Mediolani ducem Ludouicum XII. Francorum regem & Heluetios initæ. Secundo, captiui omnes quocunque loco captiui aut venditi fuerint, liberi abſq; precio dimittantur. Tertio, quicunq; milites Heluetici cauſas aliquas aduerſus Gallorũ regem habuerint, quæ nõ ex hoc bello ortæ ſunt, iudicio agere poſſunt ſecundum ſubſequentia capita. Quarto, hoc iure vtantur fruantur quoq; omnes, qui poſt capita illa Ludouici regis Heluetijs fœdere coniuncti aut ciuitate donati fuerint, exceptis his qui extra Heluetiæ limites atq; alterius nationis & linguæ quàm Germanicæ, neq; Heluetijs ſubiecti ſunt. Quinto, mercatorib. & ſubditis Heluetiorũ confirmantur priuilegia & immunitates quæ illis à priorib. Galliæ regibus conceſſæ ſunt. Sexto, vt Heluetij beneuolentiã & libertatem regiã erga ſe experiantur, pro ſumptibus in obſidione Diuionenſi & poſtea in Italia factis, pſoluitur

illis à Rege magna auri ſumma certis penſionibus. Septimo, vt pax firmiter vtrinque ſeruetur, & amicitia inita duret, ſi quæ controuerſiæ exortæ fuerint neutra pars bello cauſam ſuam perſequatur, ſed iuxta ſubſcriptam formulam ſuum ius iudicio perſequatur. Octauo, neutra pars alterius hoſtibus prebeat tranſitum, hoſpitiúmue, neutra pars ſuos vlli principi aut Reipublicæ, contra alteram militare patiatur, ſed ſi qui id fecerint, eos domum pro imperio reuocent, & pro merito puniant. Nono, vtriuſque partis mercatores, peregrini, ſubditi, vtrinque liberè commeent, negocia ſua conficiant, neque contumelijs vllis afficiantur, neque vllis nouis portorijs grauentur. Decimo, Rex ex ſua liberalitate quotannis ſingulis pagis numerat duo millia Francorum, tot idem quoque Valeſijs: ſed Rætis numerat eadem quæ Lodouicus XII. *& præterea* 2000. *Francorum. Item Abbati S. Galli eiuſque ſubditis ac Toggenburgijs* 600. *Françós: ciuitati S. Galli* 400. *Mulhuſijs* 400. *Gruerianis* 600. *Vndecimo, Bilitionenſibus, Luganenſibus, Locarnenſibus & Madiæ vallis incolis reſeruantur & confirmantur vetera eorũ priuilegia & immunitates quas in ducatu Mediolanẽſi hactenus habuere. Duodecimo, de arcibus, Luganenſi, Locarnenſi, & valle Madia*

rex

rex Galliarum Heluetijs optionẽ dat, vt intra anni ſpacium declarent vtrum arces illas & regiones ſeruare malint, an earum loco accipere trecenta millia aureorũ Gallicorum qui ſole inſigniti ſunt: quòd ſi pecuniam accipere maluerint, eodem pacto teneatur vallis Telina & Clauenenſis comitatus, ac Ræti inſtar pagi ratam partem pecuniæ ex 300000. aureorum accipiant. Tertiodecimo, pax hæc & amicitia nulla fraude violetur, ſed inter regnum Galliæ & Heluetios æterna perpetuaq; eſto. Excipit in hac pace rex Galliarum Leonem X. PP. *ſedemque Romanam, et Imperium Romanum, Reges Hiſpaniarum, Angliæ, Scotiæ, Nauarræ, Daniæ: Duces, Sabaudum, Lotharingum, Geldrum: ducem item et Rempub. Venetam, Laurentiũ Medicem, domumq; Mediceam & Remp. Florentinam, Epiſcopũ Leodienſem, omnesq; regi confœderatos. Ab Heluetijs excipiuntur itidem. Leo* X. PP. *Sedes Romana, Imperator Imperiumq; Romanum, Auſtria domus: Duces, Sabaudus et Vuirtembergius: Laurentius Medices, & Medicea familia atque Reſp. Florentina, Mareſchalkus Burgundiæ, antiqua fœdera, & omnes fœdere & iure ciuitatis ſibi iuncti. Exceptionis hæc ratio eſt, ſi Rex Galliarum horum alicui bellum in ipſius finibus intulerit, ſeruent illis Hel-*

uetij fœdera & conuentiones olim cum ipſis initas: ſin verò ipſi Galliarum regem domi ſuæ bello inuaſerint, non patiantur Heluetij ſuos ſtipendia apud illos facere contra Gallum, ſed eos reuocent, vt 8. capite ſancitur, quod firmiter ſeruabunt. His conditionibus ſubijcitur formula ſeruanda in controuerſijs cognoſcendis, quam commemorare ſuperuacuum eſt, cum pleraq; ſimilia ſint his quæ in capitulis Mediolanenſibus, & alijs formulis iudiciorum, quas ſupra cõmemorauimus, præſcribuntur. Tota hæc actio pacis et amicitiæ ab vtriuſq; partis legatis facta et conſcripta eſt in Auenticis Friburgi, anno 1516. menſe Nouembri, die D. Andreæ ſacra.

Pace & amicitia his legibus ſancita, non conquieuit rex Franciſcus donec Heluetios arctiori fœdere Galliæ regno vniret, id quod factum eſt Lucernæ quinto anno poſt pacem factam: iunxerũt autem fœdus cum Gallo omnes Heluetici pagi eorumq; fœderis ſocij, vno Tigurinorũ pago excepto. Summa cõfœderationis Gallicæ hæc eſt. Si quis Regi Galliarum quiſquis is fuerit bellũ inferat in regno Galliarum, ducatu Mediolanenſi, alijſq; locis regni Gallici vltra et cis Alpes, poterit ex Heluetijs militẽ conſcribere pro ſuo arbitrio, non pauciores ſex millibus, neq; plures ſedecim millibus, niſi id permiſſione ma-

giſtratuum fiat:deligat autem ſuo arbitratu tribunos militum, ſiue capitaneos ex omnibus pagis et cõfœderatis,homines integræ famæ. Capitaneos autẽ à rege delectos & milites magiſtratus Heluetiæ nõ impediant,neq; moras aliquas nectant aut impedimenta obijciant,ſed permittant liberam profectionẽ ſuis militibus intra decimum diem ex quo primo conuentu rex militem petierit: permanebunt autem in militia ad finem vſq; belli ſi regi viſum fuerit, neq; ante à ſuis magiſtratibus reuocabuntur:his omnibus rex vſitata ſtipendia perſoluet. Quòd ſi ipſi Heluetiæ bellum inferatur, ac fraude omni ſepoſita militem ideò regi dare non poſſit,hoc caſu Heluetij liberi ſunt,ac poterunt tum ſuos confeſtim reuocare eosq; rex exauctorare & dimittere debet. Porrò ſi rex hoſtibus ſuis bellum vltro inferre ſtatuerit,idem ius eſto milites conſcribendi non pauciores 6000.neq; 16000. plures,duces verò deligito viros probos & honeſtæ familiæ vel famæ, ex Helueticis pagis et eorũ ſocijs confœderatis. Helueticum exercitum rex non diuidat, & in diuerſarum vrbium atque arcium præſidia diſtribuat: neq; eo ad bellum nauale martimum vtatur,ſed in terra illi ſeruiant. De ſtipendijs militum ita inter partes conuenit, vt rex in ſingulos milites numeret aureos Rhenanos quatuor, & ſemiſſem

aurei, ſtipendia autem incipiant procedere quo die primùm domo exierint, ac tum trium menſium ſtipendia illis debentur, etiamſi minori tempore eorum opera vtatur, primi autem menſis ſtipendium in ipſa Heluetia eis numeretur, reliquorum verò idoneis locis prout vſus poſtulauerit. Quòd ſi rex vltra tres menſes militem retinere voluerit, ſingulis menſibus eadem ſtipendia ſoluet, ad id vſq; tempus intra quod commodè domum redire queant. Ducibus, ſigniferis, legatis & reliquis qui ordines ducant ſtipendia pro vſitata conſuetudine & veteri more regum Galliæ numerentur. Si autem bellum Heluetijs illatum fuerit, rex Galliarum ſuo ſumptu illis auxilio mittat 200. cataphractos, & duodecim tormenta bellica cum omni apparatu, ſex maiora & muralia totidemq; mediocria: præterea in ſumptus belli ſingulo trimeſtri Heluetijs Lugduni numeret pecuniæ certam ſummam: & ſi Heluetij id maluerint loco cataphractorum rex illis 2000. coronatorum pro ſingulis tribus menſibus numerabit. Si bello exorto alibi emptione ſalis prohibeantur Heluetij, illud in Gallia emere & euehere poterunt. Si alterutra pars bellum aduerſus hoſtes ſuos geſſerit, in conditionibus pacis ineundæ alteram quoq; comprehendat: in huius arbitrio ſitum eſt aſſentiri velit

lit nec ne, quòd ſi pacem reſpuat, nihilominus altera pars in eius actione progredi poterit. Neutra pars alterius ſubditos ciuitate donet, aut in ſuam tutelam recipiat. Neutra pars alterius hoſtibus aut exulibus hoſpitium, auxilium, defenſionémue præbeat, ſed eos iuxta pacis capita eijciat, pellat, impediat. Poſtremò Rex ad declarandum ſuum amorem & beneuolentiam ergo Heluetios, præter 2000. *millia Francorum quæ in pace illis ſpopondit, ſingulis pagis* 1000. *Francos quotannis eodem tempore durante hoc fœdere numerabit. Confœderatis etiam mediam partem communis penſionis quam ante habent numerabit. Excipiuntur à Rege Leo* X. PP. *Eccleſia ſedes\'q; Romana, ſacrum Rom. imperium, Reges Angliæ, Scotiæ, Daniæ, Duces Sabaudiæ, Lotharingiæ, Holſatiæ, Geldriæ, Reſpublica Veneta & Florentina: Medicea domus, Marchiones Brandenburgicus & Monteferatenſis. Heluetij excipiunt Leonem* X. PP. *ſedem Romanam, Imperium Romanum, Rempub. Florentinam & domum Mediceam, ducem Sabaudiæ, domum Auſtriacam, fœdera & ciues atque confœderatos ſuos, ducem Vuirtenbergicum, atque Octauianum Mariam Sfortiam epiſcopum Laudæ Pompeiæ. Si tamen aliqui horum qui hic excepti ſunt, vni parti bellum*

inferant in ſuis finibus quos ea nunc habet cis & vltra Alpis, altera pars abſq; vllo reſpectu parti læſæ & iniuria affectæ auxilium ferat, iuxta huius fœderis pacta. Durare autem debet fœdus hoc viuente Franciſco rege, & præterea ab eius obitu adhuc triennium: atque hæc ſunt huius fœderis capita.

Finito hoc fœdere Henricus Galliarum rex Franciſci filius, & ſucceſſor, nouum fœdus cum Heluetijs fecit, ijſdem legibus quibus & pater, quod quinquennium poſt eius obitum durauit. Cæterùm quia Inſubres & quædam aliæ prouinciæ ſuperiori fœdere comprehenſæ, hoc tempore à regno Galliæ auulſæ erant, de illis nominatim fœdere exprimitur, Heluetios non teneri, vt militem dent Gallo ad hæc loca recuperanda, verùm ſi alio exercitu ea recuperauerit, & in poteſtatem redegerit, eodem iure ſunto, quo reliquæ regni prouinciæ, & ad has tuendas militem danto Heluetij: ad Boloniam autem vrbem recuperandam & comitatum Bolonienſem in Picardia Gallo militent. Si rex ipſe in propria perſona bello alicui intereſſe voluerit, pro ſuo arbitratu duces & milites in Heluetia quot volet colligere poterit, non pauciores tamen 6000. Exercitum Heluetium non licet regi diuidere & diſiungere

gere ſi præliandum ſit: ſed extra prælij aleam in vrbium & arcium præſidia diſponi poteſt. Stipendiorum militarium, & auxilij quod rex Heluetijs debet eadem ratio eſt, quæ & in priori fœdere: cætera quoque capita nihil ferè variant. Porrò vt tractatus pacis anno 16. poſt milleſimum quingenteſimum firmus maneat, de petitione non ſolutorum ſtipendiorum huiuſmodi actio inſtituta eſt: Petitor rem ad magiſtratum domi ſuæ referat, quibus ſi cauſam ſuam probauerit, legatos regios in Heluetijs de ſuis ſtipendijs appellet, ſi autem nulli tum fuerint in Heluetia, magiſtratibus eius loci ad Regem ſcribat, & ab eo vt huic ſatis fiat, petat: quòd ſi Rex æquam ſatisfactionem obtulerit, ea contentus Regem non amplius appellet: ſi verò æquam ſolutionem detrectauerit, tum actor iudices & arbitrum ſibi dari petat, & coram his ſuam cauſam agat: quòd ſi rex Iudices ſuæ partis non dederit, Heluetici nihilominus in cognitione cauſæ procedant, & quicquid illi decreuerint, vtraq; pars iudicio ſtato, non minus quàm ſi omnes adfuiſſent. Mercatores vtriuſque partis iuxta pacis capita nullis nouis portorijs, aut vectigalibus grauentur: Si inter ſubditos vtriuſque partis controuerſiæ aliquę oriantur, actor eo loco iudicio contendat, in quo

reus habitat. Confectum eſt hoc fœdus Salodori anno 1549: ac eo pagi & confœderati omnes tenentur, exceptis Tigurinis & Bernatib. Poſtremò Carolus IX. Henrici F. Francorum rex, denuò fœdus cum Heluetijs pepigit, conditionibus nō multum diuerſis à paterno & auito fœdere, quod nunc quoque poſt ipſius obitum durat.

LIBRI PRIMI FINIS.

DE

DE REPVBLICA HELVETIORVM

LIBER SECVNDVS.

QVAE ſint partes Helueticæ reipublicæ, & quas ob cauſas, quibusq́ conditionibus in vnam ciuitatem certis fœderibus conuenerint, quo item ſtudio & labore libertatem ſuam defenderint, & à quibus populis & principibus in ſociorum & amicorum numerum recepti ſint, ſuperiore libro expoſuimus: deinceps ipſam reipublicæ Helueticæ formam & rationem deſcribemus. Quia verò ſinguli populi fœdere iuncti, ſuos magiſtratus & leges & peculiarem ſinguli rempub. habent, & præterea vna quædam eſt totius Heluetiæ ciuitas, & commune totius gentis conſilium, leges item & decreta publica quibus omnes tenentur, primùm de vniuerſa ciuitate agam, deinde generatim pagorum reſpublicas deſcribam. Porrò qui de republica ſcripſere, tres formas conſtituunt, vnam quando penes vnum aliquem eſt reipublicæ omnis poteſtas & gubernatio, qui ſi volente populo ſecundum leges iuſte imperat, Rex nominatur, ſin aliter, tyrannus cenſetur: alteram quando penes paucos optimates im-

perium eſt:tertiam quando totus populus imperium habet:ita vt ſint tres rerumpublicarum formæ, Regnum, Optimatum, & poſtremò populi imperium, quæ tamen vitioſas reipublicæ formas admodùm ſimiles habeant, tyrannidem, Oligarchiam quæ pauco rum quaſi tyrannis eſt, & populare imperiũ tumultus et anarchiæ plenum. Rempublicã verò communem totius Heluetiæ ad nullam harum referre poſſumus, verùm vt olim Romanorum & Carthaginenſium amplißimæ reſpublicæ, & noſtra ætate Veneta, mixtæ nominari poſſunt, quòd aliqua ſui parte regiam poteſtatem, alia optimatũ imperium exprimerent, & populum quoq; nõ prorſus à gubernaculis remouerent:ſic Heluetiorum reſpublica ex Optimatum & populi imperio mixta eſt. Etenim ex his populis quibus tota ciuitas conſtat, quidam merè Democratico imperio vtuntur, vbi totius plebis conſilio fermè omnia aguntur, veluti in his pagis qui nulla habent oppida, vti ſunt Vranij, Suitij, Vnderualdij, Glaronenſes & Abbatiscellani: & par ratio eſt Tuginorum quamuis hi oppidum habeant: alij ab optimatibus reguntur, vt omnes vrbes Heluetiæ, Tigurum, Berna, Lucerna, Baſilea, Friburgum, Salodorum, Scaphuſium: ſed cum poteſtas ſumma penes populum ſit à quo magiſtratus eliguntur, mixtæ ſunt hæ reſpublicæ, & aliæ magis Ariſtocraticæ

Quæ ſit forma reipub. Heluet.

ticæ, aliæ plus populares ſunt. Quare cum tota ciuitas conſtet his populis qui non vna eademq́ reipublicæ forma ſinguli vtuntur, non vna quoque ſed mixta quædam eſt Politia quæ ex his conficitur. Etſi enim legati qui in publicis conuentibus in commune reipublicæ Heluetica conſulunt, aut ius dicunt, videntur Optimatum politiam conſtituere, tamen cum plerique domi à populo deligantur, & in cauſis paulò maioris momenti non habeant liberam decernendi poteſtatem, ſed omnia ex mandato populi agant, & ad eum de ſingulis referre cogantur, facilè apparet, talem ſenatum non plenè Ariſtocraticum cenſeri poſſe. Vt autem ſic adminiſtretur communis reſpublica Heluetica, omnino æquiſſimum eſſe videtur, nam libertas qua gaudent & fruuntur Heluetij, parta eſt à maioribus noſtris non vnius aut paucorum conſilio & opera, ſed populus cùm in commune conſuluit, tum etiam ſuo ſumptu, labore, periculo libertatem ſibi aſſeruit, itaque iuſtiſſimum eſt vt fructum aliquem ſuorum laborum capiant. Quod autem in populari republica incommodum & periculoſum videtur, vt omnes ſententiam dicant, & non potius optimi quiq́ & prudentiſſimi, id in hac noſtra repub. periculo omni caret, nã ad conuentus hos plerunq́ optimi & prudẽtiſſimi

quiq; ex ſingulis pagis mittuntur, qui etſi non habēt plenam decernendi poteſtatem, id enim publicæ libertati graue & periculoſum eſſet, tamen quaſi πρόβουλοι quidam de grauiſſimis rebus ſententias inter ſe conferunt, de quibus deinde ſuffragia domi populus ferat: poſſunt autem facilè qui non prorſus ſtupidi aut improbi ſunt, ea videre & probare quæ bene in publicum conſulta ſunt, ſi modo rectè proponantur.

BELLI ET PACIS STVDIA.

QVoniam verò omnis recta Reipublicæ gubernatio in bellicis muneribus & pacis functionibus cernitur, quantam vtriuſq; rei curam maiores noſtri habuerint oſtendam. Atq; bellicæ rei ſtudium cum natura inſeuiſſe noſtris hominibus videtur, tum ad id excolendum neceſſitas eos adegit. Regio ipſa montana & multis locis aſpera atq; difficilis cultu, tum etiam olim magna ſui parte ſilueſtris & inculta, hominum genus non modò laborioſum ſed aſperum durumq; alit, atq; ideò militiæ optimū. Caterùm vti natura Europa bellicoſiores populos et ferociores plerunq; habet Aſiaticis, ita in ipſa Europa qui regiones aſperas montanas & frigidas incolunt, bellicoſiores alijs eſſe perhibentur. Idque teſtantur

De ſtudio rei bellicæ.

Heluetij natura militares.

ſtantur Gothorum, Vandalorum, Hunnorum, Longobardorum, Francorum, & aliarum gentium res geſtæ, quæ ex Septentrionis aſperrimis regionibus egreſſæ, cultiſsimas Europæ prouincias vaſtarunt aut occuparunt, & Romanam potentiam omnibus quondam terribilem contriuerunt. Simili modo frigidiſsimæ alpium regiones vti proceriſsimas arbores, & armenta præſtantiſsima educant, ſic cæli ſoliq́ natura ferente, homines quoq́ robuſtiſsimos & fortiſsimos gignunt. Itaque in pleriſq́ regionibus alij ſunt milites, alij agricolæ, alij opifices, in Heluetia omnes quodammodo milites naſcuntur, neq́ quiſquam eſt integro corpore & ætate, in quo non militaris quidam ſpiritus eluceat. Cum autem maiorum noſtrûm libertatem vicini penè omnes & præſertim Auſtrij principes continuis bellis opprimere conati ſint, per años propè ducentos, neceſsitas ipſa militiæ ſtudioſos noſtros effecit, dũ pro conſeruanda libertate, pro finibus tuendis, pro vxoribus & liberis, arma quotidie ſumere cogerentur. Atque vt Ageſilao, cum à Thebanis vulneratus fuiſſet, dictum eſt eum dignam ſuæ diſciplinæ mercedem accepiſſe: ita nobiles illi qui maiores noſtros agricultura & rei pecuariæ ſtudioſos bellare & pugnare coegerunt, ipſi quoque parem diſciplinæ ſuæ mercedem acceperunt, toties prælio victi & ex Heluetia profligati. Inde

Neceſsitas bellandi.

Legibus iubentur omnes arma habere.

Exercitia & ludi quibus ad militiam præparantur.

factum eſt, vt leges & conſuetudines ad exercitia belli accommodata ſint. Nam cum apud multas gentes plebi armorum vſus interdicatur, contra in Heluetia omnis tam vrbana quam ruſtica plebs, etiam mercenarij & capite cenſi arma pro facultatum ratione ſibi comparare & domi conſeruare coguntur. Et quia noſtra ætate tormentorum quas bombardas à ſono & ſclopetos nominant, maximus in militia vſus eſt, publicè præmia his propoſita ſunt, qui ſe in hoc armorum genere exercent, idque non tantum in vrbibus, vti in pleriſque Germaniæ locis fit, ſed in omnibus frequentioribus vicis: quin pueris arcu certantibus, vt ad alia tormenta aptiores ſint, itidem præmia proponuntur, ac ab ipſa adoleſcentia bombardis vti diſcunt. Ludicra alia exercitia omnia bellicum quid ſpirant, non enim ad vllos conuentus celebriores & feſtos dies, vti ſunt eccleſiarum dedicationes, nuptiæ, & ſimiles, plebs abſque tympanis militaribus conuenit, & hic honor ingens ſponſo exhibetur, ſi quamplurimi non inuitati, haſtati & bombardarij, aut ſponſæ obuiam procedant, aut ſua pompa, in qua militari gradu incedunt, feſtum exornent: ſæpe etiam pueri octo aut decem annorum, & his iuncti adoleſcentuli paulò adultiores, cum vexillis & tympanis armis inſtructi militari more incedunt, ac videas alios ſclopetos

petos geſtare, alios haſtis aut halabardis armatos, quibus vix credas animum ad hæc contrectanda aut vires ad geſtandum adeſſe. Atque ita qui nunquam Vegetij aut aliorum præcepta de re militari viderunt, nullius imperio, ſed ſponte & naturali quodam armorum ſtudio à pueritia ad arma geſtanda & militarem gradum ſeſe adſuefaciunt. Multis in locis magiſtratus quotannis, aut certo annorum ſpatio populum armatum luſtrare ſolet, etiam in altiſſima pace non minus quàm ſi certo hoſte imminente delectus habendus eſſet. Ac fiunt hæ luſtrationes nonnunquam in eccleſiarum ſeu templorum dedicationibus, alibi in nundinis: pleriſq; in locis quando ſubditi in præfecturis ſacramentũ dant nouo præfecto, armati luſtrantur.

De alijs exercitijs quæ ad militarem virtutẽ præparent, non eſt quod multis agã, vti ſunt curſus, ſaltus, lapidis proijciendi inſtar diſci veterum ludus, vecte certare, lucta, digladiationes & certamina in omni armorum genere, quibus ferè ſingulis quotannis publicè præmia proponuntur. Nullam præterea credo gentem eſſe in Chriſtiano orbe quæ ita ſe natando exerceat, vt lacus maximos quibus regio abundat, & flumina rapidiſſima facilè natatu ſuperent. In montibus, quoties à ruſticis operibus ocian-tur, venatione aſſidua ſe exercent, & modò ca-

preas & rupicapras atq; ibices per montes ſummos & præruptas rupes inſectantur, modò cum vrſis & lupis, & lincibus atq; apris congrediuntur, & honori ducitur ſi quis vrſorum aut luporum capita quos interfecerit poſtibus præfigat, quin & à magiſtratibus præmia plerunq; accipiunt. Aprorum etiam capita veteri Græcorum conſuetudine honoris ergò claris & nobilibus viris, aut regionum præfectis quaſi ἀριστεῖον quoddam venationis donantur. Porrò vt ad ipſam militiam veniamus, de armis primùm, deinde de militum delectu, tum de alijs rebus ad bellũ pertinentibus dicemus. Milites igitur Heluetici domi plerunq; armis ornantur, nonnunquam etiam ex publicis ciuitatũ armarijs, ſi non bene inſtructi videantur, armantur. Sunt autem eadem ferè arma Heluetiorum quæ & reliquorum Germanorum, ſclopeti vt nunc vocant vocabulo ab Italis accepto, recentiſſimum armorum genus, haſtæ fraxineæ pralongæ pedũ 18. ingentes ſecures præfixa cuſpide ferrea, quas alabardas vocamus, aliæ his minores nulla cuſpide præfixa, quibus tantum cæſim hoſtem ferire licet, prælongi gladij, quos humeris geſtantes ambabus manibus in prælio regunt: lateri quoque prælongum enſem accinctum ſinguli geſtant, maiores noſtri breuioribus longè vſi ſunt qui ad fæmora dependebant, apti ad punctim feriendum

dum è propinquo hoſtem: nunc præter enſem ſinguli pugionem præacutum geſtant quadrantali ferè iuxta manum latitudine, hunc ditiores auro & argento laborioſe exornant. Corpus alij lorica alij thorace aliaq́ armatura è ſolido chalybe facta muniunt, pauperiores & leuis armaturæ milites galea ferrea contenti ſunt. Quidam boum aut vrorum coria armorum loco habent: nonnulli linea tela multiplicata & vndique conſuta & foraminata vtuntur, tanta enim telæ durities eſt, ſi minima foramina iunctim filo optimè conſuantur, vt vix vllis ictibus penetrari queat. Cæterum vt Polybius ſcribit Romanum militem adornari corolla plumea pennisq́ tribus puniceis aut nigris erectis, longitudine fermè cubitali, his enim additis reliquæ armaturæ, virum duplo maiorem videri quam ſit, & pulchrum aſpectu hoſtibusq́ terribilem fieri: ita noſtri milites qui ſuam operam præ cæteris conſpicuam eſſe cupiunt, plumis partim albis partim alterius & eiuſdem ferè cum vexillo patrio coloris ornantur. Singuli armis crucem albam rectangulam imponunt, hæc enim omnium Heluetiorum militare ſignum eſt. Sui pagi vexilla & ſigna ſinguli ſequuntur. Tympanis & tubis & tibijs vtuntur, ita tamen vt facilè diſcrimen inter Germanorum & Heluetiorum tympaniſtas animaduertas, quòd no-

Q 5

ſtrorum pulſus grauior eſt & tardior, illorum longè tumultuoſior, Vranij tamen in bello ſylueſtris Vri cornu operoſo argento circa labra ornatū inflant, quem Taurum Vranienſem vocant, den Stier von Vry. Simile verò cornu Vnderualdij quoq; in bello ſecum ferunt. Lucernates areis cornibus quandoq; vtuntur, quibus ſe à Carolo magno donatos iactant, harſchhörner vocant. Delectus verò militū hæc eſt ratio: ſi bellum patriæ inferatur, & domi geratur, vt Romæ nulla excuſatio admittebatur cum Hannibal ad portas eſſet, ſic abſq; mora ſponte tanquam ad commune incendium reſtinguendum, omnes qui bello vtiles ſunt, concurrunt. Neque tamen quicquam abſque ordine & tumultuoſe fit, quoniam pacis tempore ſinguli pagi delectos certosq; duces & ſigniferos horumq; optiones conſtituunt, vt quæcunque neceſſitas ingruat, ſemper parati ſint. Sed quia ſæpe longius copias educere neceſſe eſt, neque omnes educi poſſunt, ne regio omni præſidio vacua hoſtibus præda ſit, itaq; tum delectus habetur & plerunq; vir virum legit, ac Xenophontis iudicio fortiſſima acies eſt, quæ ex amicis & ſocijs congregata eſt: idem cum ſentirent maiores noſtri, non tantùm in delectu hoc ſpectarunt, vt homines inter ſe noti & amici coniungerentur in

Domeſtico bello omnes militāt.

Vir virum legit, & ſumma eſt coniunctio etiā ignotorum.

vnam

vnam aciem,ſed legibus quoque ſancierunt, vt omnes Heluetij in bello ſeſe totis viribus mutuò iuuent, & amore fraterno proſequantur, depoſitis omnibus ſi quæ ante habuerint,priuatis odijs. Ac apud cæteros Germanorum milites vſu receptum eſt, vt ſe mutuò fratres nominent, vnde etiam veteribus Germani dicti videntur, interim quotidie ferè inter ſe digladiantur & tumultuantur, & plerunque truculenti illi Landsknechti,quorum facies cōciſa & cicatribus plena martem ſpirare videtur, plura ab amicis & ſocijs quàm ab hoſtibus vulnera acceperunt: vt iure Cadmæi fratres dici poßint. Contra in Heluetiorum caſtris ſumma plerunque pax eſt & tranquillitas, & ſinguli alios quos tantùm Heluetios ſciunt cætera ignotos, non aliter quàm fratres complectuntur: acerrimaque odia ſincerè cauſa reipublicæ deponunt. Cuius rei memorabile exemplum, quod ſæpe à maioribus natu adoleſcens audiui,commemorare non piget. Erant inter ſe duo Heluetij iurati hoſtes, Arnoldus Vnderualdius, qui magnum in militia nomen poſtea aſſecutus eſt, & Zerchintes Tigurinus, ambo viri fortes & bello vtiles:cum igitur bello Sueuico ambo in caſtris eiſdem eſſent,à ducibus belli edictum illis fuit vt amicitiā colant,& veterum inimicitiarum belli tēpore obliuiſcātur. Accidit autē fortè vt

in excurſione quadam Arnoldus ab hoſtibus circumueniretur, id conſpicatus Zerchintes, illi cum ſocijs auxilio venit, eumq́ præſenti periculo eripuit: caterum cum ſub veſperam in caſtra rediiſſent, Arnoldus ad tentorium Zerchintæ accedens eum nominatim euocat, contubernales totius rei ignari, atque exiſtimantes eum hoſtili animo aduenisſe, ipſi progrediuntur & Arnoldum pacis indictæ admonent, caueat ne tumultum in caſtris excitet, ille ſe amico animo adeſſe reſpondet, & quid acciderit commemorat, ſimulq́ bellatorem equum, quem illa excurſione ceperat, Zerchintæ dono adducit, atque ab eo die mutuam amicitiam firmiter ad obitum vſque coluere. Atque vt in adiuuando & auxiliando fraternum amorem exegerunt maiores noſtri atque etiam præſtiterunt: ita inpartiunda præda idem ab illis obſeruatum eſt: nam primum capitali pœna ab illis cautum eſt, ne cui prædandi cauſa ex acie excedere liceat donec hoſtes prorſus profligati fuerint: poſtea vbi prædandi poteſtas facta eſt à ducibus, quicquid partum fuerit, id omne confertur in publicum, & viritim diſtribuitur. Et quia ſinguli pagi publicè etiam inter ſe fraterna ſocietate deuincti ſunt, publica quoque præda, vti ſunt tormenta bellica, arces & regiones bello captæ, vectigalia & alij reditus, inter ipſos ex æquo diuiditur, quamuis

Præda non rapiatur niſi parta victoria & deferatur in publicum.

nonnulli

nonnulli pagi duplo aut triplo ſæpe etiam aliqui quintuplo maiores copias alijs educant. Attamen ob rem fortiter geſtam, extra ordinem & priuatim illis militibus quorum fortitudo ſingularis & excellens fuit, & publicè quoque pagis qui præcipuam operam nauarunt præmia dantur. Quoniam verò commeatus maxima ratio in bello habenda eſt, lege ſancitũ fuit à maioribus noſtris, vti hi qui Heluetijs annonam, arma, aliasúe res neceſſarias venales præbent, & in caſtra adducunt, ab iniuria omni defendantur non aliter ac ſi Heluetij eſſent. Perpetua etiam lex eſt, iam olim à noſtris ſancita, vt in omni bello nulla vis & iniuria locis ſacris inferatur, vt parcatur muliebri ſexui, niſi ſi qua mulier arma hoſtibus ſubminiſtret, aut ipſa etiam iaciendo lapides aut quouis alio modo damnum det. Porrò quod ad caſtrametandi rationem, & aciei diſpoſitionem ſpectat, ſingula exponere, quæ Heluetijs cum Germanis alijs communia aut peculiaria ſint, non eſt huius operis, hoc tantùm dico, noſtra & patrum memoria inter omnem peditatum maximam laudem promeruiſſe Phalangem Helueticam, quam cum denſatis haſtis eam aciei formam quam Erinaceum noſtri vocant efficit, optimè omnium equitatui reſiſtere poſſe homines militares iudicant, & ita eſſe reipſa compertum eſt. Nam ad Nouariam

Commeatus cura.

Locis ſacris & muliebri ſexui parcendum

Phalanx Heluetica.

peditatus Heluetiorum omni prorſus equitum auxilio deſtitutus, non tantùm peditatum Gallorum, ſed florentiſſimas & fortiſſimas equitum copias fudit & profligauit. Poſt verò ad Marignanum cum Franciſco rege duobus continuatis diebus pugnantes, & tormentorum vi & multitudine ſuperati, quamuis victi, ita denſatis ordinibus Mediolanum rediere, vt receptus eorum nihil fugæ ſimile haberet, neque victores perſequi & veſtigijs eorum inſiſtere auderent. Nuper quoque bello Gallico quum ad Druidum fanum pugnatum eſt, cum equitatus Gallicus atque Germanicus magna vi in phalangem Helueticam impreſſionem feciſſet, & pleroſq; è primarijs centurionibus concidiſſet, nihilominus tamen tertiò aciem ſuam inſtaurarunt & ordines conſeruarunt, ita vt hoſtium quoque iudicio magnam bellicæ fortitudinis laudem eo prælio conſecuti ſint. Sed nos hæc hominibus militaribus relinquentes, ad pacis ſtudia quibus à iuuentute innutriti ſunt accedamus: Primùm verò literæ quæ principem locum tenent, non ita cultæ fuerunt apud maiores noſtros, quod ingenuè fatendum eſt, non magis quàm apud veteres illos Romanos, quando aſſiduè adhuc cum Æquis & Volſcis & Veientibus aliiſque vicinis populis bellum gerebant. Nam vt illi tantùm carminibus impolitis maiorum ſuorum

Literarum ſtudia.

fortia

fortia facta canebant: ita apud maiores noſtros victoriæ bello partæ ſimili carminum genere vernacula lingua celebratæ ſunt: notum eſt carmen quo non ineleganter deſcribitur prælium in quo Leopoldus Auſtrius ad Sempachum cæſus eſt, & alia complura huius generis. Latinæ linguæ artiumque cognitionem rudes & militares homines tantùm ad eos pertinere iudicabãt, qui ſacris initiati eſſent. Noſtra autem ætate in omnibus Heluetiæ pagis omnium ordinum viros inuenies variarum linguarum & artium peritos. Multi quoque qui linguæ Latinæ vſum non habent, nihilominus hiſtorias omnis generis, & quæ ad mores & rempublicam, aut ad religionem pertinent, ex veteribus auctoribus Germanicè aut Gallicè redditis diligenter cognoſcunt, & vulgari lingua ſcriptis libris inſtructiſſimas bibliothecas habent. Scholæ vetuſtiſſimæ in Heluetijs olim fuerunt in Cœnobio S. Galli, & in Curienſi collegio, vti alibi oſtendimus, quibus tamen in locis aliquot iam ſeculis bonarum artium & literarum ſtudia frigent: ſed Baſileæ à Pio Papa, olim Ænea Syluio dicto, Academia inſtituta multos clariſſimos doctiſſimosque viros protulit, quos nominare nõ neceſſe eſt, cũ ſcriptis ſuis noti & celebres ſint: ſunt quoq; celebres ſcholæ Tiguri & Bernæ, & alia Lauſañæ à Bernatibus inſtituta. Scholæ

Neque prætereundæ ſunt celeberrimæ officinæ typographorum quæ Baſileæ & Tiguri & Geneuæ ſunt inſtructiſſimæ, vt nullis alijs per Germaniam cedant. De literis dixi, ſed præter literas omne virtutis ſtudium & præſertim iuſtitiæ ad pacis functiones pertinet: rempublicam verò noſtram ſumma æquitate conſtitutam eſſe, & iuſtitiæ laude claram ſemper fuiſſe, ex legibus, fœderibus, inſtitutis & moribus veteribus, plurimis deniq; factis & exemplis conſtat. Leges commemorare nolo quia non diſſimiles ſunt aliarum rerumpublicarũ, quæ optimè conſtitutæ ſunt legibus, in quibus maleficia & ſcelera acerrimè puniuntur, neque hic vllus perſonarum reſpectus habetur. Fœdera ipſa quanta iuſtitiæ cura & ſtudio conſcripta ſint, capita quæ ſuperiore libro cõmemorauimus, oſtendunt: quorum hic ſcopus eſt, vt quiſque pacatè ſuo iure frui poßit, & omnis vis iniuſta à ſingulis communi ſtudio & opera prohibeatur. Hoc vt æquiſſima ratione fiat, primùm in bello ſuſcipiendo ſummo ſtudio cauetur, ne temere & abſque iuſta cauſa cuiquam arma inferantur, itaq; priuſquam arma capiantur, optimi & prudentiſſimi quique publico conſilio cauſas belli cognóſcunt an iuſtæ & legitimæ ſint. Deinde in propulſanda iniuſta vi accuratè cauetur, ne vlla fraude dolóue vtantur, hi qui fœdere tenentur ad ſuppetias ferendas:

Iuſtitiæ ſtudium.

das: itaque ſi per nuncios, per literas interpellati, ſi vijs obſeſsis interpellari non potuerint, nihilominus pro viribus ſuppetias ferre iubentur. Præterea quia propter æs alienum ſæpe in exigendo graues lites & controuerſiæ exiſtunt, ſic vt nonnunquam ex huiuſmodi priuatis cauſis reſpublicæ ipſæ inter ſe committantur, fœderibus noſtris diligenter cautum eſt, quomodo exigendæ pecuniæ, & pignora capienda, vt neq; creditoribus nimia concedatur licentia, neque debitores fraude vti poſsint. Quæ certamina æris alieni cauſa in Romana republica exorta ſint, quoties plebs iniquitate fœneratorum & potentum oppreſſa ſeceſsionem fecerit, aut nouas tabulas poſtularit, nemo qui hiſtorias attigerit ignorat. At maiorum noſtrorum prudentia & æquabili iure ab illis conſtituto factum eſt, vt inter aſsidua bella, in regione non ita copioſa, nunquam nouæ tabulæ poſtulatæ ſint. Cum autem homines militares ſæpe ira conciti ad arma ruant; & inter huiuſmodi frequentes pugnæ exiſtant, quibus falsò quidam fortitudinem ali excitariq; arbitrantur; cùm tales potius ſint iniurij rixatores quàm fortes viri, huic quoque malo maiores noſtri mederi conati ſunt, primùm graues multas illis imponentes qui iniuriarum auctores fuiſſent; & alios contumelia aliqua affeciſſent: ſed quia ira non ſemper reprimi poteſt,

Aequitas in nominibus exigendis.

De rixis & pugnis dirimendis.

ne aliquo modo erumpat, aliud remediũ addiderunt ne ad cædes vſq; facilè progrederentur, quòd quiuis aſtantium, qui rixæ alicuius ſpectatores & teſtes ſunt, eam pro viribus dirimere legibus tenentur, quòd ſi quis his minus paruerit, acerrimè à magiſtratu punitur: noluerunt enim quenquam ita ira ſuperari, vt legum admonitus illis non obtemperet.

Homicidarum proſcriptio.

Qui verò cædem aliquam patrarit, etſi magiſtratuum manus effugerit, nuſquam tamen in vllo pagorum locum habet, ſed quemcunque ſuus pagus ob crimen proſcripſerit, ab alijs quoq; finibus arcetur, niſi teſtibus euicerit ſe tuendæ vitæ cauſa cædem feciſſe.

Exteri ab Heluetijs opem contra iniurias potentum petiuere.

Porrò ea ſemper fuit æquitas magiſtratuum in iure dicundo, & puniendis ſontibus, vt multi extra Helueticam ciuitatem ad illorum opem confugerint, aut cauſas ſuas ad eorum cognitionem detulerint: videbant enim nemini iniuria affecto opem denegari, quando multos à potentibus iniuſtè bonis ſuis ſpoliatos vel legationibus miſſis, vel etiam armis ſumptis in integrum reſtituerunt: ſic contra Auſtrios principes pro Fulachijs ciuibus Scaphuſianorum, pro Gradleris fratribus è Styria Heluetij arma ſumpſerunt, & principem adegerunt vt vi ereptas poſſeſſiones ipſis reſtitueret. Simili ſed grauiori in cauſa pro Renato Lotharingo contra Carolum Burgundum, qui illum omni ferè ditione ſua ſpoliarat,

ſpoliarat feliciter depugnarunt. Sic ſæpe bellum illatum eſt his, qui falſo nobilitatis titulo ſe ornantes mercibus ſuis mercatores ſpoliabant: atque non tantùm in ipſa Heluetia ſed longè extra eius fines cum alijs vrbibus amicis ſocia arma ad huiuſmodi graſſatores debellandos iunxere. Factum eſt autem hac cura, vt tutiſsima ſemper itinera fuerint per omnem Heluetiam, ſic vt mercatores opulentiſsimi iter fecerint faciántque liberi, & ſuas merces vltro citróque tranſportent abſque vllo ſtipatorum comitatu, aut commeatu peculiari: quin in prouerbium abijt, ſi quis aurum in baculo à tergo dependens palàm geſtet, huic licere tutò per Heluetiam iter facere. Proxima iuſtitiæ eſt liberalitas, ſub qua Hoſpitalitas comprehenditur, cuius nomine gens Heluetica ſemper commendata fuit: non adſunt nobis lautitiæ Italorum & Gallorum, quamuis & hæ quibuſdam locis non deſint, at illa patriæ terræ munera lac, butyrum, mel, liberaliter noſtri largiuntur: & quem horum pudeat, quum Abraham tantus patriarcha hæc angelis hoſpitibus appoſuerit? Non deſunt tamen noſtræ regioni optimæ carnes, feræ, & volucres, piſces quoq; lacuſtres & fluuiatiles variorum generũ: atq; vt veteres heroes apud poetas viros optimos carnibus honorabãt, ita apud nos cùm ciuibus tum hoſpitibus frequẽter carnes &,

Tutiſsima itinera per Heluetiam.

Hoſpitalitas.

præſertim ferinæ, optimiq́ piſces inter hoſpitalitatis munera offeruntur. Præcipuè tamen noſtri homines erga egenos & mendicos benefici ſunt, quorum alij hoſpitium, alij victum aliaq́ neceſſaria abundè illis ſuppeditant, itaq; tanta peregrinorum, qui emendicata ſtipe victitant, apud nos eſt copia, quanta vix alibi inueniatur: nō diſputo rectè ne faciat magiſtratus qui tales ferat, hoc eò tantùm attigi, vt oſtenderem ſingularem eſſe gentis in egenos beneficentiam, quæ illos allicit vt frequentes huc confluant. Populus verò ipſe Heleuticus maximè omnium publicis conuiuijs delectatur, in vrbibus quidem opificū collegia, aut ciuium ſocietates peculiares ædes habent his conuentibus deſtinatas, in agro verò vici ferè ſinguli publicam domum habent, quam quòd amicitiæ cauſa eò conueniant, ſociorū domum nuncupant: conueniunt autē ſæpe viri, aliquando etiam cum maritis vxores, ad eadē conuiuia vocantur, neq; tamen ſumptuoſè illic viuitur aut delicatè, vno aut altero carnium ferculo plerunq; conuiuium finitur: ſæpe etiam collatis ſymbolis cœnant, dum quilibet in commune conuiuiū confert quod domi ſibi paraturus fuerat. Et quod apud Lacedæmonios lege cautum fuit, vt ſeniores & magiſtratus his intereſſent, quo decorè & moderatè cuncti agerent, id apud nos ſponte fit ex veteri conſuetudine, vt ſint in eodem cœnaculo omnes

Beneficentia erga egenos.

Publica conuiuia.

omnes tribules, & ſocietatis illius principem locum magiſtratus & ſeniores teneant. Rarus eſt in huiuſmodi conuiuijs muſices vſus, quòd maiorem ex mutuis colloquijs, in quibus ſæpe de rebus priuatis, plurimũ de publicis diſputant, delectationem percipiant, præſertim verò ſenioribus cõmemorantibus res præclarè geſtas, quibus vel ipſi interfuerũt, vel quas à maioribus ſuis accepere: ſæpe etiã qui voce valent, clara maiorum facta decantant. Ac fuit olim maiorum noſtrorum ſumma cum in omni re, tum in publicis conuiuijs moderatio & temperantia, vt rarum eſſet, & ignominioſum haberetur in tali conuentu ebrium videri: at quod dolens ſcribo, etſi maior adhuc ſit moderatio in publicis conuiuijs noſtrorum quàm apud pleroſq; alios Germaniæ populos, non tamen prorſus ab his ebrietas exulat, neque tam dedecori eſt hodie atque olim habebatur. Atq; vt Xenophon de Lacedæmonijs ait, quorum rempublicam laudarat, ſe non audere aſſerere ſua ætate leges Licurgi immotos permanere, Lacedæmonios enim ante frugalitatis ſtudioſos maluiſſe domi viuere, quàm magiſtratum in alijs vrbibus gerere, & pertimuiſſe olim ne quid auri habere viderentur, nunc verò potentiſſimos quoſq; dare operã vt vrbibus præſint ne domi cogantur viuere & palàm de quæſtu gloriari. Et cum maiores ſtuduerint

potiſsimum vt digni eſſent imperio, nunc eos longè magis curare vt imperent: itaque quondam Græcos vltrò petijſſe à Lacedæmonijs vt ſibi imperarent, nunc ſe inuicem rogare & exhortari vt obſtent & arceant ne eis denuò imperent. Simile quiddam video de Heluetia dici poſſe, nam quod negari non poteſt, illa veterum in victu & veſtitu & omni vita frugalitas & temperantia, magna ex parte perijt, non eſt illa continentia & parſimonia quæ olim fuit, cum abſque ſtipendijs exterorum regum & principum omnes ſua labore & induſtria victū ſibi cōpararent: itaque vereor ne illa quoque nobis pereant quæ adhuc ſuperſunt, fortitudo & laus in re militari, in omni vita humanitas & facilitas atq; iuſtitiæ & æquitatis ſtudium, vt tandem aliquando illi qui olim tanto ſtudio Heluetiorum amicitiam & ſocietatem appetierunt, mutata voluntate nihil magis quàm de illis opprimendis cogitent: id ne eueniat charißimæ patriæ, & Deum precor, vt pro ſua bonitate, hæc auertere velit, & omnes quorum intereſt, rogo & exhortor, vt veteres mores, & illam verè Helueticam frugalitatem, continentiam, æquitatem, humanitatem, fidem & conſtantiam in omnibus actionibus reuocare in vſum velint.

PVBLICI

PVBLICI CONVENTVS, SIVE Senatus Heluetiæ.

TRia ſunt quæ in omni ciuitate conſiderantur, Conſilium ſiue Senatus, Magiſtratus, et tertio loco Iudicia: de duob⁹ hic nobis agendũ erit, Senatu et Iudicijs: magiſtrat⁹ enim nulli vniuerſæ ciuitati Heluetica communes ſunt, niſi fortè in hoc numero habere velimus præfectos per quos publicæ præfecturæ adminiſtrantur, qui tamen non à Senatu publico ſed domi à ſingulis pagis deliguntur. Porrò Senatus Heluericus non idem eſt numero, nam aliquando conueniunt præter pagos etiam alij ſocij & fœderati ciuitatis Heluetica, & præcipuè ex his S. Galli, Retorum & Mulhuſianorum legati: atq; hic eſt maximus & frequentiſsimus Senatus, & qui rarius cõuocatur, vbi de bello aut pace aut alijs rebus agendum eſt quæ ad omnes cõfœderatos ex æquo pertinẽt. Plerunq; tamen ſolùm pagorum tredecim legati conueniunt, & de rebus ad ciuitatẽ Helueticã ſpectantibus deliberãt, & ſinguli par ius ſentẽtiæ dicendæ habent, & ſuffragij ferendi: itaq; cũ, vt ſæpe fit, ab aliquo pago bini legati mittuntur, vnũ tantũ ſuffragiũ habent, quoniã hæc iuxta pagorũ numerũ æſtimantur, non legatorũ. Attamen non ſemper omnes pagi interſunt Senatui, verùm vbi agitur de præfecturis

Ex quibus conſtet Senatus Helueticus.

quæ à ſeptem aut octo pagis reguntur, aut de alijs rebus quæ tantum ad horum cognitionem ſpectant, tum ſeptem aut octo ſolummodo legati in ſenatum conueniunt, & ſoli ſententiæ dicendæ & ſuffragij ferendi ius habent: cæterum vbi de præfecturis Italicis agitur quæ duodecim pagorum imperio parent, totidem pagorum legati conueniunt: in his autem rebus quæ ad ſalutem & vtilitatem totius ciuitatis pertinent, omnium pagorũ legati plenum & iuſtum ſenatum faciunt. Noſtra verò ætate poſtquam Heluetia propter diſcrepantes de Chriſtiana religione ſententias in partes abijt, peculiares quoq; cõuentus instituti ſunt: & frequentiſſimè omniũ conueniũt et proprium quendam Senatum habent hi quinq; pagi Lucerna, Vrania, Suitia, Vnderualdia, Tugium: hi Romanæ eccleſiæ doctrinam & ceremonias mordicus retinent, & arctiſſimè priuata quadam amicitia neſcio an etiam fœdere inter ſe coniuncti ſunt, ideoq; cum ſimpliciter pagos quinq; nominamus, hos intelligimus, non illos quinq; qui primi fœdus fecerunt, ſicuti cum tres, aut ſeptem aut octo pagos nominamus, eos numeramus iuxta tempus & ordinẽ quo in fœdus venerunt: hac autem ratione Vrania, Suitia, Vnderualdia, Lucerna, & Tigurum, quinq; pagi eſſent. Aliquando etiam cum his quinq; Friburgij & Salodorij cõueniunt, & hi ſeſe catholicos ſeptem

pagos

pagos nominant: quando noſtra ætate Romanæ religionis ſectatores ſoli catholici nominari volunt. Quamuis autẽ Glaronæ & Abbatiscellæ multi quoque Romanæ eccleſiæ adhæreãt, et in præcipuis vicis eorũ miſſa celebretur, tamen hi non adnumerantur catholicis, quòd horum populorum maior pars ſe reformatis eccleſijs adiunxerint. Poſtremò quatuor vrbes quæ ſe ab obedientia Romanorum pontificum prorſus ſubiunxerunt Tigurum, Berna, Baſilea & Schaphuſium, ſuos peculiares conuentus quandoque agunt, quamuis non tam frequenter vt alij.

Porrò quibus de rebus cognoſcat Senatus Heluetiorum, ſingulatim explicare difficile eſt, capita tamen earum rerum perſequar. Primùm & præcipuum belli & pacis arbitrium, idque in plerisque fœderibus ſancitum eſt, vt ſi alicui pago grauis iniuria illata ſit quam bello perſequendam cenſeat, de ea prius ad ſenatum confœderatorum referat, vt illi ſtatuant an iuſta ſit belli cauſa, ne temere & leuibus de cauſis bella moueantur: deinde ſi videatur è republica eſſe vt bellum moueatur, proxima deliberatio eſt de modo & ratione belli gerendi. Ita mea memoria accidit, vti Chriſtophorus Landenbergius ſocietate cum multis nobilibus inita, Roteuilanos bello laceſſeret, illi verò ex fœdere opem ab Heluetijs peterent: cum autem nonnullis videretur copias eo- Quibus de rebus ſenatus cognoſcat.

rum arbitratu educendas eſſe, maior & ſanior pars ſenatus cognitis diſſenſionum cauſis obſtitit, videbant enim leui de cauſa in diſcrimen ingens coniici Heluetiam vniuerſam, quòd vti ſuſpicabantur, per latus Landenbergij vicinus princeps Vuirtenbergicus impetebatur, cum quo multis annis hactenus amicitiam Heluetij coluerunt, neq; hic bello peti poterat, quin multi principes alij partim cognatione aut affinitate, partim fœdere illi iuncti, ſimul prouocarentur. Attamen ne Roteuilani ſe deſtitutos eſſe conqueri poſſent, è ſingulis pagis quinquaginta delecti milites vrbi præſidio miſſi fuere, ſed illi præſidio non vſi ſunt, verum Scaphuſia ſubſtitit, ac breui per arbitros tota illa controuerſia compoſita eſt. Vt autem in bello ſuſcipiendo Senatus conſulitur, ita pagi non ſinguli ſeparatim ſed communi Senatus Heluetici conſilio de pace agunt: ſic bello Sueuico legati à tota ciuitate miſſi Baſileæ cum Maximiliano imperatore pacem fecere: ſic Senatus Helueticus Friburgum conueniens perpetuam pacem cum Franciſco rege & vniuerſo regno Galliæ fecit anno 1516. Cum pacis actione fœderum ratio coniuncta eſt: ſæpè enim noſtra & patrũ memoria Heluetij cum vicinis Regibus & principibus publicè communi Senatus decreto fœdera fecerunt. In his tamen hactenus hoc ſeruatũ, vt ſi pagus aliquis nollet cum aliquo nouo fœ-

uo fœdere illigari, id illi liberum eſſet: ſic cum anno 19. poſt 1500. reliqui pagi omnes cum Franciſco Gallorum rege fœdus feciſſent, ſoli Tigurini ſe illi obſtringere noluerunt: poſtea etiam Bernates fœderi Gallico renuntiarunt: ſimiliter Philiberto Allobrogum duce fœdus & amicitiam Heluetiorum ambiente, primum quinq; duntaxat pagi & cum his Salodorij ſe illi coniunxerunt. Secundum caput eorum quæ à toto Senatu ſtatuuntur, eſt legumlatio: habent quidem ſinguli pagi peculiares leges & conſuetudines, quæ illis ſaluæ & inuiolatæ manent, nihilominus communi conſenſu multa maiores noſtri ediderunt & obſeruanda ſtatuerunt. Ex numero publicarum legum & edictorum ſunt leges bellicæ quas ſupra recenſuimus: pactum etiam Stantij ab octo pagis concluſum, quod priore libro fœderibus octo pagorum ſubiunximus, inter publica decreta referri debet. Similiter cum ſacerdotes ſuis immunitatibus & priuilegijs abuterentur, publico edicto frenum quoddam illis iniectum eſt, cuius edicti hæc eſt ſumma: Quicunque ex ciuibus aut inquilinis pagorum, ſacerdos aut laicus, Auſtrijs principibus à conſilijs fuerit, aut eorum cliens & illis iureiurando obſtrictus, is nibilominus iureiurando ſe pago ſuo obſtringat ad eius commoda & confœderatorum promouenda, & bona fide indicandum ea vnde damnum illis

Legũlatio.

accidere poſſit, atque hoc iuramentum primum eſto, neq; vlla obligatio eos à culpa exemerit, ſi contra hoc fecerint. Sacerdotes qui apud nos habitant neq; ciues ſunt, nullo peregrino iudicio ciuili aut eccleſiaſtico aduerſus quenquam vtantur, exceptis matrimonialibus & eccleſiaſticis cauſis: quicunq; eorum ſecus fecerit, illius pagi magiſtratus in quo habitarit, caueant ne quis illum hoſpitio, cibo, potu iuuet, cōmercium aliquod cum eo habeat, nemo ex noſtris pagis eum in ſuam tutelam recipiat, donec exteris iudicijs renuntiet, & damnum alteri his iudicijs datum reſtituat. Quicunq; iniuria alteri damnum dederit, ſiue pignora contra ius capiendo ſeu alia ratione, huius corpus ac fortunæ obnoxia ſunto magiſtratui, donec alteri ſatisfecerit. Laicus qui alterum ad iudicium peregrinum ciuile aut eccleſiaſticum citarit, & ille hac cauſa damnum fecerit, illi ſatisfacito. Eo enim loco vbi reus habitat, iudicio agendum eſt. Nemo ſuam actionem alteri tradat, vt moleſtiam ita creet ſuo aduerſario. Si quis iuri ciuium renuntiarit, & deinde alteri damnum dederit, eum ad extera iudicia citando, non ante recipiatur in numerum ciuium, donec huic ſatisfecerit. Omnes pagi curanto vt tuta ſint itinera, quò ciues & exteri ſecurè iter facere ac ſuas res tranſportare poſſint, neq; quicquam aduerſus quenquam agatur: ſi quis

ſecus fecerit, communi conſilio & ope huic quem laeſerit pro viribus & opibus ſuis ſatisfacere cogatur. Nemo in vllo pago abſque magiſtratuum conſenſu ab altero pignora capiat, aut damnum det eiuſúe cauſa ſit alteri, qui ſecus fecerit, à ſuis reſtituere & ſatisfacere cogatur. Decretum hoc à ſex pagis Tiguro, Lucerna, Vria, Suitia, Vnderualdia, Tugio editum eſt menſe Octobri anno 1370. Simile eſt [illegible] ctum contra Curtiſanos, qui eccleſiaſti[illegible]rum of[illegible] m nundinatores ſunt, editum: cum en[illegible] m[illegible] ille ſacer[illegible]oti[illegible] ab ordinarijs locorum delectis ſ[illegible] mo leſti eſſent, [illegible] beneficia freti bullis [illegible]tifi cijs inv[illegible] communi conſenſu tredecim [illegible] gorum decret[illegible] eſt anno 1520. vti tale[illegible] ſunt [illegible] tu[illegible] ius vrgere, [illegible] vincula [illegible] ur, & [illegible] ent, aq[illegible] rgantur: ſcilicet vt i[illegible] plura edictorum [illegible] re, verùm id [illegible] prae alijs com[illegible] ſpicitur, ma[illegible] eccleſiaſtic[illegible] per in honore hab[illegible]; n[illegible] ati[illegible] opterea illis vllam p[illegible] em [illegible] ntiā permiſiſſe quae libertati periculo[illegible], & [illegible]em domi turbare [illegible] Iam verò ſi legati extra Heluetiam mittendi ſint, ad controuerſiam Leg [illegible]

aliquam dirimendam, ad fœdus faciendum, ad gratulandum, ad cohortandũ, aut etiam imperandum, aut poſtremo ad res repetendas, aut ad bellum inditendum: ſiue etiam in ipſa Heluetia cum pago aliquo aut ciuitate per legatos agendum fuerit, de his omnibus Senatus deliberat & decernit quid faciendum, vtrum ex ſingulis pagis legati mittendi ſint, an tantùm ex aliquot pagis. Ac in fœderibus faciendis ſinguli legatos mittunt, ſicuti quando cum Rege Gallorum Henrico fœdus factum & obſignatũ eſt, non tantùm pagi ſed ſocij quoque Helueticæ ciuitatis legatos ſuos ad Regem miſerunt. Sed in pleriſq; alijs actionibus certi tantum pagi nominãtur, quatuor aut plures etiam, qui omnium nomine legatos mittant: ſic omnium Heluetiorũ nomine legati è Tiguro, Lucerna, Vria & Glarona confirmationem ſuorum priuilegiorum in comitijs Auguſtanis à sereniſſ. Rom. Imp. Ferdinando impetrarunt. Eſt etiam in ſenatus cura & arbitrio poſitum, quid cum legationibus Regum & principum & exterarum ciuitatum, cuiuſmodi frequenter ad conuentus publicos veniunt, agendum, quidue eis reſpondendũ.

Præfecturarum cura & adminiſtratio.

Poſtremò prouinciarum quæ publico pagorum imperio reguntur Senatus ſummam curam habet, vt rectè adminiſtrentur. Et primùm quoniam plæreq; officia quædam admodum lucroſa habent, vt ſunt

ſcriba-

ſcribarum, commiſſariorum, officialium, interpretum, & in Turgea quos vocant Landtammanos, & Ladtuueibel, quorum prior nomine 10. pagorum iudicijs capitalibus praeeſt, alter cauſas capitales agit, & apparitoribus praeeſt: omnia hæc certis hominibus à Senatu conferuntur, neque profecto tales vti apparitores alios ſuo arbitratu deligere licet. Deinde ſi quæ controuerſiæ difficiliores in prouincijs oriantur, de quibus præfecti nolint ſententiam ferre ex ſuo conſilio, hæ ad Senatum referuntur: aut ſi præfectorum ſententia alterutri parti iniqua videatur, ad Senatum prouocare licet: & cauſas quidem Italicarum præfecturarum legati, qui quotannis Iunio menſe illuc mittuntur, cognoſcunt, reliquas qui Badæ conueniunt, & ad hunc conuentum ab altero prouocare licet, quòd huius ſit maior authoritás & amplior poteſtas. Quidam vero negant à conuentu legatorum in Italicis præfecturis Badam prouocari poſſe: ſed aiunt prouocationẽ fieri ad pagos, vt cauſæ ſingulis pagis proponantur. Poſtremò vectigalium & redditũum, item multarum à præfectis ratio coram Senatu reddenda eſt, & annui redditus ſingularum præfecturarum inter illos pagos æqua portione diſtribuuntur, penes quos illius præfecturæ imperium eſt. Sunt etiam cœnobia quædam in publicis præfecturis, quorum

aduocatiæ ad Heluetios pertinent. Atq; vt ſummatim dicam, quicquid ad prouinciarum communium adminiſtrationem ſpectat, de his cognoſcit Senatus, rationes à præfectis exigit, ſi quis eos accuſare volet audit, ac eos ſi digni videantur punit, aut dignitatē priuat, & pago qui talem miſerit vt aliū ſubſtituat mandat. Quicquid etiam ad publicam ſalutem & tranquillitatem Heluetiæ pertinet, in præfecturis et ipſis pagis, horum cognitio & cura penes Senatū eſt.

Per quos ſenatus habeti poſsit.

Conuocandi verò & conſulendi Senatus ſumma autoritas more maiorum eſt penes Tigurinum pagum, qui veteri priuilegio primum locum & ordinem inter omnes pagos tenet, hi vbi publicus conuentus habendus eſt, ſingulis pagis per literas cauſam tempus & locum conueniendi indicant. Si autem vni alicui alteri pago aut pluribus videatur res poſtulare, vt publicus conuentus indicatur & Senatus cogatur, primùm de ea re ad pagum Tigurinum referunt, & petunt vt per literas legatos ſingulorum pagorum euocet: verùm vbi feſtinatione opus eſt, neq; res vllam moram patitur, tum ſinguli pagi cæteros ſibi fœdere iunctos ad communem illius cauſæ deliberationem conuocare poſſunt. Legati etiam exterorum Regum & principum à Tigurino pago ius adeundi Senatùm poſtulant, & quandoq; extra ordinem ſibi Senatum haberi petunt. At in peculiaribus

culiaribus conuentibus alia ratio eſt, nam quatuor vrbes à Tigurinis conuocantur: at Senatus quinq; aut ſeptem pagorum plerunq; per Lucernates cogitur. Sunt etiam peculiares conuentus illorum pagorum qui Gallo regi fœdere iuncti ſunt, hos legatus Regis qui Salodori manet, conuocat idq; regio ſumptu. Similis etiam poteſtas indicendi conuentus ſi velint, Pontificis & aliorum Regum, qui Heluetijs amici & fœderati ſunt legatis, ſi ſumptum facere velint, vti arbitror non denegatur.

Quo loco Senatus habeatur.

Locus habendi Senatus apud maiores noſtros nullus fuit certus & perpetuus, nam nullus eſt vt arbitror ex octo vetuſtioribus pagis, in quo non aliquando conuenerit: frequentes tamen conuentus Lucernæ & Tiguri, Bremogartæ item & Badæ habiti ſunt. Noſtra autem ætate non lege aut decreto vllo ſed more & conſuetudine receptum eſt, vt publicus pagorum Senatus Badæ ſeu ad Aquas Helueticas in eius oppidi Curia habeatur. Oppidum enim hoc multas commoditates ad publicos conuentus illic peragendos habet: primùm enim oppidum ipſum ædificijs optimè excultum, diuerſorijs lautiſſimis refertum eſt: ſitus loci amœnus & ſalubris, vicini deinde fontes calidarum aquarum non tantum voluptatem præbent, ſed magnam hominum frequentiam ex diuerſiſſimis regionibus huc attrahunt: ita-

q̃ue vicini lucri & quæſtus ſtudioſi, omnis generis annonam magna copia aduehunt, vnde fit vt ſemper abundet rebus ad victum neceſſarijs. Poſtremò in medio ferè Heluetiæ ſitum eſt, vt ferè pari itineris ſpacio extimi quiq́ue pagi huc conuenire poſſint, & octo pagorum imperium agnoſcit, vt maior pars idem parq́ue ius ibidem habeat. Porrò peculiares conuentus quatuor quidem vrbium, Arouiæ oppido Verbigenorum, quod Bernatibus paret, plerunq; habentur: quamuis aliquando etiam Baſileæ habiti fuerunt, quando de concordia cum Luthero ineunda actum eſt, idq́ue in gratiam Argentoratenſium, qui ſuos legatos ad hos conuentus miſere. At pagi qui Catholici nuncupantur, plærunque Lucernæ, aliquando Beckenriedæ in Vranijs, aut Brunnæ Suitiorum conueniunt. Cum autem lgatus Gallorum Regis Senatum Helueticum conſcribit & militem petit, plerunq; Salodorum eos euocat, nonnunquam etiam Lucernam.

Quo tempore Senatus habeatur.

Porrò ſenatus legitimus quotannis more maiorum circa Solſtitium Badæ habetur, & tum præfecti publicarum prouinciarum coram ſenatu rationes reddunt, & prouocationes ex ſingulis prouincijs audiuntur. Eodem tempore duodecim pagorum legati Lugani conueniunt, & rationes à quatuor præfectis Italicarum prouinciarum exigunt, ac ius dicunt,

eorumq́ue

torumque cauſas cognoſcunt qui ſenatum appellauerint: attamen ab hoc ſenatu ad eum qui Badæ habetur, tanquam maioris auctoritatis prouocare licet. Indictus autem ſenatus vel ex decreto publici ſenatus, ex formula receſſuum vt vocant habetur: nam plerunque grauiores cauſæ non definiuntur primo conuentu, vel quòd non liqueat Senatoribus, vel quòd non habeant plenam poteſtatem, itaque alius conuentus indicitur communi decreto, & interea legati ſinguli domi magiſtratus ſuos, penes quos ſummum imperium eſt, conſulunt: vel ex re nata à pago Tigurino aut etiam aliquo alio conuentus indicitur, ſi quæ grauior cauſa, quæ ad communem rempublicam ſpectet, inciderit. Etſi autem indictus ſenatus tantùm propter cauſas publicas habetur, tamen vbi illæ finitæ fuerint, ſi qui priuati ex prouincijs illuc venerint, & ſuas cauſas agere voluerint, audiuntur. Peculiares verò conuentus certorum pagorum, & qui à Gallorum Regis legato conuocantur, nullum certum tempus habent, ſed pro re præſenti ex eorum arbitrio penes quos eſt conuocandi Senatus poteſtas indicuntur.

Ratio agendi in publicis conuentibus.

Ordo agendi in publicis conuentibus hic ſeruatur. Vbi conſtituta dies venerit quo Senatus legitimus aut indictus haberi debet, pridie eius legatus Tigurini pagi apparitorem publicum,

quem ſubpræfectum Badenſem vocant, in ſingula diuerſoria mittit ſciſcitatum quorum pagorum legati venerint, & hic publico nomine legatos ſalutat & excipit, ac in craſtinum in Senatoriam domum ſeu curiam Badenſis oppidi illos conuocat. Quòd ſi omnium pagorum legati venerunt, omnes conuocantur, & cauſæ communes quæ ad vniuerſos ſpectant, tractantur: at ſi conſtituta die aliqui, vt plerunque fit, è pagis recentioribus vt Baſilienſes aut Schaphuſiani, aut Salodorij vel Friburgij abſint, ſeptem vel octo pagi conueniunt, & cauſæ duntaxat ad hos pertinentes aguntur. Conſident autem legati in Senatu iuxta pagorum ordinem & numerum, ita vt primum locum teneat Tigurini pagi legatus editiore ſubſellio menſæ aſſidens, proximum locum Bernas habet, poſt hunc Lucernas, & deinceps reliqui iuxta pagorum ordinem. Vbi conſedere tum Tigurini pagi legatus, ſalutatis aliis & de ſe ex more pauca præfatus, exponit quid proximo conuentu legati in receſſibus deliberandum acceperint, plærunq; enim conuentus his de cauſis indicuntur: quòd ſi alia fuerit cauſa Senatus habendi, eandem ſimiliter proponit: addit poſtea quid de eo capite quod propoſitum eſt à magiſtratu ſuo in mandatis acceperit: idem faciunt ordine reliqui legati, & ſuorum magiſtratuum mandata exponunt. Poſt

quàm

quàm verò ex ordine ſinguli ſenatores quid in mandatis habeant expoſuerint, præfectus Badenſis, ex quocunq; pago his fuerit, ſententias ex ordine rogat, primus ſententiam dicit Tigurini pagi legatus, & poſthunc reliqui, ſinguli ſuo loco & ordine: ſententijs dictis ab eodem ſuffragia numerantur, idque iuxta pagorum non autem ſenatorum numerum: nam pagi nonnulli duos legatos mittunt, quibus ſenatui quidem intereſſe & ſentētiam dicere licet, ſed vnum tantùm ſuffragium habent.

Et hæc quidem agendi ratio eſt in publicis cauſis: in priuatis autem eadem ratio eſt ſententiæ rogandæ & ſuffragij ferendi: ſed hi qui cauſas habent quas coram Senatu agant, primùm à Tigurini pagi legato petunt ſibi Senatum dari, is diem illis conſtituit, ac nomina eorum in albo curiæ annotat. Cæterum vbi coram ſenatu cauſæ agendæ ſunt, alij quidem ipſi cauſas ſuas agunt, alij cauſidicis vtuntur, quos vel domo ſecum adducunt, vel è præſenti copia vnum deligunt. Nam quoties Senatus habetur, complures cauſidici ex proximis pagis & oppidis ſtipendiarijs Heluetiorum illuc confluunt. Diſceptantur autem ab his cauſæ non ex Romano iure, & reſponſis iureconſultorum, ſed ex æquo & bono, et legibus atq; conſuetudinibus ſingulorum populorū. Scio hanc agendi rationem barbaram à multis iu-

dicari, qui exiſtimant tantùm iure ſcripto Romanorum vtendum eſſe, ſine quo in grauium & obſcurarum controuerſiarum explicatione, ſæpè homines etiam prudentes à vero & iuſto aberrent. Ego verò Romanas leges à prudentiſsimis viris conſcriptas maximi facio, neque earum auctoritatem vel verbulo labefactatam velim: ſed controuerſiarum diſceptationi quæ hodie in vſu eſt, & iudicijs illis noſtri temporis, in quibus ex iure ciuili Romano ius dicitur, noſtram agendi & dijudicandi rationem anteponendam dico, & id iudicio bonorum & non litigioſorum hominum me probaturum confido. Primùm enim negari non poteſt, pleroſq; cauſidicorum, non tam iuſtitiæ & æquitatis quàm iuris ſtudioſos, qui ſingula verba & ſyllabas legum venantur, & ſuo arbitratu exponunt, captiunculas aliquas ſimplicibus ſtruere. Deinde cuncta ferè ab his ad priuatum commodum referuntur, vnde non explicandis ſed inuoluendis & obſcurandis controuerſijs operam dant, ita fit vt lites in multos annos extrahantur, & ſæpè etiam ad nepotes tranſmittantur: ſumma cum moleſtia vtriuſque partis, & immenſo ſumptu, quo nonnunquam integra patrimonia exhauriuntur: vnde non immeritò quidam pragmaticos hos & cauſidicos ſanguiſugas & hirudines appellare ſolent: qui opes vulgi & ipſum etiam ſanguinem

nem exugant. Quòd ſi in noſtris iudicijs nonnunquam error aliquis committitur in cauſis implicatis & obſcuris, quæ tamen rarius occurrunt, nequaquam tamen tantum damni inde datur, quantum ex litium diuturna illa prorogatione accipitur. Neque tantum noſtra agendi ratione ſumptus minuuntur, & parcitur populo, ſed longè minor eſt litium & controuerſiarum numerus, dum ſententia citò lata controuerſia tollitur, & litigantes rurſus in gratiam redeunt: cum alibi contra videamus lites quotidiè nouas oriri, & vna nondum deciſa plures ſuccreſcere.

IVDICIA PVBLICARVM controuerſiarum.

POſtquam de Senatu Heluetico ſcripſi, de iudicijs etiam agendum eſt. Priuatæ autem controuerſiæ ſi inter ſubditos Heluetiorum in communibus præfecturis oriantur, à præfectis & eius loci iudicibus, aut à Senatu Heluetico ad quem prouocatio eſt cognoſcuntur: domi verò ſingulorum pagorum ſenatores & iudices ſuorum ciuium controuerſias dijudicant: ſed præter hæc, ſunt alia iudicia publicarũ controuerſiarum. Nomino autẽ publicas controuerſias illas, quæ exiſtunt inter duos pluréſue pagos: aut inter priuatos homines et pagũ aliquem:

& quæ pagorum, eadem reliquorum quoque confœderatorum ratio eſt. In talibus igitur controuerſijs dijudicandis vtraque pars ex ſuorum numero duos iudices deligit, hi abſoluuntur iureiurando quo ſuo pago obſtricti ſunt, & fidem dant ſe ex iure æquo & bono controuerſiam cognituros, & daturos operam, vt quamprimùm hæc controuerſia vel amice componatur, vel iure decidatur. Certa verò loca ſunt antiquis fœderibus conſtituta, in quibus hæc iudicia fiant. Nam ſeptem antiquiores pagi, ſi qua lis inter ipſos exiſtat, legatos & iudices ſuos mittunt ad Eremitanum cœnobium. Glaronenſium tamen antiquiſſimo fœdere hoc nominatim ſancitur, ſi controuerſiam habeant, cum vno aliquo è tribus pagis, cum Vranijs vt Mercham, cum Suitijs vt Bergeram, cum Vnderualdijs Brunnam conueniant, ac tum reliqui pagi cauſa cognita ſententiam ferant. Bernenſes & tres pagi Vrij, Suitij, Vnderualdij conueniunt eo loco qui à teda & ſilua nomen habet, das Kienholtz: Tigurini verò et Bernates, Zofingæ, Friburgẽſes & Solodorij ſi litẽ habẽt cũ octo pagis aut aliquo illorum, ſiquidem ipſi actores ſint, Zofingæ iudices conueniunt: ſi aũt rei fuerint, Vuiliſouium venient. Baſilienſiũ, Scaphuſianorũ & Abbatiſcellanorũ cauſæ Badæ diſceptantur: ibidẽ etiã conuentus habetur in controuerſijs Heluetiorũ cum Rote-

Iudices.

Loca iudiciorum.

Roteuilanis & Mulhuſanis: ſed ciuitatis S. Galli controuerſiæ diſceptantur apud Eremitanum cœnobium. Ratorum verò Vuallenſtadij, quod oppidum eſt ad caput Riuani lacus in Sarunetum præfectura. Cum igitur controuerſiæ aliquæ exiſtunt, quæ amica tranſactione, & aliorum pagorum interceſsione non potuerunt componi, loco deſtinato iudices & legati pagorum conueniunt, non tantùm illorum quorum eſt controuerſia, ſed aliorum quoq; qui his arctiori fœdere iuncti ſunt, hi enim pleruną ſimul cōueniunt vt ſi fieri poſsit, amica aliqua tranſactione litem tollant: atque iudicio conſtituto, vbi vtraque pars cauſam ſuam egerit, ſiquidem maior numerus iudicum ſententiam aliquam tulerit & probarit, eorum iudicio vtrią parti ſtandum eſt: ſin verò, quod plerunque accidit, ſententijs variarint, & paria vtrinque ſuffragia fuerint, deligitur quintus iudex ſeu arbiter, quem noſtri vocant, ein Obmann, *ſiue,* ein gmeinen mann, *hic non ipſe ſententiā fert, ſed alterutram à iudicibus ante latam approbat. Porrò arbitrū hunc nonnunquam ipſi iudices eligunt, ſic tamen vt eum deligant ex pago aliquo Heluetico, neque refert an is ſit vnus ex his ad quos controuerſia pertinet: & hæc ratio eligendi arbitri præſcribitur in fœderibus ſeptem vetuſtiorum pagorum, item in Friburgiorum &* Arbitri.

Salodoriorum fœdere, item Abbatiſcellanorum. S.Galli, Mulhuſianorum: in Scaphuſianorum fœdere additur: ſi iudices de arbitro ex aliquo pago deligendo conuenire non poßint, vti tum è Senatu oppidi S.Galli aliquem deligant: in Roteuilanorum fœdere iubentur iudices arbitrum deligere è Senatu S. Galli aut Mulhuſij. Nonnunquam verò actor cauſæ arbitrum deligit: ſic ſi Bernates cauſam habuerint aduerſus tres pagos, aut aliquem illorum, à pagis nominabuntur XVI. *viri è quibus Bernates arbitrum deligant: ſi verò pagi cauſam agant & litem Bernenſibus intendant, arbitrum deligent è minori ſenatu Bernatum. Si controuerſia aliqua exiſtat inter Tigurinos & Bernates, actor arbitrum deligit ex ſenatu alterius partis. Eadem ratione arbiter ab actore deligitur in controuerſijs Baſilienſium cum alijs pagis: itemq; in Retorum cauſis. Atq; hæc eſt ratio iudiciorum in controuerſijs publicis, de qua non dubito multa in vtranq; partem ſubtiliter & argutè diſputari poſſe, quæ alijs excutienda relinquo: ego maiorum noſtrorum ſimplicitatem & integritatem admiror, qui iudicijs huiuſmodi nonnunquam grauißimas controuerſias compoſuerunt, & publicam pacem & concordiam ſtudioſe conſeruarunt. Sed illis ſcilicet ante omnia non priuatum aliquod cõmodum, ſed publica totius*

Heluetiæ

Heluetiæ ſalus & gloria curæ fuit, cui ſi nunc quoq; cuncti ex æquo ſtudeant, neq; multa lites exorientur, & ſi quæ exiſtant, non ita difficulter componi poterunt.

DE REBVSPVBLICIS SINGVLOrum Pagorum & primùm de Tigurinorum, Baſilienſium, & Scaphuſianorum republica.

DEinceps expoſita communi adminiſtratione totius reipublicæ Heluetica, de ſingulorum pagorum rebuspublicis agendum erit. Videntur autem mihi omnes tredecim pagorum reſpub. ad tres formas ſeu tria genera reuocari poſſe. Etenim ſicut tria ſunt nomina ſummorũ magiſtratuum in pagis, ita totidem quoq; ſunt rerumpublicarũ formæ, neq; tantũ nominibus ſed rebus ipſis differũt. Quidam igitur publici conſilij capita Ammanos vocant, atq; hoc magiſtratu vtuntur pagi qui oppidis carent, & vicatim habitãtur, atq; in his ſumma imperij penes vniuerſam plebem eſt, cuius conſilio res maioris momẽti definiũtur: in hoc numero ſunt Vrania, Suitia, Vnderualdia, Tugium, Glarona, & Abbatiscella. Alij pagi ſua oppida habent, penes quæ eſt imperiũ totius pagi: ſed tamẽ in his duæ ſunt rerumpub. formæ, quædã nanq; & præſertim quæ vel à Princip. cõdita, vel eorum imperio ſubiecta aliquando fuere, à Sculteto (ita vocant ſuum magiſtratũ & à ſenatu

qui libera electione ex omni ciuium numero delectus fuerit, adminiſtrantur: & hæc forma inter omnes maximè eſt Ariſtocratica: ac Berna, Lucerna, Friburgum, Salodorum, hoc modo rempublicam gubernant: quædam verò oppida ſunt in Tribus certas diſtributa, atq; ex his plebis ſuffragijs tributim magiſtratus creantur, hi ſummum magiſtratum & caput publici conſilij Burgermeiſter/ Ciuium magiſtrum vocant: huiuſmodi reipublicæ forma eſt Tiguri, Baſileæ, Scaphuſiæ. De his igitur omnibus ordine agemus, initio ab hoc proximo genere facto.

Societates nobilium. Primùm igitur in his oppidis liberis & imperialibus populus omnis in duos ordines diuiſus eſt, nobilium atque plebeiorum, ac nobiles peculiarē ſocietatē habēt, quam Germanicè ein geſelſchafft, Tiguri ein Conſtaffel nominant. Atq; Baſileæ quondam propter vrbis amplitudinem & magnam multitudinem nobilium, duæ fuere ſocietates nobilium, quæ etiam nonnunquam hoſtiles inimicitias inter ſe exercuerunt, penes hos fuit ſumma auctoritas, atque ex vna ſocietate Conſul, ex altera Tribunus primæ poſt conſules auctoritatis deligebatur: poſtea tamen nobilitas à gubernaculis reipublicæ amota eſt, ſeu potius ea ſponte deſeruit. Primùm nanque tempore Concilij, quando Lodouicus Galliarum Delphinus, Armeniacorū copias in gra-

tiam

tiam Eugenij Papæ & Auſtrij principis Baſileam adduxit, multi nobilium ſeſe illi coniunxerunt, qui omnes poſtea exilio damnati ſunt, & poſteri quoq; eorum à publicis honoribus excluſi. Poſtea quando ciues communi conſenſu fœdus fecerunt cum decem Heluetiorum pagis, anno M. D. I. *maxima pars nobilitatis quæ Heluetios oderat, vrbe exceßit, & in ſuas arces ſe recepit, itaq; tum eorum auctoritas & poteſtas multum imminuta eſt: Quicquid autem reſidui fuit, id omne amiſerunt, anno* M.D.XXIX. *cum enim reformatione doctrinæ & ceremoniarum poſt aßiduas Oecolampadij conciones ex Senatus conſulto inſtituta, plerique nobilium huic ſe oppoſuere, & quia mutationem religionis impedire non poterant, vrbem deſeruere. Ab eo igitur tempore manent quidem nobilibus ſocietates ambæ, & poſſeßiones ædium priuatarum, & eas etiam quæ publicæ totius ſocietatis fuerunt retinent: duæ autem domus ſunt quarum vna à gemitu, & altera à fonte nomen habet* zum ſünfftzen vnd zum brunnen, *cæterum nemo ex his in ſenatum deligitur: etenim cum ſenatus ferè quotidie conueniat, illi autem vrbe relicta maximam partem ætatis in arcibus ſuis agere cœpiſſent, communi ciuium conſilio à republica adminiſtranda quam ſponte deſeruerunt, excluſi ſunt. Veruntamen nobiles familiæ quæ in*

vrbe degunt, & cum alijs ciuibus reipublicæ curam ſuſceperunt, in primis quatuor ciuium tribubus cenſentur, & in his in ſenatum deliguntur: ideóque etiam Tribus iſtæ honoris ergò dominorũ Tribus, Herren Zünfft, *nominantur. Atque ita Baſileæ nulla amplius peculiaris nobilium ſocietas eſt, à ciuium reliquorum tribubus diſtincta: ſed Tiguri & Scaphuſiæ nobiles ſuam propriam & peculiarem ſocietatem habent: atq; Tiguri nobilium ſocietas ad alias tribus hanc prærogatiuam habet, vt media parte maior numerus ſenatorum ex illa quàm è quauis tribu eligatur, vt ita ſit eius ſeſquialtera ratio ad aliam quamcunque tribum. Attamen in illa ſocietate nobilium aliquod diſcrimen eſt, veteres enim atq; nobiles familiæ peculiarem ſocietatem habent, qui à minori hypocauſto in quod aliquãdo ſoli conueniũt, & ſoli ius conueniendi habent, nominantur,* die Stübler: *ſed toti ſocietati adiuncti ſunt ciuium plurimi qui nullum opificium exercent, neq; mercaturam faciunt cuius gratia neceſſe ſit ipſos nomen dare certæ tribui, item mercenarij & baiuli fex plebis, atque hi omnes ſi bellũ ingruat, in hac ſocietate quam* Conſtafel *vocant, cenſentur, & ſtipendia faciũt, ijdem quoq; ſuis ſuffragijs totius ſocietatis magiſtrum qui ſenatui intereſt creare poſſunt.*

Præter nobilium ſocietatem plebs vniuerſa in his

his vrbibus diuiſa eſt in certas tribus, zünfft *Germanicè nominant, quæ vox fortè à conueniendo deriuata eſt* zamenkunfft/ *(quidam tribus, alij curias, nonnulli collegia nominare malunt, nos tribuum nomen à Sleidano & alijs noſtri temporis ſcriptoribus in hac ſignificatione vſurpatum retinebimus) quarum non idem eſt numerus. Baſilienſium nanq; ciuitas in* XV. *tribus diuiſa eſt, è quibus quatuor alijs nobiliores habentur, quas vt diximus dominorum tribus nominant, prima eſt mercatorum, altera eorum qui auro, argento, ſtanno fundendo, cudendo laborant: tertia vinariorũ, quibus etiam ſcribæ & cœnobiorum Oeconomi adnumerantur: quarta eſt aromatariorum, item eorum qui ſericum vendunt, atque omnis generis inſtitorum, & hæc omnium tribuum eſt populoſiſſima, reliquæ vndecim tribus ſunt plebeiæ omnis generis opificũ. Tiguri nunc duodecim ſunt tribus, olim verò vna plures fuere, quo tempore panni lanei textores plurimi in vrbe erant, ita vt peculiarẽ tum tribum haberent, nunc textores cuiuſcunq; generis cum fullonibus & tinctoribus omnes vna tribu cõtinentur. Scaphuſiæ autem* XI. *tantùm ſunt tribus. Nonnunquam tamẽ diuerſi generis opifices in vnam tribum coniunguntur, hi ſua peculiaria collegia habent, vt apud nos piſtores & molitores, chirurgi item*

ac barbitonſores, cum fabris ferri & æris, Baſileæ piſcatores & nauicularij ſeu Barcarij, ſutores & coriarij, ſarctores & pelliones: huiuſmodi tribus diuiſæ ſunt, & nominantur gſpaltne zünfft, *quoties enim de opificijs agitur, peculiaria collegia & conuentus habent, ſed in his quæ ad Rempublicam pertinent, & in electione ſenatus ſiue creandis tribuum magiſtris qui ſenatui interſint, communi conſilio & ſuffragijs omnia peragunt.*

Publica cõſilia.

Ex his igitur tribubus omnes qui publicis conſilijs interſunt, pari numero è ſingulis deliguntur. Sunt autem præcipuæ auctoritatis duo publica conſilia in vrbibus ſingulis, maius quando plures nomine totius plebis conueniunt, & id plerunque tantùm in grauioribus negotijs & quæ ad totam Rem publicam pertinent conuocatur: minus quod quotidie Rempublicam adminiſtrat, & ciuium controuerſias cognoſcit. Ac Tiguri maius conſilium eſt CC. *hominũ, Baſileæ* CCXLIIII. *Scaphuſiæ* LXXXVI. *minus conſilium Tiguri* L. *hominibus conſtat, Baſileæ* LXIIII. *Scaphuſiæ* XXVI. *etenim è ſingulis tribubus duodeni in maius conſilium aſſumuntur, niſi quod Tiguri è nobilium ſocietate* XVIII. *deliguntur. In minus conſilium Tiguri ſingulæ tribus dant ternos homines, quaternos Baſileæ, Scaphuſiæ duos: his accedunt duo conſules in ſingulis vrbibus*

publici

publici conſilij capita, Baſileæ præter ea totidẽ Tribuni, quos vnà cum conſulibus capita nominant: præterea Tiguri nobilium ſocietas ſenos in minus conſilium mittit, cum aliæ tribus tantùm ternos dent, & adhuc ſex alij liberis ſuffragijs cooptantur ex quibuſcunque tribubus viſum fuerit ſenatui.

Electio autem ſenatorum (ita enim deinceps eos qui ſunt è minori conſilio nominabimus) fit ad hunc modum. Tiguri circa ſolſtitium, atque brumam, plerunq; vna aut altera ſeptimana ante feſta Ioannis Baptiſtæ & Ioannis Euangeliſtæ, ciues ſinguli in ſuis tribubus conueniunt, & eligunt ſenatorem quem magiſtrum tribus nominant, Zunfftmeiſter: *eſt autem hoc commune his vrbibus, quòd tribus binos magiſtros habent, ſed tantùm per ſemeſtre aut annuum tempus quilibet eorum ſuo officio fungitur, eo finito alius ſuccedit: plerunq; tamen qui ante proximum ſemeſtre tribui præfuerat, denuò niſi quid obſtet, eligi ſolet. Atque hoc modo minus conſilium in duo diuiditur, vetus & nouum: veterem enim ſenatum eos nominamus, qui per medium annum munere ſuo defuncti ſunt: hi etſi quoque conuocantur cum ſenatus habetur, non tamen ſemper vocantur, & ſunt quædam quæ nouus tantùm ſenatus tranſigit. Baſileæ etiam maius conſilium ſimili modo diuiditur; atque è duodecemuiris tribuum*

Senatus minor.

Vetus & nouum conſilium.

ſex nouo & totidem veteri ſenatui accenſentur. Præter tribuum magiſtros, ex vnaquaque tribu Tiguri ſinguli, Baſileæ bini alij ſenatores, ab ipſo ſenatu deliguntur: hi quoque vnà cum his quos extra ordinem Tiguri eligi ſcripſimus, in duas partes diuiduntur, vt media pars veteris, altera ſit noui conſilij. Atque conſilia duo, vetus & nouum, Tiguri ſingulo ſemeſtri permutantur, & vetus ſenatus nouum medio anno peracto deligit, Baſileæ & Scaphuſij integro anno in ſuo munere permanent: ac apud hos quidem proxima die poſt Pentecoſten, Baſileæ autem ſabbato præcedente diem vigeſimum quartum Iunij, qui Ioanni Baptiſtæ ſacer eſt, electio ſenatus fieri ſolet. Ac tribuum quidem magiſtri Tiguri tributim à ſuis contribulibus deliguntur: ſed à maiori conſilio ducentorum confirmantur: Baſileæ confirmatio eſt penes veterem ſenatum. Suffragia quoque Tiguri aperta ſunt, Scaphuſiæ occulta: in ſingulis enim tribubus certi homines electioni præficiuntur, & ad hos ordine accedentes tribules omnes ſubmiſſa voce in aurem indicant, quem magiſtrum tribus eſſe velint. Conuenit autem minus conſilium plerunque ter, nonnunquam etiam quater ſingulis ſeptimanis: atque Tiguri ſimul iiſdem ſubſellijs permixti

mixti ſedent veteres nouiq́ue ſenatores: Baſileæ verò veteres ſenatores nonnunquam cum nouis in poſterioribus ſubſellijs conſidere ſolent: plerunq́ue tamen in aliam aulam conſilij capiendi cauſa ſecedunt, quicquid autem ab ipſis decretum fuerit, nouo ſenatui addito ſuffragiorum numero à ſenatore primæ tribus proponitur, quem propterea Declaratorem den Offner nominant.

Vtriq́ue ſenatui præeſt Conſul, quem Burgermeiſter, hoc eſt ciuium magiſtrum noſtra lingua nominare ſolemus, hunc maius conſilium eligit, Tiguri quidem apertis ſuffragijs, Scaphuſiæ occultis: Baſileæ vetus ſenatus tam conſulem quàm nouum ſenatum ſequentis anni deligit. Eius poteſtas Tiguri ſemeſtris eſt, alibi annua, eodemq́ue modo per vices mutantur conſules quo & ſenatores veteris nouiq́ue conſilij. Conſulibus poteſtate proximi ſunt Tribuni, hos nos Oberiſtemeiſter / Baſilienſes Zunfftmeiſter vocant, quo nomine omnes tribuum magiſtri aliquando nominantur: horum tres ſunt Tiguri, duo tantùm Baſileæ, qui vna cum duobus conſulibus quatuor vrbis capita nominantur. Nouem alij è ſenatu Baſileæ capitibus adiunguntur, & hoc conſilium à numero tredecimuirorum nomen habet, ad hos

Conſules. Tribuni. XIII uiri.

omnes grauiores cauſæ referuntur, & primi de his deliberant antequam rem vniuerſo ſenatui proponant, ideoque Præconſultores (ita nanque προβούλους apud Ariſtotelem quidam interpretantur) nominari poſſent. Præterea Tiguri peculiare quoddam conſilium eſt, quod nos Quæſtorium nominare poſſumus, præeſt enim rationibus publicis, & conſtat viris VIII. præſidet huic Conſulum alter qui eſt è veteri ſenatu, interſunt præterea ſemper quæſtores duo, & præfectus ærarij eccleſiaſtici, atq; præter hos IIII. viri, ex vtroque conſilio pari numero delecti. Ad hos non tantùm rationes ærarij referuntur & omnium ſumptuum quos reſpublica facit, ſed ſæpenumero grauium negotiorum deliberatio his mandatur à ſenatu, & quæ conſultarint deinde ad Senatum referuntur.

Quæſtoriũ conſilium.

Scribæ.

Publicis conſilijs ſemper adſunt duo ſcribæ adiunctis etiam ſuis vicarijs ſeu adiutoribus, ſi opus ſit. Horum alterum qui primum locum tenet Archigrammatea & ciuitatis ſcribam Stattſchryber nominare ſolemus: alterum noſtri & Scaphuſiani vocant Underſchryber, inferiorem ſcribam, Baſilienſes Raatſchryber, ſcribam ſenatus. Quæſtorium conſilium peculiarem ſcribam habet, quem vocamus rationum ſcribam, den Rechenſchryber. Eſt autem ſcribarum munus cum honorificum

norificum in his vrbibus, tùm etiam lucroſum, ideo que etiam patritij homines id expetunt : neque facilè alicui alteri committitur ; vix enim alij ſunt quibus leges, & conſuetudines , & priuilegia atque omnia arcana rerum publicarum notiora ſint.

Proximum locum poſt publica conſilia tenent publica iudicia. Tiguri duo ſunt, vnum rerum ciuilium, das Stattgricht, *quod olim in poteſtate fuit collegij dominarum , cuius abbatiſſa præſidem ſiue prætorem iudicij , quem vocant* den Schultheiſſen , *& eius aſſeſſores eligebat: hodie cõſilium minus iudices eligit. Sunt hi numero* VIII. *ac ſuum prætorem habent , & peculiarem ſcribam atque apparitorem. Hi cognoſcunt cauſas ciuiles, de ære alieno , locato , commodato, vendito, & vt noſtrate lingua dicimus, iudicant* vmb erb vnd eigen: *nulla ab his eſt prouocatio, ſed ſi difficiliores cauſæ incidant, iudices ad ſenatum remittunt. Alterum deinde iudicium eſt , quod controuerſias annuorum redituum dijudicat, quod vocamus* das Zinßgricht, *huic ſemper adeſt alterius iudicij ſcriba & duo (ni fallor) è minori ſenatu. Baſileæ duo ſunt iudicia in maiori oppido , & tertium in minore. Publicum iudicium maius, quod etiam vocant* das Stattgricht , *decem iudicibus conſtat, qui partim è ſenatu partim è plebe in iudicum*

ordinem adſciſcuntur. Cognoſcit hoc iudicium omnes actiones ciuiles & criminales: ſed in ciuilibus actionibus, de teſtamentis, contractibus, debita pecunia, & ſimilibus, Prætor vrbanus iudicio præeſt: in cauſis autem criminalibus Præfectus ſeu Aduocatus imperij ius dicit: ac Triumuiri capitales ſenatorij ordinis, nomine totius ſenatus, per Accenſum den Oberſtenknecht / qui cum Cauſidico iudicibus aſſiſtit, cauſam aduerſus reum peragunt. Fiunt autem iudicia hæc loco publico & aperto, ita vt omnibus intereſſe, ſpectare, & audire quæ aguntur liceat. Tiguri autem & Scaphuſiæ cauſas capitales ſenatus nouus iudicat, atque tum non Conſul vt aliâs, ſed Præfectus imperij der Rychsvogt / oder Blůtrichter iudicio præeſt, & ſententias rogat. Verùm Præfectum imperij ſeu rerum capitalium, ſenatus quotannis è ſuo corpore deligit. Iudicia capitalia Tiguri clauſa curia peraguntur: Scaphuſiæ accuſatio & defenſio aperta curia fiunt, vt omnibus audire liceat, ſententiæ autem à ſenatu omnibus alijs excluſis feruntur. Secundum iudicium maioris oppidi Baſileæ tantum leuiores controuerſias dijudicat, & quæ ſummam decem librarum non excedunt. Minoris autem oppidi iudicium ſuum peculiarem Prætorem habet, & omnes actiones præterquam criminales cognoſcit.

Iudicia rerum capitalium.

Scaphuſiæ

Scaphuſiæ duo ſunt iudicia, Vrbanum, quod etiam vocatur das ſchuldgricht / *iudicium de debitis, nam tantùm de contractibus & debitis ac ſimilibus actionibus iudicat, & ſi ſumma debiti centum aureos excedat, ſenatus de eo cognoſcit. Iudicium hoc aſſeſſores habet viginti, nempe è ſingulis tribubus vnum, & præterea octo alios è ſenatu delectos. Alterum iudicium vocant* das vogtgricht/oder Bůſſengricht/*præfecti aut mulctarum iudicium: propterea quod præfectus imperij ſeu rerum capitalium huic præſideat, & mulctas irroget. Aſſeſſores iudicij ſunt duodecim, è ſingulis tribubus ſinguli, is nempe qui primus è ſua tribu intereſt maiori conſilio. Cognoſcunt hi cauſas criminales minoris momenti, vt ſunt leuiores iniuriæ, & vulgaria conuicia: nam de grauioribus iniurijs & contumelijs ſenatus pronuntiát.*

Præter iudicia quæ commemorauimus, ſingulæ vrbes peculiare conſiſtorium habent, ein Chorgricht/oder Egricht/ *in quo cauſæ matrimoniales diſceptantur. Mutata enim religionis forma, & abiecto imperio epiſcoporũ pontificiæ religionis, cum iniquum videretur deinceps ſuos homines iudicio conſiſtorij epiſcopalis ſubijcere, à quo hæreticorũ loco haberentur, domi propria conſiſtoria inſtituêre.* Conſiſtoriũ

Conſtant autem hæc certo numero aſſeſſorum, qui ex vtroque ſenatu publicis ſuffragijs deliguntur, & his adiunguntur aliqui è theologorum aut miniſtrorum eccleſiæ numero. Verumtamen Scaphuſiæ nulli ex eccleſiæ miniſtris conſiſtorio interſunt, ſed è ſenatu homines literati, & plerunque aliquis legum doctor inter cõſiſtorij iudices eligitur. Apud hos omnes controuerſiæ matrimoniales diſceptantur, adulteria & ſcortationes ab his puniuntur, & vitæ ac morum cenſura his commiſſa eſt.

Qui namè ſenatu excludantur.

Porrò in omnibus his rebuſpublicis nemini qui illegitimo thoro natus ſit, publica munia obire, ſenatui aut iudicijs intereſſe licet. Verum quidem eſt neminem ſibi ſuæ natiuitatis auctorem eſſe, & negari non poteſt ſpurios ſæpe virtute antecellere fratres legitimos, qualis Iephtes commemoratur in ſacra hiſtoria: ſed ad refrenandas vagas libidines, & conſeruandam dignitatem ſacri coniugij, in bene conſtitutis rebuſpublicis nota aliqua quaſi afficiuntur illegitimo & vetito concubitu nati. Deinde qui non decennio in vrbe habitarit, apud nos in publicum conſilium non deligitur. Item extra Heluetiam nati, Scaphuſiæ non poſſunt in minorem ſenatum adſciſci, ſed ſi annis viginti ciues fuerint, in maiorem ſenatum, & in iudicum numerum cooptari poſſunt: apud nos

verò

verò in neutro ſenatu locum habent, neq; etiã in iudicum numerum admittuntur. Non quòd peregrini honoribus indigni ſint, ſed primùm amor quidam ſingularis erga rempublicam, deinde domeſticarum legum & conſuetudinũ peritia in eo requiritur qui rempub. adminiſtrare debet: horum vtroq; ciues nati & ab ineunte ætate in aliqua republica educati peregrinos ſuperare videntur. Adhæc nihil reipublicæ pernicioſius eſt quàm ſi æmulationes ex ambitu honorum exiſtant, & in factiones erumpant: hoc autem vix caueri poteſt, quando præteritis ciuibus, & neglectis atq; contemptis veteribus familijs, peregrini homines ad honores & officia publica promouentur. Poſtremò adulterij conuicti, homicidæ, & aliquo crimine infames, communi quodam iure ſenatu arcentur.

Magiſtratus et publica officia varij generis ſunt in his rebuspublicis, eoq; plura quo maiores & populoſiores vrbes fuerint, nos ex his quæ ſunt potiora commemorabimus. Primæ igitur dignitatis ſunt poſt conſules & tribunos, hi quibus publicæ pecuniæ cuſtodia & adminiſtratio commiſſa eſt, hos in pleriſque Heluetiæ ciuitatibus nominamus Seckelmeiſter / *loculorum aut fiſcorum magiſtros, qui Latinè ſcribunt, Quæſtores nominant. Baſileæ vocantur Triumuiri* Dreyerherren, *qui ſanctio-* Publica officia.

ris ærarij in quo theſauri vrbis reconditi ſunt, curam gerunt. Præter hos tamē alij ſunt Triumuiri, qui vulgò Arcæ præfecti Ladenherren nominantur, hi minora vectigalia & reditus annuos reipublicæ adminiſtrant: ijdem reos capitalium criminum per Accenſum accuſant, ideoq́ Triumuiros capitales ſupra nominauimus. His affines apud nos ſunt quos vocamus die vmbgelter/qui vectigalia vini & frumenti adminiſtrant, & per certos homines colligunt. Soluitur autem vectigal illius tantùm vini quod publicè diuenditur, & frumenti quod euehitur, aut quod piſtores emunt: alioqui vini & frumenti quod ſinguli ciues domi ſuæ abſumūt, nullum vectigal penditur. Præter reipub. ſiue vrbis quæſtores qui duo ſunt, tertius quæſtor Tiguri eſt ærario eccleſiaſtico præfectus, der klöſteren obman: hic ex ſingulis cœnobijs certos reditus colligit, ſi quid inquā ſupereſt poſt tot expenſas in miniſtrorum ſtipendia, templorū ædificia, pauperum eleemoſynam, hoc recondit, vt publica neceßitate vrgente plebi ſubueniatur. Atq́ ſuperioribus annis, quibus inaudita annonæ caritas noſtras regiones afflixit, non tantùm ciuitati, ſed maximæ parti agri Tigurini frumenta ab hoc quæſtore mediocri pretio diuendita ſunt, magnoq́ue beneficio magiſtratus omnes ſuos tum affecit. Proximum genus magi-

ſtratuum

ſtratuum curam habet publicorum ædificiorum, hos Ædiles quidam nominant, Germanicè vocamus Buwherren / & Baſileæ Lonherren à mercede quam publicis operis perſoluunt: hi curam gerunt viarum, portarum, turrium, mœnium, pontium, fontium, omniumque publicorum ædificiorum. Præterea tribus alijs ſenatoribus adiunctis controuerſias de finibus, de aquis pluuijs, de luminaribus & ſimiles, quales inter ædificandum inter vicinos oriuntur, dijudicant: Baſileæ tamen Quinqueuiri dicti, die fünfferherren/ hæc cognoſcunt. Eſt & alterum peculiare genus magiſtratuum quod annonæ curam gerit, ex hoc numero ſunt panum inſpectores, qui examinant pondus panum an iuſtum ſit: item qui macello & carnium æſtimationi præſunt, quorum munus eſt cauere ne quod pecus morbidum aut grandinoſum mactetur, & præterea precium in libras conſtituere: præterea præfecti lacui qui non tantùm piſcationem cuſtodiunt, & ne piſces in fœtura capiantur cauent, ſed fori quoque piſcarij curam gerunt: his proximi ſunt ſalſamentorum inſpectores, & qui curam gerunt fori quo butyrum & caſei venduntur. Sunt etiam aliqua officia, quorum nomina annotaſſe ſufficit. Pupillorum & viduarum patroni Schirmuögt/ & Baſileæ Weiſenherren:

Eleemoſynæ præfecti: ponderum & menſurarum inſpectores: nomophylaces: duumuiri aut ſeptemuiri quæſtionibus præfecti: Deputati rebus eccleſiaſticis & ſcholis inſpiciendis, qui etiam ſcholarchæ nominantur.

Scholæ. *Præterea ſunt in ſingulis his vrbibus ſcholæ non malè inſtitutæ. Baſilea quidem celebrem ſcholam publicam habet, Academiam nunc vocant, inſtitutam à Pio* II. PP, *qui Æneæ Syluij nomine notior eſt, ac donatam omnibus priuilegijs, iuribus & immunitatibus quibus fruuntur Academiæ Bononienſis, Colonienſis, Heidelbergenſis, Erdfordienſis, Lipſenſis & Viennenſis. Vixerat Baſileæ Æneas Syluius quo tempore concilium ibi congregatum fuit, et delectatus amœnitate vrbis, ſalubritate aeris, omnium rerum copia & abundantia, vrbem dignam iudicauit & commodam, in qua publicum gymnaſium bonarum literarum inſtitueretur. Habuit Academia hæc noſtra patrũq; memoria viros doctiſſimos, linguarum, philoſophiæ, & omnium facultatum interpretes, quos commemorare non eſt neceſſe, verum tamen minor pleruncq; pro vrbis amplitudine & doctorum celebritate ſtudioſorum eſt frequentia, cuius rei cauſam affert Beatus Rhenanus prouentuum tenuitatem, & nimiam gymnaſiorum in Germania multitudinem, vnde rectè iudicat præſtare pauciora*

eſſe

eſſe & frequentia. Tiguri verò non eſt publica aliqua Academia, attamen linguæ & bonæ artes & præcipuè ſacræ literæ tanto ſtudio fide & diligentia hactenus in ſchola hac explicatæ ſunt, vt eius quoque nomen celebre ſit apud ſacræ theologiæ ſtudioſos.

Poſtremò ius monetæ cudendæ commune eſt tribus vrbibus de quibus agimus, itaq; & publicas officinas monetarias ſingulæ habent, & rei monetariæ præfectos conſtituunt, quorum officium eſt curare vt moneta quæ publica vrbis nota inſignitur, iuſtè ſit ponderis & probæ temperaturæ. Habent autem ſingulæ vrbes propriam & peculiarem monetam. Baſilienſes cum vicinis oppidis Sequanorum & Alſatiæ eandem monetam cudunt, quæ à coruo qui inſigne eſt quorundam nummorum, nomen habet, Rappenmüntz. Aſſes XXV. huius monetæ faciunt aureum Rhenanum vulgarem, æſtimatum ſexaginta nummulis cruciatis. Scaphuſiani monetam eiuſdem temperaturæ & pretij, cum imperij vſitata moneta cudunt. Tigurini maiores nummos vnciales & ſemunciales quos taleros & ſemitaleros vocant, iuxta imperij æſtimationem cudunt: ſed minorem monetam propriam & peculiarem habent, cuius aſſes XL. faciunt vulgarem Rhenenſem aureum. Cudunt & aliam monetam, baziones vulgus Moneta.

nominant, horum XVI. aureum Rhenenſem valent.

Vigiles

Poſtremo loco inter publica officia, vigilum & incẽdiorum præfecti nominari poſſunt. Sunt autem duo genera vigiliarum, præter illos qui in turribus ſacrarum ædium & portarum vigilias agunt: primum perpetui vigiles qui mercedem ex publico accipiunt, & ſingulis noctibus vigilias agunt, & omnes vrbis plateas perambulant, ac ſingulas noctis horas proclamant. Præter hos ciues armati ex ſingulis tribubus per vices nocturnas vigilias agunt: ac non tam ob hoſtium metum duplici vigilia ciues vtuntur, quàm ob incendia cauenda, & vt omnia noctu tranquilla & quieta ſint.

Incendiorũ præfecti.

Incendiorum præfecti, ſi quod in vrbe incendium oriatur ignis compeſcendi curam habent, & fabris atque alijs opificibus & reliquæ turbæ quæ ad extinguendum ignem confluit imperant, & proſpiciunt vt omnia ordine agantur, ne quod maius damnum detur: præterea cauent ne quis in vrbe tumultus oriatur, portas & muros vrbis inſpiciunt. Ita namq; conſtitutum eſt, vt incendio exorto ciues certi è ſingulis tribubus delecti portas & mœnia vrbis cuſtodiant: præterea tota ciuitas in certas partes diſtributa eſt, ac ſingulæ partes proprium ducem & peculiare ſignum habent ad quod armati conueniunt,

niunt, Conſul cum præcipuis ſenatoribus & publicis miniſtris ſe in curiam confert, vt pro rerum ſtatu in publicum conſulere poſſint. Ad ignem verò extinguendũ non tantùm fabri omnis generis ſed multi ciues, opificumq́ famuli confluunt, & mulieres quoq; in haurienda & ferenda aqua ſtrenuè plerunque laborant. Præterea Tiguri ſi alicubi in agro extra vrbem incendium oriatur, expediti iuuenes è ſingulis tribubus ad hoc quotannis delecti ad extinguendum ignem concurrunt, & his præeſt incendiorum præfectus è ſenatorio ordine, qui mittitur tum conſulendi & iuuandi, tum etiam conſolandi cauſa, ſi quod damnum acceptum fuerit.

Pauperum magnam rationem haberi tota Heluetia ſupra diximus. Tiguri & in quibuſdam alijs vrbibus quotidiana eleemoſyna omnibus eò conuenientibus diſtribuitur: panes atque legumina cocta: atque magnus numerus puerorum qui ſcholas frequentant Tiguri hoc modo alitur, nonnunquam XL. aliquando duplo plures: his & alijs ſæpè etiam veſtes adduntur: & ſimili modo eleemoſyna in cœnobijs agri Tigurini pauperibus datur. Deinde dominicis & feſtis diebus eleemoſyna à populo colligitur, quam certi homines ſingulis aut alternis menſibus egenis hominibus in agro & vrbe Pauperum cura.

diſtribuunt. Poſtremò in omnibus his ciuitatibus ſunt ampliſſima Xenodochia, in quibus ciues ætate confecti & egeni, ægri, pupilli, alijq́; plures aluntur. His omnibus magiſtratus plures miniſtros, & œconomos, atque œconomorum adiutores & inſpectores præficit.

Præfecturæ

Atque hæc quidem quam hactenus expoſuimus, reipublicæ forma eſt & ratio in ipſis vrbibus, ſed præterea ſingulæ vrbes vicino agro imperant, et Tigurinorum imperium inter has vrbes latiſſimè patet, ac plures & maiores præfecturas alijs obtinent, cæterùm par vbiq; ratio eſt gubernationis. Præfecturæ enim quædam à ſenatu vrbano adminiſtrantur, ita ſcilicet vt præfecti ipſi in vrbe maneant & ſenatorio munere fungantur, nihilominus pagis ſuis ius dicant: ſi quæ tamen cauſæ criminales & capitales fuerint, de his ſenatus cognoſcit. Aliæ verò præfecturæ ampliores ſunt, in quas præfecti tùm imperiò mittuntur, atque hi non tantùm ciuiles cauſas ſed plerunq; etiã capitalia crimina iudicant, & puniunt. Habent autem ſingulæ præfecturæ ſua priuilegia, ſuas veteres conſuetudines, pleræq; etiam ſua peculiaria iudicia, ex ſuo corpore delectis iudicibus: in his omnibus nihil immutant præfecti, ſed ipſis ſua iura ſalua & integra relinquunt, iudicijs eorum præſident, & iuxta leges & conſuetudines vniuſcuiuſq;

præfecturæ

præfecturæ ius dicunt. Atq; Tigurinorum maiores præfecturæ nouem numero ſunt, Kiburgius comitatus, Groningenſis præfectura, Andelfingenſis, Grifenſeenſis; Egliſouiana, Libera prouincia, Regēſpurgenſis, Vadiuillana, & Lauſa ad cataractas Rheni. Minores præfecturæ XXII. ſunt, quarũ aliquæ nonnullas ſuperiorum hominũ frequentia & regionis amplitudine ferè æquant. Cæterum præter præfecturas Vitodurum & Steina duo amœna oppida Tigurinis parent, proprios tamen habent magiſtratus, ſed Tigurinorum edictis tenentur, et in bello illis militant, attamen proprijs ſignis vtuntur. Baſilienſium verò præfecturæ ſunt Farnſpergum arx ſupra Rinfeldam in edito monte ſita, Vuallenburgum oppidulũ ad iugum Iuræ montis, quod ab exciſa rupe nomē habet der Houwenſtein/ Homburgũ, Munchenſt. poſtremò & Ramſteina præfecturæ. Schaphuſiani verò Latobrigorũ maiori parti imperant & in eorũ oppida ac pagos præfectos mittunt.

DE REPVBLICA ILLARVM VRbium quæ tribubus carent, vt ſunt Berna, Lucerna, Friburgum, & Salodorum.

ALterum genus reipublicæ diximus eſſe in his vrbibus quæ non ſunt diſtributæ in certas tribus ex quibus magiſtratus pari numero deliganturi

in his autem vrbibus ſummum magiſtratum & caput publici conſilij vocant, ein Schuldtheſſen. Schultheſß *Vox hæc Germanica vetus in Longobardorum legibus vſurpatur, et* SCVLDAHIS *ſcribitur: videtur autem etymon vocis eſſe à debito, id enim* Schuld *noſtrate lingua vocatur, & iubendo, quòd ſcilicet* SCVLDAHIS *debitoribus imperet vt creditoribus ſuis ſatisfaciant: atq; hoc ſenſu in Longobardicis legibus accipitur. Tit.* C. *de Pignerationibus & debitis: Si homo liber, qui debitor eſt, alias res non habuerit, niſi cauallos domitos, aut boues iunctorios, ſeu vaccas: tunc ille qui debitum requirit, vadat ad* SCVLDAHIS *& intimet cauſam ſuam, quia debitor ipſius alias res non habet, niſi quæ ſupra leguntur: tunc* SCVLDAHIS *tollat boues, &c. Similiter nomen* SCVLDAHIS *ponitur, Tit.* XX. *legum Lutprandi Regis. Si quis cauſam habuerit, &* SCVLDAHIS *ſuo cauſam dixerit, & ipſe* SCVLDAHIS *iuſtitiam inter quatuor dies facere neglexerit, (ſi ambo cauſatores ſub vno* SCVLDAHIS *ſunt) tunc componat ei, qui cauſam ſuam reclamauerit ipſe* SCVLDAHIS *ſol.* VI. *& Iudici ſuo ſol.* VI. *Item ſi homines duo ſub vno iudice, de duobus tamen* SCVLDAHIS *cauſam habuerint, &c.*

Hinc apparet nomen SCVLDAHIS *veteribus ſignificaſſe iudicem qui de debitis pronuntiabat,*

pignora

pignora capiebat, & creditori ſatis fieri cogebat: non tamen habuit plenam iuriſdictionem, ſed comitum poteſtati obnoxius erat. Nomen hoc adhuc in frequenti vſu eſt apud Germanos principes, & vicorum atq; oppidorum præfecti ſic nuncupantur: apud nos tamen multo eſt honoratius, & in his oppidis quæ nominauimus eorũ SCVLDAHIS *ſummam auctoritatem & potentiam obtinet. Quidam ſummum magiſtratum in ciuitatibus noſtris Romana imitatione Conſulem vocant, neſcio quàm bene, alij eos tantùm quos ciuium magiſtros dicimus, quos autem* SCVLDAHIS *vocamus, Prætores nominandos cenſent: nos priores ſequimur, & eos qui publico conſilio præſunt, Cõſules nominabimus. Galli quem nos* Schuldtheß *ipſi Auoerium vocant. Oppida igitur hæc ſecundi generis de quibus nunc agimus non diuiduntur in certas tribus, imò ne id fiat legibus apud eos cautum eſt: & cum diuerſa forma ſit reipublicæ Tigurinorum & Bernatum, tamen Bernates Tigurinis ex fœdere auxilio ſunt ne quis formam reipublicæ tollat & tribus eorum aboleat, rurſus Tigurini Bernates iuuare debent ne quis in eorum vrbe tribus aliquas inſtituat. Nihilominus tamen opifices in his quoq; oppidis ſua peculiaria collegia habent, quæ non reipublicæ & magiſtratuum creandorum, ſed opificiorum exercendorum cauſa*

Nullæ tribus.

inſtituta ſunt, atq; hæc nominant Gſellſchafften*/non autem tribus* Zünfften.

Conſilia urbis. *Conſilia publica in his vrbibus, vt & in ſuperioribus, duo ſunt, maius & minus. Maius conſilium Bernæ ſicut & Tiguri nomen habet ducentorum, quamuis plures ſint ducentis: Lucernæ verò tantùm centum hominibus maius conſilium conſtat. Minus verò conſilium Bernæ eſt hominum* XXVI. *Lucernæ per ſemeſtre tempus* XVIII. *ſenatores rempublicam adminiſtrant, & totidem per aliud ſemeſtre.*

Electio ſenatus. *Senatus eligendi hæc ratio Bernæ ſeruatur. Feria tertia quæ præcedit diem Reſurrectionis dominicæ, quatuor vrbis ſigniferi ex omni ciuium numero viros* XVI. *expertæ fidei & virtutis ſibi adiungunt: atque hi* XX. *viri vna cum conſule maiorem ſenatum deligunt, itaq; Electores à nobis nominari poſſunt. Inquirunt primùm diligenter in vitam & mores ſingulorum qui è ducentorum numero fuerint, & ſi quis ſenatoriam maieſtatem turpi aliquo facto polluiſſe videatur, eum loco mouent, & poſtea in horum locum, & eorum qui demortui fuerint, alios ſuo arbitratu deligunt: eorum tamen electio occulta manet vſq; ad veſperam diei Reſurrectionis, tum enim omnibus qui delecti ſunt, tam è maiori quàm minori cōſilio apparitores denunciant vt craſtina die in curiam conueniant. Prima feria poſt*

Reſurre-

Reſurrectionis feſtum ſinguli ſenatorij ordinis in ſuis collegijs conueniunt, & eos qui nuper in numerum ducentorum cooptati ſunt in curiam deducunt, vbi deinde magiſtratus ſinguli eliguntur. Finita autem magiſtratuum electione ciues omnes in ſuis collegijs publica conuiuia peragunt, ac à prandio extra vrbem in campum prodeunt, & ſe ſaltu, curſu, lapide iaciendo, alijsque certaminibus exercent: Conſul autem cum XX. *electoribus denuò in curia conuenit, ac tum minoris conſilij ſenatores ab his deliguntur, & poſtridiè horũ electio maiori conſilio proponitur, atque ita demum vbi approbata fuerit, ſinguli in ſuum locum ſeſſum abeunt. Lucernæ quoniam minus conſilium ſemeſtre tantùm imperium habet, bis quotannis electio fit ſenatorum in maius & minus conſilium, ſi quæ loca vacant, circa ſolſtitium & brumam; eliguntur autem noui ſenatores à minori conſilio quod præterito ſemeſtri rempublicam adminiſtrauit.*

Magiſtratus urbani.

Conſules quorum præcipua dignitas & poteſtas eſt, ab vtroq; conſilio ſuffragijs cõmunibus deliguntur. Lucernæ autem conſulare imperium annuũ eſt, Bernæ durat per biennium, ſed nihilominus quotannis de conſule ſententiæ rogantur & denuò eligitur. Poſt conſules præcipua eſt auctoritas Bernæ quatuor ſigniferorum, Venner *ſua lingua nominant,*

hi tantùm ex quatuor collegijs deliguntur, fabrorũ, coriariorum, qui tamẽ trifariam diſtributi ſunt, piſtorum & laniorum. Diuiditur autẽ vrbs Bernenſis in quatuor partes, quarum ſingulæ ſigniferis ſingulis commiſſæ ſunt, qui arma ſingulorũ inſpiciunt & curant ea quæ ad rem militarem pertinent. Funguntur autem quadriennio ſinguli ſuo munere, quotannis tamẽ qua die conſul eligitur ſuum munus reſignant, & vexilla aliaq́; officij ſui inſignia primo apparitori tradunt, à quo in menſa coram conſule et ſenatu deponuntur, & tum vtrunq; conſilium de ſigniferis ſuffragium fert: ac ſi quis horum annos muneris ſui abſoluerit, aut mortem obierit, alius in eius locum ſubrogatur, quod quidem fit hac conditione, vt ſi demortuus ſui muneris annos non impleuerit, ſucceſſor eius illos impleat & eius ſit vicarius, ac poſtea demum ſuum quadriennium abſoluat. Magna præterea dignitas eſt Quæſtorum ſiue Tribunorum ærarij in omnibus ciuitatibus Heluetiæ, qui plerunque nullum præfinitum annorum numerum habent, ſed tam diu munere ſuo fungũtur quamdiu ſenatus voluerit, & ipſis quoque libuerit. Bernæ duo ſunt quæſtores, vnus qui vrbanos reditus & agri Germanici colligit: alter quem Gallicum vocant, ad hunc deferuntur omnes prouentus quos ciuitas in Antuatibus ſiue agro Sabaudico colligit. Quos modo no-

do nominauimus Cõſules, Signiferi, Quæſtores addito præterea vno è numero ducentorum, nominantur Bernæ die heimlichẽ Rāth/*arcanũ & ſanctius conſiliũ: ad hos enim primùm referuntur ea quæ arcana ſunt, et ad totã rempub. pertinent. Poſteaquã verò magiſtratus modò nominati ab vtroq; conſilio electi & confirmati fuerint, de reliquis etiam publicis officijs ſententiæ rogantur, id quod alibi eadem, alibi verò poſtera die fit. Quæ verò officia dignitatẽ nullam habent, ea plerunq; à minori conſilio conferuntur, vt ſunt apparitores, lictores, accenſi, tabellarij, vigiles, & alia huius generis miniſteria.*

Bernenſes in eligendo ſenatu hoc peculiare habent, quod neminem in minus conſilium recipiunt, niſi qui in ipſa vrbe natus ſit: atq; olim etiam Senatorum liberi ſi extra vrbem nati fuiſſent, non poterant ad paternam dignitatem peruenire: hodie verò ſi qui præfecturam aliquam adminiſtrent, & reipublicæ cauſa abſint, atq; liberos ibi ſuſcipiant, perinde habentur atq; ſi in vrbe nati fuiſſent. In maius conſilium deliguntur etiam extra vrbem nati, ſi tamen ciues ſint & in vrbe domicilium habeant, atque ex Heluetia aut confœderatis populis orti ſint: nemo enim extra Heluetiam natus in numerum ducentorum recipitur, quod Tiguri quoq; obſeruari ſupra diximus. Eodem modò Spurij ſiue illegitimo thoro Qui in natum poſsint ligi.

nati, & aliqua infamiæ nota inſignes, ſenatu arcentur.

Iudicia. *Iudicia apud Bernates ſunt tria, atq; omnes iudices à ſigniferis & Quæſtoribus eliguntur, & à minori conſilio confirmantur. Primum iudicium nominatur exterius iudicium* das vſſer gricht: *Conſul vrbis iudicio præſidet, ſed ferè ſemper eius vices obit primus apparitor* der Großweibel/ *aſſeſſores habet* XII. *inter hos eſt ſigniferorum vnus qui poſtremò electus fuerit, & præterea alius è minori ſenatu, reliqui decem è maiori conſilio deliguntur, his omnibus adeſt ſcriba & duo apparitores. Iudicant hi de debitis, de leuioribus iniurijs & contumelijs, vt ſi quis alteri pugnum impegerit, aut eius famam verbis læſerit. Ab hoc iudicio prouocatio eſt ad minorem ſenatum, ab illo ad* LX. *viros: nominantur autem* LX. *viri ſenatores minoris conſilij, & præterea viri* XXXVI. *quos è maiori conſilio ſenatores alij ſibi adiunxerint. A iudicio* LX. *virorum ad maius conſilium prouocare licet. Conueniunt autem iudices quotidie ad cauſas cognoſcendas præterquam die Martis, quòd eo die mercatus ſeu forum habeatur. Alterum deinde iudicium audit prouocationes ex agro Sabaudico, & inde nomẽ habet* das weltſch appellatz gricht/ *iudicio præſidet Quæſtor Gallicus qui aſſeſſores habet* X. *duos ex minori*

& octo

& octo ex maiori conſilio, prӕterea peculiarem ſcribam & apparitorem habent. Ab his omnes appellationes ex agro Sabaudico deciduntur: ac quotieſcunque partes petierint ſibi ius dici, eas audiunt, ordinariè tamen à feſto Martini ad menſem vſque Martium quotidie ius dicunt. Ab hoc iudicio ſoli Lauſanenſes in agro Sabaudico exempti ſunt, ſed ſingulo quoque biennio iudex cum aliquot aſſeſſoribus Lauſanam venit, & illic eorum prouocationes audit. Tertium iudicium eſt cauſarum matrimonialium quod Conſiſtorium vocatur, id octo iudices habet, duos è minori ſenatu, qui alternis menſibus iudicio prӕſident, duos è numero miniſtrorum eccleſiӕ, quatuor è maiori conſilio: habent etiam ſcribam & apparitorem. Conueniunt hi ter ſingulis ſeptimanis, prima, tertia & quinta feria, atque non tantùm cauſas matrimoniales cognoſcunt, ſed morum quoque cenſuram agunt, & diſciplinam eccleſiaſticam exercent. Cӕterum conſiſtorij iudices, & item exterioris iudicij ſemeſtri tantùm tempore ſuo munere funguntur, & circa Paſcha, atq; Michaelis feſtum ſub finem Septembris mutantur. Conſiſtoriū

Lucernates duo habent iudicia, horum vnum nominantur das wuchengricht / ſingulis enim ſeptimanis iudices conueniunt, & de contractibus & debitis iudicant. Alterum à numero iudicum no-

men habet, das nünergricht/ iudicium nouem virorum, hi iniurias & conuicia puniunt. Conſiſtorium nullũ habent Lucernates, Friburgenſes, & Salodorij, vrbes enim hæ Romani pontificis auctoritatem ſequuntur, & iudicio epiſcoporũ parent, in quorũ cõſiſtorijs cauſas ſuas matrimoniales diſceptant.

Iudicia reorum capitalium.

Capitis iudicium tam Bernæ quàm Lucernæ non peculiares aliqui iudices exercent, ſed quoties de vita alicuius agitur, vterq; ſenatus cauſam cognoſcit, & ſententiam fert: atq; Conſules iudicio præſunt & ſententias rogant. Ac Bernæ poſtquam ſententiã in ſenatu lata eſt, mox Conſul in triuio pro tribunali ſedet aſsiſtentibus apparitoribus, ac tùm ſcriba rei confeſsionem & ſententiam in illum latam de ſcripto recitat, poſtea Conſul carnifici executionem mandat & illi reum tradi iubet. Atq; Lucernæ quidem ſenatus cauſas capitales ſingularum præfecturarum dijudicat, & omnes ſontes Lucernæ pœnas dant: ſed Bernatum præfecturæ propria iudicia habent, Landtgricht vocamus, vbi iudices ex tota præfectura conuocantur, & præſidente præfecto ſententiam ferunt: attamen in ſenatus Bernenſis arbitrio poſitum eſt horum ſententiam mutare aut

Præfecturæ Bernatum.

probare. Habent autem Bernates plurimas præfecturas, latiſsimè enim inter omnes pagos Heluetiorum imperant: harum aliæ Germanicæ, aliæ Galli-

cæ no-

ca nominantur quòd Gallica ſiue potius Sabaudica lingua vtantur. Ex Germanicis quatuor ſunt ſuburbanæ, quibus totidem vrbis ſigniferi præſunt, & ſub eorum ſignis ſingulæ præfecturæ in bellum proficiſcuntur. Præter has aliæ ſunt XXVII. *præfecturæ, nempe Haſelia vallis quæ Ammanum quidem habet ex ſuo corpore, verùm hic à ſenatu Bernenſi deligitur, & huic rationem reddit. Underſea oppidum hoc nomen habet, quod ad finem lacus poſitum ſit, huic præponitur* Schultheß (*vt vocant*) *ex vrbe Bernatum. Simmia vallis ſuperior & inferior, præfectos harum vallium caſtellanos vocāt, ſua lingua* Schachtlan. *Frutinga, Sana, Aquilegia, vel vt alij malunt Salinæ, vulgo* Aelen/ *huius præfectum gubernatorem vocant. Laupa, Thunium, huius par eſt ratio atque Underſea. Signouium, Trachſelualda ac vallis Emmæ fluuij, Brandiſium: huius loci præfectus à Domino de Brandis eligitur, ſed ex ciuium Bernenſium numero. Sumiſualda, huius præfectum conſtituunt Teutonici ordinis magiſtri. Burgodorphū, Pyreneſtica: hæduæ præfecturæ eodē modo quo Underſea adminiſtrātur. Landeshutū, Arbergum, Nidouium, Erlacū, Bippium, Uuanga, Aruuanga, Arburgū, Biberſteinia, Schenkenbergum, Lentzeburgum. Præter has præfecturas tria libera oppida in pago Verbigeno, Ber-*

Eleemoſynæ præfecti: ponderum & menſurarum inſpectores: nomophylaces: duumuiri aut ſeptemuiri quæſtionibus præfecti: Deputati rebus eccleſiaſticis & ſcholis inſpiciendis, qui etiam ſcholarchæ nominantur.

Scholæ. *Præterea ſunt in ſingulis his vrbibus ſcholæ non malè inſtitutæ. Baſilea quidem celebrem ſcholam publicam habet, Academiam nunc vocant, inſtitutam à Pio II. PP. qui Æneæ Syluij nomine notior eſt, ac donatam omnibus priuilegijs, iuribus & immunitatibus quibus fruuntur Academiæ Bononienſis, Colonienſis, Heidelbergenſis, Erdfordienſis, Lipſenſis & Viennenſis. Vixerat Baſileæ Æneas Syluius quo tempore concilium ibi congregatum fuit, et delectatus amœnitate vrbis, ſalubritate aeris, omnium rerum copia & abundantia, vrbem dignam iudicauit & commodam, in qua publicum gymnaſium bonarum literarum inſtitueretur. Habuit Academia hæc noſtra patrumq; memoria viros doctiſſimos, linguarum, philoſophiæ, & omnium facultatum interpretes, quos commemorare non eſt neceſſe, verum tamen minor plerunq; pro vrbis amplitudine & doctorum celebritate ſtudioſorum eſt frequentia, cuius rei cauſam affert Beatus Rhenanus prouentuum tenuitatem, & nimiam gymnaſiorum in Germania multitudinem, vnde rectè iudicat præſtare pauciora*

eſſe & frequentia. Tiguri verò non eſt publica ali qua Academia, attamen linguæ & bonæ artes & præcipuè ſacræ literæ tanto ſtudio fide & diligentia hactenus in ſchola hac explicatæ ſunt, vt eius quoque nomen celebre ſit apud ſacræ theologiæ ſtudioſos.

Poſtremò ius monetæ cudendæ commune eſt tribus vrbibus de quibus agimus, itaq; & publicas officinas monetarias ſingulæ habent, & rei monetariæ præfectos conſtituunt, quorum officium eſt curare vt moneta quæ publica vrbis nota inſignitur, iuſti ſit ponderis & probæ temperaturæ. Habent autem ſingulæ vrbes propriam & peculiarem monetam. Baſilienſes tum vicinis oppidis Sequanorum & Alſatiæ eandem monetam cudunt, quæ à coruo qui inſigne eſt quorundam nummorum, nomen habet, Rappenmüntz. *Aſſes* XXV. *huius monetæ faciunt aureum Rhenanum vulgarem, æſtimatum ſexaginta nummullis cruciatis. Scaphuſiani monetam eiuſdem temperaturæ & pretij, cum imperij vſitata moneta cudunt. Tigurini maiores nummos vnciales & ſemunciales quos taleros & ſemitaleros vocant, iuxta imperij æſtimationem cudunt: ſed minorem monetam propriam & peculiarem habent, cuius aſſes* XL. *faciunt vulgarem Rhenenſem aureum. Cudunt & aliam monetam, baziones vulgus*

Moneta.

nominant, horum XVI. aureum Rhenenſem valent.

Vigiles. Poſtremo loco inter publica officia, vigilum & incēdiorum præfecti nominari poſſunt. Sunt autem duo genera vigiliarum, præter illos qui in turribus ſacrarum ædium & portarum vigilias agunt: primum perpetui vigiles qui mercedem ex publico accipiunt, & ſingulis noctibus vigilias agunt, & omnes vrbis plateas perambulant, ac ſingulas noctis horas proclamant. Præter hos ciues armati ex ſingulis tribubus per vices nocturnas vigilias agunt: ac non tam ob hoſtium metum duplici vigilia ciues vtuntur, quàm ob incendia cauenda, & vt omnia noctu tranquilla & quieta ſint.

Incendiorū præfecti. Incendiorum præfecti, ſi quod in vrbe incendium oriatur ignis compeſcendi curam habent, & fabris atque alijs opificibus & reliquæ turbæ quæ ad extinguendum ignem confluit imperant, & proſpiciunt vt omnia ordine agantur, ne quod maius damnum detur: præterea cauent ne quis in vrbe tumultus oriatur, portas & muros vrbis inſpiciunt. Ita namq; conſtitutum eſt, vt incendio exorto ciues certi è ſingulis tribubus delecti portas & mœnia vrbis cuſtodiant: præterea tota ciuitas in certas partes diſtributa eſt, ac ſingulæ partes proprium ducem & peculiare ſignum habent ad quod armati conueniunt,

niunt, Conſul cum præcipuis ſenatoribus & publicis miniſtris ſe in curiam confert, vt pro rerum ſtatu in publicum conſulere poſſint. Ad ignem verò extinguendũ non tantùm fabri omnis generis ſed multi ciues, opificumq́ famuli confluunt, & mulieres quoq; in haurienda & ferenda aqua ſtrenuè plerunque laborant. Præterea Tiguri ſi alicubi in agro extra vrbem incendium oriatur, expediti iuuenes è ſingulis tribubus ad hoc quotannis delecti ad extinguendum ignem concurrunt, & his praeeſt incendiorum præfectus è ſenatorio ordine, qui mittitur tum conſulendi & iuuandi, tum etiam conſolandi cauſa, ſi quod damnum acceptum fuerit.

Pauperum magnam rationem haberi tota Heluetia ſupra diximus. Tiguri & in quibuſdam alijs vrbibus quotidiana eleemoſyna omnibus eò conuenientibus diſtribuitur: panes atque legumina cocta: atque magnus numerus puerorum qui ſcholas frequentant Tiguri hoc modo alitur, nonnunquam XL. aliquando duplo plures: his & alijs ſæpè etiam veſtes adduntur: & ſimili modo eleemoſyna in cœnobijs agri Tigurini pauperibus datur. Deinde dominicis & feſtis diebus eleemoſyna à populo colligitur, quam certi homines ſingulis aut alternis menſibus egenis hominibus in agro & vrbe Pauperum cura.

diſtribuunt. Poſtremò in omnibus his ciuitatibus ſunt ampliſſima Xenodochia, in quibus ciues ætate confecti & egeni, ægri, pupilli, aliiq́ plures aluntur. His omnibus magiſtratus plures miniſtros, & œconomos, atque œconomorum adiutores & inſpectores præficit.

Præfecturæ *Atque hæc quidem quam hactenus expoſuimus, reipublicæ forma eſt & ratio in ipſis vrbibus, ſed præterea ſingulæ vrbes vicino agro imperant, et Tigurinorum imperium inter has vrbes latiſſimè patet, ac plures & maiores præfecturas alijs obtinent, cæterùm par vbiq́ ratio eſt gubernationis. Præfecturæ enim quædam à ſenatu vrbano adminiſtrantur, ita ſcilicet vt præfecti ipſi in vrbe maneant & ſenatorio munere fungantur, nihilominus pagis ſuis ius dicant: ſi quæ tamen cauſæ criminales & capitales fuerint, de his ſenatus cognoſcit. Aliæ verò præfecturæ ampliores ſunt, in quas præfecti tùm imperiô mittuntur, atque hi non tantùm ciuiles cauſas ſed plerunq́ etiã capitalia crimina iudicant, & puniunt. Habent autem ſingulæ præfecturæ ſua priuilegia, ſuas veteres conſuetudines, pleræq́ etiam ſua peculiaria iudicia, ex ſuo corpore delectis iudicibus: in his omnibus nihil immutant præfecti, ſed ipſis ſua iura ſalua & integra relinquunt, iudicijs eorum præſident, & iuxta leges & conſuetudines vniuſcuiuſq́*

præfecturæ ius dicunt. Atq; Tigurinorum maiores præfecturæ nouem numero ſunt, Kiburgius comitatus, Groningenſis præfectura, Andelfingenſis, Griſenſeenſis, Egliſouiana, Libera prouincia, Regēſpurgenſis, Vaduuillana, & Lauſa ad cataractas Rheni. Minores præfecturæ XXII. ſunt, quarū aliquæ nonnullas ſuperiorum hominū frequentia & regionis amplitudine ferè æquant. Cæterum præter præfecturas Vitodurum & Steina duo amœna oppida Tigurinis parent, proprios tamen habent magiſtratus, ſed Tigurinorum edictis tenentur, et in bello illis militant, attamen proprijs ſignis vtuntur. Baſilienſium verò præfecturæ ſunt Farnſpergum arx ſupra Rinfeldam in edito monte ſita, Vuallenburgum oppidulū ad iugum Iuræ montis, quod ab exciſa rupe nomē habet der Houwenſtein/ Homburgū, Munchenſt. poſtremò & Ramſteina præfecturæ. Schaphuſiani verò Latobrigorū maiori parti imperant & in eorū oppida ac pagos præfectos mittunt.

DE REPVBLICA ILLARVM VRbium quæ tribubus carent, vt ſunt Berna, Lucerna, Friburgum, & Salodorum.

ALterum genus reipublicæ diximus eſſe in his vrbibus quæ non ſunt diſtributæ in certas tribus ex quibus magiſtratus pari numero deligantur.

in his autem vrbibus ſummum magiſtratum & caput publici conſilij vocant, ein Schuldtheſſen. *Vox hæc Germanica vetus in Longobardorum legibus vſurpatur,et* SCVLDAHIS *ſcribitur: videtur autem etymon vocis eſſe à debito,id enim* Schuld *noſtrate lingua vocatur, & iubendo, quòd ſcilicet* SCVLDAHIS *debitoribus imperet vt creditoribus ſuis ſatisfaciant:atq; hoc ſenſu in Longobardicis legibus accipitur. Tit.*C.*de Pignerationibus &*

Schultheß

» *debitis: Si homo liber,qui debitor eſt, alias res non*
» *habuerit,niſi cauallos domitos,aut boues iunctorios,*
» *ſeu vaccas:tunc ille qui debitum requirit,vadat ad*
» SCVLDAHIS *& intimet cauſam ſuam,quia debi-*
» *tor ipſius alias res non habet, niſi quæ ſupra legun-*
» *tur:tunc* SCVLDAHIS *tollat boues,&c. Similiter*
» *nomen* SCVLDAHIS *ponitur, Tit.*XX. *legum*
» *Lutprandi Regis. Si quis cauſam habuerit, &*
» SCVLDAHIS *ſuo cauſam dixerit, & ipſe* SCVL-
» DAHIS *iuſtitiam inter quatuor dies facere negle-*
» *xerit, (ſi ambo cauſatores ſub vno* SCVLDAHIS
» *ſunt) tunc componat ei,qui cauſam ſuam reclama-*
» *uerit ipſe* SCVLDAHIS *ſol.* VI. *& Iudici ſuo*
» *ſol.* VI. *Item ſi homines duo ſub vno iudice,de duo-*
» *bus tamen* SCVLDAHIS *cauſam habuerint,&c.*

Hinc apparet nomen SCVLDAHIS *veteribus ſignificaſſe iudicem qui de debitis pronuntiabat,*

pignora

pignora capiebat, & creditori ſatis fieri cogebat: non tamen habuit plenam iuriſdictionem, ſed comitum poteſtati obnoxius erat. Nomen hoc adhuc in frequenti vſu eſt apud Germanos principes, & vicorum atq; oppidorum præfecti ſic nuncupantur: apud nos tamen multo eſt honoratius, & in his oppidis quæ nominauimus eorũ SCVLDAHIS *ſummam auctoritatem & potentiam obtinet. Quidam ſummum magiſtratum in ciuitatibus noſtris Romana imitatione Conſulem vocant, neſcio quàm bene, alij eos tantùm quos ciuium magiſtros dicimus, quos autem* SCVLDAHIS *vocamus, Prætores nominandos cenſent: nos priores ſequimur, & eos qui publico conſilio præſunt, Cõſules nominabimus. Galli quem nos* Schuldtheſß *ipſi Auoerium vocant. Oppida igitur hæc ſecundi generis de quibus nunc agimus non diuiduntur in certas tribus, imò ne id fiat legibus apud eos cautum eſt: & cum diuerſa forma ſit reipublicæ Tigurinorum & Bernatum, tamen Bernates Tigurinis ex fœdere auxilio ſunt ne quis formam reipublicæ tollat & tribus eorum aboleat, rurſus Tigurini Bernates iuuare debent ne quis in eorum vrbe tribus aliquas inſtituat. Nihilominus tamen opifices in his quoq; oppidis ſua peculiaria collegia habent, quæ non reipublicæ & magiſtratuum creandorum, ſed opificiorum exercendorum cauſa* Nullæ tribus.

inſtituta ſunt, atq; hæc nominant Gſellſchafften/*non autem tribus* Zünfften.

Conſilia urbis.

Conſilia publica in his vrbibus, vt & in ſuperioribus, duo ſunt, maius & minus. Maius conſilium Bernæ ſicut & Tiguri nomen habet ducentorum, quamuis plures ſint ducentis: Lucernæ verò tantùm centum hominibus maius conſilium conſtat. Minus verò conſilium Bernæ eſt hominum XXVI. *Lucernæ per ſemeſtre tempus* XVIII. *ſenatores rempublicam adminiſtrant, & totidem per aliud ſemeſtre.*

Electio ſenatus.

Senatus eligendi hæc ratio Bernæ ſeruatur. Feria tertia quæ præcedit diem Reſurrectionis dominicæ, quatuor vrbis ſigniferi ex omni ciuium numero viros XVI. *expertæ fidei & virtutis ſibi adiungunt: atque hi* XX. *viri vna cum conſule maiorem ſenatum deligunt, itaq; Electores à nobis nominari poſſunt. Inquirunt primùm diligenter in vitam & mores ſingulorum qui è ducentorum numero fuerint, & ſi quis ſenatoriam maieſtatem turpi aliquo facto polluiſſe videatur, eum loco mouent, & poſtea in horum locum, & eorum qui demortui fuerint, alios ſuo arbitratu deligunt: eorum tamen electio occulta manet vſq; ad veſperam diei Reſurrectionis, tum enim omnibus qui delecti ſunt, tam è maiori quàm minori cõſilio apparitores denunciant vt craſtina die in curiam conueniant. Prima feria poſt Reſurre-*

Reſurrectionis feſtum ſinguli ſenatorij ordinis in ſuis collegijs conueniunt, & eos qui nuper in numerum ducentorum cooptati ſunt in curiam deducunt, vbi deinde magiſtratus ſinguli eliguntur. Finita autem magiſtratuum electione ciues omnes in ſuis collegijs publica conuiuia peragunt, ac à prandio extra vrbem in campum prodeunt, & ſe ſaltu, curſu, lapide iaciendo, alijsque certaminibus exercent: Conſul autem cum XX. *electoribus denuò in curia conuenit, ac tum minoris conſilij ſenatores ab his deliguntur, & poſtridiè horū electio maiori conſilio proponitur, atque ita demum vbi approbata fuerit, ſinguli in ſuum locum ſeſſum abeunt. Lucernæ quoniam minus conſilium ſemeſtre tantùm imperium habet, bis quotannis electio fit ſenatorum in maius & minus conſilium, ſi quæ loca vacant, circa ſolſtitium & brumam; eliguntur autem noui ſenatores à minori conſilio quod præterito ſemeſtri rempublicam adminiſtrauit.*

Conſules quorum præcipua dignitas & poteſtas eſt, ab vtroq; conſilio ſuffragijs cōmunibus deliguntur. Lucernæ autem conſulare imperium annuū eſt, Bernæ durat per biennium, ſed nihilominus quotannis de conſule ſententiæ rogantur & denuò eligitur. Poſt conſules præcipua eſt auctoritas Bernæ quatuor ſigniferorum, Venner *ſua lingua nominant,* Magiſtratus urbani.

hi tantùm ex quatuor collegijs deliguntur, fabrorũ, coriariorum, qui tamẽ trifariam diſtributi ſunt, piſtorum & laniorum. Diuiditur autẽ vrbs Bernenſis in quatuor partes, quarum ſingulæ ſigniferis ſingulis commiſſæ ſunt, qui arma ſingulorũ inſpiciunt & curant ea quæ ad rem militarem pertinent. Funguntur autem quadriennio ſinguli ſuo munere, quotannis tamẽ qua die conſul eligitur ſuum munus reſignant, & vexilla aliaq; officij ſui inſignia primo apparitori tradunt, à quo in menſa coram conſule et ſenatu deponuntur, & tum vtrunq; conſilium de ſigniferis ſuffragium fert: ac ſi quis horum annos muneris ſui abſoluerit, aut mortem obierit, aliusin eius locum ſubrogatur, quod quidem fit hac conditione, vt ſi demortuus ſui muneris annos non impleuerit, ſucceſſor eius illos impleat & eius ſit vicarius, ac poſtea demum ſuum quadriennium abſoluat. Magna præterea dignitas eſt Quæſtorum ſiue Tribunorum ærarij in omnibus ciuitatibus Heluetiæ, qui plerunque nullum præfinitum annorum numerum habent, ſed tam diu munere ſuo fungũtur quamdiu ſenatus voluerit, & ipſis quoque libuerit. Bernæ duo ſunt quæſtores, vnus qui vrbanos reditus & agri Germanici colligit: alter quem Gallicum vocant, ad hunc deferuntur omnes prouentus quos ciuitas in Antuatibus ſiue agro Sabaudico colligit. Quos modo no-

do no-

do nominauimus Cõſules, Signiferi, Quæſtores addito præterea vno è numero ducentorum, nominantur Bernæ die heimlichẽ Räth/arcanũ & ſanctius conſiliũ: ad hos enim primùm referuntur ea quæ arcana ſunt, et ad totã rempub. pertinent. Poſteaquã verò magiſtratus modò nominati ab vtroq; conſilio electi & confirmati fuerint, de reliquis etiam publicis officijs ſententiæ rogantur, id quod alibi eadem, alibi verò poſtera die fit. Quæ verò officia dignitatẽ nullam habent, ea plerunq; à minori conſilio conferuntur, vt ſunt apparitores, lictores, accenſi, tabellarij, vigiles, & alia huius generis miniſteria.

Bernenſes in eligendo ſenatu hoc peculiare habent, quod neminem in minus conſilium recipiunt, niſi qui in ipſa vrbe natus ſit: atq; olim etiam Senatorum liberi ſi extra vrbem nati fuiſſent, non poterant ad paternam dignitatem peruenire: hodie verò ſi qui præfecturam aliquam adminiſtrent, & reipublicæ cauſa abſint, atq; liberos ibi ſuſcipiant, perinde habentur atq; ſi in vrbe nati fuiſſent. In maius conſilium deliguntur etiam extra vrbem nati, ſi tamen ciues ſint & in vrbe domicilium habeant, atque ex Heluetia aut confœderatis populis orti ſint: nemo enim extra Heluetiam natus in numerum ducentorum recipitur, quod Tiguri quoq; obſeruari ſupra diximus. Eodem modò Spurij ſiue illegitimo thoro

Qui in natum poſsint [illegible] ligi.

nati, & aliqua infamiæ nota inſignes, ſenatu arcentur.

Iudicia. *Iudicia apud Bernates ſunt tria, atq; omnes iudices à ſigniferis & Quæſtoribus eliguntur, & à minori conſilio confirmantur. Primum iudicium nominatur exterius iudicium* das vſſer gricht: *Conſul vrbis iudicio præſidet, ſed ferè ſemper eius vices obit primus apparitor* der Großweibel/ *aſſeſſores habet* XII. *inter hos eſt ſigniferorum vnus qui poſtremò electus fuerit, & præterea alius è minori ſenatu, reliqui decem è maiori conſilio deliguntur, his omnibus adeſt ſcriba & duo apparitores. Iudicant hi de debitis, de leuioribus iniurijs & contumelijs, vt ſi quis alteri pugnum impegerit, aut eius famam verbis læſerit. Ab hoc iudicio prouocatio eſt ad minorem ſenatum, ab illo ad* LX. *viros: nominantur autem* LX. *viri ſenatores minoris conſilij, & præterea viri* XXXVI. *quos è maiori conſilio ſenatores alij ſibi adiunxerint. A iudicio* LX. *virorum ad maius conſilium prouocare licet. Conueniunt autem iudices quotidie ad cauſas cognoſcendas præterquam die Martis, quòd eo die mercatus ſeu forum habeatur. Alterum deinde iudicium audit prouocationes ex agro Sabaudico, & inde nomē habet* das weltſch appellatʒ gricht/ *iudicio præſidet Quæſtor Gallicus qui aſſeſſores habet* X. *duos ex minori*

& octo

& octo ex maiori conſilio, præterea peculiarem ſcribam & apparitorem habent. Ab his omnes appellationes ex agro Sabaudico deciduntur: ac quotieſcunque partes petierint ſibi ius dici, eas audiunt, ordinariè tamen à feſto Martini ad menſem vſque Martium quotidie ius dicunt. Ab hoc iudicio ſoli Lauſanenſes in agro Sabaudico exempti ſunt, ſed ſingulo quoque biennio iudex cum aliquot aſſeſſoribus Lauſanam venit, & illic eorum prouocationes audit. Tertium iudicium eſt cauſarum matrimonialium quod Conſiſtorium vocatur, id octo iudices habet, duos è minori ſenatu, qui alternis menſibus iudicio præſident, duos è numero miniſtrorum eccleſiæ, quatuor è maiori conſilio: habent etiam ſcribam & apparitorem. Conueniunt hi ter ſingulis ſeptimanis, prima, tertia & quinta feria, atque non tantùm cauſas matrimoniales cognoſcunt, ſed morum quoque cenſuram agunt, & diſciplinam eccleſiaſticam exercent. Cæterum conſiſtorij iudices, & item exterioris iudicij ſemeſtri tantùm tempore ſuo munere funguntur, & circa Paſcha, atq; Michaelis feſtum ſub finem Septembris mutantur. Conſiſtoriū

Lucernates duo habent iudicia, horum vnum nominantur das wuchengricht / ſingulis enim ſeptimanis iudices conueniunt, & de contractibus & debitis iudicant. Alterum à numero iudicum no-

men habet, Das nünergricht/ iudicium nouem virorum, hi iniurias & conuicia puniunt. Conſiſtorium nullũ habent Lucernates, Friburgenſes, & Salodorij, vrbes enim hæ Romani pontificis auctoritatem ſequuntur, & iudicio epiſcoporũ parent, in quorũ cõſiſtorijs cauſas ſuas matrimoniales diſceptant.

Iudicia rerum capitalium.

Capitis iudicium tam Bernæ quàm Lucernæ non peculiares aliqui iudices exercent, ſed quoties de vita alicuius agitur, vterq; ſenatus cauſam cognoſcit, & ſententiam fert: atq; Conſules iudicio præſunt & ſententias rogant. Ac Bernæ poſtquam ſententiã in ſenatu lata eſt, mox Conſul in triuio pro tribunali ſedet aſſiſtentibus apparitoribus, ac tùm ſcriba rei confeſſionem & ſententiam in illum latam de ſcripto recitat, poſtea Conſul carnifici executionem mandat & illi reum tradi iubet. Atq; Lucernæ quidem ſenatus cauſas capitales ſingularum præfecturarum dijudicat, & omnes ſontes Lucernæ pœnas dant: ſed Bernatum præfecturæ propria iudicia habent, Landtgricht vocamus, vbi iudices ex tota præfectura conuocantur, & præſidente præfecto ſententiam ferunt: attamen in ſenatus Bernenſis arbitrio poſitum eſt horum ſententiam mutare aut

Præfecturæ Bernatum.

probare. Habent autem Bernates plurimas præfecturas, latiſſimè enim inter omnes pagos Heluetiorum imperant: harum aliæ Germanicæ, aliæ Galli-

cano-

ca nominantur quòd Gallica ſiue potius Sabaudica lingua vtantur. Ex Germanicis quatuor ſunt ſuburbanæ, quibus totidem vrbis ſigniferi præſunt, & ſub eorum ſignis ſingulæ præfecturæ in bellum proficiſcuntur. Præter has aliæ ſunt XXVII. *præfecturæ, nempe Haſelia vallis quæ Ammanum quidem habet ex ſuo corpore, verùm hic à ſenatu Bernenſi deligitur, & huic rationem reddit. Underſea oppidum hoc nomen habet, quod ad finem lacus poſitum ſit, huic præponitur* Schultheß *(vt vocant) ex vrbe Bernatum. Simmia vallis ſuperior & inferior, præfectos harum vallium caſtellanos vocāt, ſua lingua* Schachtlan. *Frutinga, Sana, Aquilegia, vel vt alij malunt Salinæ, vulgo* Aelen/ *huius præfectum gubernatorem vocant. Laupa, Thunium, huius par eſt ratio atque Underſeæ. Signouium, Trachſelualda ac vallis Emmæ fluuij, Brandiſium: huius loci præfectus à Domino de Brandis eligitur, ſed ex ciuium Bernenſium numero. Sumiſualda, huius præfectum conſtituunt Teutonici ordinis magiſtri. Burgodorphū, Pyreneſtica: hæ duæ præfecturæ eodē modo quo Underſea adminiſtrātur. Landeshutū, Arbergum, Nidouium, Erlacū, Bippium, Uuanga, Aruuanga, Arburgū, Biberſteinia, Schenkenbergum, Lentzeburgum. Præter has præfecturas tria libera oppida in pago Verbigeno, Ber-*

uenſium imperium agnoſcunt, Zofinga quam quidã Tobiniũ nominant, Arouiũ, & Bruga Heluetica. Gallicæ præfecturæ VIII. ſunt, Auenticũ, Minnidunum, Ebrodunum, Lauſanna, Morges, Neuidunum, Oranum, Zilia cum Vibiſco ſeu Viuiaco. Præterea quatuor præfecturæ Bernatibus & Friburgenſibus communes ſunt, Moratum, Schuarzenburgum, Granſonium: & Chalanſum ſiue Scherlin: his alternatim per quinquennium præfectos conſtituunt, ſic vt præfecto ex vna vrbe conſtituto prouocationes ad alteram fiant, & ab eadem rationes præfecti examinantur. Poſtremò cœnobiorum præfecturæ ſunt, quarum in Germanico agro Bernates nouem poſſident, è quibus ſex ciuilem quoque iuriſdictionem habent, in Gallico agro tres ſolummodò ſunt cœnobiorum præfecturæ.

Lucernatum præfecturæ. Lucernates duos tantùm habent præfectos qui extra vrbẽ in ſuis præfecturis habitent, Vuikenſem & Sempachianum: ſed hic nullum ius habet in oppidum Sempachium, tantùm lacui & piſcationi præfectus eſt. Reliquas eorum præfecturas ſenatores vrbani adminiſtrant, ſunt autem iſtæ Vuilliſouium, vallis Entlibuchia, Roterburgum, Habſpurgum, Berona cum vicino agro, quem vocant Michaelis præfecturam Chelampt: Meriſuanda, hic vicus id priuilegij habet vt ipſe ſibi præfectum deligat ex

ſenatu Lucernatum, quemcunque voluerit conſule excepto: Vueggiſiũ, Ebicona, Horba, & Krienza. Præterea duæ vrbes Surſeium & Sempachium in Lucernatum clientela ſunt, habent tamen proprium conſilium quod cauſas tam ciuiles quàm criminales iudicat, ſed princeps conſilij der Schultheß/ *Surſeij iuſiurandum dat Lucernatibus, Sempachij non à ciuibus ſed à Senatu Lucernate deligitur, attamen ex ciuium Sempachianorum numero.*

Apud Lucernates vetus lex Talionis aliqua ex parte adhuc viget, etenim qui ciuẽ Lucernatem interfecerit, etiamſi iuſtam cauſam habuerit, quòd ſcilicet prouocatus ab altero vim vi repulerit, nihilominus deprehenſus capite pœnas luit: ſi aufugerit, perpetuo exilio damnatur, ſed ſi liberis aut propinquis cæſi hominis ſatisfecerit, eosq́; ſibi reconciliarit, à ſenatu reditum in vrbem impetrare poteſt. Lex Talionis.

Soli ex Heluetijs Lucernates tubarum loco æreis cornibus incuruis vtuntur quæ horrendum ſonant, ipſi vocant Harſchhörner. *Cornua autem Romani quoq; in bello vſurparunt, & inde Cornicines dicti ſunt. Lucernates dicunt ſe his virtutis ergò bello Sarracenico à Carolo magno donatos eſſe, ac Rolandum heroem Carolo chariſſimum his antea vſum fuiſſe.* Cornicines

Monetam hæ quoque vrbes cudunt, ſed Berna- Moneta.

Friburgum & Salodorum peculiari moneta vtuntur,cuius aſſes 42.& 2.trientes aureum Rhenenſem faciunt. Præterea cudunt maioris monetæ genus quod quidam Teſtonem vocant, Gallica vt opinor voce,noſtri vocant ein Dickenpfennig/*horum plurimos Salodorij cudunt,qui tamen decima parte minoris æſtimantur Gallicis. Bernates primi cudere monetam quam Baziones vocant,ab inſigni vrſi, noſtri enim vrſos* Bären *&* Bätzen *vocant, eandem monetam poſtea aliæ vrbes Helueticæ & Sueuicæ imitatæ ſunt,*XVI.*pro aureo Rhenenſe exponũtur.Lucernatum moneta Baſilienſi affinis eſt, ſemiſſe tamen vilior,aßis enim Lucernas Baſilienſis ſemißis eſt, & horum quinquaginta Rhenenſem aureum faciunt.*

Reſp.Friburgenſiũ.

Friburgũ Auenticorũ in partes quatuor,ſicut et Berna,diuiditur,quarũ vna à Burgo,altera ab inſula ſeu prato (in der Auw) *tertia nouæ ciuitatis, quarta à domo hoſpitali nomẽ habet:ex his partibus deliguntur qui publicis conſilijs præſint. Sunt autem duo,vt in alijs vrbibus publica conſilia,maius 200. hominum:minus 24. Electio fit die dominica quæ proximè feſtum D. Ioannis Baptiſtæ præcedit. Adminiſtrantur autem à minore ſenatu res vrbanæ, ac prouocationes ſubditorum audiuntur, præterquam ex præfecturis Sabaudicis poſtremo bello*

captis

capitis. Quæ autem ad totam Rempublicam pertinent, maximiq́ ſunt momenti, ad ducentos ſeu maius conſilum referuntur. Conſul qui vtrique conſilio præſidet, ab vniuerſo populo deligitur die Ioanni Baptiſtæ ſacra, ac fungitur hoc munere biennio. Proximi à Conſule ſunt quatuor Signiferi, qui quatuor partibus vrbis præſunt, hi non ſunt ex ordinario numero Senatorum minoris conſilij, nihilominus ſemper interſunt minori conſilio nomine totius plebis, ac ſuum ſuffragium habent præterquam in appellationibus: quod ſi proponatur aliquid quod videatur ad maius conſilium ſpectare, totam deliberationem illuc referre poſſunt, Funguntur autem ſuo munere triennio, & deliguntur ab vtroque conſilio ſicut plerique alij Magiſtratus. Proxima poſt hos dignitas eſt tribuni ærarij, huic theſauri vrbis & omnes eius reditus commiſſi ſunt: hic adiutorem habet ſcribam vrbis, aut eius vicarium, qui in codice refert quicquid ipſe acceperit aut expenderit. Eiuſdem eſt curare publica ædificia. Bis quotannis coram minore conſilio rationem reddit, ac triennio ſuo munere fungitur. Scribæ Friburgi ſunt quatuor præcipui: Primus qui vrbis ſcriba nominatur, deinde Senatus ſcriba, tertius regionis, quartus iudicij. Munus quoque primi apparitoris (deß Groſzweibels) Bernæ & Friburgi, honorificum

habetur,hic plerunque Conſuli adeſt,& cum ſenatus habetur, ianuæ aſtat, partes vocat, ſuffragia numerat, captiuorum curam habet: ac triennium durat eius munus.

Iudiciorum apud Friburgenſes hæc eſt ratio. Primùm peculiaris conſeſſus iudicum ciuium cauſas cognoſcit & dijudicat, ideóque Vrbanum iudicium vocatur, das Stattgricht: *eſt præterea horum iudicum munus ob aliquod crimen captiuos examinare,& quæſtionibus ſubijcere, ac deinde ad Senatum ſingula referre. Alter conſeſſus iudicum ruſticorum cauſas iudicat, ac vocatur,* das Landtgricht. *In vno quoq; iudicio ſunt duo è minori & octo ex maiori conſilio: funguntur hi triennio ſuo munere, & ter ſingulis ſeptimanis conueniunt: ab eorum ſententia ad minus conſilium prouocare licet. Præterea duodecim iudices ex vtroq; cõſilio delecti,prouocationes præfecturarum quæ poſtremo bello Sabaudico captæ ſunt,audiunt,& de his pronũciant: conueniunt hi ſingulis menſibus,& ab eorum ſententia non licet prouocare.*

Præfecturarum genera apud Friburgios ſicut & in alijs vrbibus duo ſunt: vnum ſuburbanum,quod adminiſtrant Senatores,qui nihilominus in vrbe habitant & Senatorium munus obeunt, ac quinque ni fallor tales præfecturas habent: alterum eſt vbi præfecti cum

ſecti cum Imperio in præfecturam mittuntur, & illic habitans, huius generis præfecturas quatuordecim habent Friburgij, et præterea quatuor cum Bernatibus communes. Deliguntur autem præfecti ab vtroque conſilio poſtridie diui Ioannis Baptiſtæ, & quinquennio præfecturis ſuis præſunt; ſed ſingulis annis coram minore conſilio rationem reddunt. Exercent autem præfecti etiam capitalium criminum iudicia, ſed ſingularum cauſarum proceſſum, & ſententiam Senatui indicant, in cuius arbitrio ſitum eſt eandem approbare mutare aut mitigare.

Friburgi vadimonia (troſtungen) & quæ vernacula lingua vocantur leiſtungen (hoc nomine & relegatio ad certum tempus ſignificatur, & ſumptus qui fiunt non ſoluta ad diem credita pecunia, quorum hæc eſt ratio, Si debitor ad conſtitutam diem non ſoluat, creditor, vnum, duos pluréſue famulos cum equis in publicum diuerſorium mittit; his omnes ſumptus debitor ſuppeditare & ſoluere cogitur, donec creditori ſatisfaciat: quidam referunt, hoc ius à Zeringio duce inſtitutum) diligenter obſeruantur, & qui hæc deſeruerint aut violarint, carcere, exilio aut pecunia multantur, atque certus magiſtratus, quem Ciuium magiſtrum vocant, hæc exigit. Præterea lite exorta ſi vadimonium ab aliquo ter poſtuletur, neque is vadem ſiſtat, relegationi

punitur: eadem pœna manet illos qui pacem ſibi indictam & imperatam violarint: item qui abſq; iuſta cauſa ſe alterutri diſsidentium partium adiunxerint.

Poſtremò dies illi quibus cum Carolo Burgundo Granſonij & Morati pugnatum eſt, nempe ſecunda Martij, & 22. Iunij, feſti ſunt, & quotannis ſolenni pompa ac proceſsione omnium ordinum per vrbem celebrantur.

DE REPVBLICA PAGORVM qui vrbibus carent & vicatim habitant.

EXpoſuimus hactenus duas formas rerumpublicarum quibus vrbes Heluetiæ vtuntur, reſtat nunc tertia forma quæ in vſu eſt apud illos pagos qui nulla oppida habent in ſuis regionibus, ſed vicatim habitãt, vulgo vocamus die Länder: ſunt autem ſex, Vria, Suitia, Vnderualdia, Tugium, Glarona, Abbatiſcella. Tugium quidem oppidum eſt, & ſuos vrbanos magiſtratus habet, verùm imperium totius pagi non eſt penes oppidanos, ſed qui agrum Tuginum inhabitant, das vſſer ampt, pari iure cum oppidanis imperant. In omnibus his pagis qui publico ipſorum conſilio præſi-

Amman. det vocatur Amman / Galli ſcribunt Mann

vocari,

vocari, ſed errant: Mann enim virum ſignificat, Amman verò compoſita vox eſt ab Ampt & Mann, atque Ampt officium & munus ſignificat, quare Amman idem eſt atque officij vir, muneri atque officio alicui publico præfectus, ſiue officialis, itaque Abbates & alij eccleſiarum prælati ſuos miniſtros & officiales qui ius dicunt & reditus cœnobiorum exigunt, & ſimilia munera obeunt, Ammanos quoque vocant.

Porrò quemadmodum vrbes in tribus aut collegia opificum diſtibuuntur, ita pagi quoq; in certas partes diſtributi ſunt. Vriorum enim tota regio in X. *partes diuiditur, quas ipſi vocant* gnoßamminen, *quaſi participationes dicas, fortè propterea quod hi publicorum paſcuorum & bonorum, item honorum & munerum omnium participes ſint, & quòd ex his tantùm ad annuos cõuentus vocentur. Suitiorum regio diuiſa eſt in partes* VI. *quas quartas vocant: olim enim tota regio in partes quatuor diuiſa fuit, aucto autem populi numero noua partitio facta eſt in ſex partes, quæ tamen vetus nomen retinuerunt vt quartæ nihilominus dicerentur. Vnderualdiorum regionem mediam ſilua querna ſecat, atq; propterea diuiduntur in eos qui ſupra & qui infra ſiluam habitant, habet autẽ tota regio nomẽ ab inferiori parte. Vnderualden enim*

Diuiſio pagorum in certas partes.

iden: eſt atque ſub ſilua, vnde etiam quidam Subſiluanos nominant, antiquitus enim Stantium præcipuus vicus ſub ſilua ad lacum totius regionis caput fuit, & dicti ſunt homines vallis in Stans: nunc cum Vnderualdiorum nomen pro tota regione accipitur, in noſtra lingua ſemper additur, ſupra & infra ſiluam Underwalden ob vnd nidt dem Kernwald. Tuginorum quoque vt diximus duæ ſunt partes, oppidum, & deinde ager vicinus oppido qui tres conuentus habet, Montanum, vallem Egeriam ſiue Aqua regia, & Baram parochiam in campo vrbi proximo. Glarona in XV. partes diuiſa eſt, quas vocant tagwan, ſignificat hoc nomē operam diurnam, item tantum terræ ſpaciū quantum vnius hominis diurna opera coli poteſt: ac fortè ſic appellatæ ſunt hæ partes, quia ſingulæ ſua opera vias in ſuo agro muniunt, & publicæ operæ iuxta has partes diſtributæ ſunt. Abbatiſcellanorum ager diuiditur in partes ſiue ordines XII. ipſi vocant Roden: harum ſex coniunctæ pago Abbatiſcellæ dicuntur interiores, atque olim imperio abbatis S. Galli paruerunt: reliquæ ſex exteriores nominantur, poſitæ extra ditionem abbatis, quondam partim liberæ, partim nobilium iuriſdictioni ſubiectæ.

Electio Senatus. Ex his partibus æquali numero è ſingulis ſenatores qui toti regioni conſulant deliguntur, atque in

pleriſq.

pleriſq; pagis LX. viri conſilio interſunt, præter eos qui publicis honoribus functi, ſenatores deinceps perpetuò manent: apud Tuginos XLV. ſunt ſenatores, IX. è ſingulis conuentibus: oppidum enim duorum conuentuum loco cenſetur: apud Abbatiſcellanos verò viri CXLIIII. publicum conſilium conſtituunt, è ſingulis duodenis partibus XII. viris in ſenatum delectis. Quòd ſi grauiores cauſæ ſint agendæ neq; totius plebis conſilium conuocandum videtur, tum in pleriſque conſilium duplicatur aut triplicatur, hoc modo; ſinguli ſenatores ſingulos alios, aut binos, ſi triplicatum conſilium habendum ſit, ſecum aſſumunt: atq; ſenatorum aliquis in templo die Dominica finitis ſacris edicere ſolet, vt die conſtituta, quam nominat, ſenatores omnes conueniãt in curia illius pagi, et vnuſquiſq; alium ſecum adducat qui ipſi optimus atque prudentiſſimus videatur, iſque ei pareto, ſub iuramento quo omnes Reipublicæ obligati ſunt. Porrò nemo in ſenatum deligitur, nemo etiam conſilio plebis intereſſe poteſt, niſi qui fuerit ciuis eius regionis, ein landtman/atque facilius eſt in vrbibus ius ciuitatis aſſequi, quàm in his pagis, non inhumanitate aliqua ipſorum, multos enim inquilinos habent, quos ſumma beneuolentia & humanitate complectuntur, ſed quòd certo conſilio & more maiorum, veteribus colonis

regionis nouos admiſceri nolint, vt facilius in eodem ſtatu reſpublica maneat & mutationes caueantur.

Concilium totius plebis.

Summa poteſtas in his pagis eſt penes concilium totius plebis: conueniunt autem omnes totius regionis ciues qui annum ætatis XIIII. *aut* XVI. *exceſſerint. Habentur verò publici conuentus vel in præcipuo vico totius regionis, vel in aliquo loco qui in medio regionis ſitus videtur, vt apud Vranios Betzelingæ, qui locus mediæ horæ itinere ab Altorfo præcipuo eorum vico diſtat: item apud Glaronenſes conuentus populi Suandæ habetur. Annui verò & ſtati conuentus in omnibus ferè pagis habentur proximè Calendas Maij. Apud Suitios, Vnderualdios infra ſiluam, & Glaronenſes & Abbatiſcellanos die Dominica quæ vltima eſt Aprili menſe. Apud Vrios & Tuginos, prima die dominica menſis Maij: olim tamē Tugini* XXIIII. *Iunij, qui dies Ioanni Baptiſtæ ſacer eſt, ſuum conuentum habuere. Vnderualdij ſupra ſiluam calendis Maij conueniunt. In his conuentibus primum deligitur Ammanus vt vocant, qui in pleriſq; pagis noſtra ætate biennio ſuo munere fungitur: apud maiores noſtros nullus certus annorum numerus præfinitus fuit, ſed ſæpe ijdem Ammani multis annis magiſtratum hunc geſſere. Liberum autem eſt eligere Am-*

manum

manum ex omni populo, quicunque virtute & prudentia alijs præſtans hoc munere digniſſimus videatur, neque vlla ratio habetur in qua parte aut quo vico regionis habites: attamen in nonnullis pagis, vt Abbatiſcellæ, Ammanus quam diu ſuo munere fungitur, in principem pagum vbi publicum conſilium habetur, commigrat. Tugij ſunt tres conuentus extra vrbem, præterea vrbs ipſa duorum conuentuum ius habet, ac Ammani ordine per vices ex ſingulis conuentibus deliguntur, qui verò ex conuentibus exterioribus delecti fuerint, eo biennio quo magiſtratum gerunt, in vrbe habitant. Ammano delecto eodem conuentu deligitur eius vicarius, quem Statthalter *vocant, item Quæſtores ſeu Tribuni ærarij, quos* Seckelmeiſter *vocant, non autem Carmalingos vt quidam ſcribunt: præterea Scribæ, Præfecti, qui vel eius pagi proprias vel cum alijs Heluetijs communes præfecturas regunt, & alij magiſtratus, & quicunque publica officia adminiſtrant. Item publica edicta quotannis totius plebis ſuffragijs confirmantur aut abrogantur, veluti de alea, de choreis, de compotationibus, de foro rerum venalium, & alia huius generis. Præterea quando annuus conuentus habetur, ſenatores eliguntur & confirmantur, non quidē à toto conuētu, ſed ſinguli ab hominibus ſuæ partis & quaſi tribus*

In qua habitant. Poſtremò ſi alio tempore anni negotia incidant, quæ ad ſtatum reipublicæ pertinent, extraordinarij & indicti conuentus habentur, vt ſi legati mittendi ſint ad publicum conuentum Heluetiorum, aut regem aliquem & principem, aut ſi agatur de fœdere ineundo, de pace aut bello, &c.

Iudicia. Præter duo conſilia, vnum ſenatorum, alterum totius plebis, plerique pagi arcanum quoddam & ſanctius conſilium habent paucorum, & præterea iudicia rerum controuerſarum. Apud Suitios quorum regio vniuerſa in VI. partes diſtributa eſt, ex vnaquaque parte præcipuus ſenator, & præterea Ammanus ſeptemuirorũ & arcanum dictum conſilium conſtituunt, hi omnes reditus totius regionis & quicquid rurſus publico nomine expenditur adminiſtrant. Præterea duo ſunt apud eos iudicia, quorum vnum à numero iudicum IX. virorum nomen habet, cui etiam Ammanus præeſt, coram hoc grauiores cauſæ de hæreditatibus, de contumelijs & læſa alicuius fama aliaq; iniuriarũ actiones diſceptantur: alterum ſeptemuirorum vocatur, & huic præeſt Ammani vicarius, & hi ciuiles cauſas de debitis & contractibus iudicant. Similis ferè ratio eſt apud Vranios, apud quos VII. viri, inter quos primum locum tenet Ammani vicarius iudicant

de debi-

de debitis quæ ſummam L X. librarum non excedunt. *Aliud deinde iudicium eſt virorum* X V. *in quo Ammanus præſidet, & ciuiles controuerſias maioris momēti cognoſcit. Vnderualdij duo habent publica conſilia ſiue iudicia, vnum Stantij in ſubſiluana parte, alterum Sarnæ ſupra ſiluam: atque vtrumque peculiarem ſuum Ammanum habet. Dicitur autem diuiſionem regionis huius factam eſſe anno* M.C.L. *cum inter ipſos controuerſia de tributo conferendo exorta fuiſſet, atque cum antea vnus conuentus fuiſſet totius regionis, & eodem ſigno, eodemq́; ſigillo antea vterentur, nempe claui duplicata, diuiſione facta ſingulæ partes vnam tantùm clauem ſibi ſeruarunt: ac vexillum antiquum albi & rubri coloris hi qui ſupra ſiluam habitant retinuerunt, quòd hæc maior pars eſſet regionis: alterum verò ſignum à Pontificibus Romanis duplici claue ornatum hi qui ſub ſilua habitant vſurparunt: etenim cum vicus eorum Stantius olim totius regionis caput fuerit, ſignum quo eo tempore publicè vtebantur hoc nomine ſibi vendicarunt. Tugij vrbe ipſa præter publicum totius regionis conſilium proprium ſenatum habet, & iudicia ac magiſtratus vrbanos, Ammani vicarium, Tribunum ærarij, Ædilem, &c. qui ciuium cauſas cognoſcunt, & publica vrbis negotia adminiſtrant. Apud Glaronenſes duo*

ſunt iudicia vnum IX. *alterum* V. *virorum, qui à publico conuentu totius regionis quotannis deligun-tur. Iudicant autem Maio tantùm & Septembri menſibus, &* IX. *viri controuerſias hæreditatum cognoſcunt, & iniuriarum ac læſæ famæ: Quinque-uiri verò de debitis & redita pecunia iudicant, idq́, vbi priores qui ſex diebus reſident ſuum conuentum diſſoluerint. Abbatiſcellanorum iudicia ſimiliter duo ſunt, prius in publico compito reſidet, & inde nomen habet* das gaſſen gricht / *iudices ſunt* XXIIII, *è ſingulis partibus regionis bini, præeſt his publicus apparitor* der landtweibel/ *ac ſingulis ſeptimanis quarta feria conueniũt: hi mulctas imponunt, & puniunt eos qui iniuriam alteri fecerint: poſterius iuratum iudicium nominatur* das gſchwozen gricht / *quoniam dubias controuerſias & quæ delato iureiurando finiuntur, cognoſcũt: ſunt autem duodecim iudices in hoc conſeſſu. Apud eoſdem ex ſingulis duodecim partibus totius regionis ſinguli ſenatores deliguntur, & è maioribus partibus plures, hi obſeruant eos qui publica edicta violarint, deinde ea quæ maiori ſenatui proponenda ſunt prius ab illis deliberantur, ideoq́, Nomophylaces ſimul & Probuli ſiue Præconſultores exiſtunt, eorumq́, munus eſt perpetuum, vulgo autem apud ipſos vocantur* landthälich.

Conſiſto-

Conſiſtoria in his pagis nulla ſunt, nam primùm quatuor Pagi ritibus & legibus Romanæ eccleſiæ obediunt, & ideo in cauſis matrimonialibus & eccleſiaſticis non alio foro aut conſiſtorio quàm epiſcopali vtuntur, ſunt autem in diœceſi Conſtantienſi. Glaronenſium verò multi Romanæ Eccleſiæ adhærent, maior tamen pars eius iugum abiecit, apud hos ſi controuerſia matrimonialis in reformata eccleſia oriatur, Tigurum veniunt & illo conſiſtorio vtuntur. Abbatiscellanorum quoq; maior pars reformatis eccleſijs ſe adiunxit abolitis Romanæ eccleſiæ ritibus, vniuerſi tamen controuerſias ſuas matrimoniales ad conſiſtorium Conſtantienſis epiſcopi deferunt. Adulteria autem à Senatu domi puniuntur, plerunq; bonorum amiſſione, nonnunquam mulcta x. librarum: eſt autem libra ipſorum talerus. Forum matrimoniale.

[illegible] ad cauſas matrimo- [illegible] entu [illegible] co- [illegible] unt [illegible] nia. [illegible]

Capitis iudicium. *Iudicia rerum capitalium in omnibus ferè his pagis à ſenatu ſeu publico conſilio, & quidem plerunque duplicato exercentur, præſidente Ammano regionis, aut eius vicario. Apud Tuginos ſenatui in iudicijs capitalibus, alij adhuc aſſeſſores ſiue iudices è ſingulis conuentibus adiunguntur. Habentur autem loco publico ſub diuo, vbi omnibus ſpectare, & cauſam audire, & iudicum ſententias cognoſcere licet.*

Præfecturæ. *Præfecturarum hæc in ſingulis pagis eſt ratio: nam de publicis ſuo loco dicetur. Vrij Lepontinæ valli trans alpes præfectum imponunt, huic additur vicarius ex ipſa valle, & aſſeſſores ſiue iudices, cum quibus vnà tam ciuiles quàm criminales cauſas iudicat, & triennio præfecturam obtinet. Trans eaſdem alpes Bilitionenſibus cum duobus alijs pagis præfectos mittunt, ſunt autem præfecturæ tres Bilitionum [illegible]ſa vallis quam Itali Pleniam, vel Breunia[illegible]e, & Riuiera, quibus tres pagi ita impe[illegible]mper quilibet pagus aliquam ex his obtine[illegible]ea Vrſarij Viberi qui montem Gothard[illegible]t, Vriorum imperium agnoſcunt, [illegible]amen conſilium & Ammanum habent, [illegible] Vrijs confirmatur: & quoties cauſæ capita[illegible]antur, duo è ſenatu Vriorum conſilio ipſorum [illegible]nterſunt. Peculiare quoq; ſignum habent,*

habent, ein Paner / *ſed quando Vrij mai⁹ſignũ* das Landpaner *proferunt, ſuum ſupprimunt. Suitij quatuor habuere præfecturas, Marchiam, Regionem ad Eremitanæ virginis fanum, Cuſſenacum, & viculos ad lacum Tigurinum qui villarum nomen habent*, die höf oder dinghöf: *ſed ex his quatuor duæ priores iure quaſi municipali donatæ ſunt, ac è ſuo numero magiſtratus eligunt qui ipſis ius dicant. Verumtamen quotannis quando conuentus totius populi Suitenſis habetur, pro more legatos illuc mittunt, ac petunt ſibi electionem propriorum magiſtratuum concedi, idq; illis ingentis beneficij loco conceditur, hac exceptione addita, vt modeſtè & obedienter ſe gerant, alioqui populo Suitenſi liberum eſſe præfectum illis imponere quotieſcunq; voluerit. Cuſſenacenſium par fuit conditio, ſed cum proximis annis exteri homines, qui hoc itinere ſal et alias res frequenter vehere ſolent, conquererentur iniuſtè ſecum agi & ſe nimiùm ab ipſis premi, Suitenſes re comperta denuò illis præfectum & nouas ordinationes & ſtatuta dedere. Præterea cum Glaronenſibus duas præfecturas cõmunes habent, Vzenacum oppidum & caſtra Retica, regio hæc vulgo dicitur* Gaſtal / *ac per vices præfectos dant, & ſemper vni tantùm præfecturæ pagus vnus, alter verò alteri imperat. Cum Vrijs & Vnderualdijs*

tres præfecturas transalpes in Lepontijs communi imperio regunt. Imperium præfecturarum omnium bienniũ tantùm durat, & ſolum in tribus poſtremis præfecti habitant, ad alias certo tantùm tempore iuris dicundi cauſa proficiſcuntur. Toggenburgij Suitenſium & Glaronenſiũ non quidem ſubditi ſed ciues ſunt, & cum his alternatim militant. Tugini oppidani Chamio oppidulo ad lacum Tuginum, item vico S. Andreæ quondam etiam oppido, Hunebergo, Vualcheuilæ quaſi dicas Italorum villæ, Steinhuſæ pago, & alteri qui S. Vuolfgangi nomen habet, & præterea alijs quibuſdam pagis imperant per præfectos qui in vrbe habitant. Glaronenſes Vuerdenbergenſibus præfectũ dant in ſingula triennia, quem comitatum emêre anno 1517. cum Suitijs verò alternatim præfectos mittunt Vzenacum, & in caſtra Ræetica. Toggenburgij ipſorum ciues alternatim vt diximus cum ipſis & Suitijs militant. Poſtremò ex his pagis V. imperium habent in omnes præfecturas quæ cõmuni Heluetiorum imperio parent: ſed Abbatiscellani tantùm Rheguſcorum valli cum VII. pagis præfectum dant.

Conſuetudines. Conſuetudines quaſdam peculiares horum pagorum, & non omnibus Heluetijs communes iſtæ ſunt vt opinor. Quicunq; homicidiũ perpetrauerit, etiãſi vim vi repulerit, exulare cogitur, neq; ſenatui ipſum ab exilio

ab exilio reuocare licet, ſed à publico conuentu totius regionis reditum petere & impetrare poteſt. Deinde non patiuntur agros & fundos cuiquã extra regionẽ oppignerari: exiſtimant enim ſe non fore amplius ſuæ regionis dominos, ſi plebs exteris ob æs alienum ſeipſam ſuaq; bona obnoxia faciat. Similiter exteris etiã his qui inquilini regionis facti ſunt apud Vrios nulla prædia emere licet, ſed tantùm domum & hortulum oleribus alendis. Si quis ex ebrietate aliquoties peccarit, non tantùm carcere punitur, ſed illi vinum interdicitur ad annuum tempus, donec in publico conuentu veniã impetret. In conuentibus publicis & honoribus mandandis cum de aliquo ſuffragia rogantur præſens intereſt, atq; parentes, fratres, liberi, pro illo ſuffragium ferre poſſunt. Suffragia autẽ ferunt manu in altum porrecta, quæ certi homines ex ſuperiori loco æſtimant, quòd ſi hi dubitent, vel in partes abeunt, vel ſub iugo tranſeunt, cuius hæc eſt ratio: duo haſtam tenent vtriuſq; eius extremitatib. ſub qua ſuffragiũ ferentes tranſeunt, ac alij duo prioribus aßiſtentes tranſeuntes numerant. Poſtremò illos dies quibus maiores ipſorum inſigni aliqua victoria potiti ſunt feſtos habẽt, & ſupplicationes agunt. Sic Glaronenſes quotannis celebrant memoriam victoriæ, quam olim contra Auſtrios, propè vicũ Naualium nomen habentem,

adepti ſunt, quem eorum ritum paulò copioſius expō nam, vt inde etiam de aliorum feſtis iudicium fiat.

Feſtũ Glaronenſium ad Naualia

Menſe igitur Aprili quotannis feſtum hoc peragitur, feria quarta primæ ſeptimanæ, ni illa Paſcha proximè antecedat, tum enim in ſeptimana quæ Paſcha ſequitur, feriam quartam differtur. Dominicā præcedente magiſtratus in templo publicè edicit, vt proxima quarta feria ex ſingulis familijs honeſtiſſimus quiſq́, & præſertim viri conueniant, & proceſſione ſolenni per loca & itinera & veſtigia in quibus maiores ipſorum periclitati ſunt proficiſcantur Mulhuſeram vſq́ ad fontem, neque antea in vicum Naualium dilabantur: præterea vt dum concio habetur omnes ſileant, & eo die in cibo et potu ita ſe gerant ne quid indecorum committatur, ſenatum enim animaduerſurum in eos qui ſecus fecerint. Poſtremò vt hoc die omnes per vniuerſam regionem Glaronenſium ferias agant. Edicitur etiam ne quiſquā vtatur extra pagum Glaronenſem, niſi qui ſenes & infirmi fuerint, ſed his quoq́ non licet vlterius equo vehi quàm Schneiſingam. Poſtquam verò omnes conuenere, orbe facto Ammanus regionis in medio aſtans peregrinos publico nomine amicè excipit, & primum omnium legatum Suitenſium: nam hi quotannis legatum ad hoc feſtum celebrandũ mittunt, propterea quod XXX. è Suitenſibus prælio olim interfuerunt

terfuerunt. Similiter Abbates,presbyteros,item vicinos è caſtris Reticis, Marchia, Ruperſuila, Toggenburgijs ſalutat, & illis gratias agit quòd venerint ad celebrandam ſolennẽ proceſsionem, vt Deo omnipotenti, & beatæ Virgini Deiparæ, atque ſuis patronis fidelibus Fridolino & Hilario laudes & gratias agant pro victoria maioribus ſuis quondam hoc die conceſſa. Salutatione finita hoc ordine procedunt, primùm omnium vexillum rubrum cum S. Fridolini imagine præfertur: deinde tumba inaurata à quatuor viris deportatur, cui credunt neſcio quas reliquias ineſſe. Hanc ſequuntur imagines crucifixi, è vico Glaronenſi & Naualium, & vallis Linthæ fluminis, & è proximis templis extra Glaronenſem agrum Schenniſio, Veſenio & alijs: ponè crucifixi imagines eorundem templorum vexilla geſtantur. Sacerdotes poſtea ſuo more canentes incedunt, primus omnium paſtor Glaronenſis viti & cum eo Abbas aut aliquis alius eccleſiaſtiaci ordinis è peregrinis, & poſt hunc ordine reliqui. Sacerdotes pontificios ſequuntur Euangelicarum eccleſiarum miniſtri, & deinde ſenatus Glaronenſis, Ammanus primùm vnà cum legato Suitenſiũ, poſt hunc vicarius, et reliqui deinceps, ſinguli peregrinum aliquem honoratiorẽ ſecum ducentes, extremum agmen mulieres claudunt, quarum magna multitudo plerunque confluit.

Poſtquam verò ad locum prælij peruentum eſt, lapides illic vndecim diſpoſiti ſunt, illis in locis in quibus impreſsionem in hoſtem fecerunt, vndecies enim prælium renouatum fuit: ad ſingulos lapides vexilla ſubſiſtunt, & cuncti procumbentes in genua precantur. Cæterùm ad ſextum lapidem omnes in orbem coeunt, ac ſcriba regionis cauſam & originem huius proceſsionis deſcripto recitat: cuius hæc ſumma eſt. Bello exorto inter Leopoldum Auſtriæ ducem, & Heluetios Tigurinos, Bernates, Salodorios, Lucernates, Vrios, Suitios, Vnderualdios, Tuginos & Glaronenſes, Leopoldum exercitum duxiſſe Sempachium, ac año M.CCC.LXXXVI. *die* IX. *Iunij ab Heluetijs victum & cæſum fuiſſe, atq; vnà cum eo* XVI. *comites & barones, & nobilium præterea magnũ numerum. Poſtea medio menſe Auguſto eiuſdem anni Tigurinos, Vrios, Suitios, & Glaronenſes oppidum Veſenam oppugnaſſe & cœpiſſe, atq; Veſenios Heluetijs ſacramentum dixiſſe, & ſe in perpetuum obligaſſe. Inducias autem factas eſſe vſq; ad initium carnispriuij ſequentis anni, quibus finitis & bello rènóuato Glaronenſes præſidium miſiſſe Veſenijs, cum autem hi ſe tutos putarent & Veſeniorum iuramento fidem haberent, quoſdam ciues Veſenios conſpiratione cum hoſtibus facta noctu illis portas aperuiſſe, atq; ita pleroſq; è præſidio Glaronenſium*

ronenſium ab hoſtibus cæſos fuiſſe. Eodē anno Aprili menſe, tertia feria Auſtrios exercitū X V. *milliū ad Naualia duxiſſe, & vallum regionis perrupiſſe, his ſe oppoſuiſſe* CCCL. *homines è Glaronenſibus, &* XXX. *è Suitijs qui ipſis auxilio venerant, illos hoſtem aggreſſos, & auxilio Dei omnipotentis, & beatæ Virginis, atq; ſuorum patronorum Fridolini & Hilarij eoſdem viciſſe, captis vndecim ſignis primarijs, cæſis autem bis millæ quingentis, præter eos qui in aquis perierunt. Cæſos etiam eſſe pleroſq; Veſeniorum qui Glaronenſes antea prodiderant. Quapropter vt Deo omnipotenti, & beatæ virgini Deiparæ, ac cœleſtibus hierarchis & patronis Fridolino et Hilario ac omnibus diuis in perpetuū gratiæ agantur, ac tantum beneficium & auxilium præſtitum non tradatur obliuioni, conſtitutam eſſe annuā hanc proceſſionem, in ea loca in quibus multa grauia maiores ipſorum paßi ſint, &c.*

Lectis huiuſmodi literis, eodem loco concio habetur, concionantur autem alternis annis ſacerdotes pontificij, & Euangelicus concionator Glaronenſis eccleſiæ. Peracta concione & precibus abſolutis, eodem ordine & ritu quo cœpere ad ſingulos lapides procedunt, donec ad vndecimum peruenerint, is iuxta vicum Naualium Veſenam verſus poſitus eſt, quo loco poſtremò cum hoſte congreßi ſunt: tum ad

templum Naualienſe iter conuertunt, ac Euangelici quidem è Glaronenſibus domum redeũt, reliqui templum petunt, ibi miſſa pro his qui in prælio cæſi ſunt celebratur, & omniũ qui ex Glaronenſibus occubuere nomina recitantur. Excipiuntur deinde publico ſumptu omnes eccleſiaſtici ordinis, præterea omnes peregrini qui huius proceſſionis gratia venere. A prandio ſacerdotes tumbam ſacram, cum vexillis et crucifixi imaginibus cantu proſequuntur domum vſq;. Atq; hæc Glaronenſium pompa eſt, & annuum feſtum, ad celebrandam inſignem hanc victoriam. Habent alij pagi ſua feſta quibus victoriã ad Moregartum, & Sempachianam, & quaſdam alias celebrant, horum omnium ritus cõmemorare non neceſſe arbitror. Neque etiam à me requiri exiſtimo vt pronuntiem quid ego de his ritibus ſentiam, de quibus non difficile eſt pijs ex ſacris literis pronuntiare. Vt Deo agantur gratiæ ob accepta beneficia, & eadem perpetua memoria celebrentur et ad poſteros tranſmittantur nemo non probat: ſed quòd victoria [redacted].

DE RE-

DE REBVSPVBLICIS CONFOEDEratorum, ac primùm de Abbatia S. Galli.

Poſtquam de Pagis XIII. *& eorum republica diximus, deinceps eodem ordine de ſocijs et confœderatis agemus. Inter hos autem primum locum tenent S. Galli Abbas & oppidum. Abbatum S. Galli multis ſeculis magna fuit potentia, & nō contemnendæ opes, ac inter principes imperij numerantur: Cæterùm à quo Imperatore titulum & honorem hunc acceperint mihi incertum eſt, Stumpſius annotat à Conrado Fabarienſi annalium ſcriptore tradi, Vlricum abbatem ex Altoſaxa familia oriundum, Baſileæ à Philippo Auguſto in principem promotum. Et quamuis noſtra ætate non tanta ſit abbatum potentia atq; olim fuit, magna tamen nihilominus eſt, & latè imperant. Paret illis in Turgea oppidum Vuila, ac eo loco palatium & vicarium habet: deinde in ſuperiori Turgea, ager populoſus & non contemnendus imperio abbatum ſubiectus eſt incolas vocant* die Gottshußlüt/ *homines domus Dei, ſiue cœnobij, qui in certas regiones* (gegninen) *diſtributi ſunt, quarum hæc ſunt nomina noſtrate lingua :* Roſchach / Thunbach/ Gold / Vnderegg / Morſwyl/ Tablata/ Goßouw / Waldkilch / Romißhorn/

Summmery/Miila/Hettiſchwyl/Bernhartozell/Lumiſwyl/Berg/ Wittēbach/ Rodtmont/ Strubenzell / Geiſerwald/ Helfenſchwyl/Bergknecht/Zutzwyl/Ziberwangen vnd Wiger. *Sunt autem hæc loca in certas præfecturas diſtributa, quibus præfecti ab Abbate imponuntur: præterea in pleriſque locis ſuos Ammanos & officiales habet, qui ipſius nomine minorem iuriſdictionem exercent: ſummum iudicium quoq; ab ipſo conſtitutum eſt, ad quod ab his minoribus prouocationes fiunt, & vbi grauiores cauſæ diſceptantur. Præterea officia omnis generis pro more principum conſtituta ſunt. Porrò præter iam dictam regionem comitatus Toggenburgiorum Abbatem S. Galli dominum agnoſcit, qui etiam præfectum regioni conſtituit, ſummum iudicem rerum capitalium: interea Toggenburgij ciues ſunt Suitiorum & Glaronenſium, & ſua priuilegia & immunitates habent, quarum beneficio inter alia libertate religionis fruuntur. Item in præfectura Rheguſcorum quæ ad Heluetios ſpectat, minor iuriſdictio in pleriſq; vicis ad Abbatem pertinet, qui etiam Ammanos ſuos in his habet.*

RESPVBLICA CIVITATIS S. Galli.

INter imperij ciuitates S. Galli oppidum numeratur, Mulhuſium etiam & Roteuila, ideoque ferè forma reipub. vtuntur quam primò deſcripſimus: ſed quia ciues S. Galli quædam peculiaria habent, eorum rempub. paucis hic perſtringam. Primum igitur omnium oppidum S. Galli in nobilium ſocietatem quam Nottenſteiniam vocant, & præterea tribus ſex diuiſa eſt: inter quas primũ & præcipuum locum obtinet textorum tribus, propter linificium: quoniam in oppido linea tela elegantiſſima texitur, idq́ maxima copia, quæ poſtea non tantùm per Germaniam ſed per Galliam, Italiam, Hiſpaniam, Bohemiam, Poloniam, diuenditur, vnde magnæ opes ciuibus & oppido nomen celebre comparatur. Duo cõſilia hæc vrbs habet, vt aliæ omnes, maius & minus. Minori interſunt homines 24. primùm duodecim tribuum magiſtri: habent autẽ ſingulæ tribus tres magiſtros, qui per annuas vices ordine tribũ regunt, ſed duo tantum in minus conſilium cõueniunt, quorũ primus in nouo, alter in veteri ſenatu recenſetur: tertius magiſtrorũ primus eſt inter XI. *viros qui è ſingulis tribubus in maius conſiliũ deligũtur. Deliguntur aũt tribuũ magiſtri à ſuis tribubus, tacitis ſuffragijs et à minori cõſilio cõfirmãtur:* Tribus. Conſilia.

atque quotannis bis fit electio ſenatus & magiſtratuum, circa ſolſtitium, & poſt brumam. Præter tribuum magiſtros nouem alij ſenatores minori conſilio interſunt, hi à ſenatu libera electione tam ex nobilium ſocietate quàm è tribubus deliguntur. Conſules. *His additi tres conſules efficiunt numerum* XXIIII *ſenatorum: ſunt enim S. Galli tres conſules, primus qui conſulatu fungitur, ſecundus qui vetus conſul nominatur, qui proximè conſulatu abijt, & tertius qui præeſt iudicijs rerum capitalium, & alibi Aduocatus ſiue præfectus imperij* Rychsuogt *nominatur. Conſul prima dominica Aduentus eligitur, non à ſenatu, ſed à tota vniuerſitate ciuium, occultis ſuffragijs,* mit der run/ *ſuffragia colligunt inferior conſul & tribuum magiſtri qui eo anno ſuo munere functi ſunt. Maius conſiliũ conſtat hominibus* LXVI. *vndeni nanq; è ſingulis tribubus in maius conſilium deliguntur, atq; ita vtrunq; conſilium eſt* XC. *hominum. Conſulibus & vtroq; ſenatu delecto, ſtatuta ciuitatis in eorum conſeſſu recitantur & de his conſul ac nouus ſenatus deliberant, ac poſtea ordine bini & bini in templum vrbis maius quondam D. Laurentio ſacrum procedunt, illuc omnes ciues conueniunt, ac ſtatutis & legibus recitatis, conſul primùm in leges iurat, deinde à ſenatu, & tota vniuerſitate ciuium iuſiurandum accipit. Atque hæc*

fiunt

fiunt poſtridiè natalis Chriſti ſeruatoris. Proxima die quæ D. Stephano ſacra eſt, ſoli tribuum magiſtri & XI. viri in curiam conueniunt, & eligunt Tribunum quem ipſi vocant, Vnderburgermeiſter/*inferiorem conſulem: huius munus eſt curare vigilias vrbis, & viduis ac pupillis curatores & tutores dare, eorumque rationes inſpicere.*

Minus conſilium ſingulis ſeptimanis bis ordinariè conuocatur, ſecunda et quarta feria, præterquam annuis nundinis & diebus feſtis: item quarta feria quæ carnispriuium proximè præcedit, quam inſanam vocant, den vnſinnigen donſtag/ *quoniam hac die quondam plebs aduerſus ſenatum tumultuata eſt, ideoque ſtatutum eſt ne deinceps vnquam hac die ſenatus habeatur. Adminiſtrat autem minus conſilium res vrbanas, & controuerſias ciuiles dijudicat, & de hæreditatibus & teſtamentis ſententiam fert: ſed cauſas capitales, item controuerſias debitorum, contractuum, iniuriarum non cognoſcit.* Quando ſenatus habeatur.

Conſilium maius legitimum quotannis quinquies habetur, primùm proximo die poſt natalem Chriſti quando noui magiſtratus eliguntur & confirmantur: ſecundò media quadrageſima, ac tum Xenodochij præfectus eligitur & confirmatur: tertiò feria quinta quæ proximè præcedit diem 24. Auguſti D. Quando maius conſilium habeatur.

Bartholomæo conſecratam, & tum præfectus tributorum conſtituitur, & de tributis agitur: quarto & quinto ante ſingulas nundinas, quæ poſt feſtũ Aſcenſionis dominicæ, & S. Galli diem habentur, ac tum de nundinarum tutela & procuratione deliberatur. Extra hoc tempus quandoq; extra ordinem conuocatur maius conſilium, quando eiuſmodi negotia tractanda ſunt quæ tantùm ad maioris conſilij cognitionem pertinent, qualia ſunt, iudicia rerum capitalium, ac tùm Aduocatus imperij conſilio præſidet ac ſententias rogat: ac fiunt hæc iudicia non in publico ſed in curia ſenatoria, clauſis eius oſtijs: Aduocatũ imperij minor ſenatus eligit, & illi iudicandi munus & poteſtatem concedit: Prouocationes deinde ad maiorem ſenatum factæ: item nemo in ciuium numerũ, aut inquilinorum ciuitatis recipitur niſi à maiori conſilio: ſed hoc fit plerunq; his temporibus quibus legitimus ſenatus habetur: ſicut & pleræq; prouocationes tũ dijudicantur. Quandoq; etiã minus conſiliũ rerũ grauiũ deliberationes ad maius cõſiliũ remittit.

Conuentus comitius populi.

Populus vniuerſus ter quotannis reipublicæ cauſa conuocatur, primùm quando conſules deliguntur, ſecundò proximò die poſt natalem Seruatoris quæ D. Stephano ſacrata eſt, tum enim iuſiurandũ dant nouo conſuli, et ſe obedientiæ magiſtratuum obſtringunt: tertiò menſe Auguſto circa Bartholomæi feſtum,

ſtum, poſtea quã tributorũ ordinatio conſtituta fuerit, quæ tũ publicè in cõuentu populi recitatur. Præterea ſtatuta & leges ciuitatis in tres partes diſtributæ ſunt, & ſingulis his populi conuentib. pars vna recitatur. Inter iudicia vrbis primũ eſt V. virorũ: hi autẽ ſunt quinqueuiri, Cõſul, Tribunus, è nouis magiſtris tribuum vnus, & duo è nouo ſenatu, ac iudicant de credita pecunia, de depoſito, de debitis quæ non habent præfinitũ certũ terminum, de mercede debita, de controuerſijs ad annonã pertinentibus, de iniuriarũ actionibus & mulctis. Conueniũt tertia aut quinta feria: ac ab eorũ ſententia non licet prouocare: ipſi tamen obſcuriores aut grauiores controuerſias ad minorem ſenatũ remittere poſſunt. Alterum deinde eſt vrbanũ iudiciũ das ſtattgricht cuius aſſeſſores duodecim ſunt, ex nobiliũ ſocietate et tribubus delecti, ſic vt vnus ſit ex vndecemuiris tribuũ, alter è populo: qui iudicio præeſt nominatur Statamãn, Pratorẽ vrbanum dicere poſſumus, ac vna cũ alijs magiſtratibus circa feſtũ natiuitatis dñi deligitur, et à maiori ſenatu cõfirmatur. Aſſeſſores iudicij quotannis bis permutãtur, ac circa natiuitatis feſtũ à maiori, circa feſtũ Ioannis Baptiſtæ à minori ſenatu deligũtur. Ad hoc iudiciũ pertinent oẽs controuerſiæ de debitis, permutationib. annuis cenſibus, quantũuis magna ſumma fuerit. Cõuocãtur iudices

Iudicia

pulſu campanæ, & in curia conueniunt ſingulis ſe-ptimanis prima feria niſi ſit dies feſtus, aut vtrunq; conſilium conuocetur, tùm enim iudicum conuentus in tertiam feriam differtur. Ab hoc iudicio prouoca-tio eſt ad minorem ſenatũ, modò controuerſia non ſit minoris æſtimatione quinq; librarũ: quòd ſi is qui ap-pellauit cauſa ceciderit, iudicibus mulctã perſoluit.

Conſiſtoriũ *Conſiſtorium octo iudicibus conſtat, quorum qua-tuor ſunt miniſtri eccleſiæ, aut alioqui viri literati, duo præterea è minori, & totidem ex maiori ſenatu: his omnibus nonus præſidet è minori ſenatu aliquis hic ſententias rogat, & ſi paria fuerint ſuffragia, alteri parti accedit & eius ſententiam ratam facit: Fert autem conſiſtorium ſententiã de controuerſijs matrimonialibus, & de diuortijs, neq; ab ea prouo-care licet. Verùm ſi difficiles controuerſiæ incidant, & vbi politicæ cauſæ cum matrimonialibus coniun guntur, tùm vel cauſam ad ſenatum remittunt, vel rem differunt atq; interea ſenatum & viros doctos de ea conſulunt.*

Magiſtratus ſiue officia publica *Publica officia eiuſdem generis ſunt in hac repu-blica vt in alijs, Tribuni ærarij, vectigalium et por toriorũ præfecti, Ædiles. Qui verò hæc adminiſtrãt rationem reddunt primùm tribunis, poſtea minori, & demum maiori conſilio, idq; fit proximè poſt na talẽ domini, redditis autẽ rationibus, tum ab vtroq; ſenatu*

ſenatu vel noui deliguntur vel veteres confirmantur, ac quod eorum munus ſit ſingulatim de ſcripto recitatur, ac poſtea in præſentia ſenatus iureiurando ſe obſtringunt, ad id fideliter exequendum. Quinetiam vbi plures eidem muneri ſimul præficiuntur, ſtatuta officij ipſorum ſcripta ipſis traduntur.

Quoniam verò præcipuum quæſtum è linificio faciunt, & non tantùm plebs vrbana, ſed maxima pars vicini agri hinc ſibi victum parat, diligenter & accuratè omnia conſtituta ſunt, & cautum ne qua hic fraus admitti poſſit. Primum igitur omnium rudis tela mox vt à textore opus abſolutum fuerit, à tribus huius rei peritis & iuratis hominibus inſpicitur, & prout fuerit bona vel mediocris, tali ſigno notatur. Quòd ſi mala & vitioſa videatur, ad textorum tribus magiſtrum & XI. viros remittitur, hi vel pecunia textorem multant, vel telam iuxta octonas vlnas in partes diuidunt, aut per mediam latitudinē telam integrā diſſecant, aut ſi prorſus nullius pretij fuerit, publicè eam comburunt. Quotidie autem inſpectio & examen huiuſmodi fit, & forum lineæ telæ exercetur, certis legibus, ad quas ſeruandas proxenetæ lini, ſe iuramento obſtringunt. Poſtquam tela examinata fuerit & probata, iurati menſores eam metiuntur & ſignant: menſoribus additi ſunt alij ex XI. viris textorum, Linificij cura.

& mercatoribus menſurarum inſpectores, Menſuram lineæ telæ vocant den reiff / ac varia eſt lon gitudo telarũ, ſed integra habet vlnas CXXXIIII. neq; longiorem eſſe licet. Aliud deinde examen eſt telæ opera fullonũ iam candidæ, qui hanc inſpiciunt vocantur die wyſſen ſchouwer / hi inſpiciunt candorem an ſatis alba ſit, item an in officina fullo nis non ſit læſa, ac prout fuerit ſigno notant, aut mulctam irrogant. Certi quoque homines ex mercatoribus & textorum tribu fullonum officinas inſpiciunt, an omnia ordine & ritè fiant, an lignorum & cineris copiam habeant, ne cuiquam in mora ſint: officinarum quoque magiſtri quotannis graui iuramento obſtringuntur. Ea verò tela quæ tinctorum officinis deſtinatur ab inſpectoribus qui à colore nomen habẽt, blauw vnd ſchwartz gſchouwer/ in partes æquales ſecatur ab lini ſectoribus Lynwathſchnyder, & ab alijs denuò examinatur an iuſtam menſuram habeat. Vbi veneto aut nigro colore linum tinctum fuerit, ſi inſpectoribus color probetur, ſigno notant, & rurſus vbi cilindro complanatum fuerit, denuò ab alijs probatur, & ſigillum additur: quòd ſi vitium aliquod habeat, vel ſecatur, vel id ſi fieri poteſt emendatur, atque tinctores & complanatores mulctantur. Hæc autem omnia diligenter ab illis obſeruantur, & qui aliquid peccarit

rit grauiter mulctatur: vrbs enim S. Galli hoc priuilegij habet, vt eos qui in lino ſignando, ſigillo addendo, tingendo, complanando, texendo, & ſimilibus, fraude & dolo vſi fuerint, capitali iudicio ſiſtere, & ſi in aſylum aliquod Cæſareum confugerint, inde eximere atq; iure in ipſos animaduertere poſſit.

Incendiorum cauendorum ratio qua ciues S. Galli vtuntur, breuiter adnotanda eſt, quoniam ob incendia multa & grauia quæ olim paſſi ſunt, in hoc damno cauendo cæteris diligentiores eſſe videntur. Singulis noctibus campana per quartam horæ partē pulſatur, quam vocant die führglocken/ quo pulſu ſinguli admonentur vt domi ſuæ ignē bene procurent, ne aliquod incendiū oriatur. Duo præterea tribuum magiſtri quotannis quater per totam vrbem focos, fornaces, caminos inſpiciunt, atq; ideò nominātur ignis inſpectores die fhür gſchower/ ijdem ſimul inſpiciunt arma ciuium, & annonā, an iuxta magiſtratuū edicta inſtructi ſint. Porrò ſi ventus aliquis vehementior perflet, aut aliqua tempeſtas oriatur, noctu præter quotidianos vigilū præfectos, quos nominăt die wachtbieter, duo alij conſtituti ſūt, quos uigilū magiſtros vocăt die wachtmeiſter, his aſſumptis binis ciuibus armatis è ſingulis tribubus, vnà cū vigilū præfectis per vrbis vicos obābulantes excubias agunt ad arcēda incēdia. Cauendi incendij ratio nes.

Singulis autem noctibus homines XXXII. *in turribus, mœnijs, & plateis oppidi excubias agunt, & has Tribunus vnà cum vigilum præfectus diſtribuit. Quòd ſi incendium aliquod exoriatur, ciuium alij, prout illorum munus fuerit, portas vrbis, turres & mœnia curant, alij in publicis compitis & areis conglobantur, alij ad conſulem ſe conferũt, alij in extinguendo igne occupantur: quatuor verò duces ſeu capitanei è minori ſenatu omnium horum curam gerunt, & ſingulis quid faciendum ſit, pro imperio mandant, qui verò his non paruerint, grauiter mulctantur. Si proximè extra portas incendium ortum fuerit, certus ciuium numerus cum ſuo duce ad id extinguendũ porta emittitur, reliqui ad portas & mœnia aliaque conſtituta loca excubias agunt.*

De ſcholis, de eleemoſynæ ratione & pauperum cura nihil hic dicam, hæc enim illis cum alijs vrbibus bene conſtitutis communia ſunt, & piè atque prudenter ab illis adminiſtrantur. Miniſtrorum eccleſiæ electionem, ordinationem, & munus, item ſynodorum rationem, omitto: quoniam politica tantùm hoc loco tractamus, alibi fortè de his quæ ad eccleſiam & religionem pertinent acturi.

RAETO-

RAETORVM RESPVBLICA.

NOmen & imperium Rætorum olim latè patuit, ſed nunc hoc nomine intelligimus alpinos illos populos quos Itali Griſones vocant, noſtri Grauwpündter, qui veterem alpinam Rætiam iuxta fontes Rheni & Oeni fluminum incolunt. Diuiduntur autem Ræti alpini in tria fœdera: Primum fœdus, quod ſuperius & Canum fœdus vocatur, habet conuentus XVIII. Diſentiſium cœnobiũ quod in vetuſtis tabulis Deſertina vocatur, huic Attuatius vicus, Trunum & quædam alia loca coniuncta ſunt. Deinde Vualtenſpürgum dictum Germanis, Burza Rætis, III. Supraſaxum Oberſachs. IIII. vallis Legũtia Lügnitz, V. Vals vulgò quaſi vallis dicta. VI. Iliantum, Ylantz, VII. Schlöwis / VIII. Liberi ſupra ſyluam, quorum vicus ſupremus Laax. IX. Thanna: atq; hæ iuriſdictiones nouem Rætis vno nomine vocãtur, Pars ſuprà ſyluam, die ob dem wald / reliquæ vocantur ſub ſylua. X Flemiũ Flims. XI. Trimmis, Trimontium. XII. Stuſſauia, Sauien noſtris. XIII. Ratium Rhätzüntz: ſedes quondã antiquiſsimæ & nobiliſſimæ familiæ baronũ Rætienſiũ. XIIII. Domiliaſca vallis ac Tuſciana vicus illic celebris. XV. Schopina. XVI. Seſſa, Schamps. XVII. Speluca Fœdus ſuperius.

Spliigen. XVIII. *Miſauci, Maſax.* XIX. *Rogoretum, Rufflee. Singuli conuentus ſummum aliquem annuum magiſtratum habent, quem pleriq; eorum Ammanum vocant, hic vnà cum aſſeſſoribus ſiue iudicibus ab eodem conuentu delectis controuerſias dijudicat, & criminibus mulctas imponit. Præter hos vnus eſt totius fœderis præfectus, quem vocant* den Landtrichter/ *hic quotannis in publicis comitijs omnium conuentuum deligitur, & publicis comitijs & iudicijs totius fœderis præeſt. Comitia verò ſuperioris fœderis habẽtur in pago Trunio primæ iuriſdictionis, & illic etiam iudicia publica conueniunt, quibus præeſt præfectus hic publicorum iudiciorũ, ac aſſeſſores habet* XV. *præterea ſcribam apparitorem. Præfectum hunc authoritate ſuperat Rætienſis arcis & iuriſdictionis dominus, antiqua quadam, vt arbitror, prærogatiua Rætienſis familiæ, quam poſtea domini eiuſdem loci vſurparũt, quamuis non eadem familia orti.*

Landrichter.

Fœdus Cathedrale.

Secundum fœdus Domus Dei nominatur, der Gottshuß pundt/ *Cathedrale fœdus quibuſdã, propter epiſcopatum & collegium Curienſis eccleſiæ: conuentus ſiue communitates* XXI. *habet, quæ nonnunquam in* XI. *maiores contrahuntur. Vrbs Curia caput huius fœderis primo loco numeratur, & ſola inter* XI. *communitates non componitur ex duabus mino-*

minoribus communitatibus, ſed ſicut eodem oppido & iiſdem mœnibus ciues continentur, ita etiam omnes vnus conuentus cenſentur: reliqui XX. *conuentus duobus in vnum coniunctis* X. *alios maiores cōuentus faciunt. Habet autem Curienſis ciuitas peculiarem Rempublicam, non diſsimilem Tigurinæ & alijs eiuſdem generis. Nam ab initio ciues omnes in quinque tribus diſtributi ſunt, ex ſingulis tribubus viri* XIIII. *publicis conſilijs interſunt, ita vtrunque conſilium homines* LXX. *habebit. Ex his è ſingulis tribubus quinque in minus conſilium deliguntur, quibus adduntur quinque magiſtri tribuum anni ſuperioris, atque ita conſeſſus virorum* XXX. *conficitur: horum pars media viri* XV. *ſenatores vocantur, qui Rempublicam adminiſtrant. Senatui præſunt duo Conſules, quorum annuum per vices eſt imperium. Senatus verò & magiſtratus vrbis quotannis Nouembri menſe die D. Martino ſacra deliguntur. Porrò viri* XXX. *quorum mentionem fecimus, cauſas criminales iudicant, & huic iudicio præſidet Præfectus vrbis* der Stattuogt / *duo autem hoc munere alternis annis funguntur, ſicut & conſules. Alter deinde eſt conſeſſus iudicum cui præeſt Prætor vrbanus* der Stattrichter / *ac* XV. *aſſeſſores habet* V. *tribuum magiſtros, &* X *ex conſilio* XXX. *viro*

Curienſis reſpublica.

rum qui propterea iudices vocantur. In hoc iudicio controuerſiæ ciuiles, & actiones pecuniariæ de debitis ſolent dijdicari, Prouocatio inde eſt ad minorem ſenatum. Cauſas matrimoniales ſenatus ſiue minus conſilium dijudicat. Secundus conuentus Cathedralis fœderis, nomen habet quatuor vicorum die vier Dörffer. III. *conuentus Bergonienſis vocatur.* IIII. *Imum caſtrum.* VI. *Biuium ſiue Stalla.* VII. *Tinnetio cum Ratia ampla, Reamps & alijs vicis, hic cum Imo caſtro vnam iuriſdictionem facit, ac præfectus Rætiæ amplæ ius dicit in criminalibus & capitalibus cauſis.* VIII. *Vatium ſuperius, domus quondam Baronum Vatienſium, Hic conuentus cum Bergonienſi coniungitur.* IX. *Furſtenouium.* X. *Ortenſteinum in Domiliaſca.* XI. *Summada.* XII. *Sutzium, hi duo conuentus ambo in ſuperiori Ingadina ſunt & vnum maiorem faciunt.* XIII. *Ardetienſis.* XIIII. *Scultina* XV. *Eremuſienſis, qui cum Biuienſi & Auenſi vnum è maioribus conuentibus facit.* XVI. *Bregalia ſiue Præiulia Bergel, ſupra portam.* XVII. *Bregalia infra portam.* XVIII. *Peſclauium.* XIX. *Bruſeum* Brüſch: *hic conuentus cum ſuperiore coniungitur, & vnum ex vndecim maioribus conſtituit.* XX. *Vallis Monaſterienſis.* XXI. *Ad malos, Mals. Singuli conuentus proprios magiſtratus, & iudices*

indices, ſuas leges & conſuetudines habent quibus liberè vtuntur.

Tertium fœdus X. *Iuriſdictionum nominatus, prima & princeps harum eſt Dauoſiana, à Dauoſio vico nomen habens, in quo curia eſt huius fœderis, & omnium iuriſdictionum comitia habentur. Secunda eſt Belfortienſis vel Aluonauana* Aluanüw. III. *Barponenſis ſeu Coruantiana* Churwalden. IIII. *Pralongana* Langwiß. V. *Sancti Petri* Sant Peter in Schanfik. VI. *Cænobiēſis in valle Rætica propè fontes Lāgari* zum Klôſterlin im Prättigôuw. VII. *Caſtellana vel Ienatienſis in eadem valle.* VIII. *Acerienſis* Schiers. *Octo hæ iuriſdictiones ſuprèmum magiſtratum agnoſcunt Archiducem Auſtriæ. Etenim olim hæc loca paruêre Vatienſibus dominis, extincta verò ipſorum familia Toggenburgij comites ipſis ſucceſſere, & his Amatienſes: poſtea Gaudentius Amatienſis comes moriens anno 1489. hæc Archiduci Auſtriæ reliquit. Imponunt autem Auſtriæ duces præfectum octo iuriſdictionibus, quem hactenus è Rætis ſelegerunt, is in Rhetica vallis caſtello habitat, à quo ſeptima iuriſdictio nomen habet, ac præeſt iudicijs rerum capitalium, et ſi qua alia ducis iura ſunt, ab hoc adminiſtrantur. Verùm non idem & par ius habet in ſingulas iuriſdictiones, ſed quæ*

Fœdus X. iuriſdictionum.

uis ſua priuilegia & peculiares conſuetudines habet, quorum omnium tabulæ in archiuo Dauoſiano conſeruantur: ipſum Dauoſium cum Prælongana iuriſdictione præ alijs plurimis immunitatibus & priuilegijs fruitur. Nona iuriſdictio Malanſiana vocatur à vico Malans, qui inter Langarum flumen & Rheticonem montem ad Auſtrum iacet. Decima nomẽ habet ab oppido quod Germani Meyẽfeld *quidam Maiæ villam, alij Lupinum vocant. Poſtremæ duæ iuriſdictiones olim quoque Vatienſium dominorum fuêre, & poſtea Toggenburgenſium comitum, ab his peruenêre ad Vuolfhardum Brandiſium, propter vxorem è familia Vuerdenbergia, ac tum ſaluo Brandiſiorũ iure cum alijs octo iuriſdictionibus duobus fœderibus Rætorum ſe coniunxerunt. Poſtea Ræti non tantùm duorum fœderum, verùmetiam tertij fœderis has iuriſdictiones emerunt, & his præfectum mittunt qui Lupini in arce habitat, & præſidet iudicijs criminalibus, capite punit, mulctas exigit, vectigalia & alios reditus publicos colligit. Conuenêre autem in vnum fœdus* X. *iuriſdictiones, anno partæ ſalutis* M.CCCC. XXXVI. *his conditionibus legibusq́, vt ſibi mutuo adſint in omnibus rebus iuſtis & æquis, & ſe mutuo contra hoſtes conſilio & auxilio iuuent, ne cui vis & iniuria afferatur, ſed ſinguli ſuum ius obtinere eoq́*

re eoq́ pacificè & tranquillè frui poſſint. Cæterùm iuſtis dominis præſtentur omnia quæ illis ex officio debentur, ac liberum ſit vnicuique ſuis immunitatibus & priuilegijs frui, atque ea reliqui illis conſeruent & eos ab iniuria tueantur. Poſtea eodem anno aut ſaltem proximo duobus alijs fœderibus ſe in perpetuum coniũxêre, atque ita tria fœdera in vnum quaſi corpus coniuncta ſunt, cuius partes à nobis enumeratæ ſunt. Sed in his enumerandis magis locorum ſitum quàm ordinem quem in comitijs ſeruant ſecuti ſumus: in quo tamen variari à quibuſdam video: itaque hic duorum fœderum communitates eo ordine quo in Helüetico fœdere ponunntur adſcribam. Superioris fœderis conuentus ſunt Leguntia vallis, Iliantum & in Fouea, Supra ſaxum, Vualtenſpurgum, Laxa & Liberi ſupra ſyluam, Flemium, Scheuuis, Trimontium, Rhætium, Hetzenbergum & Tuſciana, Seſſa, Rinualdij, Miſaucum & Rogoretum, Saphia, Thenna, Schophina, Vallis. Cathedralis autem fœderis conuentus hoc ordine ponuntur, Curia, Furſtenouu, Pagi quatuor ad Aſperum montem pertinentes, Vatium ſuperius, Rætia ampla, Imum caſtrum, Gryfenſtein, Biuium ſiue Stalla, Auerſa, Prægalia infra & ſupra portam, Zuzium, Summada, Peſclauium, Stenzebergum,

Sculcina, Eremuſium, Monaſterienſis vallis, Ad malos & Galfa, Schantza. Decem iuriſdictionum audio hunc eſſe legitimum ordinē, vt prima ſit Dauoſiana quam proximè ſequuntur tres iuriſdictiones Rætica vallis, deinde Belfortienſis ſiue Aluanouienſis, Coriouallenſis, Sampetriana, Pralongenſis, Malantienſis, Maieuillenſis. Scio eoſdē conuentus ab alijs aliter nominari, vbi tamen nulla eſt diuerſitas, propterea quòd ſæpe in eodem conuentu plures ſunt inſignes vici, vbi quidam ab vno, alij ab altero toti communitati nomen imponunt, nos autem illos præcipue nominauimus, qui capita ſunt illius conuentus.

Fœdera igitur Rætorum ſunt tria, quæ conuentus L. *habent, ex quibus tamen vna tantum reſpublica conſtituitur, etſi enim plerique conuentus proprios magiſtratus, leges, ſeu potius conſuetudines & iudicia rerum ciuilium & criminalium habent, maior tamen poteſtas eſt penes ſenatum trium fœderum. Nomino autem ſenatum trium fœderum quem ipſi vocant* ein pundts tag/*comitia legatorum ex ſingulis conuentibus totius gentis: ac alij quidem conuentus ſingulos, alij binos legatos ad publicum conuentum mittunt, attamen ſi ſit ordinarius ſenatus, Superius fœdus ſenatores ſiue legatos* XXVIII. *mittit, Cathedrale* XXIII. *Decem iuriſ-*

Senatus Rætiæ.

iuriſdictionum XIIII.& quamuis plures mittantur, totidem tamen quot numeraui ſingula fœdera ſuffragia habent. Nonnunquam etiam concilium totius penè gentis conuenit, quod proximis annis factum eſt: ſed id rariùs contingit, & ſummam reipublicæ ſenatus adminiſtrat, ſic tamen vt ſinguli ſenatores ſiue legati non ſuo arbitratu ſed ex mandato ſui conuentus quod ſcriptum ad ſenatum deferunt, agant, & ad hunc acta referant, ac eo quod ſenatus maior pars decreuerit reliqui tenentur. Eſt autem ſenatus Rætici penè par ratio atque Heluetici, & ſimilia tractantur in vtroque, quæ ad totius gentis rempublicam pertinent, de pace & bello, de fœderibus, de legationibus, de legibus & edictis, audiuntur appellationes quæ ex communibus præfecturis ad ſenatum ſiue comitia totius gentis fiunt. Loca habendi ſenatus tria ſunt Iliantum in ſuperiori fœdere, Curia in Cathedrali, Dauoſium in X. Iuriſdictionibus: frequentius tamē Curiæ conuenit idque nundinarum tempore, quæ habentur ter quotannis, primùm menſe Ianuario poſt diem feſtum Conuerſionis Pauli, ſecundò ſeptimana quæ proximè ſequitur dominicam Trinitatis, tertiò menſe Nouembri Martinalibus. Habent & alium ſenatum quem vocant ein bytag/ quando tantùm præcipui magiſtratus, & quaſi capita trium fœde-

rum conueniunt: ſunt autem hi, Iudex prouincialis vt vulgo nominatur in ſuperiori fœdere, Conſul Curienſis in Cathedrali, Ammanus Dauoſienſis in decem iuriſdictionum fœdere. Quoties igitur cauſæ publicæ agendæ ſunt, quarum tamen cauſa non placet indici ſenatũ totius Rætiæ, tum hi tres præcipuè & præterea aliquot alij ex ſingulis fœderibus conuocantur: ſed non habent plenam ſtatuendi poteſtatem, verùm acta ad communitates fœderum ſeparatim referuntur, & quod maior horum pars ſtatuerit ratum eſt. Extrema etiam prouocatio eſt à Senatu ad communitates, & tum cauſæ in ſingulis communitatibus proponuntur, & earum ſententiæ in ſcripta relatæ colliguntur.

Iudicia cauſarum publicarum.

Iudicia etiam publicarum controuerſiarum apud Rætos non diſſimilia ſunt Helueticis, ſi enim inter tria fœdera controuerſia oriatur, ex ſingulis fœderibus tres vel quatuor iudices deliguntur, qui ſoluti iuramento quo ſuo fœderi obſtricti ſunt, cauſam vel amicè componant, vel ex æquo & bono dijudicent: quòd ſi paria fuerint ſuffragia, arbiter communibus trium fœderum ſuffragijs deligitur. Si autem duo tantùm fœdera litem aliquam habeant, deferant eam ad tertium fœdus, & id iudicium vtrique parti æquum conſtituat quo vtantur. Si inter duos conuentus ſiue iuriſdictiones eiuſdem

fœderis

fœderis controuerſiæ exiſtant, vtantur iudicio proximi conuentus in eodem fœdere. Vbi verò diuerſorum fœderum conuentus inter ſe contendunt, ſenatus trium fœderum iudices conſtituit qui cauſam cognoſcant. Quando conuentus aliquis aut etiam priuati homines controuerſiam habent aliquam cum ipſis fœderibus, duo vel tres è ſingulis fœderibus iudices deliguntur. Quando duo fœdera aduerſus vnum litem habent, ſex iudices è duobus fœderibus deliguntur, & totidem ex altero, & ſi hi cauſam componere aut decidere nō poſſint, trium fœderum ſuffragijs arbiter deligitur. Conuentus autem iuridici primo Ilianti habentur, deinde Curiæ, poſtea rurſus Ilianti, quartò denuò Curiæ, & quintò Dauoſij.

Porro Rætorum ſtatuta & conſuetudines exponere perlongum foret, quædam tamen hic annotare breuiter non ingratum lectori, nec vt opinor inutile erit. Primùm igitur communi decreto ſancitum eſt, ne Epiſcopus Curienſis aut quiſquam alius eccleſiaſtici ordinis ciuilem magiſtratum conſtituat, & præfectum aut Ammanum conuentui & iudicio alicui præponat, ſed populus Rætorum ſuos magiſtratus proprijs ſuffragijs creat. Qui autem ab epiſcopo aliqua officia impetrauere, quandiu illi ſeruiunt, comitijs & Senatui intereſſe non poſſunt. Conſuetudines.

Miniſtros eccleſiarum ſingulæ parrochiæ ſibi deligunt, & eos officio amouere poſſunt, & illis ſtipendium ſoluunt, quod ſanè pleriſque in locis per exiguum eſt. Decumas minores nullas ſoluunt tota Rætia: maiores non in agro ſed collectis frugibus & vino domi ſoluunt, ac tantùm decimam quintam partem dant. Omnes qui in aliquo conuentu habitant, liberè in omnibus fluuijs & riuis ſui conuentus piſcari poſſunt: ſimiliter paſsim venari & aucupari. Per vniuerſam Rætiam eodem pondere & menſura tam rerum aridarum quàm liquidarum vtuntur, pondere inquam & menſura Curienſis oppidi: neque in his quicquam mutare licet Curienſibus abſq; conſenſu aliorum fœderum.

Præfecturæ

Reſtant nobis præfecturæ Rætorum enumeranda, quibus tria fœdera ex æquo imperant. Cis alpes igitur propè Curiam Lupino & Melancio præfectū imponunt, de quo ſupra diximus. Superatis alpibus infra Prægaliam ad Mairam fluuium Plurienſis præfectura primùm occurrit. Eſt autem Plurium vicus ingens in campis qui alpibus ſubiacent poſitus, ad vtranq; Mairæ ripam, & ad oppidi morem excultus. Eo loco è ſaxo lebetes torno cauantur ad coquinæ vſum, ac dicitur ea ſaxi natura eſſe vt venenum iniectum ad ignem ebulliat & reijciat, ideò lebetes huiuſmodi per Italiam magna copia diſtrahuntur.

buntur. Vicini pagi omnes Plurium conueniunt, illic præfectus ius dicit, hunc Poteſtatem vocant, & ſummum ac merum imperium in his locis Rætorum nomine obtinet. Poſt Plurium ſequitur Clauena oppidum & comitatus Clauenenſis, quamuis Plurium quoq; Clauenenſis comitatus pars olim fuerit. Iacet autem Clauena oppidum ſupra caput Larij, x. p. x. à lacu diſtans, vt Antonius quoq; in ſuo Itinerario indicat. Præfectum Clauenenſem Commiſſarium vocant Ræti, & huius inter alios poſt Sondrienſem ſumma eſt auctoritas. Tertium ordine locum obtinet, dignitate tamen & amplitudine reliquis præſtãs Volturena prouincia, quam hodie vallem Telinam nominamus, Plinio Vennonetes dicti videntur: vini præſtantiſſimi copia, & quod longè in Heluetiam, Noricum, Germaniam auehitur noſtra ætate celebris. Diuiſa eſt autem tota Volturena in ſex præfecturas: initio in ſuprema valle ad Braulium montem ſiue Iuga Rætica Bormium oppidum iacet, prima præfectura, & quæ plura priuilegia & immunitates præ alijs habet. Proximum eſt Tiranum oppidum altera præfecturarum Volturenenſiũ. Tertiæ præfecturæ caput eſt Telium, à quo vallem Telinam quidam dictam putant: Oppidum hoc in edito ac natura munito loco ſitum eſt, & ideò totius prouinciæ arx & propugnaculum cen

ſetur. Sondrium celeberrimũ totius Volturenæ oppidum quartæ præfecturæ ſedes eſt, quæ dignitate & poteſtate reliquas omnes præcedit, & qui eam tenet non præfectus, aut Poteſtas nominatur, ſed Capitaneus, nam præter Sondrienſem præfecturam, pacem & tranquillitatem totius vallis tuetur, & ſi quod periculum immineat, Imperatoris munere fungitur. Capitaneo additus eſt Vicarius, hic vnà cum Capitaneo ciuiles controuerſias Sondrienſis præfecturæ cognoſcit: præterea ius dicit in criminalib. et capitalib. cauſis quæ ex tota valle ad eius tribunal deferuntur, ac in conſilio habet viros doctos & Iurisconſultos, & iuxta leges ac ſtatuta Volturenæ vallis ſententiã fert, quam tamen in ſingulis præfecturis hi quos Poteſtates vocant moderari & mitigare poſſunt. Præterea in omnibus cauſis prouocare licet ad ſenatum dominorum Ræторum, vel ad eos quos illi cõmiſſarios (vt vocant) iudices ordinarint & miſerint: aut deniq; ad communitates, quæ ſumma penes Rætos poteſtas eſt. Quinta præfectura eſt Morbenienſis, Sexta verò & vltima Trahonenſis. Atq; hic quidem Volturenenſium præfecturarum ordo eſt: verũ Bormienſis præfectura à pleriſq; non numeratur in Volturena, & tota vallis in tres partes, Tertzier tertiarias vocant, diuiditur: harum prima Tiranenſem & Telienſem præfecturas complectitur:

ſtitur: ſecunda Sondrienſem: tertiam conſtituunt duæ reliquæ præfecturæ Morbenienſis & Trahonenſis. In electione autem præfectorum ordo et fœderum & communitatum ſeruatur, exempli gratia ſi fœdus ſuperius præfectum Sondrienſem dederit ad hoc biennium, dabit alium ad proximum Cathedrale fœdus, & ad tertium biennium fœdus decem Iuriſdictionum præfectum conſtituet. In ſingulis fœderibus communitatum ordo ſimiliter ſeruatur, ac aliquando cōmunitates ipſæ quæ ex ordine præfectum dare debebant, eum ſolæ eligebant, nunc à ſenatu Ratico eligitur. Monetam cudunt in Rætia Epiſcopus et ciuitas Curienſis: Abbas quoq; Diſentiſius vetera priuilegia & iura monetæ cudendæ habet.

VALLESIANORVM Reſpublica.

V*Alleſia tota in duas partes diuiditur, ſuperiorem ab ortu Rhodani vſq; ad Morſiam fluuium, qui infra Sedunum Rhodano miſcetur, hanc olim Viberi & Seduni incoluere: et Valleſiam inferiorem à Morſia ad Agaunum, quæ loca Veragri tenuerunt. Superior regio in ſeptem partes diſtincta eſt, quas ipſi Deſenas & Germanicè* Zenden *nominant: quod nomen vnde deductum ſit ignoro,* Valleſiæ diuiſio.

nam à Decumis aut denario non poteſt deriuari, cum tantùm ſeptē Deſenæ ſint: amicus quidā meus exiſtimat idem eſſe quod διόικησις, ſingulæ enim Deſenæ ſuam διόικησιν ſiue iuriſdictionem habent, ſingularem rempub. & peculiaria priuilegia: Aliqui putant Zenden/ nomen à Centenarij nomine deductum eſſe, atq; in legibus Francicis inter officia Comitum numerantur Vicarij & Centenarij: & in quibuſdam Germaniæ locis vocantur Zendgrafen / qui certæ alicuius diœceſeos iudicijs præſunt. Nos originem nominis in medio relinquentes, deinceps Deſenas Latinè non malè vt arbitror Conuentus nominabimus. Septem igitur ſunt Valleſiæ ſuperioris Conuentus, Gomeſianus, Brigianus, Veſpianus, Raronius, Leucianus, Siderianus & Sedunenſis. Porro Conuentus vniuerſi Eccleſias ſeu Parochias habent XXX. Inferioris Valleſiæ ſex ſunt Conuentus, quos ipſi nominant ſigna militaria, Panner / eò quòd ſinguli proprijs vexillis vtuntur, Eccleſiæ XXIIII.

Veragri ſiue Valleſiani inferiores diu olim cum Sedunis & Viberis bella geſſerunt, & tandem nonaginta tribus abhinc annis victi eorum imperiū ſubierunt: arces munitæ numero ſedecim ab his deſtructæ ſunt, quarum rudera hodie cernuntur, neq; enim eaſdem reſtituere licet, ne libertati eorum inde periculum

tulum creatur: Itaq; nunc Viberi & Seduni Veragris imperant, & illis præfectos mittunt, qui ius dicant, & rempublicam adminiſtrent. Princeps verò Regionis eſt Epiſcopus Sedunenſis, qui Comes & Præfectus Valleſiæ nuncupatur: hunc ſuffragijs cõmunibus deligunt Canonici Collegij Sedunenſis, & legati ſeptem Decumarum ſuperioris Valleſiæ. Tradunt autem Valleſianorum annales Carolum Magnum. Imp. Theodolo Epiſcopo Sedunenſi, quod is ab angelo edoctus neſcio cuius ſecreti delicti remiſſionem ſibi indicaſſet, donaſſe comitatum & præfecturam Valleſiæ, ipſi ac ſucceſſoribus, et ius præferendi gladij in ſignum ciuilis iuriſdictionis, item cætera priuilegia principũ imperij conceſſiſſe. Etſi autem ſunt quædam quæ hanc narrationem ſuſpectam reddant, de quibus in noſtra Valleſia diſſeruimus; illud tamen certum eſt iura hæc quæ diximus, ab alijs Imperatoribus poſteà Epiſcopis Sedunenſibus conceſſa & confirmata eſſe, ac nominatim à Carolo IIII. Imp. eademq; renouata & aucta per Carolum V. Imp. qui libenter hoc dedit precibus Matthæi Schineri Epiſcopi et Cardinalis optimè de ſe meriti. Epiſcopus.

Proximũ ab Epiſcopo locum tenet, quem illi regionis Ducem ſeu Capitaneum, & Gallica voce Balliuum, vulgo deß Landts houptman, nuncupant, hunc iuris præfectum nos nominare poſſemus, Iuris præfectus.

Aa

quando ad illum cauſæ ciuiles deferuntur: præeſt hic biennio, & ab Epiſcopo & legatis Decumarum liberis ſuffragijs deligitur, & deinde publica approbatione ſingulorum Conuentuum confirmatur. Singuli quoq; Conuentus ſummum magiſtratũ habent, quem Gomeſanij, Raronij et Leucenſes Maiorem, cæteri Caſtellanũ nominant: hic cum ſui Conuentus ſenatu quaſuis cauſas etiam capitales iudicat. Præterea Ammanos (quo nomine Heluetici quidam pagi ſummum magiſtratũ appellant) ſed hi apud Valleſios ſunt ſub imperio Maiorum. Ab omnibus conuentibus ad ſenatum Valleſiæ prouocare licet. Nomino hic ſenatum, quem vulgo vocant den lands radt: *hic more maiorum quotannis bis conuocatur Maio & Decembri menſibus, quo tempore ex ſingulis pagis bini & nonnunquam terni legati conueniunt, idq; Seduni in Caſtro Maioriæ. Senatui interſunt Epiſcopus, ſententias rogat Baliuus: ac ab his de repub. cõſilia tractantur, eliguntur gubernatores & qui publica officia adminiſtrant, & ſummum ius dicitur à quo prouocare ad aliud tribunal non licet.*

Senatus.

Magnæ autoritatis et potentiæ in Valleſia quondã fuere Barones Raronij, horũ ſucceſſores ſunt domini de Chiurone, q; ſunt Mareſchalci epiſcopat⁹ Sedunẽſis, vicedomini Seduni et Seneſchalci Valleſiæ.

Matza qua vtuntur contra vim potentiorum, peculiare

peculiare quoddam Valleſianorum inſtitutum eſt, cuius ratio copioſe à nobis in deſcriptione Valleſiæ expoſita eſt.

Imperium totius Valleſiæ, vt diximus, eſt penes Epiſcopũ & ſeptem conuentus ſuperioris Valleſiæ, inferior regio his paret & in ſex conuentus ſiue præfecturas diſtributa eſt. Contegium quod vulgo Gundes vocant Seduno proximum eſt et primum locum obtinet: fuit hæc præfectura aliquandiu Bernenſiũ, ſed eam Valleſiani bello Sabaudico anno 1536. permutatione alterius receperunt, id quod in Valleſia noſtra adnotauimus, vbi tamen perperam ſcribitur Aelen, quam Aquileiam quidam vocant, tum datam fuiſſe Bernenſibus, cum certum ſit eam multis ante[illegible] Bernenſibus fuiſſe poſſeſſam. Contegio proximum eſt Ardonium, deinde [illegible]ionum; quarto loco Intramontij ſequuntur: quinto Octodurum ſiue Martiniacum hodie. [illegible] ſiue S. Mauritij oppidum, quo loco coeuntibus penè mõtibus, vallis tota arce et duplici porta ponti Rhodani impoſita clauditur. Mœnia & arces horum oppidorum excepto Agauno à Valleſijs dirutæ ſunt anno 1475. Cæterùm extra ipſam Valleſiam tres præfecturas bello Sabaudico cepere, primam Montei dictam, alteram Iuianum, tertiam vallem alpium noſtris Hochtal: *ſuperioribus tamen annis*

Præfecturæ

Aa 2

vnam Emanueli Philiberto Sabaudiæ duci reſtituerunt, alias duas retinent.

BIENNENSIS RESPVBLICA.

Bienna vel Bipennium oppidum Bernenſibus vt diximus perpetuo fœdere coniunctum eſt, quod anno M. CCC. LII. *initum fuit. Poſtea cum Salodorijs anno* M.CCC.LXXXII. *ſimiliter fœdus perpetuum fecit: & tertio cum Friburgenſibus anno* M. CCCC. VII. *atq; ita cum tribus pagis Helnetiæ fœdus habet. Epiſcopum Baſilienſem dominum agnoſcit in rebus ciuilibus aut temporalibus, nam quod eccleſiaſticam iuriſdictionem attinet in diœceſi Lauſanenſi iacet: [redacted] epi- [redacted] imperium dudum excuſſit, inſtitu- [redacted] poſtea etiam Lauſanenſi epiſcopatu à Bernenſibus occupato, immunitate ab his donatum eſt. Baſilienſi epiſcopo ſua iura integra manent, is ſummum magiſtratum in oppido conſtituit quem Maiorem* den meyer *vocant, ſed hunc ex ſenatu oppidi deligit: atque hic ſenatui ſe iureiurando obligat, & viciſſim ſenatus ipſi iurat. Præeſt autem iudicijs capitalibus atque cum ſenatu criminales cauſas cogno-*

Maior.

ſcit:

ſcit: mulctarum quæ ternas libras exceſſerint pars media epiſcopo cedit: præterea decumas quaſdam & alios reditus epiſcopus habet, verùm portoria, vectigalia, & tributa, ciuium ſunt non epiſcopi, neque enim licet epiſcopo tributum vel aliquod onus ciuibus imponere, aut vrbem oppignerare: verùm epiſcopo militare debent, non tamen longius ab oppido quàm vt eadem die domum reuerti poßint, quòd ſi vlterius eorum opera vti voluerit, ſtipendio eam conducat. Recitantur etiam quotannis in conuentu ciuium priuilegia vrbi data ab Immero Ramſteinio Epiſcopo anno M. CCC. LXXXIII. *in his omnia priuilegia, quibus maius oppidum Baſileæ fruitur, Biennenſibus conceduntur.*

Reſpublica autem Biennenſis ſic adminiſtratur: Societates. *ciues omnes in ſocietates ſex diſtributi ſunt, ſic tamen vt vni, duabus aut pluribus ſocietatibus liceat ſe cōiungere, ac ſingulæ ſocietates duos magiſtros et famulum habent. Publicum conſilium ex omni ciuium numero libera electione creatur, ac minus conſilium* XXIIII. *hominibus plerunque conſtat, maius* XXX. *Electio ſenatus quotannis fit ſub finem præcedentis anni, & initio noui anni in templo promulgatur: creantur autem Electores aliquot ex vtroq; conſilio, hi in præſentia archigrāmatei veteres ſenatores confirmant, & vbi opus fuerit nouos deligunt.*

Magiſtratus. *Eum qui publico conſilio præeſt ciuium magiſtrum vocant, atq; hic ab vtroq; conſilio eligitur: huius prima eſt auctoritas & poteſtas poſt Maiorem, ac quoties in ſenatu de republica deliberatur, & res ciuiles tractantur, Maior & cæteri qui aliquod officium Epiſcopi adminiſtrant, ſenatu excedunt, & conſul ibi præſidet. Poſt conſulem hæc munera aliquam dignitatem habent, Tribuni ærarij, ſigniferi, Ædiles, Iudices conſiſtorij: habent item præfectos eccleſiæ, xenodochij, noſodochij, publicæ eleemoſynæ, &c. Deliguntur autem ab vtroq; conſilio idonei homines ad hæc munera obeunda, ſolus ſignifer ab vniuerſo populo creatur, huic non tantùm ſignum vrbis commiſſum eſt, ſed vnà cum Conſule pupillorum defenſor eſt, & vt fidos tutores & curatores habeant proſpicit, atq; ab his rationem exigit. Senatus ter ſingulis ſeptimanis conuocatur prima, quinta & ſexta ferijs: ſi quis alio tempore ſenatum haberi velit & cauſam coram ipſo agere, Maiori florenum numerat, qui deinde indictum ſenatum habet. Iudicum peculiarem conuentum Bienna non habet, ſed omnes controuerſiæ ciuiles & criminales à ſenatu dijudicantur.*

Subditi. *Biennenſium imperio paret vallis S. Immeri dicta, quæ etiam dominium Argue nominatur, ac in plures conuentus diuiditur, quorũ ſinguli proprium*

Maiorem

Maiorem aut Ammanum habent, qui ſingulis annis Maio menſe et Septēbri eliguntur & cōfirmantur. Verùm præfectus huic dominio à Biennenſibus non imponitur, ſed ſinguli conuentus propria iudicia exercent, ac vbi ſententiæ diuerſæ fuerint, cauſa ad ſenatum oppidi remittitur: ab eodem nonnunquam aſſeſſores aliqui mittuntur qui iudicijs paganorum interſint: præterea ab eorum iudicijs ad ſenatum prouocare licet. Incolæ vallis ſub ſignis Biennenſium militant.

RESPVBLICAE POPVLORVM QVI communi Heluetiorum imperio reguntur: ac primùm de oppidis ſtipendiarijs.

SVperiori libro populos qui communi Heluetiorum imperio regūtur diſtribuimus in oppida ſtipendiaria V. *et præfecturas* IX. *Oppida hæc ſuos magiſtratus propriumq́ ſenatum habent: & ſicut in alijs vrbibus Heluetiæ ita in his quoq́ duplex eſt publicum conſilium, minùs quod ferè* XII. *Senatoribus conſtat, & maius virorum* XL. *adnumeratis prioribus* XII. *Qui publico conſilio præeſt* Schuldtheß *nominatur, hunc Badæ vterq́ ſenatus eligit. Bremogarti* VIII. *pagi è duobus alterum conſtituunt, ſed tamen è numero ciuium oppidi: alterum ciues ipſi.*

Frauuenfeldi autẽ à tota plebe deligitur, idq́ occultis ſuffragijs mit ðrun. *Tribunos ærarij, ædiles & alios magiſtratus ſenatus creat: habent enim hæc oppida publica officia, habent etiã ſingula peculiare ærariũ, & ex his quædam ſatis locuples pro ipſarum amplitudine & conditione, nam portoria, vectigalia, et tributa ipſorũ ſunt. Badæ tamẽ qua frequens eſt iter ex Germania in Galliam, portorium quidem oppidi eſt, ſed vectigal merciũ quæ tranſportantur, ad Heluetios pertinet. Senatus minor non tantum res vrbis procurat ſed etiam ciuibus ius dicit, neq́ enim aliud peculiare iudicium habent: præter quam Frauuenfeldæ. Ac ſingulæ vrbes non tantùm iuriſdictionem rerum ciuilium ſed criminaliũ quoque & capitalium habent.*

Bremogartum

Bremogartum imperat vicis aliquot proximis vrbi quos vocant Cællæ præfecturam das Keller ampt / *ac pertinet hæc regio ad Liberæ prouinciæ præfecturam quæ Tigurinorum eſt, ſed Bremogartenſibus olim oppignerata fuit, Sigiſmundus autem imperator cum Tigurinis poſſeſſionem Liberæ prouinciæ tradidiſſet, ſimul quoq́ illis priuilegium dedit vt hæc pignora redimere poſſent, verùm Bremogartenſes à Tigurinis petierunt vt pro mutua amicitia quæ hactenus inter ambas vrbes fuerit, ſibi pignus hoc relinquant, idq́ facilè impetrauere. Itaque eo tem-*

ſo tempore Tigurinorum beneficio, datis etiam ſuper hac re literis, in poſſeſſione huius regionis collocati & confirmati ſunt anno CIↃ. CCCC.XVIIII. Summum tamen imperium & animaduerſionem in capitalium criminum reos Tigurini ſibi ſeruarunt: Poſtea anno 1528. controuerſia inter Tigurinos & Bremogartenſes orta eſt de prouocationibus ad quem pertineant, quam Pagi VII. ita diremerunt: ſi qui iudicio contendant in his Pagis ad Cellæ præfecturam ſpectantibus, eos primo Bremogartum prouocare poſſe, deinde Tigurum, ſi Bremogartenſium ſententia ipſis non probetur: in controuerſijs autem quæ tantùm Bremogarti diſceptatæ fuerint, prouocationem ad VIII. pagos fieri.

Frouuenfeldum oppidum præter ſenatũ peculiarem, habet conſeſſum iudicũ, das wuchengricht/ hi cognoſcunt controuerſias ciuium & eorum qui extra vrbem in pagis proximis ad vrbis iuriſdictionem pertinent, criminales tamen cauſas, & hæreditatum ac ſimiles controuerſias Senatus dijudicat. Iudices decreta ſua certa mulctæ impoſitione, & auctione bonorum creditoris exequuntur. Licet autem ab hoc iudicio ad VII. pagos Heluetiorum prouocare: ſed à ſenatu nulla eſt prouocatio. Præſidet huic iudicio noſtra ætate permiſſu ſenatus Ammanus regionis, olim tamen ante años circiter centum,

vrbis apparitor, & poſtea Aduocatus imperij iudicio præſedit. Porrò vbi aliquis capite damnandus fuerit, ijdem iudices ſuo arbitratu adiungunt ſibi duodecim alios, ex vrbe aut agro ipſorum, atque hi XXIIII. *de capite alicuius ſententiam ferunt. Atq; hoc priuilegium ciuitati dedit Sigiſmundus Imper. Itaq; oppidum hoc, carcerem, & ius ſumendi capitalis ſupplicij antiquitus etiam ſub Auſtrijs principibus habuit, atque hodie Heluetij iura eorum conſeruant & tuentur: & quamuis ſumma iuriſdictio rerum capitalium ad pagos* X. *pertineat, Frauuenfeldum tamen excipitur, quod tantum* VII. *pagis ſubeſt ſaluis ſuis priuilegijs. Præterea quod teſtamentorum & hæreditatum iura ſpectat, ſunt quædam huic opido peculiaria à reliqua Turgea. Adhæc Frauuenfeldi ciues nomina & debita ſua exceptis annuis reditibus tota Turgea ſecundum iura prouincialis iudicij exigunt, ac eos qui à iudicio banniti fuerint, impune hoſpitio excipere poſſunt: ipſi verò ad nullum exterum iudicium ſiue aulæ ſit, ſeu totius prouinciæ euocari poſſunt, ſed actor eorum iudicio vti debet. Habet etiam cœnobium Augiæ diuitis, quædam iura in hoc oppido, & ciues ſe ſacramento obſtringunt, & quondam non exigua eorum pars ſerui eccleſiaſtici huius cœnobij fuere, ſed poſtmodum ſe ab omnibus ſeruitutis oneribus redemerunt,*

ac

ac nunc priuſquam Augienſi domino ſacramentum dicant, literas ab ipſo accipiunt, quibus promittit ſe iura cœnobij ſui quæ Frauuenfeldi habet nunquam oppigneraturum, venditurum, alienaturúmue eſſe, ac præterea cõſeruaturum ipſis ſingula ipſorum priuilegia, immunitates, iura & bonas conſuetudines. Poſtremò belli tempore quondam ſenatus Frauuenfeldi ducem & legatum ac ſigniferum & cæteros rei militaris præfectos delegit, quos vniuerſa Turgea ſecuta eſt & illis ſacramentum dixit: ſignum quoq; vrbis à pontifice Romano ſicut omnium Heluetiorum ſigna imaginibus quibuſdam ornatum eſt: nempe Chriſti crucifixi imagine, & duabus clauibus decuſſatim poſitis: ac ab aduerſa crucis parte effigie vt volunt faciei Chriſti linteo impreſſæ. Verùm ſuperioribus annis Turgeæ prouinciæ proprij duces & peculiaria ſigna conceſſa ſunt: interim vrbi et his qui ad eius iuriſdictionem pertinent ſui duces & ſigniferi veteraq; ſigna manent.

PRAEFECTVRAE.

QVot ſint Heluetiorum præfecturæ et ad quos pagos pertineãt, ac qua ratione in eorum poteſtatem peruenerint, ante à nobis expoſitum eſt. Cæterùm præfecti à pagis ex ordine mittuntur, et in

pleriſque pagis hic mos eſt, vt ſolum minoris conſilij hominibus ſiue ſenatoribus hoc munus demandetur, hi tantū bienniū præſunt, poſtea proximi pagi præfectus ſuccedit. Ita verò adminiſtrant præfecturas vt ſecundū leges et conſuetudines ſingulorū populorū ius dicant, verūtamen in præfecturis Ciſalpinis præfectus in criminalibus cauſis non ipſe ſolus ius dicit, ſed delecti iudices ex tota plerunq; prouincia, quorum conſeſſum vocamus Prouinciale iudicium, Ein Landtgricht/ cauſas grauiores & præſertim capitales cognoſcunt, & ſententias ferunt: ſummum tamen imperium penes præfectum eſt qui iudicio præſidet, & ſententiam mitigare poteſt. Sed in præfecturis Italicis ſiue tranſalpinis ſoli præfecti ſententiam de capite alicuius ferunt, poſſunt quidem viros prudentes in conſilium adhibere, verùm illi nullum ius habent ſententiæ ferendæ. Poſtremò in ſenatu Heluetiorum quotannis circa ſolſtitium rationem ſuæ adminiſtrationis reddunt, Ciſalpini quidem Badæ: Italici Lugani coram legatis duodecim pagorum qui eodem tempore illuc mittuntur: ac tum appellationes ſubditorū dijudicantur à ſenatu Heluetico. Si bellum Heluetijs ab aliquo extero hoſte inferatur, omnes præfecturæ militem dant & ſub proprijs ſignis Heluetios ſequuntur: ſingulæ tamen ſe illi pago coniungunt penes quem illo tempore imperium

perium eius præfecturæ exiſtit. Sic Bello Burgundico Turgea præfectura Tigurinos ſecuta eſt. Quando verò bellum inteſtinum in Heluetia oritur, præfecturæ cum vtriq; parti iureiurando obſtrictæ ſint, non tenentur vt militem dent, niſi id maior pars pagorum ipſis imperet.

BADA, SIVE AQVENSIS præfectura.

PRæfectura comitatus *Aquenſis cæteris ſplendidior eſt, propter Heluetiorum ſenatum qui plerunque Badæ habetur, nam præfectus Aquenſis ſemper intereſt ſenatui & ſententias ex ordine rogat: ſi quid verò publico ſenatus nomine ſcribitur, ſigno præfecti plerunque obſignatur: præterea ſi in Senatu paria ſuffragia fuerint, ipſe arbiter alterutram ſententiam probat & controuerſiam dirimit. Habet autem præfectus nullum ius in oppidum Aquenſe, ſed in comitatum qui in plures pagos & minores iuriſdictiones diuiſus eſt, in his præfectus ſuos habet vicarios ſeu apparitores, qui vnà cum iudicibus eiuſdem pagi iuriſdictionem ipſius nomine exercent, mulctas impoſitas exigunt, & ad præfectum referunt: nonnunquam etiam ipſi præfecti huiuſmodi iudicijs interſunt. Sed cum iudicia capita-*

lium criminum habentur, iudices XXIIII. ex toto comitatu Aquenſi conueniunt: deliguntur hi à præfecto, ſed moris eſt vt ſemel delecti perpetuò hoc munere fungantur, niſi quid obſtet, ſed ſi quis moriatur, aut à munere hoc remotus fuerit, præfectus alterum illi ſurrogat: Iudices ſecundum leges de capite alicuius ſententiam ferunt, attamen præfectus penes quem eſt ſumma poteſtas ſententiã eorum mitigare poteſt. Inter officia præfecti præcipuo loco eſt ſcriba totius prouinciæ, quod munus cùm dignius tum etiam eò vberius eſt, quod huius opera Heluetij in ſuis conuentibus vtantur: proximus ab hoc eſt quem ſubpræfectum Badenſem vocant, qui ſummus eſt apparitorum præfecti.

Clingenouium & Cæſaris tribunal. Pertinent etiam ad comitatum & præfecturam Badenſem duo oppidula Clingenouium, & alterum vulgo dictum Keyſerſtůl / ac ſi dicas Cæſaris ſedem aut tribunal: verum his Epiſc. Conſtantienſis præfectos imponit, neq; in illis præfectus Aquenſis vllam edicendi aut imperandi, vel mulctas exigẽdi poteſtatem habet, ſed tantùm iudicia capitaliũ criminũ ad ipſum ſpectant, & ciues horum locorũ cum comitatu Badenſi Heluetijs militant. Præterea inter vtrunq; oppidũ iacet Zurzachum vicus ingens ad Rhenum fluuium, oppidi in morem excultus, ſub iectus epiſc. Conſtantienſi, & ad Clingenouiam præ

Zurzach.

fectu-

ſtructuram pertinens, de cuius politia propter loci celebritatem quædam addam. Etenim celeberrimæ nundinæ bis quotannis in hoc loco habētur, ad quas mercatores non tantum ex Heluetia & Germania ſed ex Gallia quoq; & Italia confluunt, cum tamen nundinæ, quod mirum eſt, vno die peragantur. Pleriq; exiſtimant hoc eſſe forū Tiberij cuius Ptolemæus meminit, & ideò nundinas has antiquiſſimas eſſe et ab ipſo Tiberio inſtitutas: nomen Zurzachi, quaſi Certiaci vici accepiſſe videtur à M. IVNIO CERTO *milite Romano quem illic conditum vetus inſcripto teſtatur. Iurisdictio huius pagi ad Clingenouienſem præfectum pertinet, is quotannis menſe Ianuario apparitorē deligit, deinde eos quos ſenatores vocant, qui octo ſunt, ſed tamen quatuor anno vno munere ſuo funguntur, & iurati ſenatores nominantur, quibus poſtea quatuor alij ſuccedunt, his adduntur adhuc quatuor iudices: hi* XII. *numero præſidēte ipſis præfecto Clingenouienſi cōtrouerſias dijudicant & alternis ſeptimanis conueniunt: interea ſi quis petat iudices extra ordinem conuocari ſolutis* XIII. *aſſibus Lucernatis monetæ id impetrat. Porrò epiſc. præfectus nō edicit aut mulctas imponit maiores* X. *libris: ſed ſi crimen videatur grauius mulctandum, aut etiam capite plectendum, tum præfecti Aquenſis apparitor iudicium exequitur & reum multat. Ve-*

rum extra nundinarũ tempus capitalium criminum rei primùm Clingenophij examinantur, & tum demum confeſſi & conuicti capitalis criminis præfecto Badenſi traduntur. Nundinarum autem tempore, hoc eſt Calendis Septembris, & prima feria ſeptimanæ quæ feſtos dies Pentecoſtes ſequitur, pridie nundinarũ adueniente præfecto Badenſi iuriſdictio omnis epiſcopi ceſſat, & ſolus præfectus imperandi & edicẽdi ius habet, ad finem vſq; nundinarum. Nam quia magna hominum multitudo ad nundinas confluit, voluêre maiores noſtri illas ex integro ſub tutela & procurratione eorum eſſe, quorum ſummum imperium & maior eſſet poteſtas in his locis, hi aliquando fuere Auſtrij principes domini comitatus Aquenſis, hodie ſunt VIII. pagi Heluetiorum. Quòd autem vici Zurzachenſis curam & adminiſtrationem attinet, id procurant viri XVI. quatuor ſcilicet adhuc alijs additis ad iudicum numerum: poſtremò ad totius plebis conuentum referuntur quæ maioris momenti ſunt.

TVRGEA.

INter omnes præfecturas Heluetiorum nulla eſt amplior & populoſior quàm Turgea, quippe quæ parochias ſupra L. habet, huic præfectos dant pagi

VII.

VII. vetuſtiores, & ad hos dominiũ regionis & ciuilis iuriſdictio pertinẽt, atq; ſi bello petatur Heluetia ab externo hoſte, cum his militant: ſuprema autem iuriſdictio cauſarũ criminalium & capitaliũ X. pagorũ eſt. Cęterũ eccleſiaſtici ordinis multi, et quàm plurimi nobiles paßim in vicis Turgeæ inferiorem iuriſdictionem obtinent, ſic tamen vt ipſi nihilominus præfecto totius regionis ſubiecti ſint: atq; hi edicunt & mulctant libræ vnius pœna, poſſunt deinde edicere & mulctas imponere ad decẽ vſq; libras, ſed media pars mulctarum cedit præfecto, ſicut hæc omnia certo iure & ordine conſtituta ſunt, ipſis noto. Omnes autem qui iuriſdictionem habent nominantur grichtsherren. Ex his eccleſiaſtici ordinis ſunt iſti, Epiſcopus Conſtantienſis qui ſuos præfectos in Turgea habet Arbore felice, Tanneggi, Guttingæ, Gottliebæ: Capitulum eccleſiæ Conſtantienſis, Altenauij iuriſdictionem obtinet: cœnobium Augiæ diuitis, quod nunc epiſcopatui vnitum, & vt dicitur, incorporatum eſt, maximos reditus in Turgea & plurimas iuriſdictiones habet, Stekburæ, Bernangi, Mañebachi, Ermatingæ, Tribeltingæ, &c. Multi quoque nobiles huius cœnobij Vaſalli ſunt. Eremitani cœnobij abbas Eſchentzi dominus eſt. S. Galli cœnobium etiam quorundam vicorum iuriſdictionem habet, Cœnobia item quæ in ipſa Tur-

Iuriſdictio- nũ domini.

gea iacent, Tobela Ioannitarum domus, Fiſchinga babatia ordinis Benedictini, Ittinga Carthuſianorum domus, Munſterlinga abbatia virginum Benedictinæ familiæ, & Tennikona Ciſtertienſium familiæ abbatia, item Veldbachum, Calchera, S. Catharinæ vallis propè Dieſſenhouium, & præterea quædam Prapoſituræ iuriſdictionem in vnum aut alterum pagum, & quandoque in plures obtinent. Nobilium autem familiarum arces quæ adhuc incoluntur, & veterem iüriſdictionem retinent, multæ ſunt, quarũ eas quæ nunc ſuccurrunt recenſebo, cum familijs ad quas pertinent: Vuellenbergum & Grieſenbergum Vlmij hodie incolunt. Herdera & Burgela Landenbergiorum arces, Vuengia Gieliorum, Spiegelbergum Muntpratiorum. Vinfelda Schellenbergij, & ni fallor Gemmingiorum. Ad fines oppidum Comitis Eberſteini, Nuuenburgum cum Mammera Tummiorum, Salenſteinum & Blideca Haluilij, Clingenbergum Heidenheimeri, Ottlis huſa Schenckiorum, Eppishuſa Hagenuiliorũ, Liebenfelſa Lanziorum, Clinga vetus Brumſiorum, Nufera Stockerorum, Sonnenberga Gutenſuniorum. Multæ etiam arces dirutæ ſunt quarum iuriſdictionem maxima ex parte eccleſiaſticæ familiæ obtinent, partim etiam nobiles aliarum arcium incolæ, aut ciues Turgeæ.

Porrò

Porrò non tantùm ciuilium, ſed etiam criminalium & capitalium cauſarum iuriſdictionem habet Abbas Rinouianus in oppido Rinouio, quod ſanè peruetus oppidum eſſe videtur, quamuis hodie ædificijs parum excultum, & eo loci quondam caſtra habuiſſe Romani aduerſus Alemanos creduntur: illic in Rheni inſula cænobium eſt Benedictini ordinis vnum ex vetuſtiſſimis totius Heluetiæ, Abbas merum imperiũ in oppido habet, verum tamen in criminalibus ſiquis damnatus fuerit capitalis criminis traditur Præfecto, ſiue Ammano prouinciæ, ac bona damnati à ſeptem pagis Heluetiorũ confiſcãtur. Habent Rinouiani peculiare ſignum ſiue vexillum ſub quò Heluetijs militant. Præterea oppida quædam Turgeæ Heluetios quidẽ patronos agnoſcunt, ſed tamen ſuas immunitates & ampla priuilegia habent, ac propriam iuriſdictionem. Rinouium.

Epiſcopi cella oppidũ ad confluentes Sitteræ & Turi, iacet quidẽ in Turgea, & ſub ſuis ſignis cum Heluet. militat, ſed præfectus nullũ in illos imperiũ habet, neq; quicquam illis imperare & edicere poteſt: paret autem partim Epiſcopo Conſtant. partim αὐτονομίᾳ fruitur. Epiſcopus præfectũ habet in arce oppidi, & omnium mulctarum media pars illi cedit, ſed ciues oppidi proprium ſenatum eligunt, & duos qui huic præſint, quos veteres ſenatores vocant, hi Epiſcopi cella.

rempublicam cum ſenatu adminiſtrant, & alter horum iudicijs rerum capitalium præeſt, neq; licet cuiquam à ſententia ſenatus prouocare, neq; etiã ciuem oppidi ad aliud iudiciũ citare. Vectigal vini & alij reditus reipublicæ cedunt. Quando epiſcopus iuſiurandum à ciuibus exigit, prius iuſiurandum dat ſe ipſorum priuilegia & immunitates nulla ex parte imminuere velle.

Arbor felix

Arbor felix vetus oppidum ad lacum Acromum, cuius Antonius quoque Itinerarij auctor meminit, epiſcopo quidem conſtantienſi paret qui præfectum ibi habet, ſed ciues præterea Ammanum & ſenatum deligunt, qui res ciuiles adminiſtrant, habent etiam Heluetij aliquid iuris & dominij in hoc oppido, nam arx eorum vſibus ſeruit belli tempore, & ciues ijſdem militant. Dieſſenbouium oppidum ad Rhenum inter Scaphuſiam & Steiniam ad Turgeam pertinet, at præter VII. *pagos veteres penes quos eſt Turgeæ dominium, Berna & Scaphuſium iuris & dominij aliquid Dieſſenbouij habent, ſed tamen Dieſſenbouiani tantùm octo pagis iuramento obſtringũtur. Oppidi huius ciues priuilegijs nõ paucis fruuntur, & peculiarem ſenatum habent & Stulpetum vt vocant, quinetiam iuriſdictio aliquot pagorum in vicinia ad ipſos pertinet, verùm omnes in præfectura Turgeæ cenſentur, & vnà cum reliquis*

Dieſſenhouium.

ſub

ſub oppidi ſui ſigno Heluetijs militant.

Cæterùm præter iuriſdictiones eccleſiaſticarum familiarum & nobilium, complures ſunt pagi quorum integra iuriſdictio ad Heluetios pertinet, nominantur autem iuriſdictiones comitatus Turgeæ, ac apparitores Præfecti per hos pagos iudicijs præſident. Fuerunt autem aliquando diuerſæ actionum & iudiciorum formulæ, & variæ admodum conſuetudines, verùm ſeptem pagi Heluetiorum conſentientibus & in conſilium adhibitis iuriſdictionum dominis, communem quandam iuris formam per vniuerſam Turgeam conſtituerunt. Porrò ſi quis cum alicuius iuriſdictionis domino controuerſiam habeat, eam ad præfectum prouinciæ defert, & ab illo ius petit.

Duplex autem eſt ſuperioris iuris forma in Turgea, aut enim cauſæ aguntur coram prouinciali iudicio, aut coram præfecto & eius aſſeſſoribus, hoc vocant, Tagſatzung / *alterum* das Landtgricht. *Iudicium hoc prouinciale non tantùm ad ſeptem pagos pertinet, qui Turgeæ præfectos imponunt, ſed præterea Bernates, & Friburgij ac Salodorij eius domini ſunt, cuius cauſam primo libro expoſuimus. Conuenit id aliquando Vitoduri, cum Kiburgius comitatus cum Turgea coniunctus eſſet: poſtea propè mœnia Conſtantiæ,* Iudicium prouinciæ.

poſtquam ciuibus eius vrbis à Sigiſmundo imperatore oppigneratum fuit:aliâs etiam alibi habebatur: ſed nunc Frouuenfeldæ tantùm habetur, & ab Heluetijs decreto cautum eſt ne alio transferatur. Iudices ſunt XII. quos præfectus deligit, & quatuor horum ex oppido Frauuenfeldo, reliquos ex agro Turgeo. Iudicio præſidet præfectus nomine X. pagorum, vel Ammanus regionis, quem ijdem pagi conſtituunt, vel etiam alius vicarius quem ſibi præfectus ſubſtituerit. Appellationes ex tota Turgea in hoc prouinciali iudicio deciduntur, deinde ibidem iudicantur pecuniariæ controuerſiæ quæ ad hoc iudicium deferuntur, & iure deferri poſſunt: item conuitia quibus alterius fama & honos læditur, cauſæ criminales & capitales. Porrò de iiſdem rebus omnibus Præfectus cum ſuis aſſeſſoribus, qui plerunque ſunt Ammanus prouinciæ, & Scriba, atque Apparitorum primus, iudicat: atque in actoris arbitrio ſitum eſt, vtro iudicio vti malit. Præfectus ſua edicta & ſententias executioni mandat mulcta pecuniaria decem librarum impoſita ni intra dies decem illis ſatisfiat: prouinciale iudicium non imponit mulctam pecuniariam ſuis edictis: ſed bannum ſiue proſcriptionem: hoc tantùm ſub mulcta edicit ne quis in iudicio ipſe cauſam agat, non adhibito actore aliquo è numero iudicum: item ne quis

interi

intra ipſum cōſeſſum iudicum ingrediatur. Qui præfecti edicta contempſerit, accuſatus cuſtodiæ mandatur. Ab vtroque iudicio ad Heluetios prouocare licet, & prout cauſa fuerit à pagis VII. vel X. cognoſcitur: ſimiliter mulctæ omnes partim cedunt VII. pagis, partim X. nempe bona capite damnatorum, aut quæ ob noxam capitalem conficiſcantur, & mulctæ criminum quæ cum capitali noxa cohærent: ſunt autem hæc omnia certo iure definita, & præfecto notum eſt quid quibus pagis cedat. Veluti ſunt exempli gratia, atroces iniuriæ etiamſi non puniatur capite, item ſi quis pacem ſibi indictam manu violarit: iniuriæ quæ alicui in publica & regia via inferuntur, ſiue vulnerando aliquem, ſiue ſpoliando, aut vim inferendo: item ſi quis ſibi vſurpet & vendicet priuatim publicas vias: terminos aut bona fiduciario iure data tranſmutet: fidem publicam violet: dominos ſuperiores præfectum aut iudicium contumelia afficiat, &c.

Iudicium capitis.

Porrò quicunq; ſuperiori iudicio capitalis noxæ rei pronunciati fuerint, ad alios deinde iudices accuſantur qui capitis ſententiam ferunt. Numero hi ſunt XXIIII. atque aliquando hic mos fuit vt XII. iudicibus prouincialis iudicij totidem alij à præfecto adiungerentur, ex tota prouincia ipſius arbitrio delecti: hodie verò plerunque iudices Frou-

uenfeldenſis oppidi, de capite pronunciant: idq́ fit vitandorum ſumptuum gratia, qui longè maiores eſſent ſi iudices ex tota prouincia conuocandi eſſent. Ab hoc iudicio non licet prouocare, attamen in arbitrio præfecti poſitum eſt, ſententiam à iudicibus latam mitigare, aut genus ſupplicij capitalis mutare, vel damnato vitam concedere: aggrauare autem iudicum ſententiam non poteſt.

SARVNETES.

SArunetum, ſiue Sanagenſium regio quondam comites habuit huius nominis à quibus Heluetij eam emêre: fuerunt autem orti ex Verdenbergenſium comitum familia, quæ eadem fuit cum Montfortia, nam hæc in plurimas familias aliquando diuiſa fuit. Diuiditur autem tota regio flumine non magno, quod Saram vocant, in duas partes. Superior habet vicos aliquot, quorum præcipuus eſt Regatium, vbi iudicia eius partis exercentur: item cœnobium Fabarianum, cuius abbas quandam in his locis iurſdictionem habet. Videtur autem hæc pars olim ab altera ſeparata fuiſſe, ſic vt Sarunetum nomen ad illos pertineat, qui infra Saram habitant, & à flumine fortè nomen habent (alij enim ſunt Sarunetes quorum Plinius meminit, ad ortum

tum Oeni fluminis, hodie Ingadini dicti) qui verò ſupra flumen habitant Regufcis aut Rhucantijs attributos fuiſſe veriſimile eſt: hi, & proprio iudicio, & alijs menſuris atque ponderibus, quàm inferiores vtuntur. Sanegaunum verò oppidum non magnum cum arce, in qua præfectus habitat, caput eſt totius præfecturæ. Oppidum ipſum, ſicut & alterum eiuſdem præfecturæ ad lacum Riuanum quod Wallbenſtatt *vulgo nuncupatur, in antiquis autem diplomatibus Riua, proprium conſilium habet, & eius præſidem Sculcetum, quem tamen Heluetij qui imperium præfecturæ obtinent, conſtituunt. Verùm inferior tantùm iuriſdictio ad hos ſpectat, quo modo etiam præcipui vici ſua iudicia habent. Supremum iudicium rerum criminalium & capitalium Sanegauni habetur, iudices diliguntur ex oppido & tota præfectura, præſidet autem iudicio plerunque loco præfecti, is quem Ammanum regionis vocant, Præfectus ipſe cauſam aduerſus reum agit: habet autem ex officijs ſcribam & apparitorem. Si capitalium criminum rei teneantur Riuæ, illic iudicium habetur, & capitis ſupplicium de condemnatis ſumitur: ſed præfectus iudicio præeſt, non Riuenſium Sculcetus.*

RHEGVSCI.

PRaefectus vallis huius, quae à Rheno nomen habet, & ſupra ingreſſum Rheni in lacum Acronum, ad ſiniſtram eius ripam iacet, ſedem ſuam habet Rhynecci, oppidulo in inferiori parte vallis ſito. Diuiditur autem tota praefectura in partes certas quas hôff Villas nominant, quarum haec ſunt nomina Alteſtettum oppidulum, Marpachium, Bernangum, Taal, ad hanc villa Rhineccum pertinet, Oberrieda. Singulae villae propriam iuriſdictionem habent, & duos Ammanos, quorum vnum Praefectus Heluetiorũ, alterum Abbas S. Galli conſtituit. Mulctarum quae in his imponuntur pars media Abbati cedit, altera Heluetijs. Alteſtetti tamẽ mulctae trifariam diuiduntur, & tertia pars oppidanorum eſt. Luſtenouij qui etiam vicus eſt Reguſcorum inferior iuriſdictio ad comites Amiſianos pertinet, quanquam ſint qui dicant, inferiorem & ſuperiorẽ iuriſdictionem huius loci ſpectare ad Auſtrium principem. Iudicia rerum capitalium Heluetiorum ſunt, ac praefectus eorum haec exercet in his villis in quibus crimen capitale commiſſum eſt, iudices ſunt Ammani villarum.

Incolae huius vallis culturae vinearum & nendo lino, quod Sangalli commodè vendunt, potiſſi-

mum ſtudent, & inde ſibi victum comparant: ciues quoque S. Galli multa prædia & vineta hic habent, & non paucos colonos, itaque vnà cum incolis nouum vinum æſtimant, & certum precium conſtituunt, non quo teneatur quis vinum vendere, ſed quod domini colonis, & alij itidem his perſoluant à quibus vinum hac conditione emerunt vt iuxta publicam æſtimationem ſoluant. Inſtante enim vindemia legati ſingularum villarum S. Gallum conueniunt, his vnus aut alter è conſilio S. Galli adiungitur, & communi conſilio de precio vini ſtatuunt: ſi ſententijs diſcrepent & paria fuerint ſuffragia, is pagus cuius vices tum fuerint arbiter eſt: ſinguli enim pagi certis vicibus ex ordine arbitrij ius habent. Precio vini conſtituto vindemia inchoatur, neque enim antea licet vuas colligere.

BARONES AB ALTOSAXO.

INtermedio loco inter Reguſcorum præfecturam & Vuerdenbergium comitatum, iacet dominium Baronum ab Altoſaxo, etſi autem hi liberi ſunt merum habentes imperium, tamen hoc loco propè Reguſcos ſitus ratione ipſorum mentionem facere volui. Eſt verò Altoſaxorum familia vetuſtiſſima,

ac is qui deſcripſit ludos equeſtres, quos quidam Tornéamenta, alij Troianos ludos vocant, refert ab Henrico Aucupe Fridericum Baronem Altoſaxum ex Sueuica nobilitate delectum, qui alijs formam & rationem ludorum præſcriberet. Miſauci Ratorum populus qui Hiſarci in trophæo Auguſti nominantur à Plinio, paruere quondam Baronibus Monſaxijs, quos poſtea Sigiſmundus Imperator comitum dignitate ornauit, ac Vuolffus Baro Monſaxius aduerſus Obotritos militauit, anno 935. Dicuntur autem hi ex Altoſaxorum familia oriundi, & vocatur Domini von Sax zů Monſax. *In Rætia multi nobiles vetuſtiſsimæ ſtirpis eſſe dicuntur, à primis Ratis qui Tuſci fuerunt vt creditur oriundi: ipſi ſe à Romanis ortos gloriantur: illic olim Altoſaxi habitarunt, nam & propè vallem Leguntiam quæ maximè antiqua nobilitate gloriatur, vicus nomen familiæ retinet,* Oberſax/ *& arx illic fuit à Saxo vel vt quidam malunt à Sacco nomen habens. Mihi itaq; veriſimile fit, Altoſaxorum familiam Ræticam origine eſſe, ac à veteribus Tuſcis qui Romanis antiquiores fuere, vnà cum alijs multis nobilibus Ratorum familijs originem ducere. Illa etiam regio cui hodie imperant, olim in Rætia cenſebatur, quando etiam Strabo Ratiæ fines vſq; ad lacum Acromum extendit.*

dit. Duas munitiſſimas arces hac regio aliquando habuit, Saxiam quæ bello Abbatiſcellanorum combuſta eſt: & Forſteggam, quæ longè eſt recentior: dicitur enim ab Altoſaxijs ædificata auctore abbate S. Galli Vlrico ab Altoſaxo, cum eo tempore bellum aduerſus Montefortios comites gererent. Subiecti ſunt arcibus in eadem valle pagi plures Altoſaxorum dominio obnoxii, ex his ſi bellum ingruat Heluetiæ, robuſtum militem ſub ſuo ſigno illis auxilio educunt: ac Vlricus, pater Vlrici Philippi qui nunc in his locis imperat, bello aduerſus Maximilianum Imp. et fœdus Sueuicum, ſtrenuè Heluetiorũ partes defendit, & ab illis virtutis ergò aliquot maioribus tormentis donatus fuit. Sunt autem à multis annis Barones Altoſaxi ciues Tigurinæ vrbis: cæteroquin Heluetij nullum in Altoſaxios imperium habent, ſed illi ſuis hominibus liberè, abſque vlla prouocatione ad ſuperiorem aliquem dominum, imperant.

Familia Baronum ab Altoſaxo noſtra memoria ad vnum D. Vlricum Philippum redacta eſt: verùm is eam Dei beneficio denuo auxit, nam è duabus vxoribus quinque filios iam adultos & egregiæ virtutis ſuperſtites habet, Albertum, Ioannem Theobaldum, Ioannem Philippum, Ioannnem Chriſtophorum, & Ioannem Huldricum.

PRAEFECTVRAE ITALICAE.

INter præfecturas quatuor Italicas principem locum tenet Luganenſis, cuius præfectus Capitaneus nominatur, & omnium præfecturarum imperium habet, ſi bellum ſubitò in his regionibus oriatur. Proximum locum tenet Locarnenſis, priori amplitudine non multo inferior: huius deſcriptionem exactam, quam meo rogatu confecit CL. medicus Thaddæus Dunus Locarnenſis amicus meus ſummus, hic adijciam: etenim ex hac de alijs quoq; præfecturis iudicium fieri poterit, quamuis enim amplitudine differant, & non par ſit politia inter ipſos incolas, forma & ratio, quod tamen Heluetiorum imperium, & præfecti munus attinet vbique ferè eadem eſt ratio.

Locarni deſcriptio. Oppidum hoc Italicè Locarno, Latine Locarnum, Germanicè verò Luggaris appellatur. Sic autem appellatum plerią; exiſtimant, quòd ſit quaſi locus carnium, quia ager bonis ſuauibusq; carnibus abundet. In plano ſitum eſt, inter radices montis altiſſimi, & Verbani lacus ripam. Habet ab Oriente lacus initium & caput (Leander Bononienſis perperam Verbani caput ad exitum Ticini ponit) à Meridie lacus ipſius quaſi collum gracile, & vltra lacum excelſos montes. Ab Occaſu diffunditur in

pectus

pectus ſuum, à tergo, quod Septentrionem ſpectat, montes ſunt magni. Orientem verſus ad fines agri Bellizonenſis, campus eſt ampliſſimus, fœni in primis ferax, per quem Ticinus amnis delabitur. Non procul verò ab oppido inter iam dictum campum & ipſum oppidum, & inter montis radices & Verbani ripam, prædia ſunt latiſſima, frumenta vinumque ſimul ferentia. Ad Occaſum iuxta oppidum agri ſunt ſatis latè patentes, & valdè fertiles. Hi olim latiùs patebant, ſed à vicino fluuio vaſtati ſunt, & abrepti. Montes verò longo tractu porrecti vitibus optimis ordine pulcherrimo diſpoſitis conſiti ſunt. Porrò oppidi amplitudo è familiarum numero cognoſci poteſt, numerantur enim familiæ plus minus quadringentæ. Oppidum nullum eſt ad Verbanum ſitum, quod Locarnum amplitudine vincat. Nobiles quoque habet plures, quam vllum aliud, ideoque primarium & princeps oppidum eſt. Quanta autem ſit loci huius amœnitas, ex iam poſita deſcriptione ſatis liquet. Aeris verò temperies, clementia, & ſalubritas tanta, quantam optare liceat. Auſtri non niſi refracti & retuſi eò perueniunt, propter obiectos illis montes. Boreas & ipſe ſæpè clementior eſt propter altitudinem montium, oppidum hoc quaſi tegentium. Ab Oriente in Occidentem perflatus eſt liberrimus.

Nullæ ibi ſtagnantes aquæ, nullæ paludes. In ſumma locus ſatis amœnus eſt.

Arx Locarnenſis.

Habuit ante annos non ita multos ampliſſimã & munitiſſimã arcem, turribus multis inſignem & claram, magna foſſa circundatam. Sedes quondam fuit Ruſcarũ comitum præcipua. Galli arcem annis aliquot tenuerunt, ab anno Domini M.CCCC.XCIX. *vſque ad annum* M.D.XIII. *Comitibus arce quidem priuatis, ſed non pulſis. In ea palatium erectum eſt, quod etiamnum integrum & intactum viſitur: eſtque prætorium, hoc eſt, domus præfecti, in quo tamen habitat ipſe quoque interpres, & ſatelles ambo Heluetij, de quibus infra ſermonem habebimus. Portus intra arcis muros eſt egregius, in quo naues armatæ olim ſeruabantur. Anguli eius quatuor (eſt enim quadrangulus) turribus totidem muniti erant. In ambitu murum habebat benè firmum. Alluebatur tum temporis Verbano, ideò naues è portu in lacum commodè exponi poterant. Nunc tanta illic congeſta à vicino fluuio, Madia dicto, glareæ vis conſpicitur, vt interuallo ſatis magno à lacu diſtet. Diruta poſtea fuit arx tota, præter palatium, ab Heluetijs anno ſalutis* M. D. XXXI. *Fundamenta adhuc extant omnia, & parietes ædium multarum. Non erat talis arx in regionibus illis. Bombardæ maiores & minores inerant multæ,*

& armo-

& armorum variorum magnus cumulus. De illa Franciſcus Guicciardinus lib.5.hiſtoriarũ nonnulla ſcribit, quando Heluetiorũ millia quindecim ad eam oppugnandam conuenerant. Eiuſdem etiam meminit lib.11. & 12.ad finem.

Olim temporibus Ducum Mediolanenſiũ Comitatus vnus erat ager is totus,cui nunc Locarnenſis præfectus imperat(ſi tamen Briſagum oppidum excipias) vnà cum eo, cui Madianus præfectus præeſt. Comites vocabantur Ruſcæ, qui nobiles Comenſes erant magnæ authoritatis, ita vt vrbe Como,vel Nouocomo potiti ſint; quam tamen Duci Mediolanenſi reſtituerunt anno M. CCCC. XVI. Sed Comitatus iſte poſtea diuiſus fuit,et vallis Madia à Locarnenſi ditione ſeiuncta eſt. Quo tempore vallis quoque Verzaſcha, & Gambaronium,de quibus infrà, Poteſtates quoſdam ſibi eligendi ius facultatemq́ obtinuerunt. Amplitudo eius,qui præfecto ſubijcitur,agri,ex conuentuum, ſiue Parochiarum numero colligi poteſt. Parochias enim computant plures viginti. Præfecturæ amplitudo.

Montium Locarnenſium radices, & reliqui territorij bona pars, vini, eiuſq́ generoſi & optimi feraciſſima eſt. In collibus & montibus vites palis alligantur,ſub quibus fœnum nihilominus prouenit: in planitie arboribus,quos rumpos vocant,maritan- Agri fertilitas.

tur, è quibus palmites bini & bini prælongi mutuò implexi ad extremos oculos colligati, hinc & inde, ab vna ad aliam arborem traducũtur: & vbi arbores longius à ſe inuicem abſunt, aut palmites breuiores, quàm vt arborem contingant (quod ferè in vineæ latitudine accidit) tum palmitum extrema ex duabus contra ſe poſitis arboribus committuntur (virga interdum media) ſatis altè, ne frumentis, & frugibus alijs, quæ illic ſatæ ſuccreſcunt, impedimento ſint. Palmites hi vberem & incredibilem vuarum prouentum exhibent. Vuæ grandes ſunt, et vt plurimùm bene matureſcunt: vnde fit vt preſſis, calcatisque illis ingens muſti copia exprimatur. Agri in vniuerſum non adeò latè patent ob lacum, & montes proximos: ſunt tamen fœcundiſſimi tum ſoli bonitate, tum agricolarum induſtria, crebraque ſtercoratione. Cum enim agri non multi ſint, oppidum verò ſatis populoſum, ſumma cura, & quaſi in otio excoluntur. Vicecuplum non raro reddunt, bis in anno meſſis celebratur: menſe Iunio demetunt triticum optimum, & quam vocant ſiliginem. Secunda meſſis eſt Octobri, milium, panicum, & aliæ fruges è ſecunda aratione & ſatione colliguntur. Montes & valles carnium optimarum hædorum in primis, copiam mittunt & ſuppeditant: dein perdices, phaſianos, auiculas, lepores, capreas, butyrum et ca-

ſeum

ſeum abundè ſuggerunt. Caſtanearum quoq; vberrimum prouentum alendis ruſticis idoneum. Comedunt illas crudas, recentes ſiccasque, ſimiliter & coctas, modò elixatas, modò aſſatas. Ex ijs farinam quoq; faciunt, & panes pinſunt, farinamq; ad alios vſus multos adhibent: imò caſtaneæ nobilium deliciæ ſunt. Quamobrem ſi caſtanearum prouentus felix fuerit, fame & inedia vix laboratur, cum ſcilicet ſint illis, —mitia poma,

Caſtaneæ molles, & preßi copia lactis.

Adde, & vini. Proueniunt illic ficus optimæ, mala, ſiue poma multorum generũ valdè mitia, ſic & perſica, pira, ceraſa, & multi alij fructus non ignobiles, vt pruna multiplicia, malogranata, cydoniaq;: oliuæ & narancia, & alij fructus non infeliciter illic veniunt. Lacus piſcoſißimus eſt, & multa gignit piſcium optimorum genera. Mediolanum ſæpenumero piſces, in primis trutte, venum mittuntur. In ſumma rerum propemodum omnium ad victum humanum neceſſarium abundè ſatis illic habetur. Solius frumenti caritate laborant non raro, ob agrorum, ſicut commemoratum eſt, paucitatem. Sal aliunde importatur.

Celebratur Locarni altero quoq; Iouis die mercatus frequentißimus, & celeberrimus. Naues ex omnibus Verbani lacus oppidis illuc aduolant, in qui- Mercatus.

bus hominũ multitudo non vulgaris. Conferunt ſe eò emendi magis, quam vendendi gratia. Confluunt multi è varijs ducatus Mediolani oppidis, è vicinis præfecturis Luganenſi, & Bellizonenſi: item è Meſaucijs, & Lepontijs, vt nihil dicam de vallibus & pagis omnibus Locarnenſis & Madianæ præfecturæ. Longè lateq́; ſi illinc proficiſcaris, tam celebrem mercatum vix reperias. Platea ibi eſt ad lacum capaciſſima, in qua mercatores tentoria multa & cadurca figunt contra tempeſtatum iniuriam.

Populi ordines.

Vniuerſus populus in tres claſſes diſtributus eſt, nimirum in nobiles, ciues antiquos, quos illi Burgenſes nuncupant, & eos, qui aliunde illuc habitatum conceſſerunt, quorum tamen plerique annis centum & amplius ſedes ſuas eo in loco fixas habuerunt.

Nobiles.

Nobilium familiæ, hoc eſt, cognationes ſunt quatuor, Aureliana, Muralta, Magoriana, & præterea Dunorum familia cæteris antiquior. Suas ſedes & bona familia hæc habet tum Locarni, tum maximè Sconæ, quod oppidum eſt Locarno vicinum, & amplitudine illius æmulum, ſed non ita populoſum, in planitie, & ad lacum ſitum. Nobiles Duni ſummo in honore erant Ruſcis imperantibus, ab illis amabantur præ cæteris nobilibus, & ad honores & dignitates euehebantur: vnde Ruſcarum Comitum inſignia in fronte ædium nobilium Dunorum

Locarni

Locarni viſuntur magnificè depicta. Plebis deinde nomine cenſentur dominij totius habitatores alij omnes in pagis & vallibus. Et communio ſocietasq́ omnium ſimul COMMVNITAS *appellatur.* Plebei

Principio præfectus, qui Commiſſarius vocatur, à duodecim Helueticorum pagorum rebuſpub. altero quoq; anno finito modò ex hoc, modò ex illo pago iuxta pagorum leges & fœdera electus, Locarnum mittitur. Hic merum imperium habet, ſummamq́ poteſtatem animaduertendi in ſontes, quos ſolus morti (ſi criminis atrocitas ita poſtularit) addicit, niſi de more aliquos ſibi aſciſcat viros iudicio præſtantes, & patriarum legum morumq́ peritos. Ad ius autem dicendum non admittitur, niſi prius ſolenni iureiurando populi leges & inſtituta, quæ ſtatuta id eſt, municipalia iura vocant, ſe ſeruaturum promiſerit. Quod vbi præſtitit, populus, qui tunc præſens eſt, ſolenni publicaq́ acclamatione illum pro legitimo ſuo præfecto agnoſcit, & obedientiam, fidem, obſeruantiamque interpoſito iuramento promittit. Magiſtratus. Commiſſarius ſiue præfectus.

Cæterùm quia præfectus Heluetica, populus autem Italica lingua loquitur, præfecto interpres Helueticus ab ipſis dominis electus (à quibus etiam ſuum accipit ſtipendium, non à Locarnenſibus, vt præfectus) adiungitur. Per hunc interpre- Interpres.

tem præfectus ad populum & cauſidicos: populus viciſſim & cauſidici ad illum referunt omnia, hacque ratione cauſas ille cognoſcit & iudicat, notarijs omnia Latinè excipientibus. Reipub. rebus, de quibus mox dicam, præfectus ſe non immiſcet, nam penes populum plena poteſtas eſt magiſtratus ſuos, ſiue officiales creandi, & de rebus omnibus ad rempub. pertinentibus conſtituendi & ordinandi.

Procurator fiſci. *Eligitur præterea procurator fiſci, qui criminales cauſas vrget, & pecuniam fiſco, quam Cameram vocant, adiudicatam ſeruat. Creatur & hic à Dominis, ſed ciuium Locarnenſium vnus vt plurimùm Magiſtratum is gerit quandiu viſum fuerit Dominis.*

Præfecti uectigalium. *Quartò ab ijſdem Dominis præfecti vectigalium conſtituuntur. Nam quotannis æſtate quando legati duodecim illuc veniunt, cum vno, aut pluribus ciuibus, quibus ius exigendorum vectigalium aſſignant, certa pecuniæ ſumma paciſcuntur, quam præfecti elapſo anno Dominis perſoluunt. Hos magiſtratus quatuor Domini ipſi creant.*

Satelles. *Porrò præfectus ſatellitem ſibi deligit plerunque conterraneum ſuum, qui ab ipſius latere non diſcedit, ſed praſtò ſemper adeſt ſecuri halabardica gladioq; armatus. Primus apparitorum eſt, & ſontibus capiendis, cuſtodiendisq; in vinculis præeſt.*

eſt. *Quoties autem Domini illuc proficiſcuntur, hunc pro oſtiario habent, numerantq́ ei ſtipendium Domini ipſi, quemadmodum & interpreti.*

Ab eodem præfecto, ſeu Commiſſario, vicarius qui locum tenens dicitur, eligitur, ciuis ſcilicet aliquis cauſis tractandis, iuriq́ue dicendo idoneus. Is abſente, aut laborante, aut aliter præpedito præfecto, illius nomine & vice pro tribunali ſedens cauſas quaſlibet ciuiles quantúmuis graues iudicat, vt qui eadem, qua præfectus authoritate & poteſtate polleat ijs in cauſis. Locumtenens.

Apparitores præterea aliquot è populo à Conſilio, de quo mox verba fient, eliguntur, qui ad omnia imperata dicto audientes ſint. Seruiunt autem & obediunt tum præfecto, tum etiam reipublicæ, ſiue communitati. Atque hi ſunt Dominorum & præfecti magiſtratus, ſiue officiales. Apparitores.

Populus & plebs quæ nunc reliqua eſt Comitatus illius ex veteri more quotannis Calen. Ianuarij viros XXI. *deligit, quos Conſiliarios vocant, quia reipub. à conſilijs ſunt. Horum* XII. *ex præcipuo oppido, Locarno ſcilicet, aſſumuntur: tres è proximo alio oppido Scona, vel vt alijs placet Aſcona: reliqui ſex è pagis alijs & vallibus, hoc eſt è plebe reliqua. Eorum qui Locarni eliguntur ſex ſunt è nobilitate, quatuor ex antiquorum ciuium cœtu, &* Conſiliarij.

duo ex reſiduo populi: nonnunquam verò tres, è nobilibus autem tantùm quinque. E tribus porrò, qui è populo Sconenſi fiunt, vnus de nobilibus Dunis, duo alij de populo vniuerſo eliguntur. Quum autem ex plebe ſex alios Conſiliarios creari dixerim, per plebem Dominij loca ea omnia intelligo, quæ Poteſtates, ſiue præfectos alios non habent, præter ſummum illum præfectum Commiſſarium. Quod idcò admonendum hic eſt, propter oppidum Briſagum, vallem Verzaſcham, & Gambaronium, quæ poteſtates ſuos, id eſt, ſubpræfectos quoſdam, & priuata etiam iura obtinent, vt paulò poſt monſtrabitur, & Conſiliarios non creant.

Conſiliariorum munus. *Conſiliariorum autem munus & officium eſt, videre, curareq́ diligenter ne quid detrimenti reſpub. capiat. Præterea ſumptus publicos, & ſtipendia omnia decernere, queq́ ad totius reipub. incolumitatem facere videntur diſponere & ordinare.*

Procuratores. *Conſiliarijs Procuratores adiunguntur ſeptem, qui quæ à conſilio, ſiue Conſiliarijs decreta ſunt, ſedulò diligenterq́ curant: dantq́ operam vt quique ſuum faciant officium, nihil negligant, omnia exequantur. Sunt etiam Ædilium loco, quoniam ædificia publica procurant. Hi non carent fideli ſcriba, quem Cancellarium appellant, à quo omnia Conſilij acta in tabulas referuntur.*

Cancellarius.

Porrò

Porrò autem, quia COMMVNITAS *nullam publicam pecuniam reponit, Quæſtor ærarius quotannis nouus creatur, qui à conſiliarijs decretam pecuniæ ſummam colligit & exigit à Conſulibus, ſiue conuentibus.* Quæſtor ærarius *Quilibet enim conuentus, ſiue parochia, ſuum habet Conſulem, (vocati autem Conſules videntur, quòd quique publicis ſuorum pagorum rebus conſulant, ſintque patres pagorum quidam) qui veluti minores quæſtores ſunt.* Conſules *Hi à ſingulis patribusfamiliâs, vel à familijs exigunt debitam pecuniam, quam ſcilicet Conſiliarij præſcripſerint, & impoſuerint illis dinumerandam & ſoluendam: quam quidem corraſam Quæſtori numerant. Modus autem exigendi eſt, pro cuiuſlibet familiæ & parochiæ ratione cenſus bonorum, ſiue iuxta æſtimationem bonorum, & taxationum numerum. Scit enim quælibet non modò parochia, verumetiam familia, quantumuis minima, quid quantúmue debeat pro quaq; taxatione.*

Vna verò taxatio illis eſt librarum centum Imperialium ſumma, aureorum videlicet Rhenenſium viginti ſeptem tertia vnius parte minus. Conſules itaque à familijs, quæſtor à Conſulibus exigit: qui poſtea ſuum in primis Dominis Heluetijs annuum cenſum perſoluit: qui & præfecto, & medicis, & ludimagiſtris, & apparitoribus, & quibuſcunq;

RHEGVSCI.

PRæfectus vallis huius, quæ à Rheno nomen habet, & ſupra ingreſſum Rheni in lacum Acronum, ad ſiniſtram eius ripam iacet, ſedem ſuam habet Rhynecci, oppidulo in inferiori parte vallis ſito. Diuiditur autem tota præfectura in partes certas quas Höff Villas nominant, quarum hæc ſunt nomina Alteſtettum oppidulum, Marpachium, Bernangum, Taal, ad hanc villa Rhineccum pertinet, Oberrieda. Singulæ villæ propriam iuriſdictionem habent, & duos Ammanos, quorum vnum Præfectus Heluetiorũ, alterum Abbas S. Galli conſtituit. Mulctarum quæ in his imponuntur pars media Abbati cedit, altera Heluetijs. Alteſtetti tamẽ mulctæ trifariam diuiduntur, & tertia pars oppidanorum eſt. Luſtenouij qui etiam vicus eſt Reguſcorum inferior iuriſdictio ad comites Amiſianos pertinet, quanquam ſint qui dicant, inferiorem & ſuperiorẽ iuriſdictionem huius loci ſpectare ad Auſtrium principem. Iudicia rerum capitalium Heluetiorum ſunt, ac præfectus eorum hæc exercet in his villis in quibus crimen capitale commiſſum eſt, iudices ſunt Ammani villarum.

Incolæ huius vallis culturæ vinearum & nendo lino, quod Sangalli commodè vendunt, potiſſi-

mum

mum ſtudent, & inde ſibi victum comparant: ciues quoque S. Galli multa prædia & vineta hic habent, & non paucos colonos, itaque vnà cum incolis nouum vinum æſtimant, & certum precium conſtituunt, non quo teneatur quis vinum vendere, ſed quod domini colonis, & alij itidem his perſoluant à quibus vinum hac conditione emerunt vt iuxta publicam æſtimationem ſoluant. Inſtante enim vindemia legati ſingularum villarum S. Gallum conueniunt, his vnus aut alter è conſilio S. Galli adiungitur, & communi conſilio de precio vini ſtatuunt: ſi ſententijs diſcrepent & paria fuerint ſuffragia, is pagus cuius vices tum fuerint arbiter eſt: ſinguli enim pagi certis vicibus ex ordine arbitrij ius habent. Precio vini conſtituto vindemia inchoatur, neque enim antea licet vuas colligere.

BARONES AB ALTO-SAXO.

INtermedio loco inter Reguſcorum præfecturam & Vuerdenbergium comitatum, iacet dominium Baronum ab Altoſaxo, etſi autem hi liberi ſunt merum habentes imperium, tamen hoc loco propè Reguſcos ſitus ratione ipſorum mentionem facere volui. Eſt verò Altoſaxorum familia vetuſtiſſima,

ac is qui deſcripſit ludos equeſtres, quos quidam Torneamenta, alij Troianos ludos vocant, refert ab Henrico Aucupe Fridericum Baronem Altoſaxum ex Sueuica nobilitate delectum, qui alijs formam & rationem ludorum præſcriberet. Miſauci Ræ torum populus qui Hiſarci in trophæo Auguſti nominantur à Plinio, paruere quondam Baronibus Monſaxijs, quos poſtea Sigiſmundus Imperator comitum dignitate ornauit, ac Vuolffus Baro Monſaxius aduerſus Obotritos militauit, anno 935. Dicuntur autem hi ex Altoſaxorum familia oriundi, & vocātur Domini von Sax zū Monſax. In Rætia multi nobiles vetuſtiſsimæ ſtirpis eſſe dicuntur, à primis Rætis qui Tuſci fuerunt vt creditur oriundi: ipſi ſe à Romanis ortos gloriantur: illic olim Altoſaxi habitarunt, nam & propè vallem Leguntiam quæ maximè antiqua nobilitate gloriatur, vicus nomen familiæ retinet, Oberſax/& arx illic fuit à Saxo vel vt quidam malunt à Sacco nomen habens. Mihi itaq; veriſimile fit, Altoſaxorum familiam Ræticam origine eſſe, ac à veteribus Tuſcis qui Romanis antiquiores fuere, vnà cum alijs multis nobilibus Rætorum familijs originem ducere. Illa etiam regio cui hodie imperant, olim in Rætia cenſebatur, quando etiam Strabo Rætiæ fines vſq; ad lacum Acromum extendit.

dit. Duas munitiſſimas arces hæc regio aliquando habuit, Saxiam quæ bello Abbatiſcellanorum combuſta eſt: & Forſteggam, quæ longè eſt recentior: dicitur enim ab Altoſaxijs ædificata auctore abbate S.Galli Vlrico ab Altoſaxo, cum eo tempore bellum aduerſus Montefortios comites gererent. Subiecti ſunt arcibus in eadem valle pagi plures Altoſaxorum dominio obnoxii, ex his ſi bellum ingruat Heluetiæ, robuſtum militem ſub ſuo ſigno illis auxilio educunt: ac Vlricus, pater Vlrici Philippi qui nunc in his locis imperat, bello aduerſus Maximilianum Imp. et fœdus Sueuicum, ſtrenuè Heluetiorũ partes defendit, & ab illis virtutis ergò aliquot maioribus tormentis donatus fuit. Sunt autem à multis annis Barones Altoſaxi ciues Tigurinæ vrbis: cæteroquin Heluetij nullum in Altoſaxios imperium habent, ſed illi ſuis hominibus liberè, abſque vlla prouocatione ad ſuperiorem aliquem dominum, imperant.

Familia Baronum ab Altoſaxo noſtra memoria ad vnum D. Vlricum Philippum redacta eſt: verùm is eam Dei beneficio denuo auxit, nam è duabus vxoribus quinque filios iam adultos & egregiæ virtutis ſuperſtites habet, Albertum, Ioannem Theobaldum, Ioannem Philippum, Ioannnem Chriſtophorum, & Ioannem Huldricum.

PRAEFECTVRAE ITALICAE.

INter præfecturas quatuor Italicas principem locum tenet Luganenſis, cuius præfectus Capitaneus nominatur, & omnium præfecturarum imperium habet, ſi bellum ſubitò in his regionibus oriatur. Proximum locum tenet Locarnenſis, priori amplitudine non multo inferior: huius deſcriptionem exactam, quam meo rogatu confecit CL. *medicus Thaddæus Dunus Locarnenſis amicus meus ſummus, hic adijciam: etenim ex hac de alijs quoq; præfecturis iudicium fieri poterit, quamuis enim amplitudine differant, & non par ſit politia inter ipſos incolas, forma & ratio, quod tamen Heluetiorum imperium, & præfecti munus attinet vbique ferè eadem eſt ratio.*

Locarni deſcriptio. *Oppidum hoc Italicè Locarno, Latine Locarnum, Germanicè verò* Luggaris *appellatur. Sic autem appellatum plerią; exiſtimant, quòd ſit quaſi locus carnium, quia ager bonis ſuauibusq; carnibus abundet. In plano ſitum eſt, inter radices montis altiſſimi, & Verbani lacus ripam. Habet ab Oriente lacus initium & caput (Leander Bononienſis perperam Verbani caput ad exitum Ticini ponit) à Meridie lacus ipſius quaſi collum gracile, & vltra lacum excelſos montes. Ab Occaſu diffunditur in*

pectus

pectus ſuum, à tergo, quod Septentrionem ſpectat, montes ſunt magni. Orientem verſus ad fines agri Bellizonenſis, campus eſt ampliſsimus, fæni in primis ferax, per quem Ticinus amnis delabitur. Non procul verò ab oppido inter iam dictum campum & ipſum oppidum, & inter montis radices & Verbani ripam, prædia ſunt lætiſsima, frumenta vinumque ſimul ferentia. Ad Occaſum iuxta oppidum agri ſunt ſatis latè patentes, & valdè fertiles. Hi olim latiùs patebant, ſed à vicino fluuio vaſtati ſunt, & abrepti. Montes verò longo tractu porrecti vitibus optimis ordine pulcherrimo diſpoſitis conſiti ſunt. Porrò oppidi amplitudo è familiarum numero cognoſci poteſt, numerantur enim familiæ plus minus quadringentæ. Oppidum nullum eſt ad Verbanum ſitum, quod Locarnum amplitudine vincat. Nobiles quoque habet plures, quam vllum aliud, ideoque primarium & princeps oppidum eſt. Quanta autem ſit loci huius amœnitas, ex iam poſita deſcriptione ſatis liquet. Aeris verò temperies, clementia, & ſalubritas tanta, quantam optare liceat. Auſtri non niſi refracti & retuſi eò perueniunt, propter obiectos illis montes. Boreas & ipſe ſæpè clementior eſt propter altitudinem montium, oppidum hoc quaſi tegentium. Ab Oriente in Occidentem perflatus eſt liberrimus.

Nullæ ibi ſtagnantes aquæ, nullæ paludes. In ſumma locus ſatis amœnus eſt.

Arx Locarnenſis.

Habuit ante annos non ita multos ampliſſimā & munitiſſimā arcem, turribus multis inſignem & claram, magna foſſa circundatam. Sedes quondam fuit Ruſcarū comitum præcipua. Galli arcem annis aliquot tenuerunt, ab anno Domini M.CCCC.XCIX. *vſque ad annum* M.D.XIII. *Comitibus arce quidem priuatis, ſed non pulſis. In ea palatium erectum eſt, quod etiamnum integrum & intactum viſitur: eſtque prætorium, hoc eſt, domus præfecti, in quo tamen habitat ipſe quoque interpres, & ſatelles ambo Heluetij, de quibus infra ſermonem habebimus. Portus intra arcis muros eſt egregius, in quo naues armatæ olim ſeruabantur. Anguli eius quatuor (eſt enim quadrangulus) turribus totidem muniti erant. In ambitu murum habebat benè firmum. Alluebatur tum temporis Verbano, ideò naues è portu in lacum commodè exponi poterant. Nunc tanta illic congeſta à vicino fluuio, Madia dicto, glareæ vis conſpicitur, vt interuallo ſatis magno à lacu diſtet. Diruta poſtea fuit arx tota, præter palatium, ab Heluetijs anno ſalutis* M. D. XXXI. *Fundamenta adhuc extant omnia, & parietes ædium multarum. Non erat talis arx in regionibus illis. Bombardæ maiores & minores inerant multæ,*

& armo-

& armorum variorum magnus cumulus. De illa Franciſcus Guicciardinus lib.5.hiſtoriarũ nonnulla ſcribit, quando Heluetiorũ millia quindecim ad eam oppugnandam conuenerant. Eiuſdem etiam meminit lib.11. & 12.ad finem.

Olim temporibus Ducum Mediolanenſiũ Comitatus vnus erat ager is totus, cui nunc Locarnenſis præfectus imperat (ſi tamen Briſagum oppidum excipias) vnà cum eo, cui Madianus præfectus præeſt. Comites vocabantur Ruſcæ, qui nobiles Comenſes erant magnæ authoritatis, ita vt vrbe Como, vel Nouocomo potiti ſint; quam tamen Duci Mediolanenſi reſtituerunt anno M. CCCC. XVI. *Sed Comitatus iſte poſtea diuiſus fuit, et vallis Madia à Locarnenſi ditione ſeiuncta eſt. Quo tempore vallis quoque Verzaſcha, & Gambaronium, de quibus infrà, Poteſtates quoſdam ſibi eligendi ius facultatemq; obtinuerunt. Amplitudo eius, qui præfecto ſubijcitur, agri, ex conuentuum, ſiue Parochiarum numero colligi poteſt. Parochias enim computant plures viginti.* Præfecturæ amplitudo.

Montium Locarnenſium radices, & reliqui territorij bona pars, vini, eiusq; generoſi & optimi feraciſſima eſt. In collibus & montibus vites palis alligantur, ſub quibus fœnum nihilominus prouenit: in planitie arboribus, quos rumpos vocant, maritan- Agri fertilitas.

tur, è quibus palmites bini & bini prælongi mutuò implexi ad extremos oculos colligati, hinc & inde, ab vna ad aliam arborem traducũtur: & vbi arbores longius à ſe inuicem abſunt, aut palmites breuiores, quàm vt arborem contingant (quod ferè in vineæ latitudine accidit) tum palmitum extrema ex duabus contra ſe poſitis arboribus committuntur (virga interdum media) ſatis altè, ne frumentis, & frugibus alijs, quæ illic ſatæ ſuccreſcunt, impedimento ſint. Palmites hi vberem & incredibilem vuarum prouentum exhibent. Vuæ grandes ſunt, et vt plurimùm bene matureſcunt: vnde fit vt preſſis, calcatisq́ue illis ingens muſti copia exprimatur. Agri in vniuerſum non adeò latè patent ob lacum, & montes proximos: ſunt tamen fœcundiſſimi tum ſoli bonitate, tum agricolarum induſtria, crebraq́ue ſtercoratione. Cum enim agri non multi ſint, oppidum verò ſatis populoſum, ſumma cura, & quaſi in otio excoluntur. Vicecuplum non raro reddunt, bis in anno meſſis celebratur: menſe Iunio demetunt triticum optimum, & quam vocant ſiliginem. Secunda meſſis eſt Octobri, milium, panicum, & aliæ fruges è ſecunda aratione & ſatione colliguntur. Montes & valles carnium optimarum hædorum in primis, copiam mittunt & ſuppeditant: dein perdices, phaſianos, auiculas, lepores, capreas, butyrum et caſeum

ſeum abundè ſuggerunt. Caſtanearum quoq; vberrimum prouentum alendis ruſticis idoneum. Comedunt illas crudas, recentes ſiccasque, ſimiliter & coctas, modò elixatas, modò aſſatas. Ex ijs farinam quoq; faciunt, & panes pinſunt, farinamq; ad alios vſus multos adhibent: imò caſtaneæ nobilium deliciæ ſunt. Quamobrem ſi caſtanearum prouentus felix fuerit, fame & inedia vix laboratur, cum ſcilicet ſint illis, —mitia poma,

Caſtaneæ molles, & preßi copia lactis.

Adde, & vini. Proueniunt illic ficus optimæ, malæ, ſiue poma multorum generũ valdè mitia, ſic & perſica, pira, ceraſa, & multi alij fructus non ignobiles, vt pruna multiplicia, malogranata, cydoniaq;: oliuæ & narancia, & alij fructus non infeliciter illic veniunt. Lacus piſcoſißimus eſt, & multa gignit piſcium optimorum genera. Mediolanum ſæpenumero piſces, in primis trutte, venum mittuntur. In ſumma rerum propemodum omnium ad victum humanum neceſſarium abundè ſatis illic habetur. Solius frumenti caritate laborant non raro, ob agrorum, ſicut commemoratum eſt, paucitatem. Sal aliunde importatur.

Celebratur Locarni altero quoq; Iouis die mercatus frequentißimus, & celeberrimus. Naues ex omnibus Verbani lacus oppidis illuc aduolant, in qui- Mercatus.

bus hominũ multitudo non vulgaris. Conferunt ſe eò emendi magis, quam vendendi gratia. Confluunt multi è varijs ducatus Mediolani oppidis, è vicinis præfecturis Luganenſi, & Bellizonenſi: item è Meſaucijs, & Lepontijs, vt nihil dicam de vallibus & pagis omnibus Locarnenſis & Madianæ præfecturæ. Longè lateq́ ſi illinc proficiſcaris, tam celebrem mercatum vix reperias. Platea ibi eſt ad lacum capaciſſima, in qua mercatores tentoria multa & cadurca figunt contra tempeſtatum iniuriam.

Populi ordines. *Vniuerſus populus in tres claſſes diſtributus eſt, nimirum in nobiles, ciues antiquos, quos illi Burgenſes nuncupant, & eos, qui aliunde illuc habitatum conceſſerunt, quorum tamen plerique annis centum & amplius ſedes ſuas eo in loco fixas habuerunt.*

Nobiles. *Nobilium familiæ, hoc eſt, cognationes ſunt quatuor, Aureliana, Muralta, Magoriana, & præterea Dunorum familia cæteris antiquior. Suas ſedes & bona familia hæc habet tum Locarni, tum maximè Sconæ, quod oppidum eſt Locarno vicinum, & amplitudine illius æmulum, ſed non ita populoſum, in planitie, & ad lacum ſitum. Nobiles Duni ſummo in honore erant Ruſcis imperantibus, ab illis amabantur præ cæteris nobilibus, & ad honores & dignitates euehebantur: vnde Ruſcarum Comitum inſignia in fronte ædium nobilium Dunorum*

Locarni

Locarni viſuntur magnificè depicta. Plebis deinde nomine cenſentur dominij totius habitatores alij omnes in pagis & vallibus. Et communio ſocietasq́ omnium ſimul COMMVNITAS *appellatur.* Plebei

Principio præfectus, qui Commiſſarius vocatur, à duodecim Helueticorum pagorum rebuſpub. altero quoq́ anno finito modò ex hoc, modò ex illo pago iuxta pagorum leges & fœdera electus, Locarnum mittitur. Hic merum imperium habet, ſummamq́ poteſtatem animaduertendi in ſontes, quos ſolus morti (ſi criminis atrocitas ita poſtularit) addicit, niſi de more aliquos ſibi aſciſcat viros iudicio præſtantes, & patriarum legum morumq́ peritos. Ad ius autem dicendum non admittitur, niſi prius ſolenni iureiurando populi leges & inſtituta, quæ ſtatuta id eſt, municipalia iura vocant, ſe ſeruaturum promiſerit. Quod vbi præſtitit, populus, qui tunc præſens eſt, ſolenni publicaq́ acclamatione illum pro legitimo ſuo præfecto agnoſcit, & obedientiam, fidem, obſeruantiamque interpoſito iuramento promittit. Magiſtratus. Commiſſarius ſiue præfectus.

Cæterùm quia præfectus Heluetica, populus autem Italica lingua loquitur, præfecto interpres Helueticus ab ipſis dominis electus (à quibus etiam ſuum accipit ſtipendium, non à Locarnenſibus, vt præfectus) adiungitur. Per hunc interpre- Interpres.

tem præfectus ad populum & cauſidicos: populus viciſsim & cauſidici ad illum referunt omnia, hacque ratione cauſas ille cognoſcit & iudicat, notarijs omnia Latinè excipientibus. Reipub. rebus, de quibus mox dicam, præfectus ſe non immiſcet, nam penes populum plena poteſtas eſt magiſtratus ſuos, ſiue officiales creandi, & de rebus omnibus ad rempub. pertinentibus conſtituendi & ordinandi.

Procurator fiſci. *Eligitur præterea procurator fiſci, qui criminales cauſas vrget, & pecuniam fiſco, quam Cameram vocant, adiudicatam ſeruat. Creatur & hic à Dominis, ſed ciuium Locarnenſium vnus vt plurimùm Magiſtratum is gerit quandiu viſum fuerit Dominis.*

Præfecti vectigalium. *Quartò ab ijſdem Dominis præfecti vectigalium conſtituuntur. Nam quotannis æſtate quando legati duodecim illuc veniunt, cum vno, aut pluribus ciuibus, quibus ius exigendorum vectigalium aſsignant, certa pecuniæ ſumma paciſcuntur, quam præfecti elapſo anno Dominis perſoluunt. Hos magiſtratus quatuor Domini ipſi creant.*

Satelles. *Porrò præfectus ſatellitem ſibi deligit plerunque conterraneum ſuum, qui ab ipſius latere non diſcedit, ſed præſtò ſemper adeſt ſecuri halabardica gladioq; armatus. Primus apparitorum eſt, & ſontibus capiendis, cuſtodiendisq; in vinculis præeſt.*

eſt. Quoties autem Domini illuc proficiſcuntur, hunc pro oſtiario habent, numerantq́ ei ſtipendium Domini ipſi, quemadmodum & interpreti.

Ab eodem præfecto, ſeu Commiſſario, vicarius qui locum tenens dicitur, eligitur, ciuis ſcilicet aliquis cauſis tractandis, iuriq́ue dicendo idoneus. Is abſente, aut laborante, aut aliter præpedito præfecto, illius nomine & vice pro tribunali ſedens cauſas quaſlibet ciuiles quantúmuis graues iudicat, vt qui eadem, qua præfectus authoritate & poteſtate polleat ijs in cauſis. Locumtenens.

Apparitores præterea aliquot è populo à Conſilio, de quo mox verba fient, eliguntur, qui ad omnia imperata dicto audientes ſint. Seruiunt autem & obediunt tum præfecto, tum etiam reipublicæ, ſiue communitati. Atque hi ſunt Dominorum & præfecti magiſtratus, ſiue officiales. Apparitores.

Populus & plebs quæ nunc reliqua eſt Comitatus illius ex veteri more quotannis Calen. Ianuarij viros XXI. *deligit, quos Conſiliarios vocant, quia reipub. à conſilijs ſunt. Horum* XII. *ex præcipuo oppido, Locarno ſcilicet, aſſumuntur: tres è proximo alio oppido Scona, vel vt alijs placet Aſcona: reliqui ſex è pagis alijs & vallibus, hoc eſt è plebe reliqua. Eorum qui Locarni eliguntur ſex ſunt è nobilitate, quatuor ex antiquorum ciuium cœtu, &* Conſiliarij.

duo ex reſiduo populi: nonnunquam verò tres, è nobilibus autem tantùm quinque. E tribus porrò, qui è populo Sconenſi fiunt, vnus de nobilibus Dunis, duo alij de populo vniuerſo eliguntur. Quum autem ex plebe ſex alios Conſiliarios creari dixerim, per plebem Dominij loca ea omnia intelligo, quæ Poteſtates, ſiue præfectos alios non habent, præter ſummum illum præfectum Commiſſarium. Quod ideò admonendum hic eſt, propter oppidum Briſagum, vallem Verzaſcham, & Gambaronium, quæ poteſtates ſuos, id eſt, ſubpræfectos quoſdam, & priuata etiam iura obtinent, vt paulò poſt monſtrabitur, & Conſiliarios non creant.

Conſiliariorum munus

Conſiliariorum autem munus & officium eſt, videre, curareq́ diligenter ne quid detrimenti reſpub. capiat. Præterea ſumptus publicos, & ſtipendia omnia decernere, queq́ ad totius reipub. incolumitatem facere videntur diſponere & ordinare.

Procuratores.

Conſiliarijs Procuratores adiunguntur ſeptem, qui quæ à conſilio, ſiue Conſiliarijs decreta ſunt, ſedulò diligenterq́ curant: dantq́ operam vt quiſque ſuum faciant officium, nihil negligant, omnia exequantur. Sunt etiam Ædilium loco, quoniam ædificia publica procurant. Hi non carent fideli ſcriba, quem Cancellarium appellant, à quo omnia Conſilij acta in tabulas referuntur.

Cancellarius.

Porrò

Porrò autem, quia COMMVNITAS *nullam publicam pecuniam reponit, Quæſtor ærarius quotannis nouus creatur, qui à conſiliarijs decretam pecuniæ ſummam colligit & exigit à Conſulibus, ſiue conuentibus. Quilibet enim conuentus, ſiue parochia, ſuum habet Conſulem, (vocati autem Conſules videntur, quòd quiq́ue publicis ſuorum pagorum rebus conſulant, ſintq́ue patres pagorum quidam) qui veluti minores quæſtores ſunt. Hi à ſingulis patribus familiâs, vel à familijs exigunt debitam pecuniam, quam ſcilicet Conſiliarij præſcripſerint, & impoſuerint illis dinumerandam & ſoluendam: quam quidem corraſam Quæſtori numerant. Modus autem exigendi eſt, pro cuiuſlibet familiæ & parochiæ ratione cenſus bonorum, ſiue iuxta æſtimationem bonorum, & taxationum numerum. Scit enim quælibet non modò parochia, verumetiam familia, quantumuis minima, quid quantúmue debeat pro quaq; taxatione.* Quæſtorius Conſules

Vna verò taxatio illis eſt librarum centum Imperialium ſumma, aureorum videlicet Rhenenſium viginti ſeptem tertia vnius parte minus. Conſules itaque à familijs, quæſtor à Conſulibus exigit: qui poſtea ſuum in primis Dominis Heluetijs annuum cenſum perſoluit: qui & præfecto, & medicis, & ludimagiſtris, & apparitoribus, & quibuſcunq;

alijs publico ſtipendio conductis ſua ſtipendia expo nit. Adhac ſumptus alios publicos omnes facit: & in ſumma quicquid reipub. nomine dandum eſt, dat. Elapſo ſuo anno, adminiſtrationis rationem coràm Conſilio, aut procuratoribus reddit: ſubductaq́; ratione accepti & expenſi, ſi plus expendit quàm acceperit, ſucceſſor reddit, ſin contrà, quod ſupereſt ſucceſſori dinumeratur.

Præfecti annonæ & uiarum.

Præter iam dictos magiſtratus hosquoque creāt, nimirum duos annonæ præfectos (vt alios quoſdam minores officiales prætercam) & totidem qui vijs purgandis, reparandis, ſternendiſúe præſunt. Creantur hi omnes à conſilio.

Quoniam autem regio propter vicinos montes, & valles ſyluis caduis referta eſt, in quibus proceræ, ſpecioſæque & pretioſæ arbores, larix in primis (quæ etiam Agaricum gignit ſelectiſſimum) & abies, ad ædificia cumprimis expetitæ creſcunt, ex quibus Locarnenſes magnum lucrum faciunt: rei

Iudex rei lignariæ.

lignariæ mercatores Iudicem, ſiue præfectum eligunt, à quo lites & controuerſiæ de re lignaria ortæ iudicantur. Excelſæ enim arbores caſæ primùm in partes aliquot, quas borras vocant, ſecantur, vt commodius per anguſtias vallium, perq́ue flexuoſos & ſaxoſos torrentes in Verbanum deduci queant, vbi poſtea in rates diſpoſitæ per totum Verbani tractum.

ctum, deinde per Ticinum fluuium (qui vt influit in Verbanum ita ex eodem effluit) Mediolanum & Papiam magna copia deducuntur: nec tantùm trunci illi arborum, ſed etiam tigna, ſiue trabes larignæ, longæ & pulchræ. Aſſeres quoque ex ijſdem arboribus abſque numero. Lignorum item variorum copia pro calcarijs, ſic & carbonum. Papia rurſum per Padum, in quem Ticinus ſeſe exonerat, Cremonam Placentiamq́ue deſcendunt. Imò ſi velint, Ferrariam, & Mantuam, & Venetias vſque & in Adriaticum mare. Arborum trunci iuſtam ſuam quandam tum longitudinē, tum craſſitiem habent, mercatorum quoque ſigno notantur, ſimiliter & tigna. Vallis Verzaſcha, & vallis Madia, aliæq́ue proximæ incredibilem numerum dant, vbi torrentes impenſè augentur.

Ad Locarnenſem præfecturam pertinet etiam oppidum Briſagum ad Verbani lacus ripam Septentrionalem in finibus totius Heluetici Dominij: quatuor millibus paſſuum à Canobio diſtans. Item vallis Verzaſcha ad Orientem à flumine Verzaſcha per ipſam deſcendente nomen habens. Similiter & Gambaronium ad Verbani littus Meridionale. Habent verò loca hæc ſuos ſubpræfectos, quos Poteſtates nominant, ad quos ciuiles duntaxat cauſas referunt: nam criminales non niſi Briſagum, &c.

ſub communi præfecto Locarnenſi tractant. Imò in cauſis illis ciuilibus ad Commiſſarium prouocare licet.

Porrò quum ſubpræfectos illos ſibi ipſis præficiant quos volunt è ſuis, vallis Verzaſchæ & Gambaronij habitatores, Briſagi tamen populus id iuris non habet, ſed præfectum de Aureliana nobili familia, quæ Locarni eſt, altero quoque anno ſibi eligit quem vult. Horum locorum incolæ pecunia nihil contribuunt, ſuam tamen portionem cenſus Dominorum, & ſtipendij Commiſſario debiti conferunt. Suos quoque publicos ſumptus ipſi ſuis in pagis faciunt.

Exules Locarnenſes. *Ex oppido Locarno ſuperius deſcripto, oriundi ſunt Locarnenſes exules, qui Tiguri, alijsq; in locis habitant. Quum enim ciues eius loci aliquot, qui hodie viuunt adhuc omnes, ante annos triginta [redacted] ris religionis ſtudio flagrarent, decretaq; Pontificia ſuſpecta haberent omnia, primùm conquiſitis hinc inde libris Euangelicam doctrinam hauſerunt ipſi, poſtea conciues ſuos permultos eandem do[redacted]t. Et duodecim annorum ſpatio ſub año ſcilicet 1542. vſque ad annum 1554. factum eſt, vt grauiter illis eam in rem incumbentibus magnus ciuium Locarnenſium numerus [redacted] perſecutionis [redacted] Romani Pontificis decretis, [redacted] Euangelij*

[redacted] decreta amplecteretur. Quod quum & Dominorum pars maxima, & loci illius ciues permulti ferendum non eſſe ducerent, ſequenti anno 1550. multos in exilium miſerunt, familias minimùm triginta: eos videlicet omnes, qui à noua religione, ſicut illi vocant, ad veterem redire recuſabant. Fuerunt autem eo in cœtu viri nobiles & ignobiles, docti & indocti, diuites & pauperes, adulti, pueri, & infantes: mariti abſq; ſuis vxoribus, vxores abſque ſuis maritis: patres ſine liberis ſuis, liberi ſine parentibus. Hi benignè admodum à Tigurinis hoſpitio ſuſcepti, beneficijsq; multis affecti fuerunt, & afficiuntur, ita vt etiam in ciuium numerum nonnulli relati ſint, aliqui quoque publico ſtipendio ornati. Acceperunt etiam initio à Bernenſibus collectam non vulgarem, item à Baſilienſibus, & Sabaudiæ vrbibus aliquot, quibus pauperes ipſorum annis iam multis fruiti ſunt.

FINIS.

INDEX RERVM PRAE-
CIPVARVM QVAE IN HIS
duobus libris tractantur.

A

Abbas S. Galli princeps imperij 171
Abbas Rinouianus 194
Abbatiſcella 79.b
Eius reſpublica 161
Academia Baſilienſis 150.b
Adolphus Imp. Heluetiorũ priuilegia cõfirmauit 8.b
Aduocati Imperij 5
Aequitas in nominibus exigendis 129
Albertus Imp. hoſtis libertatis Heluetica 8.b.9.b.11
Alberti Imp. cædes & eius uindicta 18
Alberti Auſtrij liberi pagos infeſtant 19
Altoſaxi Barones 198
Altoſaxi Baronis filij 199
Ammanus 161.b
Ammanus quamdiu munere fungatur 163.b
Angli bellum gerunt in Heluetia 54.b
Aquæ Heluetica 97.b
Aquenſis comitatus quomodo ad Heluetios peruenerit 98.191
Arbitri in iudicijs Heluetiorum 141
Arbor felix 194.b
Arces aliquæ dirutæ 18 36.b.39.56
Arma Heluetiorum 124

B

Bada 97.b
Badæ cur habeantur comitia Heluetiorum 137
Badẽſis præfectura 103.191
Barones Altoſaxi 171
Baſileæ origo 72
Baſileæ nobiles cur ſint à gubernaculis reipublicæ amoti 142.b
Baſilienſes & Argentinẽſes ciues capti Tiguri 43.b
Baſilienſes ueteres amici Heluetiorum 72.b
Baſiliẽſis reſpublica 142.b

Bellandi

Bellandi neceſſitas Heluetios fortiores fecit 123
Belli & pacis arbitrium penes ſenatū Helueticū 133
Bellicæ rei ſtudium 122.b
BELLA: Abbatiſcellanum 57.79.b. Auſtrium 45.b cum Friderico 52.b. cum Leopoldo 55. cum Sigiſmundo 102.58.b. Bernenſium ante fœdus 51 Bilitionenſe 58. Italica 71.b.76.b. aduerſus Kyburgium comitem 55 Leontium 61. contra Rapperſuilam 42.b. cū duce Mediolani 69.b. Sangallenſe 70. Sueuicum 70.b Tigurinum 58. Tigurinorum cum exulibus 38
Beneficentia erga egenos 130.b
Berna quando & à quo condita 50.b
Bernates arbitri inter quinque ueteres pagos & Lucernates 104
Bernates oppida pagi Verbigeni occupant 98.b
Bernatum reſpublica 154
Bienna 94
Biennenſis reſpublica 186
Bilitionum 106
Bremogartum 100.b
Bremogartiorum imperiū in pagos aliquot 188.b
Buchenaſſum hodie Hertenſteinium 29.b

C

Carmina de rebus geſtis maiorum 128
Cauſidici Heluetiorum 139
Certiacus uicus 192
Ciues pagorum 161
Clingenouium 191.b
Cœnobij S. Galli origo 87.
Cœnobia Turgeæ 193.b
Commeatus cura 127
Comitia ſiue conuentus Heluetiorum 112
Coniurationes duæ Lucernæ 29
Coniuratio exulum Tigurinorum 39.b
Conſiſtoria Tiguri, Baſileæ Scaphuſiæ 148. Bernæ 157. Sangalli 174.b
Conſuetudines pagorū qui oppidis carent 167.b
Conuiuia publica 130.b

Curienſis reſpub. 178

D

Delectus militum 125.b
Deſenſæ Valleſianorum vndedictæ 184
Dieſſenhouium 192.b

E

Ebrietatis pœna 168
Eremitanum cœnobium bellum renouat Suitijs 19

F

Fœdus Gallicum an ſit utile Heluetiæ 84
Fœderis Heluetici initiũ 15
FOEDERA Abbatiſcellanorũ 80. Abbatis S. Galli 58. b. 88 Auſtriaca & Burgundica 77.b. 109.b Bernatũ 52.b. Bienenſiũ 95. Friburgẽſiũ 67.b Gallica 114 ciuitatis S. Galli 86. Glaronenſiũ 48. Lucernatum 29. Mediolanẽſia 107. b. Mulhuſanũ 94. pagorum triũ 6. 14
Fœdus Vuirtenbergicũ 72
Forum Tiberij 192
Frauuenfeldum captum ab Heluetijs 101.b
Frauuenfeldenſiũ iura 187
Friburgi reſpub. 160.b. 161
Friburgẽſ. præfecturæ 161 b
Friburgi feſta præcipua 161.b
Friburgi origo 67.b
Friburgij recepti in numerum pagorum 62. 67
Fridericus Auſtrius proſcribitur 57.b. 98

G

S. Gallus quis fuerit 87
Genua libera 96
Glarona 48
Glaronenſiũ reſpubl. 162.b

H

Heluetiæ partes 2.b
Helueticæ reipublicæ forma 121.b
Helueticus ſenatus 132
Heluetij cur aduerſati ſint nobilitati 5.b

Heluetij

Heluetij coacti bellare 123
Heluetij etiam exteros ab iniuria defenderunt 129.b
Heluetij natura militares 122.b
Heluetiorum an ſit una reſpublica 1.b
Heluetiorum armatura 124. concordia & amor fraternus in bello 126 ludi 123.b phalanx 127 Scholæ 128. ſocietas iuſta 2
Henricus VII. Heluetijs priuilegia confirmat 18.b
Homicidarum proſcriptio 129.b
Hoſpitalitas 130

I

Incendioru̅ præfecti Tiguri Baſileæ Scaphuſiæ 151.b. item Sangalli 176
Iudicia rerum capitalium in ſex pagis 166.b
Iudicia publicarum controuerſiaru̅ apud Heluetios 140 item apud Retos 181.b
Iudicia in ſingularu̅ rerum publicarum deſcriptionibus inueniuntur
Iuriſdictionum præfecti in Turgea 193.b
Iuris præfectus apud Valleſianos 185.b
Iuſtitiæ ſtudium 128.b

L

Landenbergius præfectus non eſt cæſus ab Vnderualdijs 13.b
Legumlatio 134
Legationes 135
Leopoldus Alberti Imp. F. bellu̅ infert tribus pagis 11
Liberæ prouinciæ 103.b
Linificij cura Sangalli 175
Locarnenſis præfecturæ deſcriptio 199 b
Lucernæ ſitus & origo 27
Lucernates Rotenburgum capiunt 55.b
Ludi Heluetiorum 123.b
Ludouicus German. Vrios cœnobio Thuricẽſi donauit 4.b
Luganum 150

Dd

M

Madia uallis 106
Magiſtratus conuiuijs inter ſunt 130.b
Mellinga 107
Mendriſium 106
Militum delectus 125.b
Moneta Baſilienſium, Scaphuſianorum, Tigurinorum 151. Bernatum, Friburgenſium & Salodorenſium 159. Lucernatum 159.b Rætorū 184.
Mulhuſium 94

N

Neocomum 96.b
Nobiles cur ſint Baſileæ à gubernaculis reipublicæ amoti 142.b
Nobiles multi in 3. pagis 5.b
Nobiles Turgeæ 193.b
Nobilium ſocietates 142.b
Nobilitas multa ab Auſtrijs deleta 18.b
Nobilitatis bellum cum III. pagis 7.b

O

Officia publica in præcipuis urbibus Heluetiæ 149
Officia publica in pagis quæ oppidis carent 164

P

Pagi quinam alios de auxilio appellare poſſint 62.b
Pagi quo iudicio inter ſe utantur 140.
Pagi tres primi 3.b.21
Pagorum primum bellum cum nobilibus 7.b
Pagorum trium fœdus à Ludouico imperatore confirmatur 25.b
Pagi quinque qui dicantur 132.b
Pagi qui urbibus carent 159 b
Pagorum qui oppidis carent conſuetudines 168
Pagorum feſti dies 168
Phalanx Heluetica 127
Præfecturæ Heluetiorū ſingulæ ad quos pagos pertineant 3

Præfecturæ Heluetiorũ nouem numero. 102.b
Præfecturarum adminiſtratio 135.b
Præfecturis omnibus communia 190.b
Præfecturas ſingulorum pagorum in vniuſcuiuſque reip. deſcriptione inuenies
Pugnæ ad Baſileæ mœnia 58.b. Bernatum 51. Buchenaſsi 59.b. Ellicarti 60. Glaronenſium 48. 56. Granſonij 60. Grinouij 38. Iornici 61. Loupenſis 51. Morati 6. Marignana 83. Moregartana 22. Nanceiana 60. Nouarienſis 78.b. Schoenenbergi 52. Sempachiana 56. Sueuici belli 71. Tetiuillana 48.b

R

Ræti decem iuriſdictionum quomodo in Auſtriorum poteſtatem peruenerint 179
Rætiæ ſenatus 180.b
Rætorum antiquitas 89.b
Rætorum reſpub. 177. Fœdera & conuentus 89.b 177. 180. Duo tantum fœdera Heluetijs coniuncta ſunt. 10
Raperſuila quare Habeſpurgiorum 44.b. Quomodo à quatuor pagis occupata 101.b
Rebuſpublicis liberis periculoſa eſt regum ſocietas 107
Rerumpublicarum tres formæ 121
Reſpublica Heluetiorũ vna eſt 1.b
Reipublicæ Helueticæ forma 121.b
Rheguſci 105
Richardus Rom. rex Tigurinorum priuilegia confirmat 33
Rinouium 194
Rodolphus Habeſpurgius à pagis Capitaneus eligitur 7.b
Rodolphus Imp. Tigurinorum amicus. 34.b

Dd 2

Rodolphus Habſpurgius Laufenburgi comes 18 b

Roteuila 9

S

Salodori antiquitas 69

Salodorij cur & quando in pagorum numerum recepti 62. 67

Sangalli oppidi origo 88. b

Sangallenſium cura circa linificium 174

Sangallenſis reſpublica 172

Sangalli tres cõſules 172. b

Sarunetes 104

Scaphuſia 74

Scaphuſianorum reſpublica 142. b

Scholæ 128

Schola Baſilienſis 150. b

Schola Tigurina 151

Scribæ 146. b

Scultetus vel Sculdabis quale nomen 153. b

Sedunenſis epiſcopus comes Valleſiæ 185

Senatus Helueticus 132

Senatu qui excludantur 156 148. b

Sigiſmundus Auſtrius excommunicatur à Papa 58. b

Stantiana conuentio 65. b

Stratagema 17

Sueuicum fœdus 1. b

Suffragiorũ æſtimatio 168

Suiceri vnde dicti 23

Suitij à Cimbris orti 4

Suitiorum reſpublica 163

Suitiorum lites cum Eremitano cœnobio 19

T

Talionis lex apud Lucernates 159

Tellij facta 16

Tigurum excommunicatur 36. b

Tigurum obſidetur 46. 35 50. 53

Tiguri forma reipublicæ mutata 37

Tigurina reſpublica 142. b

Tigurina coniuratio 59. b

Tigurini ab Imperatore opem petunt 43. b

Tigurini cur fœdus Galliæ cum recuſarint 84

Tigurini

Tigurini Fridericum Auſtrium ſequuntur 36
Tigurinum bellum 58
Tigurinorum bellum cum Regenſpurgio 33.b
Tigurinorum libertatis incrementa 32
Tigurinorum vexillũ maius ornatum à Rodolpho diademate purpureo 34.b
Tigurinorum vetuſtas 31.b
Toggius comes in coniuratione Tigurina aquis ſubmerſus 41.b
Toggius comes pacem inter Auſtrium ducem & Heluetios facere conatur 21.b.46.b
Tribuum ratio 144
Tribuni 146
Tugium 49.162.b
Turgea occupata ab Heluetijs 101.b.192.b
Turgea ad quos pagos pertineat 103

V

Valleſianorum fœdus 92
Valleſianorum reſpub. 184
Venatio 124
Veragri 184
Veſeniorum proditio 56.b
Vnderualdij à Romanis orti 4
Vnderualdij quomodo ſuas arces ceperint 17
Vnderualdiorum conuentus 163.b
Vnderualdiorũ regio quando in duas partes diuiſa ſit 165
Volturena 181
Vrbes ſtipendiariæ 97
Vrij à Tauriſcis orti 4
Vrij donati cœnobio Thuricenſi 4.b
Vriorum conuentus 163.b
Vuerdenbergij comites etiã Sarunetum comites dicti ſunt 104
Zurzachum 191.b

FINIS.